

บทความย่อย (เล่มที่ 1)

โครงการวิจัยและสังเคราะห์ความรู้เรื่อง

“ความรุนแรงในมิติวัฒนธรรม”

เพื่อจัดประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

โดย ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กันยายน 2548

สารบัญ

เกมออนไลน์กับความรุนแรงในครอบครัว : กรณีศึกษาในชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร / วรณรัตน์ รัตนวรางค์	1
ปมแห่งการใช้ความรุนแรงในแก๊งเด็กวัยรุ่น / สุกัญญา อิศรางกูร ณ อยุธยา	17
ความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ : ศึกษาจากนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2521 – 2545 / พรธาดา สุวัณนวิษ	30
มิติทางสังคมวัฒนธรรมของการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด / รณภูมิ สามัคคีคารมย์	45
ความรุนแรงในชีวิตคู่ : ความเจ็บที่ซ่อนอยู่ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรม / แวรุ่ง นาวาบุญนิยม	61
ความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ : ปัญหาที่ซ่อนเร้น / วิลาสินี พนานครทรัพย์	80
พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น: ผลผลิตจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างของ วัฒนธรรมดั้งเดิมกับความทันสมัย กรณีศึกษาในบริบทสังคมอีสาน" / สร้อยบุญ ทวายทอง	93
การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์ : ศึกษาการรายงานข่าวแบบพิพากษาก่อน / มลินี สมภพเจริญ	104
อาชญากรรม : เด็กกับการเลียนแบบ / พิมพ์ฉัตร รสสุธรรม	112
สื่อมวลชนกับบทเรียนความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา: กรณีเหตุการณ์ความรุนแรงในประเทศกัมพูชา พ.ศ.2546 / ชนกพร พัวพัฒนกุล	132

ภาคสาธารณสุขไทยกับการตอบสนองต่อผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ ของความรุนแรงในช่วงทศวรรษ / ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์	145
ความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อสตรีของบุคลากรสาธารณสุขและตำรวจ / นิภรณ์ สันหจรียา	162
ผู้ชายเลิกเหล้า หัวใจไร้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก / จะเด็จ เชาวน์วิไล	176
การอดข้าวของชุมชนกะเหรี่ยง: ประท้วง หนีหนี้ หรือบ้ำลัทธิ ? / ขวัญชีวัน บัวแดง	202
กระบวนการควบคุมและวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของชาวมูเซอแดง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน / พิมพ์ ชาญนะวัฒน์	223
ปิดตนสร้างฐาน : ผลพวงของอคติทางชาติพันธุ์กับการไม่กล้าแสดงตัวตนของคนบนที่สูง / ประสิทธิ์ ลิปิธิชา และ ยรรยง ตระการธำรง	247
นโยบายชนกลุ่มน้อยของเวียดนาม / วุฒิ ศรีคำ	269
ผู้หญิง จินตทัศน์ และ ความขัดแย้ง ในเวียดนามสมัยจารีต: กรณีศึกษาผู้หญิงในราชสำนักเวียดนามตั้งแต่เริ่มยุคเอกราชถึงราชวงศ์เจิ่น (ค.ศ. 939-1400) / อนันท์ธนา เมธานนท์	288
ธรรมดาสัยของความรุนแรงกับลักษณะปฏิทรรศน์ของสถานการณ์ทางการเมืองการปกครอง / วิศรุต พึ่งสุนทร	306
ศาสตร์และศิลป์ของความรุนแรงอันไร้รูป / สายัณห์ แดงกลม	318
เด็กชายก่อนหินกับการตามหาหนทางสู่สันติภาพ / พิมพ์พร วงศ์ชินศรี	334

เกมออนไลน์กับความรุนแรงในครอบครัว : กรณีศึกษาในชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

โดย วรณรัตน์ รัตนวรางค์

บทนำ

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ไว้ในโรงเรียนเอง ระบบการเรียนการสอนก็เริ่มให้คอมพิวเตอร์มา มีบทบาทเพิ่มขึ้น ความแพร่หลายด้านการใช้คอมพิวเตอร์ของผู้คนทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่มีความตื่นตัวต่อการใช้คอมพิวเตอร์ และด้วยความพร้อมทางการรับรู้และการเรียนรู้โดยวัยแล้ว เด็กจึงรับการใช้คอมพิวเตอร์ได้ง่าย ประกอบกับการออกแบบมาให้ง่ายกับการใช้งาน

แม้ว่าคอมพิวเตอร์จะมีประโยชน์ในด้านการเก็บข้อมูล การสืบค้นความรู้ และอื่นๆ อีกมากมาย การใช้คอมพิวเตอร์ก็ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญบางประการ ประการแรกคือความรู้ที่จะใช้งาน เนื่องจากคอมพิวเตอร์เป็นนวัตกรรม ดังนั้นการใช้จึงต้องผ่านกระบวนการทดลองและเรียนรู้ ซึ่งก็ต้องอาศัยทักษะความชำนาญจึงจะสามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้คอมพิวเตอร์ได้ผู้ใช้งานต้องอ่านหนังสือได้ ต้องสามารถสื่อสารกับเครื่องได้ บางครั้งอาจต้องมีความรู้มากกว่าหนึ่งภาษาจึงจะสามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกประการที่สำคัญคือการใช้คอมพิวเตอร์นั้นต้องมีเงิน เนื่องจากคอมพิวเตอร์ในบ้านเรานั้น ยังจัดว่าเป็นอุปกรณ์ที่มีราคาค่อนข้างแพง ถ้าเป็นสินค้าก็เป็นสินค้าแบบต้องพินิจพิจารณาถี่มากหน่อย (high involvement) การมีเครื่องคอมพิวเตอร์จึงต้องใช้เงินจำนวนไม่น้อยเมื่อเทียบกับรายได้เฉลี่ยของคนไทยทั่วประเทศ แต่การใช้คอมพิวเตอร์นั้นบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องมีเงินของตัวเอง สามารถใช้ได้ตามสถานที่ทั่วไปที่มีให้ เช่น ในโรงเรียนที่มีไว้สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือตามร้านที่ให้บริการ การใช้ก็จ่ายค่าใช้ตามแต่ที่ร้านค้าแต่ละร้านจะเรียกเก็บ ซึ่งความแตกต่างของราคานี้ก็ขึ้นกับบรรยากาศ ความสะดวกสบายของสถานที่และบริการ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การใช้คอมพิวเตอร์ในปัจจุบันนี้ หากมีความรู้ความสามารถและเงินก็ใช้ได้โดยไม่ลำบาก

แต่สำหรับคนในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครแล้ว ลักษณะที่คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเหล่านี้จะมีความพร้อมทั้งความรู้และเงินนั้นดูเหมือนจะด้อยกว่าคนในกลุ่มอื่นๆ แม้ว่าหลายคนจะบอกว่าคนในชุมชนแออัดก็มีความรู้ แต่ก็มีความรู้ระดับพื้นฐาน และโดยเฉพาะสำหรับเด็กแล้ว ความรู้เหล่านั้นอาจยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เขาใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคำว่าใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพนี้เองหมายความว่ามีความรู้เท่าทันคอมพิวเตอร์และไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้หวังประโยชน์ผ่านคอมพิวเตอร์ มิใช่เพียงแค่ใช้ได้เท่านั้น ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการใช้คอมพิวเตอร์นี้ ก็ดูเหมือนว่าจะสูงอยู่เมื่อเทียบกับรายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนแออัด (ที่ทำงานถูกกฎหมาย) ดังนั้นการใช้คอมพิวเตอร์ของเด็กในชุมชนแออัดนี้เองจึงดูเหมือนเป็นภาวะใหม่ที่

เกิดขึ้นเป็นปัญหาสังคมของชุมชนในปัจจุบัน เพราะ 1) เด็กในชุมชนแม้มีความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์ แต่ยังขาดความพร้อมในด้านการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง รวมทั้งตกเป็นเหยื่อของความไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยี 2) ครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอให้ลูกใช้จ่ายกับการใช้คอมพิวเตอร์ และ 3) พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้คอมพิวเตอร์ของลูกหลาน จนเกิดเป็นความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้คอมพิวเตอร์ของเด็กในชุมชนแออัดนี้ เกือบทั้งหมดเป็นการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อความบันเทิง และความบันเทิงในรูปแบบที่เด็กสนใจมากนี้คือ เกมออนไลน์¹ แม้ว่าเกมออนไลน์จะเป็นพัฒนาการของการใช้คอมพิวเตอร์รูปแบบหนึ่งเพื่อความบันเทิง แต่พัฒนาการนี้ก็ดูเหมือนจะเหมาะสมกับกลุ่มคนที่มีเวลารว่าง และมีวุฒิภาวะเพียงพอที่จะเล่น เพราะการเล่นเกมออนไลน์นั้น หากเล่นด้วยความมีสติยั้งคิด (เช่นไม่โลภจนเกินไป รู้จักประมาณตน) และมีวินัยต่อตนเองแล้ว (เช่นรู้จักเวลา ไม่หมกมุ่นจนลืมภาระที่มีอยู่) การเล่นเกมออนไลน์จะมีคุณค่าอย่างมาก

อย่างไรก็ตามก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าปัญหาของการเล่นเกมออนไลน์นั้น เกิดขึ้นจากความไม่พร้อมของเด็ก ความไม่พร้อมของผู้ปกครอง หรือความไม่พร้อมของสังคมที่จะรองรับต่อพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่นับวันจะก้าวหน้า และมีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา เราเห็นแต่เพียงข่าวความรุนแรงที่เกิดขึ้น เช่น “เด็กทำร้ายร่างกายกันเพราะนัดซื้อของในเกมด้วยเงินสดแล้วไม่ยอมจ่าย” “แม่จับลูกล่ามโซ่เหตุเพราะเล่นเกมจนไม่ทำอะไร” เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นในสังคมเพราะอะไร การศึกษาเรื่องเกมออนไลน์กับความรุนแรงในครอบครัวได้สะท้อนความจริงจากชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครได้ทราบ

บูรณาการทางความคิด

การพัฒนาในสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี รวมไปถึงค่านิยมต่างๆ การพัฒนาสังคมในภาพรวม ทำให้เกิดสภาพของครอบครัวเดี๋ยวมามากขึ้น เพราะต่างต้องมุ่งหารายได้ให้ครอบครัว ความใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวมีน้อยลงเพราะพันธะทางหน้าที่ตามความคาดหวังของสังคมสมัยใหม่ที่เน้นการทำงานเพื่อก่อรายได้ให้ครอบครัว สังคมเปลี่ยนค่านิยมจากการให้คุณค่ากับตัวคนไปสู่การให้คุณค่ากับวัตถุ

ความทันสมัย หรือการยอมรับสิ่งใหม่ในสังคม มีผลต่อการปรับตัวของคนให้สามารถเข้ากับกลุ่มได้ โดยเฉพาะกลุ่มเด็ก ที่เพื่อน (peer group) จะมีอิทธิพลมากที่สุด ในหลายๆ ด้าน การยอมรับ

¹ เกมออนไลน์เป็นเกมที่สามารถเล่นได้เมื่อต่อเข้ากับระบบเครือข่ายหรืออินเทอร์เน็ต เกมเหล่านี้มีทั้งแบบเกมออนไลน์ที่รองรับผู้เล่นจำนวนมาก หรือ Massively Multiplayer Online Game หรือ MMOG และ เกมที่ต้องเล่นไปตามบทบาท หรือ Role Playing Game หรือ RPG ดังนั้นเกมออนไลน์จึงไม่จำกัดเรื่องจำนวนคนเล่นและแบบของการเล่น

รับนวัตกรรมใหม่เหมือนกับที่เพื่อนเป็นหรือมีจึงช่วยให้เด็กเข้ากลุ่มกันได้ และเป็นเหตุผลพื้นฐานของเด็กที่ต้องการมีกลุ่มเพื่อน ดังนั้นจึงอาจเกิดการเลียนแบบกันขึ้นมาได้ง่ายในกลุ่มเด็ก

ความก้าวร้าวและความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากแต่ละบุคคลนั้นเกิดจากปัจจัยสำคัญสองประการ คือ ประการแรก ปัจจัยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และปัจจัยประการที่สองคือพันธุกรรมและฮอร์โมน จึงทำให้พบว่าคนที่ได้รับการเลี้ยงดูมาเหมือนกันอาจมีพฤติกรรมก้าวร้าวหรือรุนแรงไม่เหมือนกัน ลักษณะความก้าวร้าวรุนแรงจึงขึ้นกับสังคม การเลี้ยงดู และพันธุกรรม

การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมหนีไม่พ้นการสื่อสาร การสื่อสารที่ดีคือสามารถบรรลุผลตามความต้องการของคู่สื่อสารทั้งสองฝ่าย แม้ว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพควรต้องมีการซ่อม เตรียม และรู้เจตนาที่จะสื่อสาร แต่บางครั้งก็สื่อสารไม่สำเร็จ จนได้ก็ตามในครอบครัวก็เช่นกัน แต่บ่อยครั้งที่พบว่าคนในครอบครัวจะเลยที่จะสื่อสารกัน ขณะที่สมาชิกแต่ละคนต่างคาดหวังผลตามที่ตนต้องการทั้งสิ้น การขาดการสื่อสารกันจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งจนเกิดความก้าวร้าวและถึงขั้นรุนแรง แม้การสื่อสารที่ไม่ตรงกันก็สร้างปัญหาได้เช่นกัน ปัญหาส่วนใหญ่จึงเกิดจากการขาดประสิทธิภาพของการสื่อสาร²

ทฤษฎีสังคมวิทยาครอบครัวเน้นให้เห็นถึงโครงสร้างหน้าที่ และบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว การดำเนินตามบทบาทจะช่วยให้อุณหภูมิอยู่อย่างมีความสุข แต่การเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เกิดจากการพัฒนาด้านต่างๆ ทำให้บทบาทของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป เช่น พ่อแม่ไม่ทำหน้าที่อบรม ดูแล และขัดเกลาลูกๆ เพราะไม่มีเวลาทำหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้ เนื่องจากต้องใช้เวลากับการทำงานเชิงเศรษฐกิจ³ เป็นส่วนใหญ่ การทำงานของพ่อแม่หรือผู้ปกครองในครอบครัวนี้เอง ทำให้เด็กขาดคนอบรมสั่งสอน ที่สำคัญคือ ขาดแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ทำให้ค่านิยม ทศนคติต่อการอยู่ในสังคมเปลี่ยนไป เช่น เด็กขาดความเคารพบุพการี เด็กไม่รู้จักค่านิยมที่ต้องดูแลผู้สูงอายุ เพราะพ่อแม่ของตนทิ้งให้ผู้สูงอายุ (คือปู่ย่าตายาย) อยู่ตามลำพังเพราะตัวเองต้องทำงาน ขณะเดียวกันก็ไม่เคยสอนลูกให้ดูแล กตัญญูต่อผู้สูงอายุ เพราะไม่มีเวลาอยู่กับลูกเพื่อสอน หรืออบรม ยิ่งไปกว่านั้น บางครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยวและพ่อแม่ต้องไปทำงาน เด็กจะยิ่งขาดการอบรมดูแลจากผู้ใหญ่ เพราะไม่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วยเลย

การเรียนรู้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทำให้เกิดแหล่งการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และผู้คนสามารถเข้าถึงความรู้ได้ง่ายและเร็วขึ้นด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีที่ช่วยให้คนเข้าถึงความรู้ได้นั้น นับเป็นนวัตกรรมในสังคมอย่างหนึ่ง เด็กมีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ ดังนั้นการเปิดรับเทคโนโลยีของเด็กจึงพัฒนาได้เร็วกว่า ขณะเดียว

² ประสิทธิภาพของการสื่อสาร คือลักษณะที่ผู้สื่อสารมีการเตรียมการทั้งก่อนสื่อสาร ขณะสื่อสาร และหลังการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยการรู้จักตนเอง มีความเข้าใจสารที่จะสื่ออย่างชัดเจนรวมทั้งจุดประสงค์ของการสื่อสาร และต้องเข้าใจผู้รับสารว่ามีลักษณะเช่นใด เพื่อเตรียมสารให้เข้ากับผู้รับสาร

³ งานเชิงเศรษฐกิจ เป็นงานที่ก่อให้เกิดรายได้เป็นตัวเงิน ไม่ใช่งานทั่วๆ เช่น งานบ้าน งานสาธารณประโยชน์

กันความแตกต่างของความรู้ที่ได้รับ รวมทั้งศาสตร์ที่มีคำอธิบายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความคิดของเด็กและผู้ใหญ่ หรือพ่อแม่ มีความแตกต่างกันอยู่ในระดับหนึ่ง ซึ่งความแตกต่างทางด้านระดับความรู้ การเปิดรับช่องทางความรู้ รูปแบบความคิดและลักษณะการใช้เหตุผลของเด็กและผู้ใหญ่จึงอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิดได้ และหากไม่แก้ไขด้วยแนวทางที่เหมาะสมก็มักจะนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวได้เช่นกัน

เกมออนไลน์เป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งจากเทคโนโลยี ที่นำเอาความบันเทิงแทรกเข้าไว้กับการใช้เทคโนโลยี ซึ่งก็พบว่ามนุษย์ล้นหาความบันเทิงเข้ามาสู่ชีวิตทุกรูปแบบมาโดยตลอด ดังนั้น จึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่จะเกิดเกมออนไลน์ขึ้นมาในสังคมปัจจุบัน เดิมทีเดิวกเกมที่เกี่ยวข้องกับการใช้คอมพิวเตอร์นั้นเริ่มจาก เกมที่คนเล่นกับเครื่องคอมพิวเตอร์ จากนั้นก็พัฒนามาสู่ระบบที่คนจะเล่นเกมกับคนด้วยกันได้ คือเล่นเกมพร้อมกันผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์หลายเครื่อง แต่จำกัดกลุ่มคนอยู่กลุ่มหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน และพัฒนามาถึงปัจจุบันคือเกมออนไลน์ที่คนหลายคนสามารถเล่นเกมกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ต่างพื้นที่กันได้ในเวลาเดียวกันผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เกมรูปแบบนี้เองทำให้เกิดความคล่องตัวในการสื่อสาร และมีลักษณะเหมือนจริง รวมทั้งมีสภาพของความเป็นชุมชนจริงๆ อยู่ในเกม

พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ในประเทศไทย

จากผลการสำรวจการเล่นเกมออนไลน์ในกลุ่มผู้เล่นเกมในประเทศไทยที่สำรวจโดยบริษัท ผู้ให้บริการเกมออนไลน์ จากผู้เล่นจำนวน 53,846 คน พบว่า ผู้เล่นเกมส่วนใหญ่ร้อยละ 60 อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้เล่นเกมส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย (ร้อยละ 82) และผู้เล่นส่วนใหญ่มีอายุ 18-25 ปี (ร้อยละ 37) รองลงมาได้แก่กลุ่มอายุ 15-17 ปี (ร้อยละ 24) และอายุ 12-14 ปี (ร้อยละ 22.5) ซึ่งเห็นได้ว่ามีผู้เล่นในกลุ่มนี้รวมกันประมาณถึงร้อยละ 83.5 ผู้เล่นเกมส่วนนั้นเล่นทั้งที่บ้าน และที่ร้านเกมมีสัดส่วนพอๆ กันคือ ผู้เล่นเกมที่บ้านประมาณร้อยละ 48 ขณะที่ผู้เล่นเกมที่ร้านเกม มีประมาณร้อยละ 46 ผู้เล่นเกมส่วนใหญ่มักจะเล่นเกมคนเดียวคือร้อยละ 47.6 ขณะที่การเล่นเกมพร้อมกัน 2-4 คน มีจำนวน 15.2 ของผู้ให้ข้อมูล

ในด้านของการเล่นเกม ในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ผู้เล่นส่วนใหญ่เล่นเกมวันละ 1-2 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 25.5 กลุ่มที่เล่นเกมวันละ มากกว่า 6 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 23.6 และกลุ่มที่เล่นวันละ 3-4 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 21.5 สาเหตุที่เล่นเกมส่วนใหญ่เกิดจากเพื่อนชวน คิดเป็นร้อยละ 52

เกมกับพฤติกรรมความรุนแรง

การเล่นเกมนิวทิวเตอร์ เกิดขึ้นมาตั้งแต่ 25 ปีที่แล้ว เข้ามาสู่ประเทศไทยในเวลาใกล้เคียงกัน ปัจจุบัน มีผู้เล่นเกมออนไลน์ในประเทศประมาณ 300,000 คนต่อวัน โดยมีสถิติผู้เล่นเกมออนไลน์พร้อมกันสูงสุด (concurrent) 160,000 คน⁴

เดิมทีเดียว ก่อนมีเกมออนไลน์ สื่อเพื่อความบันเทิงที่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่างเช่นวิดีโอเกมเริ่มเป็นที่นิยมตั้งแต่ปี 1980 และพบว่า มีเด็กที่ไม่เคยเล่นหรือไม่เคยลองเล่นเกมนี้เลยนั้นมีน้อยมาก สัดส่วนของเด็กที่เล่นวิดีโอเกมในต่างประเทศ อยู่ที่ร้อยละ 75 -100 ส่วนมากเล่น 3-10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ขณะที่การเล่นเกมออนไลน์ในประเทศไทยที่ปัจจุบันมีการเล่นโดยเฉลี่ยสูงกว่าปริมาณนี้

นอกจากวิดีโอเกมจะเป็นที่นิยมมากขึ้นแล้ว ความรุนแรงจากเกมก็เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน วิดีโอเกมในทศวรรษ 1990 ที่ขายดีส่วนใหญ่จะมีผู้เล่นเกมเป็นเด็ก และเกมเหล่านี้ ก็มักจะเกี่ยวกับการต่อสู้กัน ในบรรดาเกมต่างๆ เกมที่เป็นเรื่องเทพนิยายและความรุนแรงระหว่างคน มีมากถึงร้อยละ 50 ขณะที่เกมความรุนแรงจากการแข่งกีฬา มีเพียงร้อยละ 15

คนที่เล่นเกมที่มีความรุนแรงจะได้รับผลเหมือนคนที่ดูโทรทัศน์ที่มีความรุนแรง คือ ตอบโต้ด้วยความรุนแรง เปิดโอกาสให้เข้าถึงความคิดที่รุนแรง และความรู้สึกที่รุนแรงมากขึ้น ได้รับรู้พฤติกรรมความรุนแรงและเพิ่มความคิดเกี่ยวกับความโหดร้ายของโลกจริง

อย่างไรก็ตามก็มีข้อแตกต่างของความก้าวร้าวที่ได้รับจากการเล่นเกมกับการดูโทรทัศน์คือ การเล่นวิดีโอเกมจะมีส่วนก่อให้เกิดพฤติกรรมความก้าวร้าวมากกว่าสื่ออื่นๆ ด้วยเหตุว่าขณะดูโทรทัศน์นั้น เด็กหรือผู้ชมจะเป็นฝ่ายรับรู้อย่างเดียว ขณะที่การเล่นวิดีโอเกม เด็กหรือผู้เล่นจะมีปฏิกิริยาตอบโต้ในทันที ผู้เล่นจึงไม่เพียงแต่รับรู้ความรุนแรงในเหตุการณ์ แต่จะเข้าไปร่วมเหตุการณ์ด้วย ผลต่างๆ ที่ตามมาคือ ความก้าวร้าวรุนแรงที่ดูจากสื่อจะถูกกระตุ้นอยู่เรื่อย ผลของการกระตุ้นที่มีต่อผู้ชม จะเป็นแบบทางอ้อม ขณะที่การเล่นวิดีโอเกม ผู้เล่นจะได้รับการกระตุ้นพฤติกรรมความก้าวร้าวรุนแรงโดยการให้คะแนน ให้แต้ม หรือให้รางวัล นอกจากนี้ ยังถูกกระตุ้นโดยเสียงประกอบ หรือแม้แต่กระตุ้นให้แสดงความรุนแรงเพื่อยกระดับเกมให้ได้เล่นในขั้นสูงขึ้น

เกมที่พบในการเล่นตามร้านนั้น จะมีลักษณะที่น่าสนใจคือ ประการแรก เมื่อมีพฤติกรรมความรุนแรง ผู้เล่นจะได้รับรางวัลมากกว่าถูกลงโทษ และประการที่สอง สิ่งกระตุ้นความรุนแรง จะโผล่ออกมาอย่างรวดเร็วและถี่มาก และออกมาในรูปแบบต่างๆ กัน โดยผู้เล่นจะไม่รู้ตัวเลยว่าถูกกระตุ้นบ่อยแค่ไหน ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะทำให้ผู้เล่นเกมถูกกระตุ้นซ้ำๆ เกิดนิสัยให้ตอบโต้โดยเร็วอย่างถาวร ดังนั้นเด็กที่เล่นเกมลักษณะนี้มากๆ จะได้รับเนื้อหาความรุนแรงมาก ซึ่งจะทำให้เด็กเหล่านี้เรียนรู้ว่าการตบตีผู้อื่น หรือต่อสู้ด้วยอาวุธเป็นเรื่องเหมาะสมที่จะใช้เมื่อเกิดความขัดแย้งกับผู้อื่น

⁴ ข้อมูลจากบริษัทผู้ให้บริการเกมออนไลน์ที่มีผู้เล่นเกมสูงสุดในประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และนำข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) มาร่วมสนับสนุนในด้านหลักฐาน

การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) การสัมภาษณ์ชาวบ้าน 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน และ 3) การสนทนากลุ่ม ซึ่งดำเนินการสนทนากลุ่มกับทั้งกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และกลุ่มผู้ปกครองของเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ 4) การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ⁵

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) แบบสอบถามเรื่องการเล่นเกมออนไลน์สำหรับเด็ก 2) แบบสอบถามเรื่องการเล่นเกมออนไลน์สำหรับผู้ปกครอง 2) แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน 3) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม สำหรับกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และกลุ่มผู้ปกครองของเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ และ 4) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 4 เดือน คือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2547 ถึง เดือนพฤษภาคม 2547 โดยแยกเป็นตามขั้นตอนดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำชุมชนจำนวน 4 คน เป็นชาย 2 คน และหญิง 2 คนใช้เวลาสัมภาษณ์ คนละ ประมาณ 3 ชั่วโมง

2) การสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยแยกเป็นกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ 2 กลุ่ม และกลุ่มผู้ปกครองที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ 2 กลุ่ม การสนทนากลุ่มประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มละ 7- 9 คน และสนทนาโดยใช้เวลากลุ่มละ 45-60 นาที โดยจัดการสนทนากลุ่มที่หน่วยงานเอกชนในพื้นที่ชุมชน⁶ ที่ศึกษา

3) การแจกแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้ให้พนักงานเก็บข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 12 คน เก็บข้อมูลโดยสอบถามสถานภาพการเล่นเกมของเด็กจากครัวเรือนในชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 1,113 หลังคาเรือน ก่อนที่จะใช้แบบสอบถามกับเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และผู้ใหญ่ที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ ใช้เวลาในการเก็บข้อมูล 2 วัน⁷

⁵ ผู้เชี่ยวชาญได้แก่ผู้ทำงานในบริษัทที่ดำเนินกิจการให้บริการเกมออนไลน์ที่มีผู้เล่นสูงสุดในประเทศไทยในปัจจุบัน

⁶ การจัดสนทนากลุ่มดำเนินการที่มูลนิธิที่เป็นองค์กรเอกชน ให้ความช่วยเหลือเด็ก ๆ ในชุมชนแออัด โดยจัดสนทนากลุ่มที่โต๊ะไม้ ใต้ต้นไม้ เพื่อให้เกิดบรรยากาศเป็นกันเอง และดำเนินการตามกระบวนการสนทนากลุ่มครบถ้วนทุกขั้นตอน มีทีมงานในการดำเนินการสนทนากลุ่ม 5 คน

⁷ การเก็บข้อมูลทำในวันเสาร์อาทิตย์ เนื่องจากวันธรรมดา คนในชุมชนจะออกไปทำงานซึ่งจะทำให้ไม่ได้ข้อมูล อย่างไม่ทั่วถึงตามพบว่าวันเสาร์และอาทิตย์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็ก มักไม่อยู่บ้าน เนื่องจากไปเล่นตามท้องที่ต่างๆ ในชุมชนหรือ

ประชากรสำหรับการศึกษานี้ได้แก่ประชากรที่อยู่ในชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งการศึกษาเป็นสองส่วน คือ ส่วนของเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และส่วนของผู้ปกครองที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ เพื่อดูความแตกต่างและความสอดคล้องของข้อมูลในด้านต่างๆ ส่วนกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาด้านปริมาณนี้ ประกอบด้วยกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ทั้งสิ้น 115 คน⁸ และผู้ปกครองที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ 48 คน⁹

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้จะวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการใช้แบบสอบถามมารวบรวมอภิปรายผล ซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบด้วย ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลจากชุมชน และข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ

พื้นที่ชุมชนแออัดที่ศึกษา

ในอดีตที่ชุมชนนี้เป็นทุ่ง ส่วนใหญ่เป็นคนต่างจังหวัด คนกรุงเทพฯ เกือบจะไม่มีเลย เดิมนั้นจะปลูกกระต๊อบอยู่กัน บางคนก็มาเช่า บางคนก็ทำงานประสบความสำเร็จก็ซื้อบ้านอยู่ คนที่นี่ส่วนมากเป็นกรรมกรก่อสร้าง แบกหาม เป็นจับกัง ทำงานใกล้ๆ ชุมชน เริ่มมีชุมชนเมื่อราวปี 2505 - 2506 ที่นี้ไม่มีโรงเรียนอะไรทั้งนั้น เป็นที่ว่าง มีปากก บ้านส่วนใหญ่เป็นจาก ห้องน้ำก็ไม่ได้มีห้องน้ำในตัว ใช้จากมุง ชุดหลุม แล้วเอาถังส้วมวางลงไป ไม่มีทางไหลหรือระบายใดๆ ไฟฟ้าก็ใช้ต่อพ่วงกัน ประปาไฟฟ้าไม่มี ราวปี 2516 - 2517 หมู่บ้านพัฒนาการเคหะแห่งชาติเข้ามาพัฒนาชุมชน มีผัง ทำผังใหม่ มีน้ำไฟเข้า ประมาณปี 2528 เริ่มย้ายมาเป็นชุมชนจริงๆ

เดิมทีเดียวชุมชนนี้มีปัญหาเรื่องแหล่งเสื่อมโทรม บ้านเรือนไม่มั่นคงแข็งแรงปลูกสร้างจากวัสดุที่พอหาได้ มีแหล่งน้ำค้ำ ขยะหมักหมม โรคติดต่อ ไม่มีน้ำประปา-ไฟฟ้า ให้แสงสว่างจากตะเกียง เทียน น้ำซื้อจากรถซื้อน้ำ ไม่มีตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้งทุกระดับ ไม่รู้จักการเมือง มีผู้นำตามธรรมชาติพึ่งพากันเอง ชุมชนมีน้ำใจ เริ่มมีโรงเรียนโดยคนในชุมชนซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและศูนย์รวมการพัฒนาชุมชนแออัด ปี 2513 - 2524 ช่วงเปิดสลัมไถ่ที่ครั้งใหญ่ มีอาสาสมัคร หน่วยงานมหาวิทยาลัยเข้ามา ชุมชนเริ่มกิจกรรมพัฒนา เริ่มมีโครงการไถ่ที่สร้างทางด่วน เริ่มจัดตั้งกรรมการชุมชนโดยหน่วยงานรัฐ ภาคประชาชนตั้งสมาพันธ์ชุมชนแออัด เปิดสลัมเป็นที่รู้จักและการเคหะแห่งชาติ

ออกนอกบ้านไปเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ ก็มักไม่ให้ความร่วมมือเพราะรู้สึกเสียเวลาในการพักผ่อน นอกจากนี้ คนในชุมชนที่ให้ข้อมูลมักคำนึงถึงของตอบแทนเป็นหลัก แต่เมื่อได้รับคำชี้แจงว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงวิชาการ ก็ให้ความร่วมมือในระดับหนึ่ง

⁸ จำนวนเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ที่ให้ข้อมูลนั้นมีจำนวนไม่มากนัก เพราะเด็กที่เล่นบางคนจะอยู่ที่ร้านเกมซึ่งมีทั้งตั้งอยู่ในชุมชน ตั้งอยู่นอกชุมชน และบางส่วนยังเล่นในบ้านของผู้มีฐานะในชุมชนซึ่งเป็นข้อจำกัดในการวิจัยที่ไม่สามารถเข้าไปเก็บข้อมูลได้และไม่สามารถติดตามได้หมด อย่างไรก็ตาม ข้อมูลส่วนนี้เป็นส่วนประกอบของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพมากกว่าที่จะดูในสาระของปริมาณ (magnitude) เพื่อการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

⁹ ดูคำอธิบายจากเชิงอรรถที่ 4 ประกอบ

ลงปรับปรุงพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรม กรุงเทพมหานครให้ทะเบียนชั่วคราวแก่ชาวชุมชน และตั้งโรงเรียนในชุมชนขึ้น มีกลุ่ม NGO ในพื้นที่เป็นแกนนำในการพัฒนา

ที่ดินทั้งหมดในชุมชนทุกวันนี้ ทำสัญญาเช่า 20 ปี สภาพชุมชนมีถนน มีระบบน้ำประปาไฟฟ้า มีกลุ่มแกนนำจัดตั้งเขตปลอดยาเสพติดร่วมกับหน่วยงานรัฐ และเริ่มส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน มีการสร้างสนามกีฬากลางเพื่อให้เยาวชนเล่นกีฬาด้านยาเสพติด มีการจัดตั้งสมาพันธ์ชุมชนแออัดเพื่อเป็นตัวแทนประชาชนประสานงาน เรียกร้องและปกป้องสิทธิของชาวสลัม และมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) สนับสนุนชุมชนนำความคิดในงานพัฒนา

ชุมชนแห่งนี้ยังเป็นแหล่งขายแรงงานขนาดใหญ่ และในพื้นที่นี้ยังคงมีปัญหาวิกฤตรุนแรงหลายด้าน โดยเฉพาะยาเสพติด กลุ่มอิทธิพล การพนัน สมาพันธ์ชุมชนแออัดหมดสถานะขาดความเชื่อถือชาวชุมชนเกรงกลัวอิทธิพล เจ้าหน้าที่รัฐตกเป็นเครื่องมือผู้ค้ายาเสพติด สลัมมีอิทธิพลต่อสำนักงานเขต อย่างไรก็ตามก็ยังมีแกนนำชุมชนร่วมก่อตั้งเครือข่ายเรียนรู้ริเริ่มงานวิชาการท้องถิ่น

ปัจจุบันชุมชนมีพื้นที่ประมาณ 62.5 ไร่ ที่การเคหะแห่งชาติเช่าจากการเช่าเมื่อปี 2539 ที่ดินผืนนี้ถูกแบ่งออกเป็น 1,083 แปลง สำหรับปลูกบ้านแปลงละ 15 และ 18 ตารางวา มีบ้านเช่า 200 – 300 หลัง ประชากรประมาณ 8,493 คน มีบ้านจำนวน 1,113 หลังคาเรือน ทุกหลังคาเรือนต้องเสียค่าเช่า ตั้งแต่ แปลงละ 60 บาท 120 บาท จนถึง 300 บาท ตามขนาดและที่ตั้งของที่ดินที่ได้รับจัดสรร

ความรุนแรงในครอบครัว

สภาพการณ์เหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์มีตั้งแต่ขั้นรุนแรงน้อยไปจนถึงรุนแรงมาก และความรุนแรงที่พบนั้นส่วนมากเป็นความรุนแรงที่เกิดกับร่างกาย ส่วนความรุนแรงที่มีลักษณะส่งผลต่อจิตใจนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากความรุนแรงทางร่างกาย

ความรุนแรงที่พบในชุมชนอันเนื่องมาจากการที่เด็กในชุมชนเล่นเกมออนไลน์นั้น สามารถแบ่งได้เป็น 4 ชั้น ประกอบด้วย การดูหรือด่า การตบตี การไม่ให้เงินใช้ และการไล่ออกจากบ้าน ใน **ชั้นแรก** การดูด่า จะเกิดขึ้นเมื่อผู้ปกครองไม่สามารถห้ามหรือปรามบุตรหลานจากการเล่นเกมได้ ก็จะดูด่าเพื่อให้เด็กเกิดความหยาบช้า แต่เด็กยังมีความรู้สึกที่ผู้ปกครองไม่เข้าใจ และหนีสภาพการถูกดูด่านั้นด้วยการหนีไปเล่นเกมมากขึ้น เด็กจึงใช้เวลาอยู่นอกบ้านมากขึ้น ความใกล้ชิดกับสมาชิกในครอบครัวยิ่งลดน้อยลง โอกาสที่ผู้ปกครองจะให้คำแนะนำก็น้อยลง เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ปกครองในชุมชนแออัดมักจะใช้วิธีที่รุนแรงขึ้น เพราะเชื่อว่าการลงโทษที่ทำให้เจ็บนั้นจะทำให้จำได้ เหมือนสุภาษิต “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” แต่กลับพบว่า เกิดเป็นความรุนแรง **ชั้นที่สอง** คือ การตบตี ลักษณะการตบตีที่พบในชุมชนแออัดแห่งนี้ จะเป็นการตีอย่างรุนแรง มากกว่าการตบ และการตีมักจะใช้ไม้ หรือของแข็งที่หยิบฉวยได้ใกล้มือ เช่น ไม้กวาด ไม้แขวนเสื้อ การตีจะใช้กับเด็กที่มีอายุไม่เกิน 15 – 16 ปี ถ้าโตกว่านี้ จะถือว่าโตแล้ว จะใช้วิธีที่รุนแรงขึ้น **ชั้นที่สาม** เมื่อผู้ปกครองไม่สามารถทำให้ลูกหลานเชื่อฟัง หรือประพฤติตามที่ตนต้องการได้ ประกอบกับเด็กเหล่านี้ยังไม่สามารถหารายได้เลี้ยงตัวเองได้ ต้องของ

เงินพ่อแม่ให้ จึงทำให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองใช้วิธี ไม่ให้เงินใช้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นการกระทำที่รุนแรงต่อจิตใจ เท่ากับเป็นการตัดสิทธิ์ที่เขาเคยได้ลงไป อย่างไรก็ตาม การไม่ให้เงินใช้นั้นมีเหตุผลเพื่อให้เด็กอยู่ที่บ้าน ไม่ไปใช้เวลาเล่นเกมที่อื่น เพราะการออกไปเล่นเกมนั้น ต้องใช้เงินทั้งเป็นค่าเดินทาง ค่าเล่นเกม ค่าเช่าเครื่องคอมพิวเตอร์ และค่าอาหารที่อาจซื้อทาน แต่เมื่อวิธีดังกล่าวไม่สำเร็จ เพราะเด็กก็ยังคงหนีออกจากบ้านไปเพื่อเล่นเกมอยู่ และยิ่งร้ายคือไปขอยืมเงินคนอื่น บางครั้งก็ไปรับจ้างทำสิ่งผิดกฎหมายเพื่อให้มีเงินไปเล่นเกม เรื่องยิ่งรุนแรงขึ้น ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองบางคนที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ ใช้ความรุนแรง**ขั้นสุดท้าย** คือ การไล่ออกจากบ้าน ในชุมชนแออัดนั้น บ้านอาจไม่ใช่ที่ที่สุขสบายนักแต่การไล่ออกจากบ้านทำให้เด็กนั้นไม่มีแหล่งพักพิง กลายเป็นคนร่อนเร่พเนจร การขออาศัยอยู่กับชาวบ้านคนอื่นเป็นเรื่องยากและรู้สึกเสียศักดิ์ศรี เด็กที่ถูกไล่ออกจากบ้านจะไม่อยู่แบบขออาศัยใคร เว้นแต่ลักษณะของการอาศัยอยู่กับน้ำ¹⁰ ไมเช่นนั้น เด็กก็จะออกจากชุมชนไปหาทางสู้ชีวิตด้วยตนเอง

ความรุนแรงในครอบครัวต่างๆ เหล่านี้ มักเกิดจากการที่ลูกหลานไปเล่นเกมออนไลน์เป็นเวลานาน ทำให้ไม่รับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เช่น ขาดเรียน ไปโรงเรียนสาย หรือหนีเรียน เนื่องจากไปเล่นเกมออนไลน์ ไม่ส่งการบ้านเพราะใช้เวลาเล่นเกมออนไลน์จนดึกทำให้ไม่มีเวลาทำการบ้าน หรือไม่ได้เข้าเรียนเลยทำให้ทำการบ้านไม่ได้ นอกจากนี้ ยังทำให้เด็กไม่รับผิดชอบทำงานบ้าน เพราะในชุมชนแออัด สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำงานและทำมาหากิน หากคนใดคนหนึ่งไม่ทำหน้าที่ก็จะทำให้คนอื่นต้องทำแทน เป็นการทำให้เกิดความเดือดร้อน สามารถสรุปสาเหตุที่เกิดความรุนแรงในครอบครัวได้ว่าความรุนแรงดังกล่าวมักเกิดขึ้นจากการที่เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่ควรทำได้แก่ 1) ไม่เรียนหนังสือ 2) ไม่ทำการบ้าน 3) ไม่ทานอาหาร 4) ไม่นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ 5) ไม่ทำงานบ้าน 6) กลับบ้านดึก 7) มั่วสุม 8) พุดปด และ 9) ลักขโมย

เมื่อวิเคราะห์ลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวอันเนื่องมาจากการที่บุตรหลานเล่นเกมออนไลน์แล้ว สามารถสรุปได้ว่า

1) การพัฒนาและความทันสมัยทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยและความรู้ เป็นเหตุให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างผู้ปกครองกับบุตรหลาน เด็กที่เล่นเกมมักจะคิดว่าผู้ปกครองไม่รู้จักรู้จัก ไม่มีความทันสมัย เซย จึงบังคับให้ตนเองหยุดเล่น แต่ไม่รู้ว่าการนั้นทำให้มีเพื่อน มีอิสระทางความคิด ขณะที่ผู้ปกครองนั้นแม้จะเห็นประโยชน์ของคอมพิวเตอร์ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่รู้ว่าบุตรหลานของตนนั้นทำอะไร เมื่อไม่รู้ด้วยความเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่กล้าถาม กลัวจะอายเด็ก แต่คิดเอาเองแล้วสรุปเอาเอง แม้ว่าผู้ปกครองบางท่านจะถามแต่บุตรหลานก็ไม่ยอมตอบ ไม่ยอมอธิบาย เพราะคิดว่าอธิบายไปก็ไม่

¹⁰ “น้ำ” เป็นคำสมมติที่เรียกผู้ที่มีรายได้จากการให้เด็กในชุมชนสงเคราะห์ โดยตัวเองเป็นผู้อุปถัมภ์เลี้ยงดู เสมือนผู้ใจบุญในชุมชน คอยดูแลเด็กที่ตกทุกข์ได้ยาก ที่ผู้ปกครองทอดทิ้ง หรือไม่เหลียวแล หรือผู้ปกครองที่โหดร้ายทารุณ “น้ำ” จะไม่เป็นผู้สงเคราะห์ และจะไม่เก็บสิ่งผิดกฎหมายไว้ที่บ้านเลย แต่จะมีการนัดหมายแต่ละครั้งไป หากเด็กที่ตนดูแลคนใดถูกตำรวจจับ “น้ำ” ก็จะไปประกันตัวออกมา

รู้เรื่อง เสียเวลา และยังชอบว่าพูดไม่จริง จึงเห็นได้ว่า ลักษณะที่เทคโนโลยีเข้ามาสู่ชุมชนโดยเร็วและคนยังไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยีนั้นเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งและสร้างความรุนแรงได้

2) สภาพสังคมในชุมชนแออัดหล่อหลอมรูปแบบพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความรุนแรงเนื่องจากพฤติกรรมของคนถูกหล่อหลอมจากการบ่มเพาะที่สะสมมาเป็นเวลานาน ผ่านสิ่งที่เรียนรู้ว่าเมื่อมีเหตุการณ์ จะตอบสนองต่อเหตุการณ์นั้นอย่างไร ในชุมชนแออัด ชุมชนที่ทุกคนเร่งรีบแข่งกันทำมาหากิน และดูเหมือนจะชิงดีกันอยู่ในที่ ทำให้เวลาที่ใช้ในการอธิบาย พูดคุยเพื่อลดความขัดแย้งนั้นเป็นไปได้ยาก วิธีที่ใช้มากที่สุดเมื่อเกิดความขัดแย้ง คือการตัดสินด้วยวิธีการที่รุนแรง ผู้ชนะจะได้ในสิ่งที่ตนต้องการ แม้เด็กเล็กๆ ก็ต้องแย่งขนมกัน ดังนั้น สิ่งแวดล้อมต่างๆ หล่อหลอมพฤติกรรมที่พร้อมแสดงความรุนแรงออกมาในทุกขณะเวลา

3) การละเลยการทำหน้าที่ของผู้ปกครองในการอบรมขัดเกลาสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความห่างเหิน ไม่เชื่อฟัง และขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ปกครองที่ต้องใช้เวลาในการทำงานหาเลี้ยงชีพ จะยิ่งให้ความสำคัญกับเงินทองที่หามาได้ และเมื่อลูกใช้จ่ายเงินเพื่อเล่นเกม ก็จะไม่รู้สึกสิ้นเปลือง เพราะเห็นว่าไม่จำเป็น เนื่องจากตนเองนั้นต้องทำงานหนักเพื่อได้เงินมา บางครั้งถึงกับใช้คำพูดว่า “กูหามาแทบตาย มึงมาผลาญหมด” การใช้เวลาทำมาหากินนี้เองทำให้ไม่มีเวลาอบรมบ่มนิสัยสอนบุตรหลาน เมื่อไม่ได้ทำหน้าที่ในการสอนเป็นประจำ เมื่อสอนหรือบอกแต่ละครั้งก็ดูจะเป็นการว่ากล่าวมากกว่า ความห่างเหินทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่แน่นแฟ้น ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เพราะคิดว่าพ่อแม่ไม่ได้ดูแลตน ทำไมตนต้องฟังพ่อแม่ด้วย

4) การขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในครอบครัวมีส่วนทำให้เกิดความรุนแรงขึ้นสูงขึ้น เพราะสมาชิกมักเลี้ยงที่จะสื่อสารกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารกันเมื่อเริ่มเกิดความขัดแย้ง เด็กมักจะคิดว่าการหนีหน้า เป็นการช่วยไม่ให้ถูกดู แต่การหนีหน้าทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองยิ่งหงุดหงิด เพราะไม่รู้ว่บุตรหลานอยู่ที่ไหน หรือทำอะไรอยู่ เมื่อหงุดหงิด ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ก็แสดงออกด้วยความรุนแรงต่อบุตรหลาน เช่น ดุด่าด้วยถ้อยคำรุนแรง นอกจากนี้ ผู้ปกครองเอง แม้จะมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตมากกว่าแต่ก็ไม่ได้เรียนรู้ว่า ในการสื่อสารให้ได้ผลตามที่ต้องการนั้น ต้องมีความเข้าใจคนที่กำลังสื่อสารด้วยว่าเขาอยู่ในสภาพไหน คิดอย่างไร ทำไมคิดเช่นนั้น แล้วค่อยอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งสองฝ่าย ซึ่งการทำดังกล่าว ไม่ใช่วิสัยของคนในชุมชนแออัด อีกทั้งดูเหมือนเสียเวลา จึงตัดสินใจแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรง

ผลของความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์ของเด็ก ไม่เพียงแต่สร้างความขัดแย้งในครอบครัวจนกลายเป็นความรุนแรงในครอบครัว เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลไปถึงสังคมที่ใหญ่ขึ้นต่อไปอีกด้วย เช่น เด็กหนีออกจากบ้านไปก่อนที่จะถูกไล่ออกจากบ้าน แล้วไปทำงานผิดกฎหมาย เช่น ส่งยาบ้า ค้ายาเสพติด เพื่อให้มีเงินใช้ เนื่องจากเมื่อตนเองไม่อยู่ในบ้าน ก็ไม่ได้เรียนหนังสือต่อ ไม่มีวุฒิไปทำงานใดๆ ปัญหาต่างๆ ยังมีแนวโน้มว่าอาจเกิดขึ้นได้อีกหากยังไม่เตรียมรับมือให้ดี

แนวทางป้องกันความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่หน่วยงานหลายฝ่ายต้องร่วมมือกัน อย่างน้อยที่สุดต้องตระหนักว่า การพัฒนาทางเทคโนโลยี มีความก้าวหน้าขึ้นทุกวัน การแก้ปัญหาแต่ละจุด เช่น การห้ามเล่นเกม การบังคับอายุผู้เล่น การอบรมความรู้ให้คนในชุมชน ล้วนแล้วแต่เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เพราะไม่ว่าสิ่งใดเกิดขึ้น เด็กที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็อาจตกเป็นเหยื่อให้ทำในสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ได้ทุกรูปแบบ ทางที่เหมาะสมที่สุดน่าจะเป็นการหาทางสร้างให้เด็กและเยาวชนไทยรู้จักคิด ใช้สติ วิจักษณ์ญาณในการตัดสินใจโดยมีสถาบันครอบครัวคือพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นผู้หล่อหลอมความคิดเชิงเหตุผล

ทำไมเด็กจึงชอบเล่นเกมออนไลน์

สาเหตุสำคัญที่เด็กในชุมชนแออัดชอบเล่นเกมออนไลน์สามารถอธิบายได้ 5 ประการ คือ 1) ความสนุกสนานเพลิดเพลิน 2) การมีโลกส่วนตัวและการทำจินตนาการให้เป็นจริงผ่านตัวละคร 3) การชดเชยทางสังคมเพื่อหนีสภาพความเป็นจริง 4) การสร้างความสำเร็จและความภาคภูมิใจให้ชีวิต และ 5) การหารายได้

ในด้านของความสนุกสนานเพลิดเพลินนั้น เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าเด็กทุกคนต้องการความสุขจากความสนุกสนานเพลิดเพลิน ขณะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง การพัฒนารูปแบบของความบันเทิงก็มากขึ้น เกมออนไลน์เป็นรูปแบบของความบันเทิงสมัยใหม่ที่มีความเหมือนจริง ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลินมากกว่าการเล่นเกมนั้นๆ เมื่อเปรียบเทียบกัน ดังนั้นเด็กที่เล่นเกมนี้จึงหลงใหลในการใช้เวลาไปกับเกม โดยไม่ได้คิดถึงความเหมาะสมของการใช้เวลาออกจากความเพลิดเพลิน เพราะทำให้เด็กเกิดความสุข แม้จะชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งเด็กส่วนมากในชุมชนแออัดให้ความเห็นว่า แม้เป็นความสุขเพียงช่วงเวลาหนึ่งก็ดีกว่าที่จะต้องอยู่แบบไม่มีความสุขในชีวิตจริง และหากถามเด็กในชุมชนแออัดที่เล่นเกมออนไลน์ จะพบว่าสาเหตุส่วนใหญ่ที่เล่นเพราะคลายเครียด

ลักษณะของเกมออนไลน์ที่ผู้เล่นสามารถสร้างตัวละครตามที่ตนต้องการได้นั้น ทำให้เด็กได้ทำจินตนาการให้เป็นจริง เด็กที่ตัวเล็กไม่มีใครสนใจอาจต้องการเป็นคนที่มีอำนาจก็สามารถสร้างตัวละครที่ต้องการได้ มีอาชีพที่ต้องการได้ นับเป็นการสร้างบุคลิกในใจให้ปรากฏออกมาจริงๆ

คนส่วนมากมีทัศนคติไม่ดีกับสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนแออัด เป็นแหล่งเสื่อมโทรมเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาและแหล่งมั่วสุมของคนไม่ดี แม้แต่คนในชุมชนแออัดด้วยกันเอง ก็ยังมีความหวาดระแวงกันอยู่ การเล่นเกมออนไลน์ ไม่ต้องแสดงตัวตนว่าเป็นใคร มีพื้นเพอย่างไร ทำให้ไม่ต้องถูกกำหนดตีตรา (label) จากสังคมซึ่งทำให้อยู่ในชุมชนเกมได้อย่างสบายใจมากขึ้น ขณะเดียวกันการสร้างตัวละครแทนตนเองในบทบาทที่พึงปรารถนาทำให้อสนองความต้องการทางจิตใจได้มากขึ้น

ประกอบกับสภาพในเกมมีความเหมือนจริง ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่ามีโลกส่วนตัวตามที่ปรารถนา หรือมีชุมชนที่ไม่สามารถหาได้จริงในชีวิต เพราะชีวิตในชุมชนแออัด การได้รับการยอมรับจากสังคมนั้นมีน้อย ดังนั้นเด็กจึงอยากดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนในเกมมากกว่าชุมชนจริงๆ โดยที่เมื่ออยู่

ในเกมนั้น เด็กไม่ต้องไปโรงเรียน ไม่มีการบ้าน มีแต่ทางหาความภาคภูมิใจให้ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการได้เงินในเกม การได้ตำแหน่งต่างๆ ทางสังคมจากในเกม

ลักษณะประการสำคัญของการเล่นเกมออนไลน์¹¹ คือ มีการใช้จ่ายกันในเกม โดยการซื้อของ มีตลาดแลกเปลี่ยนซึ่งการมีรายได้ หรือการมีของนั้นจัดว่าเป็นชั้น หรือ ระดับ (class) ทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับ ดังนั้นเด็กบางคนที่มีความสามารถในการหาของมาเพื่อให้มีสถานภาพสูงกว่าคนอื่น จึงยอมยกของนั้นให้คนอื่น ผ่านตัวละครในเกม โดยการยกของนั้นให้ตัวละครอื่นในเกม แล้วรับเงินสดนอกเกม การทำเช่นนี้ ทำให้เด็กบางคนมีรายได้จากการเล่นเกม ที่เรียกว่าการขายของในเกม พฤติกรรมเช่นนี้ พบมากในกลุ่มเด็กในชุมชนแออัด เพราะของในเกมนั้น ไม่มีความหมายเท่ากับการได้เงินสดจริงๆ มาใช้จ่ายในชีวิตจริง

กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

นับตั้งแต่เกมออนไลน์เริ่มแพร่หลายในประเทศไทยตั้งแต่ราวปลายปี 2545 เป็นต้นมา ก็เริ่มมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในสังคม ที่ถูกอ้างว่ามีสาเหตุมาจากการเล่นเกมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์เด็กใช้เวลาเล่นเกมมากจนไม่ทำสิ่งที่ควรทำ เช่น งานบ้าน การบ้าน หรือแม้กระทั่งไม่ยอมทานอาหาร หรือขาดเรียน นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์ที่เป็นความรุนแรงในลักษณะที่เด็กทำร้ายร่างกายกัน เหตุการณ์เหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งหลายคนก็สรุปว่ามีสาเหตุมาจากเกมออนไลน์ แต่ก็ไม่ได้ดูว่าบริบทแวดล้อมอื่นๆ ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งได้วิเคราะห์ไว้ก่อนหน้านี้แล้ว อย่างไรก็ตาม แม้เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวจะเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมาก ผู้ที่เกี่ยวข้องก็ไม่ได้นิ่งนอนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่นำพาเหตุการณ์ต่างๆ นี้มาสู่สังคมของเรา หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกมออนไลน์ในสังคมไทยนั้นประกอบด้วยหน่วยงานหลักๆ 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ 2) บริษัทเกมออนไลน์ 3) ร้านที่ให้บริการเกมออนไลน์ 4) บริษัทผู้ให้บริการเครือข่ายเชื่อมโยง (server) และ 5) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

หน่วยงานต่างๆ เหล่านี้แม้ส่วนหนึ่งจะได้ประโยชน์จากธุรกิจเกมออนไลน์ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ในสังคมขึ้น ก็ให้ความร่วมมือในการหามาตรการ แนวทาง ข้อกำหนด เพื่อหาทางลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเล่นเกมออนไลน์ ซึ่งก็ได้ให้ความร่วมมือกับทางการในการดำเนินการหลายอย่าง ซึ่งก็ได้ผลในระดับต่างๆ กัน แต่ละวิธีการก็มีคุณประโยชน์แตกต่างกัน รวมทั้งเกิดผลกระทบต่างกันไปด้วย และแม้ว่าจะมีวิธีการควบคุมเกิดขึ้น แต่ผู้เล่นโดยเฉพาะที่เป็นเด็กก็ยังค้นหาช่องทางหรือวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้เล่นเกมออนไลน์นี้ได้อยู่ต่อไป มาตรการต่างๆ ที่ได้มีการนำมาปฏิบัติกันแล้ว สามารถสรุปได้ดังนี้

¹¹ เกมออนไลน์ที่เป็นที่นิยมแพร่หลาย จะมีลักษณะเป็นชุมชน สังคม ที่เหมือนโลกจริงๆ

1. การกำหนดเวลาห้ามผู้เล่นเกมที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีเล่นเกมระหว่างเวลา 22.00 – 06.00 น.

วิธีการ	การห้ามเล่นนี้ทำโดยการห้ามเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เล่นเกม โดยเช็คจากขอมูลการลงทะเบียน และตั้งเวลาให้ไม่สามารถเล่นได้ในช่วงเวลาดังกล่าว
วัตถุประสงค์	เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดใช้เวลาในการพักผ่อน มาเล่นเกม
ผลกระทบ	ผู้ใหญ่ที่ต้องการเล่นเกมนี้หลังจากการทำงาน และมีอิสระที่สามารถเล่นได้ไม่กำหนดเวลา ไม่สามารถเล่นได้
การประกาศ	ประกาศโดยแจ้งผ่านสื่อมวลชนและผ่านทางเกม เริ่มใช้เมื่อเดือน กันยายน 2546 เป็นต้นมา
สถานการณ์ปัจจุบัน	ปัจจุบันได้ยกเลิกมาตรการนี้แล้ว เนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากถูกร้องเรียนจากผู้เล่นเกมอื่นๆ ว่าละเมิดสิทธิเสรีภาพ และทำให้ผู้ประกอบการ (server) เสียรายได้
ผู้เสนอมาตรการ	กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ

2. การกำหนดให้ผู้เล่นที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปลงทะเบียนแสดงตัวตนด้วยเลขทะเบียนประชาชน ที่ทำการไปรษณีย์

วิธีการ	ให้ผู้ที่ต้องการเล่นเกมออนไลน์ แจ้งเลขทะเบียนประชาชน ณ ที่ทำการไปรษณีย์ เพื่อตรวจสอบอายุของผู้เล่นก่อนให้เล่นเกมได้ตลอด 24 ชม
วัตถุประสงค์	เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เล่นที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีเล่นเกมหลังสี่ทุ่ม
ผลกระทบ	เด็กยังเอาเลขทะเบียนของผู้อื่น เช่นพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง ไปใช้เพื่อให้มีตัวละครได้หลายตัว
การประกาศ	ประกาศโดยแจ้งผ่านสื่อมวลชนและผ่านทางผู้ให้บริการเกมออนไลน์ทุกเกม
สถานการณ์ปัจจุบัน	ยังดำเนินการอยู่ (เริ่มเดือนตุลาคม 2546 เป็นต้นมา)
ผู้เสนอมาตรการ	กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ

3. การห้ามนักเรียนในเครื่องแบบใช้บริการในเวลาเรียน

วิธีการ	มีประกาศปิดตามร้านที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตว่า ห้ามนักเรียนนเครื่องแบบเล่นเกมก่อนเวลา 15.00 น.
วัตถุประสงค์	เพื่อให้นักเรียนใช้เวลาอยู่ในโรงเรียน

ผลกระทบ	นักเรียนที่หนีมาจากโรงเรียน เมื่อไม่สามารถเล่นเกมได้ ก็ไปทำอย่างอื่นแทน โดยที่ไม่ได้กลับบ้านหรือโรงเรียน
การประกาศ	ติดประกาศที่หน้าร้าน
สถานการณ์ปัจจุบัน	ยังดำเนินการอยู่ (เริ่มเดือนกันยายน 2546 เป็นต้นมา)
ผู้เสนอมาตรการ	กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ

มติคณะรัฐมนตรีล่าสุดให้กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศหาแนวทางดำเนินการดังนี้

1. ห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีเล่นเกมเกิน 3 ชั่วโมงต่อวัน
2. ห้ามมิให้มีการพนัน หรือเสี่ยงโชค เกี่ยวกับเกมออนไลน์ รวมทั้งการซื้อขายของในเกมด้วยเงินจริง
3. ให้ขึ้นทะเบียนร้านอินเทอร์เน็ตทั่วประเทศ
4. จัดให้มีการรณรงค์ให้เห็นโทษภัยของการเล่นเกมออนไลน์มากเกินไป

นอกจากนี้ ยังมีแนวทางอื่นๆ ที่กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศกำลังอยู่ระหว่างการพิจารณาได้แก่

1. ให้มีการขึ้นทะเบียนใบอนุญาตผู้ให้บริการเกมออนไลน์ (หากทำผิดกฎ 2 ครั้ง ถอนใบอนุญาต)
2. จัดให้มีการจัดระดับ (Rating) ของเกม โดยคณะกรรมการร่วมจากหลายๆ ฝ่าย
3. ไม่ให้มีการเปิดกิจการร้านเกมใกล้สถานศึกษา (จากกระทรวงศึกษา)

แม้ว่าหน่วยงานต่างๆ จะให้ความร่วมมือในการหามาตรการป้องกันความไม่เหมาะสมที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์ ที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงขึ้นทั้งภายในครอบครัวชุมชน และสังคม มาตรการต่างๆ เหล่านี้ก็ยังคงถูกวิพากษ์วิจารณ์กันมากถึง 1) ความเหมาะสมของมาตรการ 2) อำนาจของผู้กำหนดมาตรการ และ 3) สิทธิของประชาชนในการใช้สื่อ

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์ของบุตรหลาน ไม่ได้เกิดขึ้นแต่เพียงในชุมชนแออัดที่สังคมถือว่ามีความด้อยกว่าชุมชนอื่นๆ ในด้านสถานภาพความเป็นอยู่เท่านั้น ปัญหาการเล่นเกมออนไลน์ ยังเกิดกับชุมชนของผู้ที่มีฐานะดีด้วยเช่นกันเป็นเพียงแค่รูปแบบของปัญหาที่ต่างกัน ไม่ว่าสังคมจะอยู่ในยุคสมัยใด เด็กไทยส่วนใหญ่ยังก็ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาและความทันสมัยอยู่เสมอ ...หรือว่า... ความบกพร่องในการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองมุ่งเน้นแต่งานเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก จะเป็นต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริง มากกว่าตัวเกมออนไลน์ที่กำลังถูกโจษว่าเป็นสาเหตุของปัญหาสังคม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541). การลงทุนเพื่อเด็ก. ใน การประชุมสัมมนาเรื่อง เด็ก ยุทธศาสตร์การลง
ทุนเพื่ออนาคตไทย. เอกสารประกอบการประชุมวันที่ 14 มกราคม 2541 ณ โรงแรม
เอราวัณ กรุงเทพฯ (หน้า 17-22).
- บุญเสริม หุตะแพทย์. (2542). ลักษณะการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับ
ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. รายงานการวิจัย สาขาคุณธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.
- พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ. (2532). การศึกษาสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากข่าวหนังสือพิมพ์.
รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.
- พูลสุข สรียาภรณ์. (2541). ยืดหยุ่นและทนทาน (Resilience): ยุทธศาสตร์ที่น่านำมาใช้. ใน การ
ประชุมสัมมนาเรื่อง เด็ก ยุทธศาสตร์การลงทุนเพื่ออนาคตไทย. เอกสารประกอบการ
ประชุมวันที่ 14 มกราคม 2541 ณ โรงแรมเอราวัณ กรุงเทพฯ (หน้า 79-84).
- ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (2547). รายงานผลการสำรวจกลุ่มผู้ใช้
อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยปี 2546. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- อนุชาติ พวงสำลี. (2541). เครื่องชี้วัดการพัฒนาเด็กไทย: ข้อเสนอแนวคิดกระจากสามด้าน. ใน
การประชุมสัมมนาเรื่อง เด็ก ยุทธศาสตร์การลงทุนเพื่ออนาคตไทย. เอกสารประกอบการ
ประชุมวันที่ 14 มกราคม 2541 ณ โรงแรมเอราวัณ กรุงเทพฯ (หน้า 49-56).
- อรอนงค์ อินทรวิจิตร และ นรินทร์ กรินชัย. (2542). ผู้หญิงและเด็ก: เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว.
กรุงเทพฯ: ปกเกล้าการพิมพ์.

ภาษาอังกฤษ

- Berkowitz, L. (1998). Affective Aggression: The Role of Stress, Pain, and Negative Affect. In
Geen, R .G. & Donnerstein, E. (Editors). Human Aggression. CA: Academic
Press.
- Geen, R. G. (1998). Processes and Personal Variables in Affective Aggression. In Geen, R
.G. & Donnerstein, E. (Editors). Human Aggression. CA: Academic Press.
- Khan, R. (1981). Violence and socio-economic development. In Violence and Its Causes.
Document of Unesco Printed by United Nations. France: Imprimerie des
Presses Universitaires (pp167-189).
- Malley-Morrison, K. & Hines, D. A. (2004). Family Violence in a Cultural Perspective. CA:
SAGE Publications.

- Reiss, A. J., Jr. & Roth, J. A. (Editors). (1996). Understanding and Preventing Violence. Washington D.C.: National Academy Press.
- Smith, S. L. & Donnerstein, E. (1998). Harmful Effects of Exposure to Media Violence: Learning of Aggression, Emotional Desensitization, and Fear. In Geen, R .G. & Donnerstein, E. (Editors). Human Aggression. CA: Academic Press.
- Vago, S. (1996). Social Change (3rd edition). NJ: Prentice Hall.
- Wilmot, W. W. & Hocker, J. L. (1998). Interpersonal Conflict (5th edition). McGrawHill.

ปมแห่งการใช้ความรุนแรงในแก๊งเด็กวัยรุ่น¹

สุกัญญา อิศรางกูร ณ อยุธยา

บทนำ

การรวมกลุ่มของเด็กวัยรุ่นเป็นพฤติกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดการยอมรับของคนในสังคม พฤติกรรมในการรวมกลุ่มของวัยรุ่นในการแสดงออกมักมีการปลูกสร้างเอกลักษณ์วัฒนธรรมในกลุ่มของตนเพื่อให้เกิดค่านิยม แนวคิด ทิศทางในกลุ่มของตน ในปัจจุบันจึงได้เกิดการรวมกลุ่มของวัยรุ่นในรูปแบบต่างๆ ดังเช่น กลุ่มเด็กบอร์ต หมายถึงกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มารวมกลุ่มกันเพื่อเล่นสเก็ตบอร์ด กลุ่ม B-boy เป็นกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มารวมกลุ่มกันเพื่อฝึกเต้นเบรกด্যানซ์ กลุ่มเด็กแซบ คือกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่ชื่นชอบการตกแต่งรถมอเตอร์ไซด์เพื่อใช้ในการแข่งขัน เป็นต้น การมารวมกลุ่มกันมีวัตถุประสงค์เพื่อทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ยังเป็นการมาร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของกลุ่มผ่านการแสดงออกของกลุ่มเด็กวัยรุ่น ได้แก่ การแต่งกาย ความสนใจต่อสังคม กิจกรรมการใช้เวลาว่าง ฯลฯ

การรวมกลุ่มของวัยรุ่นนอกจากจะเป็นการรวมกลุ่มผู้มีความสนใจในกิจกรรมเดียวกันเข้าด้วยกันแล้ว ในอีกด้านหนึ่งวัยรุ่นยังเป็นวัยที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นวัยที่มีอารมณ์รุนแรง การรวมกลุ่มของวัยรุ่นจึงเป็นพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงระหว่างกลุ่มที่มีความสนใจต่างกัน และเป็นผลให้เกิดความรุนแรงในระดับชุมชน สังคม ซึ่งจากผลการสำรวจทั่วประเทศในปี พ.ศ.2542 พบว่าร้อยละ 15 ของเด็กมัธยมปลายเข้าร่วมในการต่อสู้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา โดยมีสาเหตุของความรุนแรง ดังนี้ ร้อยละ 50 ของเด็กชั้นม.1-ม.6 ระบุว่าเกิดจากแรงกดดันของเพื่อน ร้อยละ 39 เกิดจากยาเสพติดติดและเหล้า ร้อยละ 36 ว่าขาดคำแนะนำจากพ่อแม่ และร้อยละ 25 เกิดจากขาดความผูกพันกับครอบครัว นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มการใช้ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น คือ จากความคิดเห็นร้อยละ 25 ของนักเรียน ความคิดเห็นร้อยละ 23 ของครู และความคิดเห็นร้อยละ 30 ของผู้บังคับกฎหมายเห็นว่าความรุนแรงในโรงเรียนจะเพิ่มขึ้นในอีก 2 ปีข้างหน้า (อนุช อภิกรม, 2543 : 25) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเพื่อนเป็นสาเหตุหลักที่มีอิทธิพลต่อการใช้ความรุนแรงของเด็กวัยรุ่น การรวมตัวในกลุ่มเพื่อนจนกลายเป็นแก๊งของเด็กวัยรุ่นทำให้มีแนวโน้มของการใช้ความรุนแรงเพิ่มขึ้น จากการสำรวจอัตราความรุนแรงในโรงเรียนทั่วประเทศพบว่าอัตราเด็กที่เป็นเหยื่อ

¹ การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์ของแก๊งสเตอร์วัยรุ่นในเมืองเชียงใหม่ สนับสนุนโครงการโดยโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่

ความรุนแรงในโรงเรียนที่มีแก๊งจะสูงเกือบร้อยละ 8 ขณะที่โรงเรียนที่ไม่มีแก๊งจะมีเพียงร้อยละ 3 (อนุช อาภาภิรม, 2543 : 25)

ในปัจจุบันมีการรวมตัวของเด็กวัยรุ่นจำนวนมากจนก่อให้เกิดเป็นแก๊งของวัยรุ่นจำนวนมากหลายแก๊ง โดยที่แก๊งวัยรุ่นเหล่านี้มีพฤติกรรมในทางที่ส่อไปในทางที่มีการใช้ความรุนแรง จนมักได้รับการเรียกขานจากประชาชนทั่วไปและสื่อมวลชนว่าเป็น “แก๊งชามูไร”² บ้าง “แก๊งขาใจ” และ “แก๊งกวนเมือง” บ้าง ซึ่งภาพข่าวของการใช้ความรุนแรงได้สะท้อนผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ ดังเช่น

“แก๊งใจอาละวาด มีดไล่ฟันชาวบ้าน แก๊งวัยรุ่นกวนเมืองไม่เลิกซ่า อาละวาดไล่ฟันกันเลือดสาด ตำรวจระดมกำลังล้อมจับกุมตัวได้หลายคนพร้อมยึดรถจักรยานยนต์ในเขตอำเภอสันกำแพง” (ไทยนิวส์ 3 พค.2546)

“ค้นพบอาถ้ำ บ้านแก๊งอเวย์ ตำรวจเมืองเชียงใหม่บุกค้นบ้านแก๊งกวนเมือง พบของกลางปืนอาถ้ำและกระสุนอาวุธสงครามใช้ก่อเหตุอีกเพียบ ในคืนก่อเหตุรวมตัวกันได้แค่คนเดียว 50 คน แต่ถ้ารวมตัวกันจริงๆ มีเกือบ 1,000 คน มีการค้นพบกระสุนปืนกว่า 500 นัด อาวุธมีดดาบ 10 เล่ม” (เชียงใหม่นิวส์ 7 พค.2546)

“วัยรุ่นกวนเมืองยกพวกทำร้ายกันบนถนนอาร์กซ์ ต.พระสิงห์ อ.เมือง เชียงใหม่ ถูกตำรวจจับตัวได้ 30 คน พร้อมระเบิดทำเองอีก 2 ลูก” (ไทยนิวส์ 8 พค.2546)

“โจยกพวกถล่มหน้าโรงพักเย้ยตำรวจ วัยรุ่นกวนเมืองออกอาละวาดอีก คราวนี้ยกพวกตีกันเย้ยตำรวจถึงหน้าโรงพักอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมาย ถีบรถคู่กรณีหน้าข้าพาดด้วยไม้หน้า 3 อาการปางตาย” (เชียงใหม่นิวส์ 10 พค.2546)

“ตลปมึง 4 วัยรุ่น เค้นคดีถล่มอาถ้ำ ชาวไทยใหญ่ 2 คน ขับรถมาตามถนนวงแหวน พบวัยรุ่นอันธพาล 2 กลุ่มรวมตัวไล่ทำร้ายกัน เห็นเช่นนั้นเกิดความกลัว จึงขับรถเร่งความเร็วหลบหนีวัยรุ่นเข้าใจผิดคิดว่าเป็นกลุ่มคู่กรณี จึงขับรถไล่ตามจนทัน และใช้อาวุธปืนอาถ้ำยิงถล่มจนเสียชีวิต ตำรวจคาดเดาน่าจะเป็นวัยรุ่นกวนเมืองในเขตอ.หางดง ซึ่งมีหลายแก๊ง เช่น แก๊งสันปูเลย แก๊งห้าแยกสันทราย และแก๊งขุนคอง ซึ่งทั้ง 3 แก๊งมักจะก่อเหตุเป็นประจำ” (เชียงใหม่นิวส์ 12 พค. 2546)

“แฉแก๊งนรก ดึงกลุ่มวัยรุ่นกวนเมืองโยงโยคำยา กองทัพภาคที่ 3 ร่วมปปส. ตำรวจภูธรภาค 5 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถกแนวทางปราบปรามรถให้สิ้นซาก ปปส.เผยกลุ่มอิทธิพลจ้องเอาแก๊งชามูไรเป็นเครือข่ายผู้ค้ารายใหม่...

...สำหรับแก๊งชามูไรเดิมที่เป็นเพียงกลุ่มวัยรุ่นธรรมดา ในระยะหลังมีกลุ่มผู้มีอิทธิพลเข้ามาร่วมสนับสนุนในทางลับ โดยหวังจะใช้กลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้เป็นเครื่องมือ พร้อมกับเริ่มมีการถือ

² แก๊งชามูไร เป็นคำเรียกขานที่เกิดจากการที่บุคคลทั่วไปพบเห็นเด็กวัยรุ่นเหล่านี้มักใช้มีดดาบชามูไรเป็นอาวุธในการต่อสู้กัน

อาวุธตั้งตัวเป็นแก๊งประกาศศักดา ทำให้เป็นห่วงว่าหากยังไม่มีการปราบปรามกลุ่มเหล่านี้โดยเด็ดขาดจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถแก้ไขได้” (ไทยนิวส์ 18 พค.2546)

จากปรากฏการณ์ของชาวต่างๆ แก๊งวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงในสังคม โดยเป็นความรุนแรงทั้งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเด็กวัยรุ่นเองและความรุนแรงต่อบุคคลภายนอก ซึ่งการก่อให้เกิดความรุนแรงต่างๆ เหล่านี้ได้กลายเป็นปัญหาสังคมที่สร้างความหวาดกลัว ความไม่ปลอดภัยต่อบุคคลทั่วไปและสาธารณชน ผู้ที่ต้องออกมาประกอบกิจธุระและภารกิจต่างๆ โดยเฉพาะในยามค่ำคืน ซึ่งมักจะเป็นช่วงเวลาที่แก๊งวัยรุ่นออกมารวมตัวเพื่อเที่ยวเตร่กันในสถานที่ต่างๆ การรวมกลุ่มของแก๊งวัยรุ่นได้นำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่างๆ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่เกิดจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ของกลุ่มวัยรุ่น ได้แก่ แรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน การใช้ยาเสพติดและเหล้า ฯลฯ การศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้และการเผชิญกับความรุนแรงของแก๊งวัยรุ่น และแนวทางในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงโดยใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการวิจัยทางมานุษยวิทยา โดยเลือกศึกษาจากจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคเหนือ วิธีการเก็บข้อมูลจะใช้หลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ผู้รู้ การสัมภาษณ์อดีตชีวประวัติ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมในแก๊งเพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง แก๊งที่อยู่ในการศึกษานี้เป็นแก๊งที่มีการได้รับความช่วยเหลือในการจัดระเบียบจากหน่วยงานพัฒนาของรัฐและเอกชน และแก๊งที่ไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปจัดระเบียบ

ในการศึกษานี้เพื่อรักษาความลับและความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูลทั้งหลาย ผู้วิจัยจึงได้ใช้ชื่อสมมติสำหรับชื่อผู้ให้ข้อมูลและชื่อแก๊ง

ลักษณะการรวมตัวของแก๊งวัยรุ่น

ในแก๊งเด็กวัยรุ่นจะมีเด็กที่มีระดับอายุต่างๆ ตั้งแต่ 10-25 ปี เด็กวัยรุ่นที่อยากเข้ามารวมกลุ่มเพราะมีความคิดว่าการเข้ากลุ่ม “ทำให้เท่และดัง” มีชื่อเสียงเป็นที่คนรู้จัก เพราะว่ามีคนรู้จักมาก มีเพื่อนฝูงพรรคพวกที่ให้ความช่วยเหลือในเวลามีปัญหาการทะเลาะวิวาท โดยไม่ได้คำนึงถึงวิธีการที่จะทำให้ตนเองเท่และดัง บางครั้งเด็กวัยรุ่นจึงนำวิธีการทำความผิดมาใช้เพื่อให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจของคน เพราะเป็นวิธีการที่ได้ผลรวดเร็ว เช่นจากกรณีความคิดเห็นดังนี้

“เด็กเข้ามาในกลุ่มเพราะอยากดัง อยากมีชื่อ เพราะตอนนั้นพวกผมก็อยากเป็นแบบนั้น” (ต้น)

“ผมว่าอยู่ในช่วงวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นช่วงเรียกร้องความสนใจ ให้คนอื่นสนใจเขา ทำดีไม่มีคนอื่นเห็น แต่ทำชั่วครั้งเดียว คนอื่นได้เห็น มีคนรู้จัก ไม่เหมือนทำดี ทำดีขนาดไหนคนไม่รู้ แต่ทำชั่ว

ครั้งเดียวคนทั้งหมู่บ้านรู้จัก เด็กจะคิดแบบนี้ อยากดังให้เป็นທີ່สนใจของคนในหมู่บ้าน แต่ไม่รู้จะให้เขาสนใจ” (กานต์)

การเข้าร่วมแก๊งเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ได้เพื่อนฝูงที่คอยให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะในยามที่พวกเขามีปัญหาทะเลาะวิวาทกับกลุ่มอื่น นอกจากนี้ข้อดีของการอยู่ในแก๊งคือการเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และเป็นທີ່สนใจของหญิงสาวและต้องการจะมาเป็นแฟนของคนที่เป็นที่รู้จัก

“เมื่อก่อนคิดว่าจำเป็นต้องอยู่ในแก๊ง เพราะว่ากฎหมายมันไม่เคร่งครัด วิทยุแบบมือถือสะเก็น ใครมาทักหาเรื่องตลอด ใครเข้ามาก็เอาเลย เมื่อก่อนมันมีเรื่องกันบ่อย ถ้าไม่อยู่ในแก๊ง จะสู้เขาไม่ได้” (ต๊ะ)

“ที่มาร่วมเป็นแก๊ง เพราะความเท่ ความดัง เพราะเรามีเรื่อง เราดังขึ้นมา จะจีบผู้หญิงคนไหนก็ได้ จะมีเด็กมาอยู่ด้วยนับถือเราเป็นรุ่นพี่” (โรจน์)

การตั้งชื่อแก๊ง โดยมากการตั้งชื่อกลุ่มจะตั้งตามเขตพื้นที่ที่อยู่ของกลุ่ม เช่น ชื่อตลาด ชื่อหมู่บ้าน ชื่อตำบล ฯลฯ นอกจากนี้ก็มีการตั้งชื่ออื่นๆ บ้าง เช่นตั้งชื่อตามชื่อแก๊งในอดีตจากภาพยนตร์ ตั้งชื่อที่มีความหมายแปลกๆ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นชื่อตามเขตพื้นที่ เมื่อกล่าวถึงชื่อเหล่านี้ก็จะรู้ได้ทันทีว่าเป็นกลุ่มมาจากที่ไหน สมาชิกที่เข้าร่วมในแก๊งส่วนใหญ่จึงเป็นเด็กวัยรุ่นที่อาศัยในบริเวณนั้น จะมีเด็กวัยรุ่นจากต่างเขตมาเข้าร่วมบ้าง ซึ่งก็มักจะเป็นเพื่อนของสมาชิกที่อยู่ในแก๊ง ระหว่างแก๊งจะมีเครือข่ายแก๊งของตนในลักษณะแก๊งต่างเขตพื้นที่ เช่น แก๊งที่อยู่ต่างอำเภอ ก็จะเป็นเครือข่ายกับแก๊งใหญ่ในเมือง ในช่วงเวลาที่มียานรื่นเร่ประจำปี เช่น งานปีใหม่ งานลอยกระทง ก็จะมีการรวมตัวของแก๊งที่เป็นเครือข่ายจนกลายเป็นแก๊งขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนนับร้อยจนถึงเป็นพันคน การรวมตัวเป็นแก๊งขนาดใหญ่เพื่อให้ความช่วยเหลือกันและเป็นการป้องกันไม่ให้แก๊งอื่นมาหาเรื่องวิวาท ในลักษณะ “เอาพวกเข้าว่า” การรวมตัวกันเป็นจำนวนมากจึงเป็นลักษณะหนึ่งที่ทำให้เป็นที่สังเกตว่าเป็นเด็กแก๊ง

การรวมตัวของเด็กแก๊ง แต่ละแก๊งจะมีที่พบปะรวมตัวกันตามสถานที่ต่างๆ คือ ร้านเหล้าตอง³ ร้านอาหาร ร้านเกมส์ โต๊ะสนุก ซึ่งเป็นสถานที่พบปะประจำ โดยจะมีการพบกันช่วงเย็นของทุกวัน การมาพบปะรวมตัวของแต่ละแก๊งก็จะมานั่งดื่มกิน เล่นเกมส์ จากนั้นจะแยกย้ายกันกลับบ้าน หรือออกไปเที่ยวนอกบ้านกันต่อในช่วงกลางคืน ช่วงกลางคืนการไปเที่ยวจะเป็นการไปขี่รถมอเตอร์ไซด์เที่ยวไปทั่วเมือง และบางครั้งจะไปนั่งดื่มกินต่อ โดยเฉพาะในช่วงเย็นวันศุกร์และวัน

³ ร้านเหล้าตองเป็นร้านขนาดเล็กที่แบ่งขายเหล้าเป็นแก้ว โดยการตรวจจากภาชนะที่เรียกว่า “ตอง” มักมีอยู่ทั่วไปและมีจำนวนมากในภาคเหนือ ร้านลักษณะนี้โดยมากลูกค้ามักจะเป็นคนในละแวกนั้นที่แวะมาดื่มสุราช่วงเย็นก่อนกลับบ้าน

เสาร์ ซึ่งวันถัดไปจะว่างจากการเรียนหนังสือ การไปนั่งกินดื่มต่อ ก็มักจะเป็นผับ ดิสโกเธค คาราโอเกะ ซึ่งเป็นร้านใหญ่ที่มีราคาแพง ร้านที่แต่ละแก๊งไปมักจะเป็นร้านประจำของแก๊งตน โดยที่เด็กแก๊งอื่นมักไม่เข้ามาใช้บริการ เพราะถือว่าเป็นการ “ข้ามถิ่น” และอาจจะมีเรื่องได้ง่าย ถ้าพวกแก๊งของตนไม่มีพรรคพวกมากพอ โดยส่วนใหญ่เด็กแก๊งมักจะไม่ข้ามถิ่นไปนั่งร้านที่มีแก๊งอื่นอยู่เป็นประจำ ถ้าไม่ตั้งใจต้องการไปหาเรื่องกับแก๊งประจำถิ่น การออกมาดื่มต่อในร้านใหญ่มักจะเป็นการรวมเงินกันดื่ม โดยมากมักดื่มสุราที่มีชื่อเป็นภาษาต่างประเทศที่เป็นที่นิยมของวัยรุ่นมีราคาระหว่าง 200-300 บาท และมักจะดื่มกันจำนวนน้อย เพราะมีราคาแพง และมักใช้วิธีดื่มให้เมามาจากร้านข้างนอกที่เป็นร้านนัดพบปะรวมตัวกันมาก่อนแล้ว นอกจากนี้จุดที่เป็นที่พบปะรวมตัวยังเป็นจุดนัดหมายในเวลาที่มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่น โดยนัดพบรวมตัวกันที่จุดนัดพบก่อนที่จจะรวมกำลังไปยังสถานที่นัดหมายทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่นๆ ต่อไป

สมาชิกของเด็กแก๊งส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นชายทั้งหมด วัยรุ่นหญิงที่อยู่ในแก๊งส่วนใหญ่จะเป็นแฟน คู่รัก ของเด็กแก๊ง วัยรุ่นหญิงที่อยู่ในแก๊งเป็นเสมือนสมาชิกชั่วคราวของแก๊ง และเมื่อเลิกพบกับเด็กแก๊ง ก็มักจะออกจากกลุ่ม เด็กแก๊งส่วนใหญ่จะมีแฟน คู่รักของตน แต่เมื่อมาพบปะรวมตัวพบกลุ่มและออกเที่ยวนอกบ้านในเวลากลางคืน เด็กแก๊งมักจะไม่พาแฟนมาด้วย แต่ก็มีเด็กแก๊งที่พาแฟน คู่รักของตนออกมาเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนด้วย แต่เป็นส่วนน้อย จึงทำให้มีสมาชิกเป็นวัยรุ่นหญิงจำนวนน้อยในแก๊ง การที่เด็กแก๊งไม่พาแฟน คู่รักออกมาเที่ยวกลางคืนด้วย เพราะว่า การออกไปเที่ยวกลางคืนมักจะมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่นบ่อย การนำแฟน คู่รักไปด้วยอาจจะไม่ปลอดภัย บทบาทของเด็กผู้หญิงที่อยู่ในแก๊งจะให้ความช่วยเหลือในการพกพาอาวุธเข้าไปในสถานบริการ เพราะสถานบริการและเจ้าหน้าที่มักไม่ตรวจค้นอาวุธกับเด็กวัยรุ่นหญิง ช่วยในการติดเครื่องรถในช่องที่มีการเข้าตะลุมบอนกัน และช่วยในการไปตรวจดูลักษณะการมารวมกลุ่มและจำนวนคนของฝ่ายแก๊งตรงข้ามเวลาที่มีการนัดทะเลาะกันตามจุดนัดหมายต่างๆ

การเรียกขานแก๊งโดยทั่วไป คนภายนอกมักจะเรียกรวมๆ ว่าแก๊งเด็กชาмуไร เพราะภาพการใช้ดาบชาмуไรเป็นอาวุธ แต่ในกลุ่มเด็กวัยรุ่นเองไม่ถือว่าตนเองเป็นแก๊งชาмуไร แต่แก๊งเด็กวัยรุ่นแก๊งบางแก๊งที่เป็นแก๊งชาмуไร โดยเฉพาะแก๊งที่มีการใช้มีดดาบเป็นอาวุธ และมีการใช้ความรุนแรงกับแก๊งอื่น

“คนอื่นเรียกเราว่าแก๊งชาмуไร เพราะพกอาวุธมีด คิดว่าไม่ถูกเหมือนกัน ขนาดกลุ่มอื่นเขาพวกมีดพกปืน แล้วทำไมเฉพาะเจาะจงกลุ่มเรา ก็มีกลุ่ม “อ” (ชื่อแก๊ง) ที่พกมีดไปทำร้ายเขา ชาмуไรจะพกมีดดาบยาวๆ ของเราไม่ยาว ยาวแค่ศอก แก๊งชาмуไรจริงๆ เขาเรียก “น” (ชื่อแก๊ง) ต่างจังหวัดมีอยู่ช่วงหนึ่ง ที่... (ชื่อจังหวัดที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูล) เดียวนี้มีส่วนน้อย ส่วนมากเขาจะออกต่างจังหวัด แก๊งต่างๆ มีอยู่ตลอด มีมานานแล้ว แก๊งชาмуไรจะรุนแรงกว่า ทำร้ายรุนแรงกว่า” (บี)

การแต่งกายของเด็กแก๊ง มักจะเป็นสไตล์คล้ายกัน คือ เสื้อยืด กางเกงยีนส์ที่มียี่ห้อ (เป็นยี่ห้อที่มีราคาแพง และราคาจะแพงมากขึ้นถ้าเป็นริมแดง) รองเท้าผ้าใบ (ยี่ห้อขวัญใจของวัยรุ่น) เด็กแก๊งจำนวนมากที่มีสไตล์การแต่งกายที่เรียกว่า “เด็กแซ่บ” โดยเฉพาะเด็กแก๊งที่อยู่เขตอำเภอรอบนอก การแต่งกายคือเสื้อยืดสีสดแบบสีสะท้อนแสง ที่นิยมมีอยู่ 3 สี คือ สีเขียว สีส้ม สีแดง กางเกงยีนส์ นิยมใส่เอวต่ำลงมาถึงสะโพก รองเท้าผ้าใบหรือรองเท้าแตะ เข็มขัดที่ประดับด้วยหมุดทั้งสาย สายโซ่คล้องเอวบริเวณกระเป๋าด้านขวา กับหูกางเกง ประกอบกับการขี่รถมอเตอร์ไซด์ที่ตกแต่งดัดแปลงแบบรูดแข่ง จึงทำให้เด็กแซ่บเป็นสัญลักษณ์ของเด็กแก๊ง จนมีคำศัพท์ที่ใช้กันในกลุ่มวัยรุ่นว่า “แซ่บ” ซึ่งมีความหมายถึงการทำตัวเปรี้ยว “ไปแซ่บ” หมายถึงการไปหาเรื่องกวนใจคนอื่น เช่น การขี่รถมอเตอร์ไซด์บิดคันเร่งจนเสียงดัง และขับรถมอเตอร์ไซด์แซงปาดซ้ายปาดขวาววดยานพาหนะคันอื่นๆ บนถนน การแต่งกายแบบเด็กแซ่บนั้นเด็กแก๊งไม่ได้แต่งกายในลักษณะนี้ทั้งหมด เด็กแก๊งที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองบางคนก็ไม่ได้แต่งกายลักษณะนี้ เพราะเห็นว่าการแต่งกายแบบนี้ดู “เวอร์”⁴ เกินไป และเป็นสัญลักษณ์ของเด็กแก๊งบ้านนอก

การสักร่างกายก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เด็กแก๊งนิยมกัน โดยลายสักมีหลายลักษณะ มีทั้งที่เป็นสัญลักษณ์และชื่อของแก๊ง สักเป็นรูปสัตว์ รูปสัตว์ที่นิยมคือ มังกร ปลาการ์พ สักเป็นลายอักษรจีนที่ไม่ทราบความหมายและเครื่องหมายหยินหยาง ลวดลายที่สักมักจะเป็นลวดลายที่ได้ต้นแบบมาจากความนิยมของญี่ปุ่น นอกจากนี้ลายสักของเด็กแก๊งบางคนก็เคยผ่านการถูกจับและขังในเรือนจำหรือสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจะแตกต่างจากลวดลายที่มีการสักตามร้านทั่วไป มักเป็นลายสักรูปมังกรที่มีลวดลายต่างจากร้าน ลายดอกไม้ เช่น ดอกซากุระ ลายสักของผู้ที่เคยผ่านการถูกจับกุมคุมขังจึงเป็นสัญลักษณ์เฉพาะของเด็กกลุ่มนี้ที่บ่งบอกถึงการเป็นผู้มีประสบการณ์

ความสัมพันธ์ในกลุ่มโดยการนับถือรุ่นพี่ รุ่นน้อง รุ่นน้องจะให้ความนับถือรุ่นพี่ รุ่นพี่จะมีบทบาทในลักษณะของการเป็นหัวหน้า เป็นคนคอยควบคุมดูแลรุ่นน้อง ให้ความช่วยเหลือรุ่นน้องทั้งในเรื่องของการเจรจาเมื่อมีปัญหาทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่น การช่วยวางแผนในการทะเลาะวิวาท การควบคุมพฤติกรรมของรุ่นน้อง รุ่นพี่ที่จะได้รับการยอมรับนับถือจะต้องมีคุณสมบัติใจถึง มีฝีมือ ใช้สมองแก้ปัญหา มีเครดิตเป็นที่ยอมรับของเด็กแก๊งอื่นที่จะติดต่อพูดคุยเพื่อขอเจรจาด้วย ในเวลาที่เกิดปัญหาระหว่างแก๊งกรณีที่รุ่นพี่สามารถเจรจาต่อรองกับแก๊งที่มีปัญหานั้นได้ รุ่นพี่มักจะใช้วิธีการให้รุ่นน้อง “เดี่ยวกันเอง” หมายถึงให้น้องคนที่มีเรื่องกับรุ่นน้องแก๊งฝ่ายตรงข้ามต่อสู้กันตัวต่อตัว แต่ถ้าไม่สามารถเจรจาได้รุ่นพี่ต้องสามารถเรียกรวมพลในยามเมื่อมีปัญหาทะเลาะวิวาท

“ที่ยอมรับรุ่นพี่ เพราะมีความกล้าหาญ เวลาไปเที่ยวเขาจะคุ้มครองได้” (โรจน์)

⁴ คำนี้มาจากภาษาอังกฤษ คำว่า over

“คนมาคุมได้ต้องมีประสบการณ์ในเรื่องดีต่อๆ เรื่องพันคนอื่น ต้องรู้จักผู้ใหญ่กลุ่มอื่นๆ ด้วย ต้องมี back หลังที่ดี ถ้ามีเรื่องสู้เขาไม่ได้ ต้องมีคนประกบหลัง (ต๊ะ)”

ดังนั้น คนที่จะก้าวขึ้นมาเป็นรุ่นพี่ที่ได้รับการยอมรับจึงต้องเป็นผู้มีประสบการณ์การทะเลาะวิวาท จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รุ่นพี่เหล่านี้มีทั้งคู่อริและเป็นที่ยอมรับนับถือ มีความเกรงกลัวจากแก๊งอื่น แต่ถึงแม้ว่าจะมีคู่อริมากแต่การมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในเรื่องความกล้าหาญใจถึง มีคนรู้จักมาก ก็ทำให้รุ่นน้องหลายคนมีความใฝ่ฝันว่าตนเองจะได้ก้าวขึ้นมาเป็นรุ่นพี่ของแก๊งดังเช่นในกรณีของโรจน์

“มีชื่อเสียงอยู่ในกลุ่มเฉพาะวัยรุ่น ถ้ายกระดับมันก็เหมือนคล้ายๆ เป็นนักการเมือง ไปไหนมาไหนก็มีคนรู้จัก มันดูโก้ เก๋ อย่างพวกพี่ถ้าไปไหน เด็กเห็นเด็กจะไหว้ เหมือนนายกไปไหนประชาชนก็ไหว้” (โรจน์)

สำหรับรุ่นน้องที่จะเข้ามารวมแก๊งได้ ก็ต้องได้รับการยอมรับจากรุ่นพี่ว่ามีความกล้าที่มีต้นแบบจากรุ่นพี่ รุ่นพี่จะเป็นผู้ชี้แนะให้รุ่นน้องไปมีพฤติกรรมในลักษณะที่ตนเคยผ่านประสบการณ์มา

“สำหรับผมถ้าเราคบกับรุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ อายุมากกว่า เขาบอกให้ไปทำแบบนี้ ให้ไปตีคนนี่แล้วจะให้เข้ากลุ่ม ถ้าเราไม่ทำเราเป็นคนไม่กล้า จะอยู่ร่วมกับกลุ่มไม่ได้” (กานต์)

งานอดิเรกของเด็กแก๊ง

กิจกรรมที่ชอบทำในแก๊งของตนเองและระหว่างกลุ่มคือ การแข่งรถ โดยมีการแต่งรถเพื่อใช้เป็นรถแข่ง เดิมพันในการแข่งรถคือ เงิน ออโตลูบ ยาบ้า รถคันที่แข่ง อะไหล่รถและอุปกรณ์เสริม และผู้หญิง การเดิมพันโดยเงินเดิมพันในการแข่งคือเงิน ครั้งละ 500-10,000 บาท ถ้าแข่งในแก๊งเดียวกันเงินเดิมพันอาจจะไม่สูงมากนัก เป็นการเดิมพันเพื่อการทดลองรถของแต่ละฝ่าย ประมาณ 500-1,000 บาท และถ้าเดิมพันด้วยสิ่งของมักจะเดิมพันด้วยออโตลูบ อะไหล่รถและอุปกรณ์เสริม การเดิมพันระหว่างกลุ่มจะเป็นการเดิมพันที่มีการวางเงินเดิมพันค่อนข้างสูง บางครั้งเดิมพันด้วยยาบ้า รถ และผู้หญิง การเดิมพันด้วยยาบ้าอีกฝ่ายหนึ่งอาจจะใช้เป็นเงินแทน โดยเปรียบเทียบมูลค่าของยาบ้าและเงิน ยาบ้าต้องมีมูลค่าสูงกว่าเงินไม่ต่ำกว่า 1 เท่าตัว เช่น เดิมพันยาบ้า 1/2 ถู คือ 100 เม็ด ราคายาเม็ดละ 60-100 บาท เงินเดิมพันจะประมาณ 3,000 บาท เพราะว่าการเดิมพันด้วยยาบ้ากับเงิน อีกฝ่ายหนึ่งที่ใช้เงินเดิมพันไม่แน่ใจว่ายาบ้าเป็นของดีหรือไม่ อาจจะเป็นยาคุณภาพเลว หรืออาจจะมียาปลอมปน หรืออาจจะมียาไม่ครบจำนวน การเดิมพันด้วยรถอาจจะเดิมพันกับเงิน รถมอเตอร์ไซด์หนึ่งคันต่อเงินเดิมพันประมาณ 5,000 บาทหรือมากกว่าตามสภาพรถ แต่ถ้าเดิมพันโดยรถ นั้นหมายถึงว่ารถที่นำมาแข่งและเดิมพันเป็นรถที่ขโมยมา ซึ่งถ้าชนะเดิมพันอาจจะเอารถนั้นไป “ยำ” เพื่อขายอะไหล่หรือนำไปเปลี่ยนเป็นยาบ้า การเดิม

พันด้วยผู้หญิง ส่วนใหญ่ไม่นิยมเดิมพันด้วยผู้หญิง เพราะเห็นว่าผู้หญิงไม่มีค่า แต่ถ้าชอบผู้หญิงที่เป็นแฟนของฝ่ายตรงข้าม อยากมีเพศสัมพันธ์ด้วยก็ใช้เดิมพันเป็นผู้หญิง ในส่วนของเดิมพันทุกชนิดที่นำมาเดิมพันในการแข่งรถ เงินจะมีคุณค่ามากที่สุดที่วัยรุ่นนอยากจะใช้เป็นเดิมพัน เพราะว่าเงินสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ได้ ขณะที่การเดิมพันด้วยรถ ฝ่ายตรงข้ามมักจะไม่มีสิทธิ์จะ ถ้ารู้ว่าตนเองจะเป็นฝ่ายแพ้ ก็อาจจะซื้อรถหลบหนีไป การเดิมพันด้วยยาบ้า นอกจากจะกลัวปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพยาแล้ว การส่งมอบของก็ทำด้วยความลำบาก ฝ่ายที่แพ้อาจจะโยนของเข้าที่มืดหรือที่รกเพื่อให้ฝ่ายชนะไปค้นหาเอง และการเดิมพันยาบ้าที่ได้มาจะต้องแบ่งให้เพื่อนฝูงหลายคนที่ย้ำมาร่วมเป็นพยาน รวมทั้งเพื่อนฝูงที่ทราบข่าวก็อาจจะเข้ามาขอแบ่งของด้วย ทำให้ไม่ค่อยเหลือของมากนัก การเดิมพันด้วยผู้หญิง วัยรุ่นเห็นว่าถ้าตนเองเป็นคนดังที่เป็นที่รู้จัก ก็มีผู้หญิงที่อยากเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวเองมาก ไม่จำเป็นต้องแสวงหาผู้หญิงอีก

กฎของเด็กแก๊ง

ในการศึกษานี้ได้ศึกษาทั้งแก๊งที่มีการแทรกแซงจากหน่วยงานภายนอกที่เข้าไปจัดระเบียบภายในแก๊งและแก๊งที่ไม่มีการจัดระเบียบ ในแก๊งที่มีการจัดระเบียบมีการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมเด็กภายในแก๊ง โดยการรับเข้าเป็นสมาชิกใหม่ สมาชิกจะต้องเข้าร่วมการอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจในกฎกติกาของแก๊ง ปฏิญญาร่วมกัน และการเซ็นชื่อในการยอมรับกฎเกณฑ์ ซึ่งกฎเกณฑ์ที่มีการตกลงร่วมกันคือ 1) ห้ามยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด 2) อย่าส่งเสียงดังรบกวนเพื่อนบ้าน 3) ให้มีความสามัคคีภายในกลุ่ม 4) สมาชิกที่อายุน้อยกว่าต้องเคารพนับถือสมาชิกรุ่นพี่ 5) หลีกเลี่ยงการทะเลาะกับกลุ่มอื่น 6) ต้องเข้าชมรมสม่ำเสมอ กฎที่มีการควบคุมอย่างจริงจังคือในเรื่องของการใช้ยาเสพติด แต่ถึงกระนั้นก็ยังดีก็ยังมีผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎ ในการควบคุมการใช้กฎ รุ่นพี่จะเป็นผู้สอดส่องดูแลพฤติกรรมของน้องในกลุ่มของตน รุ่นน้องที่ฝ่าฝืนกฎทางแก๊งจะมีมาตรการการควบคุมต่างๆ ตั้งแต่การลงโทษด้วยการตักเตือนจากรุ่นพี่ การข่มขู่จากรุ่นพี่ และการขับไล่ออกจากแก๊ง ซึ่งถือว่าเป็นมาตรการรุนแรงที่สุด เพราะเมื่อถูกขับไล่ออกจากแก๊งจะไม่มีพรรคพวกที่คอยให้ความช่วยเหลืออีกต่อไป ในแก๊งที่ไม่มีการจัดระเบียบ จะไม่มีการวางกฎเกณฑ์ที่แน่นอน เพียงแต่มีข้อตกลงที่รับรู้ร่วมกันในแต่ละแก๊ง โดยข้อตกลงมีความแตกต่างกันในแต่ละแก๊ง ขึ้นอยู่กับความเห็นของรุ่นพี่ การตกลงด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบอกปากต่อปากให้กับรุ่นน้องที่เข้าใหม่ การสาบานต่อหน้าพระ มาตรการการควบคุมก็ไม่แตกต่างกันจากแก๊งที่มีการจัดระเบียบ ซึ่งรุ่นน้องจะเรียนรู้กฎเกณฑ์ของแก๊งจากตัวอย่างประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในกลุ่ม

คุณธรรมของเด็กแก๊ง

เด็กแก๊งโดยส่วนใหญ่ แม้ในสายตาของสังคมทั่วไปจะเห็นว่าเป็นเด็กที่ชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาท ชอบทำร้ายคนโดยไม่มีสาเหตุ แต่สิ่งหนึ่งที่เด็กแก๊งยึดถือ คือ การไม่ทำร้ายผู้หนึ่ง เพราะเชื่อว่าคุณสมบัติของการเป็นลูกผู้ชายที่ดีคือ การไม่ทำร้ายผู้หนึ่ง ในช่วงที่มีการทะเลาะวิวาทกัน เด็กแก๊งจะให้ผู้หนึ่งที่อยู่ในกลุ่มหลบไปอยู่ที่อื่นชั่วคราว เพื่อเป็นการปกป้องไม่ให้ผู้หนึ่งถูกทำร้าย และเมื่อวิวาทกับแก๊งอื่นที่มีผู้หนึ่งก็พยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่ทำร้ายผู้หนึ่ง แต่เมื่อมีการวิวาทกันระหว่างแก๊งในกรณีที่มีผู้หนึ่งในแก๊งทั้ง 2 แก๊ง กลุ่มเด็กวัยรุ่นผู้หนึ่งจะไปวิวาทกันเอง การที่เด็กแก๊งไม่ทำร้ายผู้หนึ่ง เพราะเชื่อว่าเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของการเป็นลูกผู้ชายที่ดี

เพื่อนกิน&เพื่อนตาย

“เพื่อนกินจะเห็นมันง่าย เวลากินเหล้าชวนเขาจะมากิน เวลาชวนตีเขาจะไม่มากัน มีบางคนเท่านั้นที่มา” (ต๊ะ)

เพื่อนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เด็กอยากเข้ามาอยู่ในแก๊ง เพราะจะทำให้ได้พบเพื่อนใหม่ การเข้าแก๊งที่ใหญ่และมีชื่อเสียงจะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ได้พบเพื่อนที่เข้าใจ ให้ความช่วยเหลือได้ และเป็นเพื่อนที่มีความกล้า ในยามที่มีเรื่องทะเลาะวิวาท เพื่อนจะเป็นส่วนสนับสนุนหลักที่ทำให้เด็กแก๊งกล้าที่จะไปมีเรื่องกับพวกอื่น เพราะเชื่อว่าเพื่อนจะมาให้ความช่วยเหลือตน เพื่อนที่ไม่มาให้ความช่วยเหลือจะถูกมองว่าเป็นคนขี้ขลาด ไม่มีใครอยากคบด้วย การไปช่วยเหลือเพื่อนเป็นเหมือนการสร้างพันธะสัญญาในยามที่ตนเองมีเรื่อง เพื่อนก็จะมาให้ความช่วยเหลือ โดยไม่คำนึงถึงว่าสาเหตุของการทะเลาะวิวาทนั้นใครเป็นฝ่ายผิดหรือถูก บางครั้งแม้จะทราบว่าเป็นฝ่ายผิด แต่ก็ต้องช่วยเหลือเพื่อที่เพื่อนจะกลับมาให้ความช่วยเหลือตนในยามที่ตนประสบปัญหา

“ถ้าเพื่อนมีเรื่องต้องไปช่วย ตัวผมถ้ามีเรื่องเพื่อนไม่มา ก็เสียใจ ก็คิดว่าคราวนี้ถ้าผมมีเรื่องก็ไม่ไปแล้ว เพื่อนกันก็ครั้งเดียว ไม่ไปช่วยแล้ว แต่ไม่เคยมีเพื่อนไม่ช่วย ส่วนมากตัวผมเองนี้จะไม่ไปมีเรื่อง ส่วนมากก็จะไปช่วยเพื่อน เพื่อนจะมีเรื่องมากกว่าตัวเรา

ไม่เคยไม่ช่วยเพื่อน ปฏิเสธยาก เราก็คิดว่าเพื่อนต้องคิดว่าถ้าเราไม่ไปช่วยเราไม่กล้าพอ ขี้ขลาด

แต่ที่ไม่สนใจคือรู้อยู่แล้วไง ถ้าเพื่อนไม่ผิด เขาก็ผิด ถ้าเพื่อนเราผิดก็ถือว่าไปช่วยเพื่อน (ไม่รู้ว่าเป็นผิด) ไม่รู้ดีกว่า ถ้าผิดยังงี้ก็ต้องช่วยเพื่อนอยู่ดี เป็นเพื่อนกันมันเจอกันทุกวัน” (คิว)

การทะเลาะวิวาทเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เพื่อนฝูงยอมรับว่าตนมีความกล้าหาญสมกับการเป็นลูกผู้ชาย เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง เด็กวัยรุ่นบางคนจึงต้องใช้วิธีการไปหาเรื่องคนอื่น เพื่อเป็นการแสดงฝีมือของตนเอง

“อยู่ที่เพื่อนฝูง ถ้าเราทำได้ทำร้ายร่างกายคนอื่น เพื่อนฝูงจะได้ออมรับว่าเป็นลูกผู้ชาย มีทั้ง 2 อย่าง ไปช่วยเพื่อนด้วย หาเรื่องเองด้วย” (กานต์)

ลูกผู้ชายต้องสู้

“รู้สึกสนุกไปอีกแบบ (เวลาตีกัน) เพิ่มความมั่นใจให้ตัวเอง คนที่ตีเก่ง รู้สึกเก่ง อาจจะเก่งก็ได้ มีฝีมือ” (ดิว)

ในการศึกษานี้ได้ให้เด็กวัยรุ่นจำนวน 30 คน ให้นิยามความหมายของการเป็นลูกผู้ชาย และจัดลำดับ โดยความหมายของการเป็นลูกผู้ชายในสามอันดับแรก ดังนี้

ความหมายของการเป็นลูกผู้ชาย	รวม	ร้อยละ
1.มีศักดิ์ศรี/มีเกียรติ	17	56.6
2.ใจถึง ใจกล้า กล้าหาญ	13	43.3
3.ให้เกียรติสุภาพสตรี	12	40

ลูกผู้ชายมีศักดิ์ศรีคือการไม่ยอมให้มาลบลู่ ต้องยอมรับในเกียรติของตน ในการยอมรับการเข้าแก๊ง สิ่งหนึ่งที่แสดงออกถึงความเป็นคนกล้าและมีเกียรติ คือ การใช้กำลัง การเป็นลูกผู้ชายที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนคือ ผู้ที่มีความกล้าหาญ การแสดงออกถึงความกล้าหาญโดยการมีเรื่องชกต่อยกับวัยรุ่นคนอื่น

“การเป็นลูกผู้ชายต้องมีคุณสมบัติ เก่ง ต่อยเก่ง ดีเก่ง แข็งแรง” (ต๊ะ)

ดังนั้น ความกล้าหาญเป็นการแสดงถึงพลังความสามารถ คุณสมบัติของผู้ชายที่เป็นที่สนใจของหญิงสาว และการที่วัยรุ่นหญิงมีแฟนที่เป็นคนกล้า ยังเป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูงในกลุ่มของวัยรุ่นหญิงด้วย

“อยากเท เพราะดัง ไปไหนมีคนรู้จักเยอะ ไปไหนสาวมาชอบ เพราะสาวรู้จักเยอะ ผู้หญิงคนนี้ก็มีแฟนเป็นคนรู้จักเยอะ เพื่อนเขาจะนับถือด้วย” (ต๊ะ)

“มูมองผู้ใหญ่คนละอย่าง มูมองเด็กมอคนละอย่าง คิดว่าโคตรเจ๋งเลยไปพันคนอื่นมาติดคุก ลักลายเต็มตัว เหมือนเป็นฮีโร่ แต่ผู้ใหญ่จะมองว่าคนนี่ไม่ดี ทำไม่ดีติดคุกมา มูมองคนละอย่าง เด็กจะอยู่ช่วงวัยรุ่นมองสิ่งไม่ดีเป็นสิ่งดี เด็กจะคิดแบบนั้น เด็กที่เข้าวัยรุ่นจะเป็นแบบนี้ โดยเฉพาะเด็กดื้อจะคิดแบบนี้” (กานต์)

“เวลาเมาเหล้าเห็นหน้าใครคล้ายๆ กับว่าเราไม่พอใจคนนี้ก็เอามันเลย ไม่สนแล้ว มันก็
ไม่รู้ เวลาเมามันก็ไม่รู้ตัว บางทีอยู่ในแก๊งเดียวกันแต่เราไม่รู้จ๊กก็มีบ้าง ไม่ต้องแก๊งอื่นหรอก แก๊ง
เดียวกันเราไม่รู้จ๊กก็มีเยอะ ‘ไอ้คนไหนก็ได้’ (ดิว)

ค่านิยมของการเป็นลูกผู้ชายที่ต้องแสดงความกล้า มักจะเป็นแนวคิดของวัยรุ่นที่อายุน้อย
น้อย แต่เมื่อเวลาผ่านไป วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ทั้งในด้านการศึกษา อาชีพ ครอบครัว ซึ่งเมื่อจบการ
ศึกษาไปประกอบอาชีพ มีครอบครัว ทำให้ต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น แนวความคิดเหล่านี้ก็เริ่ม
เปลี่ยนไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม จึงทำให้วัยรุ่นชายที่มีอายุมากขึ้นเริ่มที่จะเปลี่ยนแนวความคิดใน
เรื่องของการแสดงความกล้าและการใช้กำลัง

“คิดว่าเท่าเหมือนกัน ยกพวกไปเวลามีเรื่อง เดียวนี้ไม่คิดอะไรแล้วมันไม่ได้อะไรขึ้นมา ทำ
เขาก็ตายเร็วเปล่าๆ” (ต๊ะ)

สาเหตุการทะเลาะวิวาท

“เวลากินเหล้าในกลุ่มวัยรุ่น ก็มีทะเลาะกัน ถ้าไม่เหยียบเท้า ก็เป็นคู่กรณี หรือไม่ก็จับสาว
ส่วนมากจะเป็นคู่กรณีกัน ที่ทำให้ทะเลาะกันบ่อย เวลาทะเลาะกันมีอาวุธตั้งแต่มี ปืน ระเบิด มีหมด
มีช่วงหลังๆ พกปืน เพื่อนซื้อมาเป็นปืนเถื่อน” (เอ)

การทำเลาะวิวาทมีหลายสาเหตุ มีทั้งเรื่องของยาเสพติด การดื่มสุรา ผู้หญิง ความไม่ชอบ
หน้ากัน การเป็นคู่กรณีเก่า การเป็นคู่กรณีอาจจะมีสาเหตุเดิมมาจากสาเหตุทั้งหมด ทั้งในเรื่องยาเสพติด
ผู้หญิง การดื่มสุรา บางครั้งการเป็นคู่กรณีเก่า ตนเองไม่ได้เป็นคู่กรณีเอง แต่เพื่อนหรือรุ่นพี่ในกลุ่ม
เคยมีเรื่องกัน ก็เป็นสาเหตุให้ยกแก๊งทะเลาะกันได้ ในเรื่องของยาเสพติด ตั้งแต่รัฐบาลใช้นโยบาย
กวาดล้างยาเสพติด ทำให้ยาเสพติดหายากขึ้น และมีราคาแพง เด็กส่วนใหญ่จึงไม่นิยมใช้ยาเสพติด
ในช่วงหลัง

“เมื่อก่อนนี้ถ้าตีกันเรื่องยาถือว่าอันดับ 1 แบบให้เงินไปแล้วด่ากัน ก็ตามมาตีกัน หรือ
ให้ของไม่ดีบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นพวกหัก*ของ” (หยี)

“เรื่องจีบกันไม่มี ส่วนมากเรื่องยา ถ้าไปเอายาจะด่ากันเอง โทกกันแล้วไม่จ่ายตัง (เงิน)
ถ้าด่ากันจะตีกันจนต้องยอม สลบ จนกว่าเขาจะพอใจ” (บี)

⁵ เป็นภาษาวัยรุ่น ด่าหมายถึง การชกตบ และหัก หมายถึง การหักหลัง ทั้ง 2 คำนี้หมายถึงการหักหลังกัน

ความไม่พอใจกันโดยที่ไม่มีสาเหตุ ซึ่งบางครั้งเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย เช่น การดื่มสุราโต๊ะใกล้เคียงกันส่งเสียงดังรบกวน การมองหน้ากัน การเหยียบเท้ากัน แต่บางครั้งก็ไม่มีเหตุผล แต่เป็นเพื่อการสร้างความพอใจให้กับตนเองในเวลาที่ได้ดื่มสุรา ทำให้ขาดเหตุผลในการยับยั้งชั่งใจ

“เคยดีกัน เราไม่รู้จักมัน แบบเดินกวนบ้างอะไรแบบนี้ เราก็เข้าไปชกมัน ชกเลย” (ดิว)

“เพื่อนเมาเหล้า เวลาเมามีเรื่องกัน เวลาไม่เมามี มีเรื่องเพราะเมา ส่วนมากที่เขาจะกล้าจะทำอะไร คือต้องรอเวลาเมา ส่วนมากส่วนใหญ่เลยต้องเมาก่อนถึงจะมีเรื่อง ถ้าไม่เมาก็เฉยๆ คุณกันได้ พอเมาแล้วใครเป็นใครก็ไม่รู้ บางทีก็ตีกับพวกเดียวกันก็มี” (ดิว)

“เพื่อนเคยทำแบบนี้หลายครั้ง บางคนก็ไม่เคยมีเรื่องกัน บางคนก็เคยมีเรื่องกัน โดนจับแล้วตำรวจเขาก็ปล่อย ตำรวจเขาตรวจเจออาวุธเขาก็ยึดไป บอกว่าถ้าทำอีกจะจับ เพื่อนไปฟันเขา บางทีก็ไม่เมา วัยรุ่นเจอใครไม่พอใจก็ทำ บางทีก็เอาขวดเหล้าขวดเบียร์เท่าที่หาได้ไปขว้างเขา” (บี)

สาเหตุในเรื่องของผู้หญิง ส่วนใหญ่เป็นสาเหตุของการไปชอบพอแฟนของเด็กแก๊งอื่น ทำให้ไม่พอใจ ก็เลยทะเลาะวิวาทกัน บางครั้งผู้หญิงก็เป็นชนวนสาเหตุที่ทำให้เด็กวัยรุ่นชายทะเลาะกัน เพราะผู้หญิงมีเรื่องกัน ก็ตามให้เพื่อนชายมาช่วย จนเป็นการวิวาททะเลาะบ่อนระหว่างแก๊ง แต่ก็มีปัจจัยสาเหตุมาจากการดื่มเหล้าด้วย

“บางครั้งมาจากผู้หญิง บางครั้งก็ไม่ชอบหน้ากัน บางครั้งกลุ่มนั้นสวยกว่า ก็คิดอีนี่แต่งตัวเวอร์ แต่งตัวดีกว่ากู ผู้ชายก็ไปชอบแต่มัน กูไม่มอง แบบนี้ บางครั้งก็แย่งแฟนกัน ไปชอบผู้ชายที่เขามาแฟนมาด้วย” (กานต์)

“ไม่ถูกกับแก๊งอื่น เพราะไปมีเรื่องบ่อยๆ เวลาเมาทุกคนอยากต่อยดี ถ้าเป็นวัยรุ่นก็เป็นเรื่องธรรมชาติ เด็กผู้หญิงก็มี ส่วนเด็กผู้หญิงจะตีกันเรื่องแฟน ผู้หญิงตบตีกันบ้างในร้าน บางครั้งใช้ผู้ชายมาตีกับพวกอื่น แล้วอีกฝ่ายเขาก็มีพวกของเขา เขาก็จะใช้พวกของเขามาตี ผู้หญิงบางกลุ่มจะให้พวกวัยรุ่นผู้ชายที่รู้จักมาตี...” (ติ๊ะ)

บทสรุป

วัยรุ่นชายต้องการให้ตนเป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง เพราะการรวมกลุ่มเข้าแก๊งทำให้ตนเป็นคนกว้างขวางในกลุ่มเพื่อนฝูง เป็นที่สนใจของเด็กวัยรุ่นหญิง จึงทำให้มีการมารวมกลุ่มเข้าแก๊ง และเพื่อได้รับการยอมรับจึงต้องแสดงความกล้าหาญด้วยการใช้กำลัง การได้รับการยอมรับจึงต้องแสดงออกทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้านร่างกายต้องเป็นคนมีฝีมือในการต่อสู้ ด้านจิตใจต้องมีความกล้า ใจถึง ซึ่งเป็นค่านิยมของเด็กวัยรุ่นชายในปัจจุบัน การแสดงออกจึงเป็นเรื่องของการใช้พลังกำลังและความรุนแรง ประกอบกับเด็กแก๊งส่วนใหญ่เป็นมักผู้ที่ออกมาท่องเที่ยวตามค่านิยมที่มีปัจจัยสนับสนุนในเรื่องการดื่มสุรา จึงทำให้ขาดความยับยั้งชั่งใจ และนำไปสู่การใช้ความรุนแรงได้

โดยง่าย เมื่อเด็กเหล่านี้มีอายุมากขึ้น มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ต้องรับผิดชอบชีวิตตนเองและครอบครัวมากขึ้น เด็กเหล่านี้ก็ออกมาใช้ชีวิตท่องเที่ยวยามราตรีน้อยลง เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มน้อยลง จึงมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิด ค่านิยมไป

ในส่วนของผู้ที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อแนวความคิดของเด็กวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวต้นแบบที่เด็กจะรับเอาพฤติกรรมของผู้ที่มีมาเป็นตัวอย่างของแบบฉบับผู้ชาย การเข้าไปจัดระเบียบ นำผู้ที่มีมาอบรมในลักษณะของแก๊งที่มีการเข้าไปจัดระเบียบแทรกแซง ก็ช่วยให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้วัยรุ่นนั่นเอง จึงน่าจะเป็นแนวทางที่น่าจะเข้าไปมีการแทรกแซงปรับเปลี่ยนแนวความคิดของผู้ที่มีอิทธิพลในแก๊ง เพื่อเป็นการลดการใช้ความรุนแรง

บรรณานุกรม

อนุช อาภาภิรม. **จากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเทวศาสตร์, 2543.

“ของดีประจำท้องถิ่น” **นสพ.คมชัดลึก**. 10 กรกฎาคม 2546.

Acknowledgement

ขอขอบคุณคุณอัญชลี โคเสน นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัย Mcquire ออสเตรเลีย ที่ได้ช่วยเหลือในการแบ่งปันการเก็บข้อมูลและการใช้ข้อมูลในการศึกษานี้

**ความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ :
ศึกษาจากนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2521 – 2545**

พรธาดา สุวัฒนวิธ *

นวนิยายเป็นวรรณกรรมที่ถือกำเนิดมาจากการขยายตัวของชนชั้นกลาง ดำรงอยู่โดยมีชนชั้นกลางเป็นผู้สร้างและผู้เสพ นวนิยายที่แต่งได้ดีมีคุณค่าเช่นเดียวกับวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์ สามารถสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้รู้สึกให้เกิดแก่ผู้อ่านข้ามยุคข้ามสมัยและเบิกปัญญาให้แก่สังคม แม้นวนิยายกระแสหลักเป็นกลุ่มที่มักจะถูกเย้ยหยันดูแคลนว่าเป็น"วรรณกรรมน้ำเน่า"นั้นแท้ที่จริงนวนิยายเหล่านั้นเป็นวาทกรรมของชนชั้นกลางที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการพยายามผลิตซ้ำ(reproduce)สังคมที่อิงตามมาตรฐานของยุคสมัย และบางทีอาจจะแฝงไว้ด้วยความคิดที่จะท้าทายวาทกรรมร่วมสมัยซึ่งมักจะแสดงออกอย่างค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าพยายามสวนกระแสหรือปลดแอกค่านิยมตลอดจนรื้อถอนวาทกรรมเดิมแบบวรรณกรรมแนวก้าวหน้า

ความขัดแย้งซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการผูกวางโครงเรื่องของนวนิยายไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างคน คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือความขัดแย้งภายในตัวเอง ส่วนใหญ่ของการแสดงออกซึ่งความขัดแย้งนั้นจะออกมาในรูปของการใช้ความรุนแรงอันเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เมื่อเรื่องดำเนินด้วยความขัดแย้งถึงจุดวิกฤตสูงสุด(climax) เรื่องก็จะคลี่คลายแล้วจบลง หากความขัดแย้งนั้นแสดงออกในรูปของความรุนแรง ความรุนแรงก็ต้องยุติลงด้วยเช่นกัน

ความรุนแรงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งในการผูกวางโครงเรื่องของนวนิยายย่อมขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยตามแนวคิดวรรณกรรม กล่าวคือวรรณกรรมสะท้อนภาพสังคมผ่านสายตาของนักเขียนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมขณะนั้น การศึกษาความรุนแรงในนวนิยายจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะเห็นภาพสะท้อนความคิดของผู้คนในยุคสมัยหนึ่ง ๆ ที่มีต่อการแสดงถึงความรุนแรง

มักจะเป็นที่เข้าใจกันว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกกระทำทั้งร่างกายและจิตใจอันเนื่องมาจากความคิดในระบบชายเป็นใหญ่(patriarchy) แม้จนทุกวันนี้ผู้หญิงก็ยังตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงอยู่ แต่เมื่อความคิดสตรีนิยม(feminism)ก่อตัวขึ้นและแพร่ขยายไปในวงกว้าง และอาจจะด้วยสำนึกของผู้หญิงที่

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ยังคงได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมในทุกเมื่อเชื่อกันจึงนำไปสู่ความคิดปฏิบัติซึ่งมีผลต่อการเสนอความรุนแรงในนวนิยาย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำในนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2521 – 2545 ซึ่งเป็นช่วงที่ความเคลื่อนไหวของการเรียกร้องสิทธิสตรีตื่นตัวมากในทางตะวันตกและอิทธิพลดังกล่าวจะส่งผลกระทบมาถึงไทยอยู่บ้างอยู่บ้าง และได้พบว่าในช่วงระยะเวลา 25 ปีมีความเปลี่ยนแปลงการเสนอความรุนแรงในครอบครัวที่น่าสนใจดังจะได้นำเสนอต่อไป

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนี้คัดเลือกจากนวนิยายกระแสหลักที่เป็นนวนิยายแนวชีวิตครอบครัวซึ่งเป็นที่ยึดกันอย่างแพร่หลาย ข้อมูลนวนิยายกลุ่มนี้เป็นผลงานของนักเขียนหญิงมากกว่านักเขียนชาย (รายละเอียดของข้อมูลนวนิยายที่ใช้อยู่ได้ที่ภาคผนวก) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเชิงสำรวจข้อมูลนวนิยายย้อนหลังไปราว ๆ 10 ปีเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนขึ้น และจะวิเคราะห์จากบทบาทและสถานภาพของตัวละครหญิงตามท้องเรื่องเป็นแกน

ตัวละครหญิงผู้สร้างความรุนแรง

เมื่อศึกษาบทบาทของตัวละครหญิงโดยวิเคราะห์จากสถานภาพที่ปรากฏตามท้องเรื่องเป็นหลัก พบว่าตัวละครหญิง พบว่าตัวละครหญิงผู้สร้างความรุนแรงในครอบครัวมีครบทุกบทบาท ได้แก่ แม่ แม่เลี้ยง แม่สามี/แม่ยาย เมีย อดีตเมีย ลูกสาว ลูกเลี้ยง และญาติพี่น้องอื่น

1.แม่ผู้แข็งแกร่ง ความรุนแรงที่แม่เป็นผู้กระทำคือการบังคับควบคุมชีวิตของลูก ในเรื่องบ้านของพุ่มนี้ เมรินี่ควบคุมชีวิตของนิลา ลูกสาวคนเดียวในอยู่ในระดับดีเลิศ แม้จะยอมรับที่ลูกสาวชอบคนตริมากกว่าเรียนหนังสือ เมรินี่ก็ยังเคี่ยวเข็ญให้เล่นได้ในระดับนักดนตรีเอก แต่โดยส่วนใหญ่แล้วการใช้ความรุนแรงจะแสดงออกด้วยการใช้อำนาจกดดันลูกมากกว่าจะบังคับโดยตรง เช่นเรื่องทองเนื้อเก้า ลำยองใช้วันเฉลิมเป็นเครื่องมือเรียกเงินค่าเลี้ยงดูจากพ่อของวันเฉลิมและไม่สนใจที่จะรับผิดชอบเลี้ยงดูลูก ๆ ที่เกิดจากผู้ชายมากหน้าหลายตา จนภาระในการเลี้ยงดูน้อง ๆ ตกหนักที่วันเฉลิม ตั้งแต่ยังอายุไม่ถึง 7 ขวบ เรื่องเส้นไหมสีเงิน จงกลนี้สร้างหนี้ให้สการต้องขอใช้เงินต้องหมกใจกับคนรัก เรื่อง กว่าจะรู้เตียงสา มารดาห้ามแวนทิพย์ออกนอกกรอบของความเป็นกุลสตรีที่วางไว้แต่แล้วแวนทิพย์ก็หนีตามชายาชายคนรักไป เรื่องลูกแม่ กำไลปิดบังความเป็นผู้ชายของแพร์และเลี้ยงดูแพร์มาอย่างลูกสาวจนร่างกายเริ่มเปลี่ยนแปลง เมื่อแพร์รู้ความจริงจึงหนีออกจากบ้านไป ความรุนแรงของแม่ในนวนิยายบางเรื่องแสดงออกด้วยการใช้วาจาเชือดเฉือนให้ลูกต้องเจ็บช้ำเช่นแม่ในเรื่อง เวลาในขวดแก้ว ทำให้ตและหนึ่งไม่มีความสุขเมื่ออยู่บ้าน ยายในเรื่องห้องที่จัดไม่เสร็จ คอยด่าลูกสาวว่า

เลี้ยงลูกไม่ดี แม่ที่ทอดทิ้งลูกปรากฏในนวนิยายทั้งที่ทอดทิ้งโดยเจตนาและด้วยความจำเป็นบังคับ เช่น อัมพิลานใน *ยายหนูลูกพ่อ* แต่งงานกับบุญญภัทรเพียงเพื่อให้ลูกในท้องที่เธอไปพลาตพลั้งกับชายอื่นที่ไม่ยอมรับลูกในท้องของเธอ เมื่อคลอดลูกออกมาเธอก็ไม่สนใจใยดีลูกอีกเลย ใน *สองชีวิต* คุณแม่ทอดทิ้งกบเพราะกบทำให้ชีวิตในสังคมชั้นสูงของคุณแม่ต้องพังครืนและชีวิตครอบครัวต้องพังพินาศเพราะกบติดยา และท้องนอกสมรส ในหน้าต่างบานแรก หนึ่งในแม่วัยรุ่นที่ยังไม่มีความรับผิดชอบไม่สนใจที่จะดูแลลูก การทอดทิ้งลูกบางครั้งก็ด้วยความจำเป็นบังคับ เช่น ลำพาใน *หนามดอกไม้* ทอดทิ้งนิพพาไปเพราะนิเวศสามีไม่ยอมให้ลูกไปกับเธอและคอยกีดกันไม่ให้ลำพาได้มีโอกาสพบปะลูก ส่วนแม่นั่นเมืองใน *รากนครา* จำใจต้องทิ้งลูกที่ยังแบเบาะไปเพื่ออุทิศชีวิตเข้าแลกกับแผ่นดินของบรรพบุรุษ

ความรุนแรงที่"แม่"เหล่านี้กระทำต่อลูก เมื่อสาวไปดูถึงต้นเหตุจะเห็นว่า"แม่"เหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้เริ่มความรุนแรงก่อน แต่เป็น"พ่อ"ของลูกที่ทอดทิ้งหรือไม่เอาใจใส่แม่ เช่นเรื่อง *เวลาในขวดแก้ว* ลูกแม่ ห้องที่จัดไม่เสร็จ *ยายหนูลูกพ่อ* *สองชีวิต* *หนามดอกไม้* หรือมิฉะนั้นผู้ชายในสังคมแวดล้อมมีส่วนผลักดันให้"แม่"แสดง ความรุนแรงในรูปของความทะเลาะทแยงและก้าวร้าว เช่นเรื่อง *บ้านของพุ่มนี้* เส้นไหมสีเงิน *ทองเนื้อเก้า* หรือแสดงการหนีกรอบที่กำหนดผู้หญิงในระบบชายเป็นใหญ่ ในเรื่อง *กว่าจะรู้ได้ยงสา* หรือสร้างปัญหาให้ผู้หญิงต้องใช้ความรุนแรงยุติความรุนแรง ในเรื่อง *รากนครา*

2. แม่เลี้ยงใจร้าย แม่เลี้ยงอาจเป็นแบบฉบับของตัวร้ายที่สุดตามสูตร"นวนิยายน้ำเน่า"ที่กระทำทารุณกรรมต่อลูกเลี้ยงซึ่งมักเป็นตัวละครเอกของเรื่อง เพราะถือเอาบุญเอาคุณที่ได้เลี้ยงดูมาดั่งเรื่อง *มายา* หรือเพราะความอิจฉาริษยาและต้องการกดลูกเลี้ยงให้ด้อยกว่าลูกตัว เช่นเรื่อง *ดวงใจพิสุทธิ์* ด้วยแรงอธิษฐาน

นอกจากสูตรสำเร็จนี้จะนำไปเพื่อสร้างสีสันให้เกิดความสงสารและเห็นอกเห็นใจตัวละครเอกที่ถูกรังแก สูตรแม่เลี้ยงใจร้ายและกดขี่ข่มเหงลูกเลี้ยงเกิดขึ้นได้ด้วยทัศนคติของการพึงพิงผู้ชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว แม่เลี้ยงเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันคือต้องอาศัยพึ่งพิงสามีทั้งทางเศรษฐกิจและการนับหน้าถือตาของคนในสังคม ดังนั้นจึงกลัวการถูกแบ่งความรักจากชายผู้เป็นศูนย์กลางของครอบครัวและถูกแย่งชิงความสำคัญของตนในครอบครัวไป

3. แม่สามี / แม่ยายตัวแสบ นวนิยายแนวชีวิตครอบครัวของไทยเล่าจากมุมมองของ"ผู้หญิง"ซึ่งหมายรวมถึงมุมมองในนวนิยาย(point of view)และตัวของนักเขียน ความร้ายจึงมักจะตกอยู่กับแม่สามีมากกว่าแม่ยาย เช่นเรื่อง *สองฝั่งคลอง* *คู่ยาก* *เวียงระกำ* แม่สามีในเรื่องเหล่านี้ไม่ยอมรับลูกสะใภ้จึงสร้างปัญหาให้ชีวิตคู่ของสามีและภรรยาซึ่งเป็นตัวละครเอกในเรื่อง แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า

แม่ยายก็สร้างเสริมความรุนแรงในครอบครัวโดยพยายาม"พรางลูกสาว"ยาม"ลูกเขยตกยาก" เช่นเรื่อง *คู่ยาก*

4. เมียปฏิบัติ ภาพของเมียผู้ยอมจำนนไม่ปรากฏให้เห็นในนวนิยายที่มุ่งสร้างตัวละครหญิงให้มีวาจาเป็นอาวุธที่จะทำร้ายสามีได้โดยบุคลิกลักษณะนิสัย เช่น นวลผจงในเรื่อง *ไอ้..โลภก็สุข* ที่ตามหึงและข่มสามีให้งอ แม้ในเรื่อง *รากนครา* ที่แม้จะรักสามีแต่ก็ยังสับสนระหว่างหน้าที่ที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอนกับความรัก (ทำนองกับอังศุมาลินในเรื่อง *คู่กรรม* เรื่องราวอมตะของความรักและการพลัดพรากระหว่างทหารญี่ปุ่นกับสาวไทย) โมนาที่คบชู้ตอบโต้สามีที่นอกใจในเรื่อง *แดดหนว*

ความรุนแรงอย่างหนึ่งที่ถือเป็นการหนีจากปัญหาครอบครัวคือการหนีสามี ละทิ้งความเป็นครอบครัว เช่นเรื่อง *เนื้อใน* หรือหย่าร้างเช่นเรื่อง *ไซ้สังคม* แต่แม้จะตัดสินใจเช่นนั้นก็เชื่อว่าผู้หญิงจะเด็ดขาดและไม่เจ็บปวด เหมือนवादในเรื่อง *บ้านชนน* จึงหนีปัญหาที่สภาพจิตใจของเธอไม่ อาจทนได้อีกด้วยการฆ่าตัวตาย ตัวละครหญิงในบางเรื่องการประชดชีวิตด้วยการมีสัมพันธ์กับผู้ชายอื่นขณะที่แยกกันอยู่กับสามีโดยไม่หย่าร้าง เช่นโมนา ใน *แดดหนว* ส่วนแพมาลาใน *ดอกไม้ไร้นาม* เกือบถลำไปมีความสัมพันธ์กับเจ้านายเพราะความใกล้ชิด แต่แล้วในที่สุดแพมาลา ก็ตกอยู่ในฐานะคบชู้กับสามีของผู้หญิงอื่นขณะที่แยกกันอยู่กับสามีเพราะปัญหาครอบครัวที่เกิดจากการเบื่อหน่าย ห้างเหินและไม่เข้าใจกัน ผอบแก้วในเรื่อง *เรือนนพเก้า* หนีไปกับชายคนรักเดิมและเมื่อถูกสามีชิงตัวมาเก็บไว้ในเรือนกลางทุ่งเธอก็มีความสัมพันธ์กับลูกชายของทนายของคุณหลวงผู้เป็นสามี การมีชายอื่นเพราะเธออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่อาจใช้ความเข้มแข็งครองตัวให้รอดพ้นจากการถือครองสิทธิของผู้ชายที่"ได้ใจก็ต้องได้ตัว"ไปได้

5. อดีตเมียพิฆาต นวนิยายไทยยังพยายามรักษาภาพของ"ความเป็นเมีย"ไว้ให้แต่ตัวละครหญิงพอสสมควร แต่เมียที่หย่าขาดไปแล้วแต่ยังถูกตามรังควาญความรุนแรงจึงปรากฏอย่างไม่ต้องระวัง"ภาพ"อีกต่อไป มีตั้งแต่ทำร้ายร่างกายสามีเช่นผาณิต ในเรื่อง *ดั่งสายน้ำไหล* ชกหน้าหะรินในงานแต่งงานของลูกสาวที่พยายามก็ให้ร้ายลูกสาวทั้งที่ตลอดมาไม่เคยรับรู้เลืงดูลูกเมียเลย ทำให้ผู้อ่านสะใจต่อความรุนแรงที่ผาณิตตอบโต้กับพฤติกรรมเลวทรามของหะรินที่สร้างความลำบากให้ลูกเมียมาชั่วชีวิต ความรุนแรงนี้มีไปจนถึงทำร้ายสามีจนถึงแก่ชีวิต เช่นเรื่อง *ลว* และ *ไซ้สังคม* แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าจุดจบของเมียพิฆาตผู้ฆ่าสามีถูก"ฆ่า"ไปด้วยเช่นกัน มธุสรในเรื่อง *ลว* สูญเสียสติสัมปชัญญะ กลับไปเป็นมธุสรคนเดิมอีกไม่ได้ ส่วนเขมวรรณในเรื่อง *ไซ้สังคม* ฆ่าอดีตสามีแล้วฆ่าตัวเองตายตาม อาจเป็คำตอบที่ได้รับไม่ว่าผู้เขียนก็ไม่เห็นด้วยที่จะให้ผู้หญิงใช้ความรุนแรง โดยชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงนั้นย้อนกลับมาทำร้ายผู้หญิงในที่สุด

6. ลูกสาวผู้ก้าวร้าว ในนวนิยายพบลูกสาวที่ที่ทำร้ายพ่อแม่สถานเบาที่สุดคือการทำร้ายด้วยตัววาจาก้าวร้าวแต่ก็ทำให้พ่อแม่เจ็บปวดไม่น้อย เช่นเรื่อง ลูกแม่ หนามดอกไม้ เพรงกรรม สูดถนนบนทางเปลี่ยว สงครามดอกรัก สถานปานกลางคือการทำร้ายด้วยอาการเฉยเมยรังเกียจผู้เป็นแม่ เช่นเรื่อง การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา ใช้สังคม สถานหนักคือการหลอกลวงทรัพย์สินเงินทองไปจากพ่อแม่แม่จะอยู่ในอุทมิภาวะที่พึ่งตัวเองได้แล้ว เช่น สูดถนนบนทางเปลี่ยว และ เส้นไหมสีเงิน

7. ลูกเลี้ยงผู้เอาคืน เรามักจะเชื่อกันว่าเมื่อลูกเลี้ยงตกเป็นเบี้ยล่างของแม่เลี้ยงใจร้าย ลูกเลี้ยงจะต้องเป็นฝ่ายยอมและให้อภัยแม่เลี้ยงได้ แต่ในนวนิยายช่วงที่ศึกษาพบว่าลูกเลี้ยงมีปฏิกิริยาตอบโต้กับแม่เลี้ยงด้วยพฤติกรรมรุนแรงต่าง ๆ เช่นเรื่อง มายา ไฟดำ ด้วยแรงอธิษฐาน หนามดอกไม้

8. นายจ้างผู้เกรี้ยวกราด เจ้านายผู้ใช้วาจารุนแรงกับลูกจ้างที่ทำงานบ้านคือยูดีในเรื่อง ไฟในดวงตา เพราะอยู่ในสภาพป่วยเป็นอัมพาต หงุดหงิด และหวาดระแวง แต่ในเรื่องเนื้อใน เข้มเพชรไม่ใช่คนในครอบครัวของป्लीและราเชนทร์ก็จริงแต่ถือสิทธิ์ที่จะมาช่วยจัดการปัญหาในครอบครัวเพราะชักนำราเชนทร์ให้มารู้จักกับป्ली เข้มเพชรต้องการแข่งขันและเอาชนะราเชนทร์ ดังนั้นแม้จะแสดงความอารีและเมตตาต่อป्लीเพียงใดขณะเดียวกันก็คอยกดขี่ข่มป्लीไม่ให้พบกับความสุขที่แท้จริง เพื่อจะได้พึ่งพาเข้มเพชรเท่านั้น

9. ญาติพี่น้องเจ้าปัญหา ในนวนิยายมีความรุนแรงที่ผู้หญิงกระทำต่อญาติพี่น้องเพราะการเลี้ยงดูอย่างไม่เท่าเทียมกันในวัยเด็ก เช่น ทรายสีเพลิง ปูนปิดทอง ไฟดำ หรือบังคับเพราะหวังดีเพื่อน้องจะได้พึ่งตัวเองได้ เช่นเรื่อง ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด หรือตอบโต้และแก้แค้น เช่นเรื่อง เพรงกรรม อลงกตทำร้ายพิมานและลูก ๆ ของพิมานแก้แค้นที่พิมานล่องละเมียดทางเพศตนและน้ำสาว เรื่อง ไฟในดวงตา วรรณจางวานมือปืนมาลอบฆ่าธัญน้องเขยเพราะความแค้นที่สั่งสมมาตั้งแต่ธัญปฏิเสธที่จะแต่งงานกับตัวเองมาก่อนประกอบกับความริษยาความสำเร็จในด้านการค้าของธัญ

ในบทบาทหลักคือ แม่ เมีย และลูกสาว เราได้เห็นความรุนแรงที่ชัดเจนกว่าบทบาทอื่น ๆ ในการแสดงออกอย่างเปิดเผย ความรุนแรงเหล่านี้สามารถสืบสาวได้ว่าเกิดจากความรุนแรงที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงทั้งที่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงทางวัฒนธรรม¹

¹ แนวคิดเชิงสตรีนิยมได้แบ่งประเภทความรุนแรงต่อผู้หญิงออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ **ความรุนแรงทางตรง** ซึ่งเห็นด้วยและรับรู้ได้ทางประสาทตาและหู **ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง** หมายถึงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่วางบทบาทผู้หญิงให้ด้อยกว่าบทบาทความเป็นชาย และ **ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม**

ทำให้ผู้หญิงตอบโต้ความรุนแรงนั้นโดยตรงคือต่อผู้ชายผู้กระทำความรุนแรง หรือทางอ้อมคือต่อผู้อื่นในครอบครัว ต่อสังคม และต่อตัวของผู้หญิงเอง

บทสรุปของความรุนแรงในนวนิยาย

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า การใช้ความรุนแรงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความขัดแย้งในนวนิยาย กฎของการผูกเรื่องคือความรุนแรงจะต้องคลี่คลายเมื่อนวนิยายจบลง ทิศทางของการยุติความรุนแรงในตอนจบของเรื่องย่อมสะท้อนแนวคิดของการใช้ความรุนแรงดังจะเห็นได้จากการมอบบทบาทของการยุติความรุนแรงในเรื่องให้แก่ผู้ใด

ตัวละครหญิงเป็นผู้ยุติความรุนแรง เป็นบทสรุปส่วนใหญ่ของนวนิยายที่นำเสนอความรุนแรงในชีวิตครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ ซึ่งอาจแบ่งได้ตามบุคลิกภาพของตัวละครหญิงคือ

-กลุ่มตัวละครหญิงมีบุคลิกภาพในเชิงก้าวร้าว มีลักษณะนิสัยที่ไม่ยอมประนีประนอม การยุติความรุนแรงออกมาในรูปการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต และยอมรับที่ต้องเผชิญหน้ากับความว่าเหวเดียวดายในที่สุด เช่น เครือวัลย์ในเรื่อง *เว็ระก่า* เพราะคิมหันต์ลูกชายหัวแก้วหัวแหวนถูกผู้มีอิทธิพลยิงตาย แพมาลาในเรื่อง *ดอกไม้ไร้ร่านาม* ใช้ชีวิตม่ายอยู่โดยลำพังหลังจากที่ถูกผู้ชายทอดทิ้งถึงสามคน ผู้เขียนสร้างในตัวละครหญิงบางเรื่องต้องประสบกับหายนะด้วยชะตากรรมเป็นการยุติความรุนแรงที่เธอกระทำโดยปริยาย เช่น ลำยองในเรื่อง *ทองเนื้อเก้า* ต้องตายอย่างอนาถด้วยกาโรค เมธินีในเรื่อง *บ้านของพุ่มนี้* ถูกลอบยิงเป็นอัมพาต วรรณนาในเรื่อง *ไฟในดวงตา* ป่วยเป็นโรคประสาทหลังจากที่ถูกชายของเธอตายเพราะอยู่ในวิถึกระสุนของมือปืนที่เธอจ้างวานหมายจะให้ปลิดชีวิตน้องเขย กบในเรื่อง *เรื่องสองชีวิต* ฆ่าลูกตัวเองเพราะฤทธิ์ยาเสพติดที่เธอเสพและฆ่าตัวเอง นวลผจงในเรื่อง *ไอ้...โลกีย์สุข* ยิงสามีและฆ่าตัวตายตาม เช่นเดียวกับเขมวรรณในเรื่อง *ไซส์สังคม* ที่ฆ่าสามีเพื่อไม่ให้เขามารบกวนชีวิตของลูกสาวแล้วเธอก็ฆ่าตัวตาย ส่วนเหมือนวาดในเรื่อง *บ้านชนน* ฆ่าตัวตายเพราะรู้ว่าตัวเองไม่อาจทนมีชีวิตที่เจ็บปวดเมื่อเธอล้มเหลวในการสร้างครอบครัวที่สมบูรณ์ดังที่เธอเฝ้ารอคอยมาชั่วชีวิตได้

- กลุ่มตัวละครหญิงที่โดยบุคลิกแล้วไม่ใช่ผู้ที่ก้าวร้าวหรือนิยมความรุนแรงแต่ถูกสถานการณ์บีบคั้นให้ใช้ความรุนแรงตอบโต้กับความรุนแรงทั้งหมดที่เธอได้รับมาชั่วชีวิตแล้วเรื่องจึงจบลง เช่น ภาณิดในเรื่อง *ดั่งสายน้ำไหล* ชกหน้าสามีที่จะทำลายอนาคตของลูกด้วยความเห็นแก่ตัวดังที่เขาได้

เป็นความรุนแรงที่ฝังรากลึกอยู่ในระบบความคิดและความเชื่อของคนในสังคมให้ผู้หญิงยอมรับสถานะที่ด้อยกว่าชายโดยไม่ตั้งคำถามและยอมรับความรุนแรงต่าง ๆ ที่ถูกปฏิบัติโดยผู้ชาย

ทำลายชีวิตของเธอมาก่อน ปลีในเรื่อง *เนื้อใน* พาลูกหนีไปจากชีวิตที่เธอตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง ทั้งจากสามีและจากนายจ้าง บางเรื่องพฤติกรรมความรุนแรงที่ตัวละครหญิงตอบได้นำตัวเองและผู้อื่น ไปสู่หายนะแล้วจบลงที่ความตาย เช่น ลำเพาในเรื่อง *หนามดอกไม้* ถูกใจจีและประสบอุบัติเหตุขณะที่ตามหานิพพาลูกสาวที่หนีออกจากบ้านหลังจากที่มีปากเสียงกับเธออย่างรุนแรง ส่วนในเรื่อง *รากนครา* แม่นเมืองตายหลังจากอุบัติเหตุที่สังเวศความแค้นของพี่ชายที่มีต่อสามีของเธอและเพื่อปกป้องดินแดนของบรรพบุรุษจากการอ้างสิทธิ์ของเจ้าอาณานิคม ในเรื่อง *แดดหนาว* โมนาตายอย่างลึกลับภายหลังจากที่เธอประพาศแหวกชนบในเรื่องเพศจะไม่มั่นใจว่าจะกลับไปใช้ชีวิตแบบเดิมได้อีก

ตัวละครชายเป็นผู้ยุติความรุนแรง มีนวนิยายไม่มากนักที่ผู้ชายจะเป็นฝ่ายยอมและเลือกที่จะยุติปัญหาด้วยตนเองในเมื่อความรุนแรงนั้นผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ ที่พบอย่างเช่นเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* ฉายายอมหย่าขาดจากหนึ่งเพื่อให้ฝ่ายหญิงไปมีสามีใหม่และตนเองเป็นฝ่ายเลี้ยงลูก (ซึ่งต่างจากบุญญภัทรในเรื่อง *ยายหนูลูกพ่อ* ที่แต่งงานกับอัมพิลาและยอมรับเป็นพ่อของลูกในท้องอัมพิลาไม่ให้อัมพิลาทำแท้ง แต่ก็รักและเลี้ยงบุญญพิลาด้วยความรักเหมือนพ่อแท้ ๆ) ศรีสาสันในเรื่อง *ไอ้...โลกียสุข* กลับไปบวชเป็นพระใหม่อีกครั้งหลังจากเห็นว่าปัญหาเดือดร้อนวุ่นวายในครอบครัวเริ่มตั้งแต่การที่เขาเลิกจากสมณเพศมาแต่งงานกับประภาพิมพ์ เรื่อง *สงครามดอกกุ๊ก* บัลลพติดโรคเอดส์และสำนึกในบาปที่ตนก่อก่อนที่จะเสียชีวิต ธีญในเรื่อง *ไฟในดวงตา* ไม่เอาเรื่องวรรณที่จ้างวานฆ่าเขาเพราะเห็นแก่ความเป็นพี่เป็นน้องและเห็นใจที่ผลกระทบได้สนองย้อนกลับคืนไปแล้ว

บทสรุปของความรุนแรงในนวนิยายที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำในครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นผู้ยุติความรุนแรงนั้น ไม่ว่าผู้หญิงจะเป็นผู้เริ่มความรุนแรงนั้นหรือไม่ก็ตาม เหตุผลอาจเป็นไปได้ว่าเป็นเพราะผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงจึงใช้วิธี "คิดแบบผู้หญิง" คือระงับความรุนแรงมากกว่าจะใช้ความรุนแรง หรือเป็นเพราะในกรอบของแนวคิดในระบบชายเป็นใหญ่ฝั่งรากลึกในวัฒนธรรม ความรุนแรงจึงออกในรูปของผู้หญิงเป็นฝ่ายเห็นและยุติปัญหา ผู้ชายเป็นฝ่ายสร้างปัญหา และเป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องให้อภัย

สิ่งที่น่าขบคิดต่อไปก็คือปฏิกิริยาของผู้อ่านต่อการจบเรื่องแบบใดที่รู้สึกโล่งใจ แบบใดที่รู้สึกเห็นใจ ซึ่งอาจจะต้องย้อนไปดูน้ำเสียงและท่าที (tone) ของผู้เขียน ตัวอย่างที่ยกมาจากรื่อง *หน้าต่างบานแรก* *ไอ้...โลกียสุข* *สงครามดอกกุ๊ก* และ *ไฟในดวงตา* ล้วนแต่แสดงน้ำเสียงและท่าทีที่เห็นใจและออกจะชื่นชมการยุติความรุนแรงของฝ่ายชายอยู่ไม่น้อย ขณะที่การยุติความรุนแรงโดยตัวละครหญิงให้มิติทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อตัวละครหญิงเหล่านั้นหลากหลาย และเปิดโอกาสให้ผู้อ่านตีความด้วยประสบการณ์ทางอารมณ์ที่แตกต่างกันไป

อารมณ์สะท้อนใจจากความรุนแรง

วรรณกรรมบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ การศึกษาวรรณกรรมจึงต้องสนใจความ สะท้อนอารมณ์ที่ผู้สร้างงานส่งผ่านภาษาแห่งถ้อยคำที่มีวรรณศิลป์ผูกร้อยนำเสนอเป็นเรื่องราวมาสู่ ผู้เสพ จินตนาการที่เกิดจากความคิดความรู้สึกของผู้สร้างถ่ายทอดมาสู่ผู้เสพวรรณกรรมต้องอาศัยทั้ง ความสามารถในการสร้างงานของผู้เขียนและการตีความของผู้เสพหรือผู้อ่านประกอบกัน ความรุนแรงที่ปรากฏในนวนิยายจะส่งพลังทางความคิดสู่ผู้อ่านได้จึงอยู่ที่ศิลปะแห่งการเล่าเรื่อง

เป็นธรรมดาที่วิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายจะเปิดโอกาสให้ผู้เขียนสร้างตัวละครเอกที่แสดง ลักษณะนิสัยหลากหลายมิติ(round character)มากกว่าตัวละครประกอบ ความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจที่ผู้อ่านจะรู้สึกจะเกิดขึ้นจากตัวละครเอกมากกว่าตัวละครใด ๆ ดังนั้นความรุนแรงที่ตัวละครเอกกระทำจะแฝงด้วยเหตุผลที่ผู้อ่านจะเข้าใจความคิดเบื้องหลังพฤติกรรมรุนแรงของตัวละครเอกแม้จะไม่เห็นด้วยเสมอไป

ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตมาแล้วแล้วว่าเมื่อเก็บข้อมูลพบว่านวนิยายชีวิตครอบครัวจะเขียนโดยนักเขียนหญิงเป็นส่วนใหญ่ และในการวิเคราะห์ที่เชิงสำรวจพบว่าการเล่าเรื่องในนวนิยายเล่าจากมุมมองของผู้หญิงเป็นต้นหลัก ทั้งผู้หญิงซึ่งเป็นผู้เขียนและผู้หญิงที่เป็นตัวละครในเรื่อง พฤติกรรมของตัวละครเอกฝ่ายหญิงผู้สร้างความรุนแรงเหล่านี้จึงมีเหตุผลมารองรับหากเป็นเหตุผลทางด้านอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นอัตวิสัยมากกว่าเหตุผลที่เป็นภววิสัย

เมื่อพิจารณาจากบทบาทหลักตามท้องเรื่องของตัวละครหญิงซึ่งจะได้แก่ แม่ เมีย และลูกสาว พบว่าน้ำหนักของความสะท้อนใจในแต่ละบทบาทนั้นไม่เท่ากัน ตัวละครแม่ที่แสดงความรุนแรงจะให้ อารมณ์สะท้อนใจสูงสุด อารมณ์นั้นเกิดจากความรู้สึกเชิงตำหนิพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับมาตรฐานของความเป็นแม่ที่วัฒนธรรมประเพณีสูงสร้างให้มีความอบอุ่น เสียสละ เป็นที่พึ่งของลูก แม่ที่ทำร้ายลูกโดยการไม่เอาใจใส่ ใช้ลูกเป็นเครื่องมือในการต่อรองเรียกค่าเลี้ยงดูอย่างลำยองในเรื่อง ทองเนื้อเก้า ผู้เขียนจะสร้างให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ชิงชัง และสาแก่ใจเมื่อแม่เหล่านี้ต้องประสบชะตากรรมในบั้นปลายชีวิต แม่ที่ทอดทิ้งลูกก็จะพบจุดจบที่น่าสะท้อนใจ เช่นกบและแม่ของกบ ในเรื่อง สองชีวิต หรือ มิเช่นนั้นก็ไม่อาจมีชีวิตที่เป็นสุขได้อย่างแท้จริง เช่นลำพาลีในเรื่อง หนามดอกไม้ หนึ่งในเรื่อง หน้าต่างบานแรก อัมพิลานในเรื่อง ยายหนูลูกพ่อ แต่แม่ที่รู้สึกลำบากยอมเสียสละเพื่อลูกเป็นครั้งสุดท้ายก็จะสร้างอารมณ์สะท้อนใจยิ่งไปกว่าเพราะถือว่าอย่างไรเสียความรักลูกก็ทลายความเห็นแก่ตัวที่ได้ทำกับลูกมาตลอดชีวิตของลูก ดังเช่น เมธิณีในเรื่อง บ้านของพุ่มนี้ และจกกลนี้ในเรื่อง เส้นไหมสีเงิน

ส่วนในบทบาทของความเป็นเมีย การทำร้ายสามีด้วยวาจานั้นสร้างความสาแก่ใจมากกว่าความสะท้อนใจ การเชือดเฉือนกันด้วยวาจาจะเป็นสีล้นที่จำเป็นอย่างหนึ่งในบทสนทนาของนวน

นิยาย อารมณ์สะเทือนใจจะเกิดขึ้นต่อเมื่อตัวละครหญิงเหล่านี้ใช้ความรุนแรงเพื่อยุติปัญหาจนแลกด้วยชีวิตและความรุนแรงที่เธอกระทำเป็นสิ่งที่เธอถูกสามีกระทำรุนแรงก่อนมาเป็นระยะเวลานานจนเธอทนไม่ได้ ตั้งแต่การกักขังเหนียวเหนียวเช่นผอบแก้วในเรื่อง *เรือนนพเก้า* ไม่เห็นค่าความรักของเธอ ดั่งเช่นเหมือนวาดในเรื่อง *บ้านชนน* และรัญจวนในเรื่อง *สงครามดอกกุหลาบ* ทำลายชีวิตของเธอและลูก ดั่งเช่นเขมวรณในเรื่อง *ไซ้สังคม* แต่การคบชู้ซึ่งไม่ได้รับความเห็นอกเห็นใจหรือให้อภัยเลยแม้ผู้เขียนจะแสดงการเข้าใจอยู่บ้างต่อพฤติกรรมของโมนาในเรื่อง *แดดหนาว* แพมาลาในเรื่อง *ดอกไม้ไร้ราม* ผอบแก้วในเรื่อง *เรือนนพเก้า*

ในบทบาทของลูกสาว ความรุนแรงใด ๆ จะไม่สร้างอารมณ์สะเทือนใจเอาเสียเลยเพราะขัดต่อจริยธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบุพการีด้วยความเคารพ กลับกลายเป็นว่ายิ่งลูกสาวประพฤติรุนแรงเพียงใด ผู้อ่านจะยิ่งสะเทือนใจกับตัวละครแม่ที่รองรับความรุนแรงและเจ็บปวดกับความรุนแรงที่ลูกสาวกระทำต่อตนเพียงนั้น ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของแซ่ไซ้ในเรื่อง *สุดถนนบนทางเปลี่ยว* สโรชาและบุษราคัมในเรื่อง *เพรงกรรม* สิ่งที่น่าขบคิดคือเหตุใดความรุนแรงนั้นจึงเกิดจากความขัดแย้งของแม่กับลูกสาวเป็นส่วนใหญ่ เป็นไปได้หรือไม่ว่าความขัดแย้งนั้นมีนัยของการยอมรับระบบชายเป็นใหญ่ชุกชอนอยู่โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม เช่นการยอมรับชีวิตการแต่งงานกับผู้ชายที่เหมาะสมกว่าอยู่เป็นโสดและอาจไปพัวพันกับผู้ชายที่มีพันธะแล้วในเรื่อง *หนามดอกไม้* การยอมรับว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียหายถ้ามีข้อครหาว่าประพฤตินั้นไม่เหมาะสมเช่น *สุดถนนบนทางเปลี่ยว* ลูกแม่ *ไซ้สังคม* การพึ่งพิงผู้ชายในเรื่อง *การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา* ทำให้ลูกสาวกับแม่ในนวนิยายมีความขัดแย้งกันในเรื่องของทัศนคติและค่านิยมที่ถูกครอบงำจากระบบชายเป็นใหญ่ซึ่งแม่จะเป็นฝ่ายเข้าใจทัศนคติและยอมรับมีจะเดินตามค่านิยมนั้นได้มากกว่าลูกสาว

ส่วนความสะเทือนใจที่มาจากตัวละครฝ่ายชายดูเหมือนจะให้ป็นคู่เทียบเชิงปฏิบัติ ยิ่งตัวละครหญิงดูน่าสงสารและเห็นใจเพียงใด ตัวละครชายก็ดูน่าชิงชังในความร้ายกาจที่แสดงกับผู้หญิงเพียงนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าความรุนแรงนั้นสืบเนื่องมาจากปัญหาในครอบครัว เช่น การนอกใจ การทอดทิ้งภรรยาและลูก การบังคับกดขี่ทารุณทางร่างกายและจิตใจ แต่ความขัดแย้งอันเกิดจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจะปรากฏชัดในบางเรื่องเช่น *ไซ้สังคม* เนื้อใน *เรือนนพเก้า* ทำให้ตัวละครหญิงอยู่ในฐานะเหยื่อแห่งความรุนแรง

ขณะเดียวกันตัวละครชายในนวนิยายเรื่องที่ตัวละครหญิงใช้ความรุนแรงสมควรใจที่จะเป็นผู้ยุติความรุนแรงเสียเอง ตัวละครชายเหล่านี้จะได้รับความเห็นใจและชื่นชมเป็นพิเศษที่ได้กระทำสิ่งที่ผู้ชาย"ไม่ทำก็ได้" เช่นการเลี้ยงลูกโดยลำพัง ดังฉายาในเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* ยอมปล่อยให้หนึ่งไปมีสามีใหม่และตนเป็นฝ่ายเลี้ยงดูลูกเอง การปลีกตัวไปจากครอบครัวที่มีปัญหาดังเช่นศรีศาสนในเรื่อง

ไอ้...โลกียสุข เลือกที่จะกลับไปอยู่ในร่มกาสาพัตร์ตามเดิม การให้อภัยไม่คุ้มแค้นดังเช่นธัญในเรื่อง *ไฟในดวงตา* ขณะที่ตัวละครชายเหล่านี้ให้ภาพที่น่าเห็นใจเท่าไรก็จะเหยียบย่ำตัวละครหญิงไปพร้อมๆ กัน หนึ่งในเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* คือผู้หญิงใจแตกที่ไม่มีอนาคตที่จะกลับมาเป็น"ผู้หญิงดี"ๆ "ได้วรรณนาในเรื่อง *ไฟในดวงตา* คือผู้หญิงที่จ่อมจมอยู่กับอาการทางจิตด้วยผลกระทบจากแรงวิเศษของตัวเอง แต่ที่รุนแรงที่สุดคือเรื่อง *ไอ้...โลกียสุข* ที่ดูจะบ่งชี้ชัดว่าผู้หญิงทุกคนคือมารศาสนา ทำให้ชีวิตที่สุขสงบและสามารถเป็นที่พึ่งทางธรรมให้แก่ศาสนิกชนได้ต้องวายนอยู่ในโลกียสุขและกว่าจะหลุดพ้นมาได้ก็ต้องตัดออกจากผู้หญิงเสีย

ในบรรดานวนิยายที่เลือกมาวิเคราะห์นี้ เรื่อง *รากนครา* เป็นเรื่องที่ทำให้อารมณ์สะเทือนใจสูงสุดต่อชะตากรรมของแม่น้ำเมืองที่อุทิศชีวิตและวิญญาณเป็น"ราก"ที่ค้ำจุนแผ่นดิน นับตั้งแต่การเป็นธิดากำพร้าของเจ้าเมืองเชียงเงินที่ถูกปลุกฝังให้รักแผ่นดินเกิดมาตั้งยังเด็ก แม้ในชีวิตของเธอจะสมหวังในความรักช่วงสั้น ๆ ที่เป็นภรรยาของเจ้าน้อยสุขวงศ์ที่เธอแอบรักมานาน แต่เธอก็ไม่เป็นสุขเต็มที่ด้วยความเข้าใจผิดของสามีว่าเธอใช้เล่ห์กลเพื่อเปลี่ยนตัวกับมิ่งหล้าธิดาของเจ้าเมืองเชียงเงินองค์ปัจจุบัน ซึ่งมีศักดิ์เป็นน้องที่ถูกส่งเป็นบรรณาการถวายเป็นบาทบริจาริกาของเจ้าเมืองมณฑลแทน ทำให้ชีวิตครอบครัวของแม่น้ำเมืองร้างรานด้วยความไม่เข้าใจและหมองใจกัน ชีวิตของเธอน่าจะมีความสุขขึ้นเมื่อเธอให้กำเนิดบุตรชายและเจ้าน้อยสุขวงศ์ช่วยเหลือมิ่งหล้าออกมาจากเมืองมณฑลให้พ้นจากเงื้อมมือที่ป่าเถื่อนของเจ้านางหลวงปัทมสุตาแห่งเมืองมณฑล แต่แม่น้ำเมืองก็หนีไม่พ้นจากการเป็นหมากในกระดานของการเมืองท้องถิ่น เธอเลือกที่จะทิ้งลูกให้สามีและมิ่งหล้าซึ่งเคยหลงรักเจ้าน้อยสุขวงศ์เลี้ยงดูโดยปลอมตัวเป็นเจ้าน้อย ไปตายด้วยคมดาบจากพี่ชายแท้ ๆ ของเธอเพื่อในที่สุดฝ่ายนั้นจะรู้สำนึกและร่วมมือไปจากการคิดกบฏต่อราชอาณาจักรสยาม ส่วนมิ่งหล้าจะสวมรอยเป็นแม่น้ำเมืองที่ไม่อาจทำให้เจ้าอาณานิคมมาอ้างสิทธิ์คนในปกครองได้ ไม่ว่าความเสียสละของแม่น้ำเมืองจะยิ่งใหญ่เพียงใดแต่ท้ายที่สุดแม่น้ำเมืองกลับต้องถูกทำให้เป็นคนที่ไม่มีความตั้งใจ สิ่งคือความสะเทือนอารมณ์สูงสุดของเรื่อง

ความรุนแรงที่แม่น้ำเมืองเลือกจะกระทำเพื่อยุติปัญหาทั้งหมดเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่ถูกครอบงำด้วยแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ ความตายของแม่น้ำเมืองจึงยิ่งใหญ่กว่าความตายของแม่และเมียในเรื่องอื่น ๆ ผู้อ่านจะเกิดความสะเทือนใจนอกเหนือไปจากความสนใจในชะตากรรมของผู้หญิงอย่างแม่น้ำเมืองหรือมิ่งหล้าที่ไม่มีโอกาสเลือก แต่แท้ที่จริงแล้วถูกกำหนดหรือบีบให้เลือกเพียงหนทางเดียว ความสะเทือนใจที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับของความตระหนักรู้ในความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่น้อมรับภารกิจที่พึงปฏิบัติและสำคัญยิ่งกว่าชีวิต สามารถยอมรับชะตากรรมอย่างองอาจเฉกเช่นละครโศกนาฏกรรมกรีก แต่ก็ต้องถูกคิดด้วยว่าที่แม่น้ำเมืองยิ่งใหญ่เช่นนี้เพราะแม่น้ำเมือง"คิดอย่างผู้ชาย" ความเสียสละของแม่น้ำเมืองยิ่งใหญ่เทียบเท่ากับผู้ชายที่สละชีวิตเพื่อป้องกัน

ประเทศหรือเสียสละเพื่อพิสูจน์ศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริงซึ่งผู้ชายเป็นผู้กำหนดใช่หรือไม่
หน้าที่นี้สำคัญกว่าการเสียสละของแม่ ความอดทนของเมียเพราะสิ่งนี้คือ "เรื่องส่วนตัว" ไม่ใช่เพื่อส่วน
รวมหรืออย่างไร แต่ "เรื่องส่วนตัว" นี้มีใช่หรือที่คำจูน"ราก" ในโครงสร้างและในวัฒนธรรมระบบชาย
เป็นใหญ่ได้

ความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำที่ปรากฏในนวนิยายไทยช่วง 25 ปี

ดังที่ได้ตั้งใจไว้ในการวิจัยว่าแนวคิดสตรีนิยมที่แพร่ขยายมาจากโลกตะวันตกในช่วงเวลา
ที่นวนิยายเหล่านี้เผยแพร่มีผลสะท้อนอย่างไรเมื่อพิจารณาจากความรุนแรงที่ตัวละครหญิงในนวนิยาย
ได้แสดงความรุนแรงในครอบครัว

เพื่อจะตอบคำถามนี้ได้ชัดเจนขึ้นผู้วิจัยได้สำรวจนวนิยายก่อนหน้าช่วงเวลาที่ได้ศึกษา
ประมาณ 10 ปี เพื่อดูจากสืบทอดการสร้างตัวละครหญิงที่แสดงความรุนแรงในครอบครัวก็ได้พบว่า
บทบาทของตัวละครหญิงที่แสดงความรุนแรงจากความเป็นแม่และเมียที่เผด็จการอย่างน่ารังเกียจที่
ปรากฏอยู่ในเรื่อง *โธมัส* (2513) *ริษยา* (2514) ไม่พบการผลิตซ้ำในลักษณะเดิมที่เดียวคือเป็นผู้
หญิงที่ไม่ได้ทำงานแต่พยายามแสดงอำนาจเหนือลูกเหนือสามี แต่ใกล้เคียงคือเป็นผู้หญิงเผด็จการที่
ทำงานนอกบ้านจนมีตำแหน่งหน้าที่การงานเหนือสามี อย่างเช่นเมธินีในเรื่อง *บ้านของพุ่มนี้* ส่วน
หญิงที่สามีนอกใจแต่ยังพยายามประคองชีวิตครอบครัวไม่ยอมหย่าร้าง เช่นเรื่อง *น้ำเตหะทราย*
(2517) *เมียหลวง* (2512) ก็ดูจะยังคงมีอยู่ในนวนิยายยุคนี้ ส่วนหญิงที่แสดงความกล้าที่จะเป็น
ปฏิปักษ์ต่อผู้ชายอย่างรุนแรงอย่างเช่นมธุสรในเรื่อง *ลว* (2521) ถือว่ายังอยู่ในช่วงเริ่มต้น เพราะท้ายที่
สุดตอนจบเรื่องมธุสรหลุดไปจากโลกของความเป็นจริง ขณะที่เขมวรรณในเรื่อง *โซ่สังคม* ได้ตายจาก
ไปจริง ๆ ในเรื่องของการทอดทิ้งลูกก็มีในนวนิยายก่อนหน้านี้ คือเรื่อง *ดาวพระศุกร* (2511) *อิสรา*
(2513)

ตั้งแต่พ.ศ.2521 เป็นต้นมา เราได้เห็นบทบาทของแม่และเมียที่เป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้าน
ควบคู่ไปกับการดูแลบ้านและครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ความรุนแรงที่ผู้หญิงกระทำส่วนหนึ่งจึงมาจาก
ชีวิตนอกบ้านและในบ้านไม่สมดุล ผู้หญิงยังคงต้องรับผิดชอบงานของแม่บ้าน คงความเป็นแม่
ความเป็นเมียและลูกสาวพร้อมกับมีภาระที่จะต้องหารายได้จุนเจือครอบครัว ในขณะที่สังคมตระหนัก
ถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวและสร้างความแข็งแกร่งให้กับสถาบันครอบครัว ภาระจึงตก
หนักอยู่กับผู้หญิงที่รับผิดชอบทุกซอกทุกด้านของทุกคนในบ้าน ภาระดังกล่าวสร้างความกดดันและคาม
เครียดให้แก่ผู้หญิงที่มีความสามารถในการหน้าที่การงานและไม่ต้องพึ่งพิงสถานภาพทางสังคมของ
สามีว่าเธอจะอดทนไปเพื่ออะไร สถานภาพของลูกสาวและแม่เป็นสถานภาพคงที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลง
ได้ แต่ความเป็นเมียเป็นสถานภาพที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้แม้จะแปรจากหญิงสมรสแล้วเป็นม่ายก็

ตาม ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ผู้หญิงเห็นว่าเป็นปฏิบัติต่อชีวิตคู่จึงมีส่วนบีบคั้นให้ผู้หญิงใช้ความรุนแรง ไม่ประทับใจประกอบชีวิตสมรสอีกต่อไป ดังจะเห็นได้ว่านวนิยายแทบทุกเรื่องที่เลือกมาศึกษาชีวิตสมรสของตัวละครหญิงเหล่านี้มักจะสิ้นสุดลงทั้งจากเป็นและจากตายหรือมีฉะนั้นก็ทนอยู่กันไปอย่างไม่มีความสุข

นอกจากนั้นบทบาทของการเป็นผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมีส่วนทำให้ตัวละครที่เป็นแม่ต้องสูญเสียภาวะสมดุลจากผู้หญิงที่มีอำนาจและแสดงความสามารถเป็นที่ประจักษ์ตลอดจนมีตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นที่นับหน้าถือตา เช่น เมธินีในเรื่อง บ้านของพุ่มนี้ หรือมีความสามารถหาเลี้ยงตนเองและลูก ๆ ทั้งห้าคนได้อย่างสวนขวัญเรื่อง ห้องที่จัดไม่เสร็จ หนึ่งในเรื่อง หน้าต่างบานแรก อัมพิลาในเรื่อง ยายหนูลูกพ่อ ลำพาในเรื่อง นามดอกไม้ แต่ในสถานภาพแม่ที่เธอไม่อาจปรับจากผู้หญิงทำงานกลับมาเป็นแม่ผู้อดทนและเสียสละเพื่อเห็นแก่ความสุขของลูกอย่างไม่มีข้อแม้ได้ การใช้อำนาจและความรุนแรงในครอบครัวจึงแสดงออกมากับลูก

อย่างไรก็ตามบทสรุปท้ายที่สุดของแม่เหล่านี้ในนวนิยายคือความรักที่มีต่อลูกและยอมเป็นฝ่ายราความรุนแรงในที่สุด ในนวนิยายเกือบทุกเรื่องชี้ให้เห็นว่าความรักของแม่ยิ่งใหญ่ ไม่มีอะไรที่แม่จะให้ลูกไม่ได้ แม้การสำนึกตนว่าได้กระทำรุนแรงต่อลูกไปก็ถือเป็นการ"ให้"ในลักษณะหนึ่ง

ส่วนในบทบาทของเมีย มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นแม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะในมาตรฐานของสังคมชนชั้นกลาง ความเป็นแม่จะเกิดขึ้นในเงื่อนไขของการแต่งงานอยู่กินเป็นสามีภรรยากัน ความรุนแรงที่ผู้หญิงกระทำต่อสามีก็ด้วยความเครียดของการต้องรับภาระครอบครัวเพิ่มขึ้นขณะที่ผู้ชายยังคงรับผิดชอบเท่าเดิม และมองว่าเป็นความบกพร่องของฝ่ายหญิงถ้าไม่อาจเป็นเมียและแม่ที่ดีได้ คำถามที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงคือทำไมจะต้องอดทนกับชีวิตคู่ ประกอบกับผู้หญิงสามารถหาเลี้ยงตัวเองดูแลรับผิดชอบชีวิตของตนเองได้ อีกทั้งสังคมก็ยอมรับการหย่าร้างได้มากกว่าแต่ก่อน นวนิยายหลายเรื่องตัวละครหญิงจึงเลือกที่จะเป็นม่าย ทั้งที่เป็นม่ายโดยลำพังและเป็นม่ายที่เป็นแม่คนเดียว (single mom) เช่นเรื่อง ไซส์สังคม เนื้อใน ดอกไม้ไร้นาม แดดหนาว เวลาในขวดแก้ว ห้องที่จัดไม่เสร็จ ฯลฯ ซึ่งเป็นโดยสมัครใจ หรือเป็นเพราะผู้ชายทอดทิ้งไป เช่นเรื่อง ดั่งสายน้ำไหล ลูกแม่ ฯลฯ แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดเมื่อตัวละครหญิงเลิกร้างกับสามีโดยมากจะเป็นฝ่ายรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกโดยที่อดีตสามีไม่มีส่วนช่วยเหลือแต่อย่างใด มีไม่กี่เรื่องที่ผู้ชายเป็นฝ่ายขอเลี้ยงลูกเองโดยในเรื่องจะให้เหตุผลว่าเพราะความพร้อมของฝ่ายชายมีมากกว่า เราจึงอาจสรุปได้จากภาพสะท้อนของนวนิยายกลุ่มนี้ว่าเมื่อปัญหาชีวิตสมรสถึงที่สุดผู้หญิงอาจไม่เป็นฝ่ายทนอีกต่อไป แต่ยังยินดีที่จะรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกมากกว่าผู้ชายซึ่งถือเป็นเรื่องปรกติ แต่ถ้าผู้ชายเป็นฝ่ายเลี้ยงลูกถือเป็นกรณีพิเศษและเป็นความ

บทพร้องของฝ่ายหญิง นอกจากนั้นระหว่างลูกกับสามี ผู้หญิงยินดีเลือกลูกและยินดีรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกจนเติบโตใหญ่มากกว่าจะถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกับพ่อของลูก

บทบาทของลูกสาวในนวนิยายช่วงพ.ศ.2521เป็นต้นมา พบความขัดแย้งระหว่างลูกสาวกับแม่ค่อนข้างสูง ความรุนแรงที่ปรากฏในนวนิยายเกิดขึ้นเนื่องมาจากความขัดแย้งในโลกทัศน์ที่ต่างกัน ตัวละครแม่เข้าใจจะยอมรับค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติตนตามแนวคิดชายเป็นใหญ่ขณะที่ตัวละครลูกสาวตั้งต้นที่จะแสดงความเป็นตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าลูกสาวคือผู้หญิงรุ่นใหม่ที่ไม่อาจวางตนให้สอดคล้องกับขนบของผู้หญิงแบบเดิมได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อมั่นและยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่หากประสบการณ์ที่แม่มีนั้นเห็นว่าความคิดของตนไม่อาจทำให้ผู้หญิงดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข อีกส่วนหนึ่งอาจมีความคิดสตรีนิยมแฝงอยู่ในโลกทัศน์ของผู้หญิงรุ่นใหม่เหล่านี้ ทำให้"โลก"ของแม่กับ"โลก"ของลูกต่างกัน ความคิดสตรีนิมนั้นอาจมีที่มาจากทั้งกระแสทางตะวันตกและก่อตัวเชื่อมโยงกับความคิดของลูกสาวท่ามกลางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยที่แปรเปลี่ยนไป

นวนิยายเรื่อง *แดดหนาว* เป็นนวนิยายเรื่องหนึ่งที่สะท้อนการขบถทางความคิดของผู้หญิงอย่างเด่นชัด แม้ว่าการใช้ความรุนแรงของโมนา (ตัวละครเอกหญิง) จะปรากฏชัดเจนเฉพาะการคบชู้ผู้ชายมากหน้าหลายตาเพื่อประชิดสามีที่เจ้าชู้และมีเมียน้อยคนแล้วคนเล่า แต่เมื่อพิจารณาให้ดีการที่โมนา"ติด"ในเพศรสที่ได้เรียนรู้ที่ละน้อยจากสามีทำให้เธอเห็นโอกาสที่จะสนองความต้องการทางด้านเพศซึ่งมีที่มาจากความพอใจและความสมัครใจของคนสองคน นับเป็นความคิดที่ขบถต่อขนบทางมาตรฐานศีลธรรมของชนชั้นกลาง โมนาปฏิเสธทั้งการเป็นแม่ เป็นเมีย และเป็นลูกสาวที่ดี เธอรู้จักตัวตนของตนผ่านประสบการณ์ทางเพศ จนในที่สุดเธอไม่อาจหวนกลับไปเป็นโมนาที่มีมาตรฐานชีวิตแบบผู้หญิงธรรมดาได้อีก เธอจึงต้องตาย ความตายของเธอเป็นปริศนาให้ผู้อ่านต้องขบคิดว่าเธอตายด้วยน้ำมือของใคร และด้วยเหตุอันใด แต่ดูเหมือนตัวละครในเรื่องไม่ใส่ใจที่จะขบคิดเลย นั่งเพราะผู้เขียนมีเจตนาที่จะกำหนดให้ผู้หญิงขบถอย่าง"โมนา"ไม่อาจมีพื้นที่ในสังคมไทย นวนิยายเรื่อง *แดดหนาว* จึงน่าสนใจที่จะประกาศความคิดสตรีนิยมชัดเจนและโดดเด่นด้วยศิลปะแห่งการเล่าเรื่องท่ามกลางนวนิยายยุคสมัยเดียวกัน

นวนิยายในช่วงพ.ศ.2521-2545อาจไม่บอกชัดเจนนักถึงความรุนแรงที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำนั้นมาจากอิทธิพลของกระแสความคิดสตรีนิยมที่ตอบโต้ระบบความคิดชายเป็นใหญ่ทั้งหมด หากความรุนแรงที่ผู้เขียนแสดงผ่านตัวละครจากมุมมองของผู้หญิงที่คิดแบบผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่เห็นว่าความรุนแรงยุติได้ด้วยกรให้อภัยและการเสียสละของฝ่ายหญิง ความเป็นแม่สร้างสำนึก

ในการยุติความรุนแรงมากกว่าบทบาทใด ๆ และความรักของแม่เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ผู้หญิงพึง"ให้" ทั้งในเรื่องส่วนบุคคลและในสำนึกที่มีต่อสังคม อย่างไรก็ตามตราบใดที่ที่ความรุนแรงยังเกิดแก่ผู้หญิง ทั้งทางตรง เชิงโครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม ผู้หญิงย่อมมีสิทธิที่จะได้กลับความรุนแรงนั้นในทาง ทำลายหรือในทางสร้างสรรค์ และนักเขียนนวนิยายก็เลือกที่จะ"สร้างสรรค์"การตอบโต้ของผู้หญิงโดยใช้นวนิยายเป็นพาหน่นำความคิด

บรรณานุกรม

กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ. *ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง*. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.

กฤษณา อโศกสิน(นามแฝง). *เนื้อใน*. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2538.

_____. *บ้านชนบท*. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, 2522.

_____. *ปูนปิดทอง*. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, 2524.

_____. *เวียงระกำ*. กรุงเทพมหานคร : ประกายพริก, 2530.

_____. *หน้าต่างบานแรก*. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2529.

_____. *หนามดอกไม้*. กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2521.

_____. *ห้องที่จัดไม่เสร็จ*. กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2527.

กึ่งฉัตร(นามแฝง). *ดวงใจพิสุทธิ์*. กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2539.

_____. *ด้วยแรงอธิษฐาน*. กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2538.

แก้วเก้า(นามแฝง). *เรือนพแก้ว*. กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2544.

ทมยันตี(นามแฝง). *โซ่สังคม*. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2528.

_____. *ล่า*. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, 2521.

_____. *สองชีวิต*. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2528.

นันทนา วีระชน. *สุดถนนบนทางเปลี่ยว*. กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2532.

โบตัน(นามแฝง). *กว่าจะรู้เพียงสา*. กรุงเทพมหานคร , 2528.

_____. *คู่ยาก*. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2542.

_____. *ดั่งสายน้ำไหล*. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2541.

_____. *ทองเนื้อแก้ว*. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2529.

_____. *ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด*. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2543.

_____. *เพลงกรรม*. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2538.

- _____. **ไฟในดวงตา**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2535.
- _____. **ลูกแม่**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2521.
- _____. **ยายหนูลูกพ่อ**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2523.
- ประภัสสร เสวิกุล. **เวลาในขวดแก้ว**. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2533.
- ปิยะพร ศิศักดิ์เกษม(นามแฝง). **ทรายสีเพลิง**. กรุงเทพมหานคร : หมึกจีน, 2536.
- _____. **รากนครา**. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2540.
- ว.วินิจัยกุล(นามแฝง). **บ้านของพรงนี้**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2525.
- _____. **ฟ้าต่ำ**. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, 2535.
- _____. **มายา**. กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2544.
- _____. **สองฝั่งคลอง**. นครปฐม : วัดสาตรี, 2534.
- _____. **เส้นไหมสีเงิน**. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2532.
- สีฟ้า(นามแฝง). **ไอ้...โลกียสุข**. กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2525.
- สุจินดา ชันตยาภรณ์. **แดดหนาว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บ้านหนังสือ, 2539.
- โสภาค สุวรรณ(นามแฝง). **สงครามดอกกุ๊ก**. กรุงเทพมหานคร : อรุณ, 2543.
- อรอนงค์ อินทรวิจิตรและนรินทร์ กรินชัย. **ผู้หญิงและเด็ก : เหยื่อของความรุนแรงในครอบครัว**.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันจิตวิทยาฮอไลน์, 2542.
- อรุณดี อรุณมาศ. **การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา**.
กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2540.
- อวัสดา (ทับทิมแท้) จันทร์แสนตอ. **ความรุนแรงในครอบครัว : มุมมองของผู้หญิง**. เชียงใหม่ :
ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

มิติทางสังคมวัฒนธรรมของการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด

รณภูมิ สามัคคีคารมย์

ตัวตน คนเขียน และการอธิบาย

ผู้เขียนเชื่อว่า คงไม่มีงานเขียนหรือการอธิบายใด ๆ ที่ปราศจากตัวตนหรืออุดมการณ์ทางความคิดของผู้เขียน ผู้อธิบายแทรกซึมอยู่ในเนื้อหาของงานเหล่านั้น เพราะอย่างน้อยผู้เขียนก็ได้เลือกที่จะใช้ความรู้ ทฤษฎีแบบหนึ่งที่ตนเองเชื่อในการอธิบายและนำเสนอ ในขณะที่ตนเองก็ได้เลือกที่จะไม่ใช่ชุดความรู้อื่น ๆ มาใช้อธิบายเช่นกัน

ดังนั้นผู้เขียนคิดว่า การได้รับรู้ตัวตน ความเชื่อของผู้เขียนย่อมเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านไม่มากนักน้อย อย่างน้อยที่สุดผู้อ่านก็สามารถทำความเข้าใจกับงานชิ้นนั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น สามารถมองเห็นความหลากหลายในการอธิบายเรื่องดังกล่าว โดยที่ไม่ได้ยึดติดกับการอธิบายแบบใดแบบหนึ่ง

เช่นเดียวกับการอธิบายปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดที่ผู้เขียนมีความเชื่อ จากการได้ลงไปศึกษา โดยใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา แบบชาติพันธุ์วรรณา ในพื้นที่ของชุมชน 2 แห่งในจังหวัดขอนแก่น โดยพบว่า ปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดในวัฒนธรรมชุมชนแห่งนี้ ผ่านการนิยาม อธิบาย และให้ความหมายของคนในชุมชนนั้น แฝงนัยยะของการบังคับ ขืนใจ ความไม่ยินยอม และการรับไม่ได้ของวัฒนธรรมพื้นถิ่น ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการนิยาม ให้ความหมายปรากฏการณ์นี้ว่าเป็นการ “ข่มขืน” มากกว่า การมีเพศสัมพันธ์กันของคนที่เป็นญาติ พี่น้องร่วมสายเลือด

อีกทั้งการอยู่ในพื้นที่ของผู้เขียนเป็นเวลา 6 เดือนเศษ (20 มิถุนายน 2547 ถึง 30 มกราคม 2548) ยังทำให้ผู้เขียนตระหนักถึงความยากลำบากในการเก็บข้อมูลจากผู้ที่ผ่านมาประสบการณ์การข่มขืนจากผู้ร่วมสายเลือด เพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการบวนการอธิบายปรากฏการณ์ เนื่องจากชุมชนไม่เคยเปิดพื้นที่ หรือให้โอกาสในการพูดคุยหรือเปิดเผยเรื่องเหล่านี้มาช้านานมาก ดังนั้นการอธิบายปรากฏการณ์นี้จากผู้ที่ผ่านมาประสบการณ์การข่มขืนจากผู้ร่วมสายเลือดจึงยากมาก แต่ความยากลำบากนี้ก็ไม่ใช่ว่าทางตันในการอธิบายปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด เพราะความจริงในการอธิบายปรากฏการณ์เหล่านี้ยังสามารถสะท้อนได้จากคำอธิบายของคนในชุมชนที่ได้รับทราบปรากฏการณ์นี้เป็นอย่างดี

แต่การอธิบายจากมุมมองของคนในชุมชนเพียงด้านเดียวนั้น ผู้เขียนเชื่อว่า เป็นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เพียงด้านเดียว และหยุดนิ่ง ดังนั้นการศึกษา และอธิบายผ่านบริบททางสังคม วัฒนธรรมที่รายล้อม ซึ่งเปรียบเสมือนโครงข่ายที่รองรับ สนับสนุน ค้ำชู และปกป้องการเกิดขึ้น

และดำรงอยู่ของปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด จึงสามารถช่วยให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างครอบคลุม และละเอียดลออมากขึ้น

ดังนั้นการเลือกใช้วิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา และใช้ผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล จึงน่าที่จะทำให้ผู้เขียนสามารถได้ข้อมูลที่สามารถมาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ นอกจากนี้ผู้เขียนเชื่อว่า การใช้แนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม ที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านระบบเพศภาวะ เพศวิถี และแนวคิดเชิงวัฒนธรรมวิพากษ์ที่มุ่งเน้นการศึกษา การตีความหมาย และการตั้งคำถามกับวัฒนธรรมนั้น สามารถที่จะเชื่อมโยงระหว่างการอธิบายของชุมชนกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

เปิดเผย ยอมรับ และปรับเปลี่ยน

จากการศึกษาของ Walter Scheidel (1996) ซึ่งทำการศึกษาลักษณะบันทึกทางสถิติ เช่น การทำสำมะโนประชากร (census) ของอียิปต์โรมัน ในศตวรรษที่ 1-3 และของไซโรสเตียนอีหร่าน (Zoroastrian Iran) ศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล – ศตวรรษที่ 11 พบว่า มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมการแต่งงานกันเองระหว่างพี่ชายกับน้องสาว พี่สาวกับน้องชาย หรือแม้แต่พ่อแม่กับลูกของตน นอกเหนือจากระบบวัฒนธรรมของเหล่ากษัตริย์ โดยมีเหตุปัจจัยมาจากการที่สมัยดังกล่าวมีช่องว่างระหว่างอายุของคนในครอบครัวที่ต่ำมาก ๆ มีอัตราการเจริญพันธุ์สูง ทำให้มีเด็กจำนวนมาก อีกทั้งมีอัตราการตายต่ำ ในขณะที่ศาสนา ไซโรสเตียน นั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับประโยชน์ทั้งในมุมของธรรมชาติ และความเหนือธรรมชาติของการมีเพศสัมพันธ์ของคนในครอบครัวอีกด้วย

นอกจากนั้น Scheidel ยังได้วิเคราะห์ต่อไปอีกว่า วัฒนธรรมดังกล่าวกลับถูกอธิบายแทนที่ด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน (Darwin) และแนวคิดเกี่ยวกับการดับสิ้นของยีนส์ (Gene Dead) ทำให้วัฒนธรรมดังกล่าวถูกทำให้เป็นข้อห้าม (Taboo) เป็นบรรทัดฐาน ในที่สุด ทั้ง ๆ ที่นักสังคมวิทยาอย่างเดอร์ไคม์ (Durkham, 1991 อ้างใน Walter Scheidel, 1996) กล่าวว่า ปรากฏการณ์การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสายเลือดมีผลกระทบทางลบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ติดอยู่เพียงขาดข้อมูลที่ชัดเจนเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมในการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสายเลือดก็ใช่ว่าจะสิ้นไป บางสังคมวัฒนธรรมยังคงมีวัฒนธรรมเช่นนี้ต่อไป

จากงานวิจัยข้างต้น ผู้เขียนอยากที่จะชี้ให้เห็นว่า การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสายเลือดนั้นเป็นวัฒนธรรม เป็นแบบแผนที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งยึดถือ ปฏิบัติ และยอมรับมาอย่างยาวนานโดยไม่ถือว่าวิถีปฏิบัติเหล่านี้คือปัญหา โดยมีเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเป็นสิ่งรองรับ คำชู และให้ความหมาย แต่เมื่อมีอีกระบบคิดแบบวิวัฒนาการเข้ามาอธิบายวิถีปฏิบัติดังกล่าวทำให้สิ่งเหล่านี้กลับกลายเป็นเรื่องที่ต้องห้าม เป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ เป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การสูญพันธุ์ของมนุษย์

หากจะวิเคราะห์ให้ลึกลงไปพบว่า แนวคิดแบบวิวัฒนาการนั้นมีความแยบยลยิ่งในรับใช้แนวคิดชายเป็นใหญ่ เพราะว่า เพศชายได้รับการอธิบายว่าเป็นเพศที่แข็งแกร่งกว่าเพศหญิง เป็นเพศที่เหนือกว่า ซึ่งอำนาจดังกล่าวถูกยึดติดมาอย่างยาวนาน และผู้ชายเองมักใช้อำนาจในส่วนนี้ในการควบคุม กำกับ หรือแก้แค้นผู้หญิงผ่านการ “ข่มขืน”

อีกทั้ง Stan Taubman (1984) ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาการการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดสามารถพบในทุกสังคม แม้ว่าปัจจุบันปรากฏการณ์ดังกล่าวจะได้รับการเปิดเผยมากขึ้น แต่คนเรายังจะพยายามที่จะใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการจัดช่องว่างให้กับตนเองและปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด เช่น การหลีกเลียงที่จะรับรู้ การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการประณาม หรือแม้กระทั่งการปฏิเสธ รวมไปถึง ฟรอยด์ (Feud, 1897) ที่เขาได้เขียนจดหมายถึง Fliess ในทำนองของการปฏิเสธ หรือไม่เชื่อความจริงที่รายงานภาวะของคนไข้หญิงที่อยู่ในกลุ่มอาการฮิสทีรี (Hysterical) เนื่องมาจากการถูกข่มขืนจากคนในครอบครัว ซึ่งฟรอยด์เองก็ไม่ต่างจากคนอื่น ๆ ที่มองว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่เกินจริง

การปฏิเสธดังกล่าวยังสามารถชี้ชัดได้จากตัวเลขสถิติต่าง ๆ ที่ถูกรายงานหรือนำเสนอที่ต่ำกว่าความเป็นจริงมาก เช่น ในงานของ Russell (1989 อ้างใน Taubman, 1984) ที่พบว่าร้อยละ 16 ของนักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยซานฟรานซิสโก มีประสบการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด ในช่วงอายุ 18 ปี แต่มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่ถูกรายงานถึงตำรวจ ซึ่งผู้เขียนคิดว่าปรากฏการณ์การปฏิเสธ หรือหลีกเลียงที่จะรับรู้ ยอมรับเช่นนี้คงไม่ต่างจากสังคมอื่น ๆ มากนัก

สำหรับสถิติที่สามารถฉายให้เห็นถึงสถานการณ์ของปัญหาการข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดนั้น ผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมในบริบทสังคมตะวันตก พบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในละปีมีเด็กถูกทารุณกรรมทางเพศประมาณ 210,000 คน ซึ่งร้อยละ 47 ของผู้กระทำผิดทั้งหมดเป็นบุคคลในครอบครัวของเด็ก (Harvey Wallace, 1995 : 57 – 58) ส่วนสถาบัน The Nation Center on Abuse and Neglect รายงานว่า แต่ละปีมีเด็กถูกทารุณกรรมทางเพศจากคนในครอบครัวระหว่าง 60,000 – 100,000 คนต่อปี (วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4) เช่นเดียวกับ Batty Stewart กรรมการสถาบัน Department of Health and Human Services Children's Bureau ที่ชี้ให้เห็นว่า อัตราความรุนแรงในครอบครัวที่มีผลต่อเด็กได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยเฉพาะเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศจากคนในครอบครัว ในปี ค.ศ. 1986 มีจำนวนถึง 138,000 ราย เพิ่มขึ้นเป็นสามเท่าจากปี ค.ศ. 1980 ในจำนวนนี้ถึงแก่ความตายประมาณ 1,200 คน (Hinojosa, M., 1998 อ้างใน วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4) และจากรายงานของ U.S. Department of Health and Human Services ในปี ค.ศ. 1997 ประมาณว่า ในแต่ละปีจะมีเด็กถูกละเมิดทางเพศจากคนในครอบครัวปีละประมาณ 130,000 คน

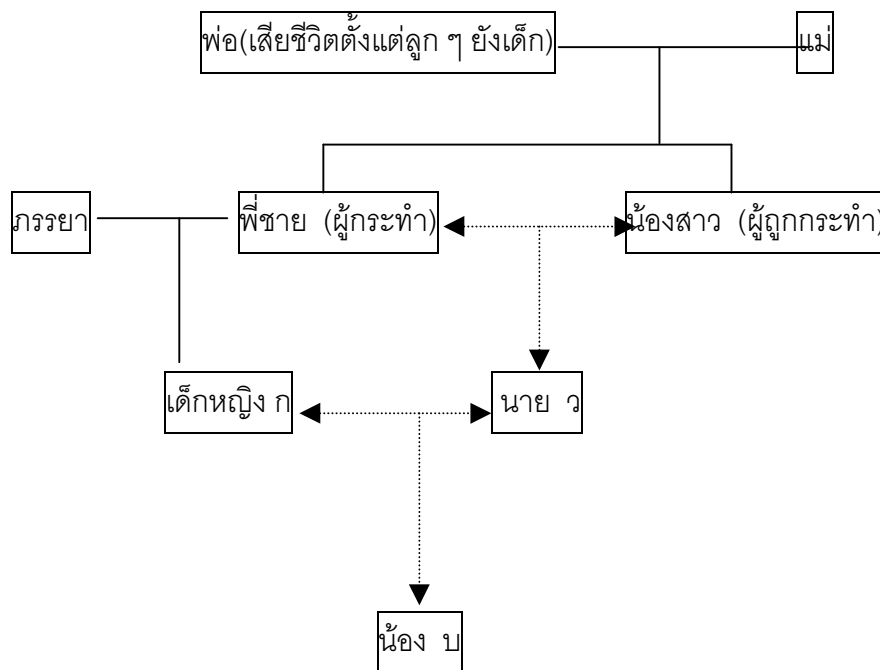
(New Directions from the field : Chapter 17 available at <http://WWW.FINDLAW.COM>.
อ้างใน วัชรินทร์ บัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4)

ในขณะที่สังคมตะวันตกอย่างประเทศฮ่องกง จากการศึกษาของ O.K. Angela Tsun (1999) พบว่า ตัวเลขของเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศเพิ่มจาก 11 คนในปี 1990-1991 เป็น 95 คนในปี 1994-1995 ในขณะที่ปี 1998 กลับมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 245 คน ซึ่งในจำนวนนี้รวมเด็กที่ถูกข่มขืนจากคนในครอบครัวรวมอยู่ด้วย

สำหรับประเทศไทย พบว่า จากข้อมูลกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม (หน่วยราชการก่อนการปฏิรูประบบราชการไทย ตุลาคม 2545) เฉพาะกลุ่มเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศ ที่ให้การสงเคราะห์ในช่วงปี 2535 – 2542 มีจำนวนถึง 3,928 คน คิดโดยเฉลี่ยปีละ 785 คน (อภิญญา เวชยชัย, 2546 : 2) อีกทั้งจากการสำรวจสุขภาพของประชากรไทยระหว่าง พ.ศ.2539 – 2540 พบว่า เด็กอายุ 6 – 12 ปี เคยประสบเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวร้อยละ 10.5 ในจำนวนนี้ถูกล่วงละเมิดทางเพศจากคนในครอบครัว ร้อยละ 0.2 (กระทรวงแรงงาน อ้างใน วัชรินทร์ บัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4) และจากสถิติการนำเสนอข่าว พ่อข่มขืนลูกสาวของศูนย์ข้อมูล หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ตั้งแต่ปี 2522 – 2546 พบว่า เฉพาะในเขตจังหวัดสมุทรปราการ,นนทบุรี และกรุงเทพมหานคร มีถึง 150 เหตุการณ์ ในขณะที่ต่างจังหวัดมีถึง 134 เหตุการณ์ ในขณะที่เดียวกันจากตัวเลขของมูลนิธิคุ้มครองเด็ก ในปี 2544 พบว่า มีเด็กถูกละเมิดทางเพศประมาณ 200 คน เกือบทั้งหมดเป็นเด็กผู้หญิง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 13 – 16 ปี มากถึง 69 คน รองลงมาคือ 10 – 12 ปี มี 60 คน, 7 – 9 ปี มี 35 คน, และที่สำคัญคือ มีเด็กในกลุ่มอายุ 4 – 6 ปี มากถึง 42 คน โดยที่ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่เป็นคนในครอบครัว ได้แก่ พ่อเลี้ยง และญาติ 64 คน พ่อแท้ ๆ 29 คน ส่วนคนนอกครอบครัว ได้แก่ ครูในโรงเรียนและพระ 47 คน เพื่อนบ้านที่สนิทกับครอบครัว 42 คน และคนแปลกหน้าอีก 28 คน (พัชระ สารพิมพา, 2546 : 1) สอดคล้องกับบทความเรื่อง ข่มขืนเด็กของนพ. เสรี ธีรพงษ์ (2546) ที่ระบุว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ของผู้กระทำผิด คือคนที่ใกล้ชิดกับเด็ก เช่น พ่อ พี่ พ่อเลี้ยง ลุง น้า อา และเพื่อนบ้านใกล้เคียง มีน้อยรายที่กระทำโดยคนไม่รู้จักและผู้เคราะห์ร้ายอาจเป็นได้ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง แต่ส่วนใหญ่มักเกิดกับเด็กผู้หญิง และเกิดได้ทุกช่วงอายุของเด็กเหล่านั้น จากตัวเลขทั้งหมดที่แสดงข้างต้นเป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของปัญหาที่ถูกเปิดเผย และถูกตีแผ่ออกมา เพราะแท้จริงแล้วขนาดของปัญหาการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดมีมากกว่าที่ปรากฏ หรือหากเปรียบเทียบก็คงเหมือนกับส่วนยอดของภูเขาน้ำแข็งที่ลอยในมหาสมุทรซึ่งเป็นส่วนที่ปรากฏให้เห็นแต่ส่วนที่อยู่ใต้น้ำ ส่วนที่มิได้ปรากฏให้เห็นนั้นกลับมีขนาดใหญ่กว่ามาก เพราะปัญหานี้ยังถูกมองว่า เป็นปัญหายาภายในครอบครัว และคนในครอบครัวก็รู้สึกอับอายที่จะเปิดเผยเรื่องดังกล่าว

ในขณะที่บริบทชุมชนที่ผู้เขียนลงไปศึกษา พบว่า จากการรายงานของอาสาสมัครเฝ้าระวังความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2545-2547 มีความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชนทั้งสิ้น 25 ราย โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น การทำร้ายจิตใจ เช่น การไปมีเมียน้อย การปันใจให้ชายอื่น 10 ราย การทำร้ายร่างกาย 9 คน ข่มขืน 5 ราย โดยเป็นการข่มขืนผู้ร่วมสายเลือด 2 ราย

การข่มขืนดังกล่าวเกิดขึ้นระหว่างพี่ชายกับน้องสาว โดยมีลูกชายด้วยกัน 1 คน หลังจากนั้นอีกประมาณ 10 กว่าปี เด็กชายคนดังกล่าวก็ได้ไปข่มขืนลูกสาวของพี่ชาย (ผู้กระทำ) ที่แต่งงานใหม่กับผู้หญิงคนอื่นในชุมชน ดังแผนภาพ

แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ

สำหรับผลกระทบจากปรากฏการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือด พบว่า ผลกระทบต่อภาวะสุขภาพอนามัย มีการบาดเจ็บตั้งแต่มีบาดแผล ฟกช้ำ พิกัด ตลอดจนการสูญเสียชีวิต เนื่องจากการถูกทำร้าย มีปัญหาเกี่ยวกับระบบอนามัยเจริญพันธุ์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งรวมทั้ง HIV/AIDS การตั้งครภ์ไม่พึงประสงค์ สูญเสียความรู้สึทางเพศ หรือไม่ตอบสนองทางเพศ เป็นต้น อีกทั้งยังรู้สึกอับอาย กลัว สับสน ตกใจง่าย กระวนกระวาย รู้สึกผิด หวาดระแวง ฝันร้าย

ซึมเศร้า กังวล ผลการเรียนตกต่ำ ก้าวร้าว หนีออกจากบ้าน ระบบการกินและนอนผิดปกติ ไม่สามารถควบคุมระบบขับถ่ายหรือหวนกลับไปสู่พฤติกรรมที่ต่ำกว่าวัยของตนอย่างกะทันหัน พัฒนาการทางด้านจิตใจและพฤติกรรมช้าลง เสพยาเสพติด มีพฤติกรรมทำร้ายตัวเองไปจนถึง พฤติกรรมฆ่าตัวตาย เป็นต้น (WHO, 2002 : 69)

ผลกระทบต่อสังคม เป็นสืบเนื่องจากผลกระทบต่อภาวะสุขภาพอนามัย กล่าวคือ ตัวเด็ก และคนในครอบครัวรู้สึกอับอาย และถูกสังคมตีตรา (Stigmatization) สัมพันธภาพของคนในครอบครัวครอบครัวมีปัญหา กลายเป็นมูลฐานของการหย่าร้าง ส่งผลให้ครอบครัวแตกแยก หรือทำให้ เด็กรู้สึกที่บ้านเป็นสถานที่ไม่น่าอยู่ ไม่ปลอดภัย เต็มไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ เด็กอาจหนีออกจากบ้าน และประพฤติไปในทางเสื่อมเสีย เช่น ก่ออาชญากรรม ดิตยาเสพติด เข้าสู่ธุรกิจค้าแรงงานเด็ก ธุรกิจการขายบริการทางเพศ เป็นต้น ดังที่ ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ (2536) พบว่า เด็กเร่ร่อน เด็กดิตยาเสพติด เด็กประพฤติลักทรัพย์และทำร้ายร่างกายผู้อื่น มักมีประวัติที่มาจากครอบครัวที่มีความรุนแรง ส่งผลให้สังคมต้องสูญเสียทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การสูญเสียกำลังคนในตลาดแรงงาน สูญเสียแรงงานที่มีประสิทธิภาพ ก่อเกิดภาระแก่สังคมทางด้านเศรษฐกิจเป็นมูลค่ามหาศาล ทั้งในด้านการจัดระบบสาธารณสุข โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ซึ่งมีต้นทุนสูงทั้งผู้ให้บริการ บุคลากรทางการแพทย์ และสถานพยาบาล รวมถึงค่าใช้จ่ายทางสวัสดิการสังคม การให้ความช่วยเหลือและให้การปรึกษา ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการใช้มาตรการต่าง ๆ ในการจับกุมผู้กระทำผิด และมาตรการในการป้องกัน จากข้อมูลในปี ค.ศ. 1996 พบว่า ในอเมริกา ค่าใช้จ่ายที่สูญเสียไปสูงถึง 12.4 พันล้านเหรียญต่อปี ส่วนในสหราชอาณาจักร พบว่า เฉพาะค่าใช้จ่ายในด้านสวัสดิการและค่าบริการทางกฎหมายมีมูลค่าสูงถึง 1.2 พันล้านเหรียญเลยทีเดียว (WHO, 2002 :70) และในประเทศไทย แม้ว่าจะไม่มีการสรุปตัวเลขออกมาอย่างชัดเจน แต่ประเทศไทย ก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีจำนวนเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศจากคนในครอบครัวเป็นจำนวนที่สูงมาก นั่นก็พอจะแสดงได้ว่า ประเทศไทยก็ต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายไปกับเรื่องนี้มากเช่นเดียวกัน

เช่นเดียวกับการศึกษาของ Taubman (1984) ที่พบว่า ปรากฏการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดในฮ่องกงมักไม่มีการรายงาน และการรายงานมักมาจากคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่แม่ หรือคนในครอบครัว เพราะหลาย ๆ คนนอกจากไม่เชื่อในเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังได้ประณามผู้ที่ผ่านประสบการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดอีกด้วย ทำให้ผู้เป็นแม่ และพ่ออาจรู้สึกอับอาย สับสน ย่ำแย่กับตัวเอง ซึ่งความรู้สึกผิด สับสน และย่ำแย่นี้เองที่เข้าไปสนับสนุนความเสี่ยงของพฤติกรรมของผู้มีประสบการณ์ ดังเช่น การขายบริการทางเพศ การใช้ยาเสพติด การแต่งงานในช่วงอายุน้อย การไม่ไปโรงเรียนจนถึงขั้นฆ่าตัวตาย ซึ่ง Taubman วิเคราะห์ต่อไปว่า พฤติกรรมทั้งหมดนี้เป็นวิถีทางหนึ่งในการแสวงหาการลงโทษ

พ่อ แม่ ลูกชาย และลูกสาวคือใครในชุมชน

ชุมชนอีสานที่ผู้เขียนเข้าไปศึกษาเป็นชุมชนที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการทำนาเป็นหลัก ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เพื่อไว้กินเองในรอบ 1 ปี เว้นแต่ใครที่มีที่นา และแรงงานมากพอก็จะปลูกไว้ขายด้วย ในขณะที่คนในสังคมอีกส่วนหนึ่งหันมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก แต่ในขณะเดียวกันคนที่ทำงานอุตสาหกรรมเองก็ปลูกข้าวไว้เช่นเดียวกัน ซึ่งช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวก็จะลาหยุดจากงานมาเก็บเกี่ยวข้าว

ชุมชนแห่งนี้ได้ชื่อว่า เป็นชุมชนที่มีการทำงานตลอดทั้งปี หลังจากที่ทำนา เกี่ยวข้าว ก็ปลูกแตงกวา แตงโม ปลูกอ้อย ปลูกข้าวโพด เว้นจากการเพาะปลูกทุกหลังคาเรือนแม่บ้านก็จะทอเสื่อเพื่อใช้เอง และเพื่อขาย

สำหรับบทบาทหญิงชายของชุมชนแห่งนี้ไม่ใช่ภาพที่ตายตัว หรือแข็งเกร็งนัก การทำงานนอกบ้านส่วนใหญ่ทั้งหญิงและชายต่างร่วมกันทำ แต่ลักษณะของงานที่ก็ยังถูกแบ่งตามเพศ ภายใต้แนวคิดของความอ่อนแอ ความด้อยกว่าของเพศหญิงอยู่ดี กล่าวคือ งานของผู้ชายจะเป็นงานที่อาศัยกำลัง หรืองานที่ถูกให้ค่าว่าเป็นงานหนัก เช่น การไถนา การจับปลา หากบ การสร้าง/ซ่อมบ้านเรือน อุปกรณ์การไร่ทำนา อุปกรณ์ในการจับปลา งานที่ต้องใช้การตัดสินใจ เช่น การเป็นตัวแทนของครอบครัวในการประชุมหมู่บ้าน การกู้เงิน การซื้อของใหญ่ ๆ สำคัญ ๆ เช่น รถยนต์ รถไถนา รถมอเตอร์ไซด์ ที่ดิน ในขณะที่งานของผู้หญิงเป็นงานที่ต้องใช้เวลา เป็นงานจุกจิก เป็นงานบริการ ดูแล รักษา เช่น งานบ้าน งานครัว งานดูแลลูก สามี พ่อแม่ งานต้อนรับขับสู้แขกของครอบครัว แม้กระทั่งแขกของชุมชน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อำนาจที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมากับเพศภาวะในบริบทของชุมชนนี้ จะอยู่ที่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายถูกให้ค่า ให้ความหมาย ให้สถานะที่สูงกว่าผู้หญิง แม้ว่าวัฒนธรรมอีสานในเรื่องการตั้งถิ่นฐานหลังการแต่งงาน ที่ผู้ชายต้องย้ายเข้ามาอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง เว้นแต่หากครอบครัวใดที่มีลูกชายคนเดียว ฝ่ายหญิงจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของฝ่ายชาย เพื่อดูแลแม่ของฝ่ายชาย ซึ่งดูเหมือนว่า ช่วงแรก ๆ ที่ฝ่ายชายย้ายเข้าไปอยู่ในครอบครัวฝ่ายหญิง ซึ่งมักเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งฝ่ายชายจะถูกควบคุม จับจ้อง และแนะนำจากพ่อของฝ่ายหญิง แต่เมื่อมีลูก ความเป็นครอบครัว ความเป็นเจ้าของลูก และภรรยาที่เด่นชัดมากขึ้น เมื่อนั้นเองที่อำนาจกลับกลายมาอยู่ที่ฝ่ายชายอีกครั้ง อำนาจของความ เป็นเจ้าของเนื้อตัว ร่างกายของภรรยา และลูกนี่เองที่เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์การข่มขืนกันภายในครอบครัวขึ้น

ในบริบทของครอบครัวการจัดวางซึ่งสถานะ อำนาจของคนในครอบครัวมีอยู่ให้เห็นอย่างเด่นชัด ผู้เป็นพ่อเปรียบเสมือนศูนย์กลางของอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ส่วนผู้เป็นแม่นั้นเปรียบเสมือนคนที่ทำหน้าที่คอยดูแล คอยเป็นคนกลางในการประสานความต้องการระหว่างตนกับสามี และสามีกลับลูก ๆ เพราะสามีมักดูแลในเรื่องใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวกับการเงิน การศึกษา และการตัดสินใจของครอบครัว ดังคำบอกเล่าของแม่บ้านคนหนึ่งที่ว่า

“เวลาลูกมีอะไร ก็มักมาหาพี่ ถามพี่ แล้วพี่ค่อยไปถามพ่อเขาอีกที ลูกสนิทกับพี่มากกว่าแฟนนะดูแลเฉพาะเรื่องใหญ่ ๆ ที่สำคัญ ๆ เท่านั้นแหละ”

ในขณะที่เดียวกันลูกชายก็เปรียบเสมือนตัวแทนของพ่อ ทำหน้าที่ต่อจากพ่อ ลำดับอำนาจต่อจากพ่อ หากพ่อไม่อยู่ หรือตายไป พ่อและพี่ได้รับหน้าที่ดูแลน้องสาว คุ่มครองน้องสาว สอนให้น้องสาวของตนอยู่ในสังคมได้โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของใคร แม้แต่บางครอบครัวที่มีพี่สาวและน้องชาย น้องชายก็กลับกลายเป็นฝ่ายที่ให้ความคุ้มครองพี่สาวอยู่ดี เพราะฉะนั้นจากลักษณะเช่นนี้ทำให้สามารถวิเคราะห์ต่อไปได้ว่า แท้จริงแล้วอำนาจนั้นแฝงอยู่กับความเป็นหญิงเป็นชายมากกว่าความเป็นพี่เป็นน้องเสียอีก

ความเป็นพ่อ และความเป็นพี่ชายทั้งในบริบทของครอบครัว และชุมชนต่างผูกติดกับความเป็นผู้ชายอย่างแยกกันไม่ออก ทั้ง ๆ ที่ “ความเป็นพ่อ และความเป็นพี่ชาย” เป็น “ภาวะ” หนึ่งที่มนุษย์ประกอบสร้างขึ้น และหยิบยื่นให้กับคนที่มีเครื่องเพศที่เป็น “ผู้ชาย” เท่านั้น อันจะเชื่อมโยงไปถึงการให้ความหมายที่ยึดติดถึง ความเป็นชาย ความแข็งแรง ความเข้มแข็ง หน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว เป็นผู้นำ เป็นเจ้าของครอบครัว (รวมถึงคนในครอบครัว) เป็นผู้ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของครอบครัว ไม่ต้องสนใจเรื่องของงานบ้าน เช่น การทำกับข้าว ล้างจาน ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน เว้นแต่การทำเพียงครั้งคราวเท่านั้น

อีกระบบหนึ่งที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งอำนาจ ช้อนทับอำนาจผ่านระบบหญิง-ชาย นั่นก็คือ ระบบอาวุโส ซึ่งในชุมชนนี้ระบบดังกล่าวมีการดำรงอยู่ และมีอำนาจยิ่งผ่านเนื้อตัวร่างกาย และเพศวิถีของคนในชุมชน ซึ่งชุมชนได้แสดงและตอกย้ำผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การให้ผู้เฒ่าผู้แก่ผูกข้อไม้ขอมืออวยพรในวาระต่าง ๆ การสืบทอดซึ่งต้องให้ผู้ใหญ่ผูกข้อมือ ผู้ใหญ่ในชุมชนถูกให้คุณค่า และความหมายว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจ มีความรู้ มีประสบการณ์มากกว่า เป็นตัวแทนของความน่าเชื่อถือ เป็นตัวแทนของแบบอย่างให้คนรุ่นหลัง คุณค่าดังกล่าวผนวกกับประสบการณ์ที่ยาวนานกว่าก่อให้เกิดสถานะของผู้ที่มีอายุมากกว่า ผู้อาวุโสมากกว่า มีอำนาจมากกว่าคนที่อ่อนกว่า เด็กกว่า หรือด้อยอาวุโสกว่า

ในขณะที่เด็กในชุมชนกลับถูกให้ค่าให้ความหมายอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสมบัติของชุมชน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จาก การที่ผู้ใหญ่ หรือผู้ที่อาวุโสกว่า ซึ่งแม้ใช้ญาติพี่น้อง เพียงแต่เป็นคนในชุมชนเดียวกัน ก็สามารถที่จะว่ากล่าว ตักเตือน ห้ามปราม สั่งสอนเด็ก ๆ ได้ เด็กยัง

เปรียบเสมือนหน้าตาของชุมชน ดังนั้นการปฏิบัติตัวของเด็กจึงได้ได้รับความกดดันจากชุมชนไปพร้อม ๆ กับครอบครัว เด็กเป็นวัยที่ไร้เดียงสา ไม่มีประสบการณ์ในชีวิต ต้องดูแลทะนุถนอม และง่ายต่อการประพฤติปฏิบัติออกนอกกรอบที่ชุมชนคาดหวังไว้

ในความเป็นเด็กของชุมชนเองก็มีคุณค่าที่แตกต่างกันระหว่างเด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิง เด็กผู้หญิงจะถูกจับจ้อง ตีกรอบให้ปฏิบัติ และไม่ปฏิบัติมากกว่าผู้ชาย เด็กผู้หญิงถูกชุมชนนำเอามิติของเพศวิถีมาเป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิต เป็นเป็นตัวชี้วัดความดี/เลว ความเหมาะสม/ความไม่เหมาะสม ความเรียบร้อย/ความไม่เรียบร้อย ผู้เขียนพบว่า เด็กผู้หญิงในชุมชนจะต้องระมัดระวังการปฏิบัติตนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการพูด การแต่งกาย การคบเพื่อนต่างเพศ การมีความรักทั้งในพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ส่วนตัวในครอบครัว แต่เด็กผู้หญิงเหล่านี้กลับมีอิสระมากขึ้น เมื่อออกนอกชุมชน ดังคำบอกเล่าของวัยรุ่นหญิงคนหนึ่งที่ว่า

“แม่หนูไม่รู้ไม่ได้หรอกพี่ว่า หนูมีแฟน หนูบอกได้แคว່ว่า เป็นเพื่อนที่โรงเรียน เมื่อเขามาส่งหนูที่บ้าน หนูจะให้มาส่งแค่หน้าหมู่บ้าน”

ในขณะที่วัยรุ่นหญิงอีกคนสะท้อนกับผู้เขียนว่า

“คนที่นั่นะพี่ ชอบนินทากัน โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงนะ ...เวลาพวกหนูแต่งตัวแบบว่า สั้น ๆ ข้างนอกกว่าไม่เป็นไรนะพี่ แต่พอมาบ้านเรานี้ละ ผู้เฒ่าเขาชอบมองและว่า พวกหนูเลยชอบใส่แขนยาวปิด หนูไม่เคยแคร์คำนิทานนะ แต่หนูขี้เกียจรำคาญ”

ในขณะที่วัยรุ่นชายกลับมีการปล่อยวางเรื่องเพศวิถีอย่างเห็นได้ชัด ดังคำบอกเล่าของวัยรุ่นชายคนหนึ่งที่ว่า

“สำหรับพ่อผมแล้ว พ่อบอกว่า หากผมไปทำใครท้อง พ่อผมยอมที่จะไปสู่ขอผู้หญิงให้ แต่หากผมไปมีเรื่องกับคนอื่น พ่อจะให้ผมติดคุกเลย ไม่ประกันตัว”

เพราะฉะนั้นจากสภาพที่ถูกกดทับ ถูกควบคุม จับจ้องและถูกให้ความหมาย และความสำคัญว่าจะต้องเชื่อฟัง ให้ความเคารพ และปฏิบัติตามความต้องการของผู้ใหญ่ ของผู้เป็นพ่อ ของผู้เป็นพี่ชาย ทำให้เด็กถูกหยิบย่นภาวะที่ด้อยอำนาจกว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเด็กผู้หญิงหรือลูกสาวในครอบครัว และชุมชนจึงถูกจัดให้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าพ่อ พี่ชาย และแม่

บริบทเช่นนี้เองที่รายล้อม และบีบคั้นให้ปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดเกิดขึ้น จรรโลงอยู่ภายใต้อุดมการณ์วิธีคิดของผู้ชาย ผู้เป็นพี่ซึ่งอำนาจดังกล่าวแสดงความเป็นเจ้าของผ่านเนื้อตัวร่างกายของน้องสาวด้วยกลไกอำนาจ “การข่มขืน”

เช่นเดียวกับการศึกษาของ Patricia Phelan (1995) ที่พบว่า ในมุมมองหรือการอธิบายของพ่อผู้ซึ่งข่มขืนลูกสาวตนเองนั้น เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศ การควบคุม การแสดงอำนาจที่เหนือกว่า การแสดงความโกรธเคือง และถือว่าเป็นสิทธิของผู้เป็นพ่อ แต่ในมุมมอง

และการอธิบายของลูกสาวที่ตกเป็นเหยื่อกลับอธิบายว่า ไม่อยากเชื่อกับเหตุการณ์ดังกล่าว รู้สึกสับสน รู้สึกผิด และโกรธ

ความตายตัวของเพศวิถีในชุมชน

ในชุมชนมิตีที่เกี่ยวข้องกับเพศวิชานั้นสามารถอธิบายผ่านรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเพศของคนในชุมชน และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกชุมชนในบริบทอีสาน พบว่า เรื่องเพศถือเป็นเรื่องที่ปกปิด ลามก ไม่ควรที่จะพูดถึง แต่กระนั้นก็ดี เรื่องเพศก็ยังมีพื้นที่ในการพูดถึง ถ่ายทอด เช่น พื้นที่ในการพูดคุยในกลุ่มแม่บ้านด้วยกัน กลุ่มวัยรุ่นหญิงด้วยกัน กลุ่มวัยรุ่นชายด้วยกัน หรือกลุ่มพ่อบ้านด้วยกัน ซึ่งหลาย ๆ ครั้งที่ผู้เขียนได้รับรู้และแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับประสบการณ์เพศวิถีของกลุ่มวัยรุ่นชาย ผ่านการให้คำปรึกษาและพูดคุยแลกเปลี่ยนกับวัยรุ่นชายในชุมชน

ในอีกมิติหนึ่งเรื่องเพศมักถูกหยิบยกเป็นเรื่องตลก หรือเรื่องบันเทิงในการถ่ายทอด ชุมชนอีสานมีรูปแบบในการถ่ายทอดเรื่องเพศผ่านการร้องหมอลำ ผ่านการสอย ผ่านการถ่ายทอดและสร้างมาตรฐานของการสอนฮิต 12 คอง 14 ก่อนที่บ่าวสาวจะเข้าเรือนหอในคืนส่งตัว ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่ในการถ่ายทอดเป็นลักษณะของเพศวิถีมาตรฐานเดียวที่ตายตัว อยู่ในฐานคติของศีลธรรมจรรยา และการกดทับซึ่งสถานะและความปรารถนาของผู้หญิง และเมีย ดังเช่นในเนื้อหาบางส่วนที่สอนให้ผู้หญิงหมั่นเอาอกเอาใจ ปรนนิบัติผู้เป็นสามี เป็นช้างเท้าหลัง และหากเกิดความขัดแย้งขึ้นให้ลดหย่อนผ่อนปรนต่อสามี

เรื่องของเพศวิถีในชุมชนถูกตอกย้ำและเปิดพื้นที่ให้เฉพาะรูปแบบที่เป็นเพศวิถีแบบหญิงชายที่ผู้ชายมีสิทธิเพียงฝ่ายเดียว เรื่องของความต้องการ ความปรารถนาของผู้หญิงกลับไม่มี เพศวิถีของคนต่างสายเลือด เพศวิถีของคนที่ย้ายต่างถิ่นไม่มาก

ในขณะที่เรื่องราวเกี่ยวกับเพศในบริบทของครอบครัวแทบจะไม่มีการถ่ายทอดระหว่างพ่อแม่ และลูก ๆ แม้ว่าวัฒนธรรมในการสร้างบ้านและการนอนมักนิยมที่จะนอนรวมกันทั้งพ่อ แม่ ลูก แม้ว่าแยกกันก็จะแยกเฉพาะมุ้ง หรือไม่ก็มีตู้เสื้อผ้าเป็นตัวกัน เพราะฉะนั้นในขณะที่พ่อแม่มีกิจกรรมทางเพศกัน ลูกก็มีโอกาสสูงที่จะรับรู้เรื่องราวของเพศวิถี แต่การรับรู้และถ่ายทอดนั้น กลับการเป็นการสื่อสารทางเดียว ปราศจากการถกเถียงหรืออธิบายเพิ่มเติม

เด็ก ๆ จะเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับเพศวิถีของตนกับสื่อทั้งสื่อที่เป็นทางการ เช่น หนังสือพิมพ์ ละคร เกมโชว์ วิทย์ หมอลำ และสื่อที่ไม่เป็นทางการ เช่น หนังสือโป๊ วีซีดีโป๊ วีดีโอโป๊ เป็นต้น กลุ่มเพื่อน โรงเรียนทั้งในการเรียนการสอนเพศศึกษาในชั้นเรียน และกลุ่มเพื่อนต่างอำเภอที่มาเรียนโรงเรียนเดียวกัน และสังคมภายนอก เช่น การไปเที่ยวผับในตัวของเด็ก ๆ ผู้ชาย ซึ่งผู้เขียนเองก็มีส่วนร่วมในการสังเกตพฤติกรรมดังกล่าวด้วยเช่นกัน พบว่า เด็ก ๆ จะมีการเรียนรู้และรับเอาพฤติกรรมต่าง ๆ ทางเพศไปแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มของตน แต่เรื่องราวของเพศ

วิถีก็ยังคงรูปในลักษณะที่ตายตัวในกลุ่มของตน เช่น กลุ่มเด็กผู้ชายก็จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้เฉพาะรูปแบบของชายกับหญิง เท่านั้น แต่ขาดการกล่าวถึง หรือมีพื้นที่ในการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเพศวิถีที่หลากหลายแบบอื่น ๆ

ด้วยบริบทเช่นนี้จึงยากยิ่งที่เด็ก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง หรือลูกสาว น้องสาวจะมีความรู้ ความคิดเกี่ยวกับเพศวิถีที่หลากหลายมากขึ้น นั้นย่อมเชื่อมโยงไปถึงทักษะในการต่อรอง ปฏิเสธ และรับมือกับผู้เป็นพี่ ผู้เป็นพ่อในการใช้อำนาจที่เหนือกว่าในการข่มขืน หรือมีเพศสัมพันธ์ด้วย ผสานกับชุมชนที่ไม่เคยมีพื้นที่ดังกล่าวในการรับมือกับปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่เมื่อเกิดเหตุการณ์พี่ชายข่มขืนน้องสาวในชุมชนแล้ว คนในชุมชนต่าง ปฏิเสธ ปกปิด เก็บงำ ปล่อยวางด้วยการไม่พูดถึง ไม่เล่าถึง ไม่ทำให้เป็นประเด็นปัญหาในการป้องกัน แก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นใหม่ หรือเกิดขึ้นซ้ำ เพียงเพราะเหตุการณ์ดังกล่าวไปสั่นคลอนระบบเพศวิถีของชุมชนที่รับใช้อำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย

ชุมชน การกล่าวอ้าง และทางออก

เนื้อหาที่ผู้เขียนพยายามที่จะสื่อ และนำเสนอทั้งหมดข้างต้น ผู้เขียนคิดว่า เป็นการอธิบาย และถอดความหมายของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่รายล้อม ผลักดัน หนุนเสริม เพิ่มแรงกระตุ้น ปรากฏการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือด โดยยกกรณีพี่ชายข่มขืนน้องสาวใน 2 รุ่นของครอบครัวที่มีสายเลือดเดียวกันมาเป็นจุดตั้งต้นในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยที่ผู้เขียนพยายามที่จะเชื่อมโยงบริบทของชุมชนกับอุดมการณ์ชาย-หญิงผ่านแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม และในขณะเดียวกันผู้เขียนพยายามวิพากษ์วัฒนธรรมของชุมชนที่ถูกประกอบสร้าง และให้คุณค่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นการรักษานับธรรมนิยมที่มีศีลธรรมเอาไว้ ว่าแท้จริงแล้วมีวัฒนธรรมบางอย่างด้วยเช่นกันที่ถูกสร้างขึ้นมารับใช้อำนาจของคนกลุ่มหนึ่ง และกดบังคับคนอีกกลุ่มหนึ่ง

แต่สิ่งหนึ่งที่ดูว่าจะขาดหายไปจากเนื้อหาในส่วนบนที่กล่าวมาแล้วนั้นก็คือ การอธิบาย การให้ความหมาย หรือแม้แต่ความเชื่อของคนในชุมชนที่ให้กับ ปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด โดยใช้ปรากฏการณ์ที่พี่ชายข่มขืนน้องสาวใน 2 รุ่นมาเป็นแนวดำเนินการอธิบาย

จากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสพูดคุยหลายครั้งกับผู้ที่ผ่านประสบการณ์ ทำให้ผู้เขียนได้ทบทวนและประเมินแล้วว่า ทั้งระยะเวลา ตัวตนของผู้วิจัย ท่าทีของชุมชน ท่าทีของผู้ผ่านประสบการณ์ต่างไม่เอื้ออำนวย หรือเปิดพื้นที่ให้ผู้เขียน หรือผู้ที่ผ่านประสบการณ์ได้พูดถึงเรื่องราวปรากฏการณ์ดังกล่าวเลยแม้แต่น้อย

ชุมชนต่างปกปิดเรื่องราวดังกล่าว รวบรวมว่าปรากฏการณ์นี้ไม่ได้เกิดขึ้นจริงในชุมชน ข้อมูลส่วนใหญ่รับรู้จากกลุ่มอาสาสมัครเฝ้าระวังความรุนแรงในผู้หญิงและเด็ก ในขณะที่ผู้ผ่านประสบการณ์ก็ไม่เคยพูดถึงเรื่องดังกล่าวอีกเลย หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น ผู้เขียนตระหนักดีว่า แม้แต่การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศที่คนแปลกหน้าเป็นผู้กระทำ หรือความรุนแรงในครอบครัวการเก็บข้อมูลยังเต็มไปด้วยข้อจำกัด และยิ่งการข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดเป็นปรากฏการณ์ที่แสนซับซ้อนไปด้วยอำนาจ และสถานะของทั้งผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำ คนในครอบครัว และชุมชน จึงยากยิ่งเช่นกันในการเก็บข้อมูล และนำเอาข้อมูลจากมุมมองของผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำมาอธิบายปัญหาดังกล่าวนี้

จากข้อจำกัดดังกล่าว ผู้เขียนจึงต้องใช้ข้อมูลอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นการอธิบาย ดีความของคนในชุมชนที่รับรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดี หยิบยกมาอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยเป็นทัศนะจากชุมชนแทนที่ทัศนะจากผู้ถูกกระทำ

หลายครั้งที่ผู้เขียนพยายามโยนคำถามเกี่ยวกับการข่มขืนในครอบครัว กับแม่บ้านหลาย ๆ คนที่ผู้เขียนมีความสนิทสนมด้วย พบว่า ในช่วงแรก ๆ ในการพูดคุยนั้นหลายคนที่พยายามบอกกับผู้เขียนว่า เคยได้ยินว่าเกิดขึ้นที่อื่น แต่ในชุมชนของเรานั้นยังไม่เคยเกิดขึ้น ในขณะที่แม่บ้านอีกกลุ่มหนึ่งต่างให้ข้อมูลว่า เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นมานานแล้ว และคนในชุมชนต่างรับรู้ดี เนื่องจากการแจ้งเกิดลูกชายที่เกิดจากการข่มขืนนั้นจะต้องมีการใส่ชื่อพ่อของเด็ก จุดนี้เองที่ผู้ผ่านประสบการณ์จึงได้เปิดเผยเรื่องราวดังกล่าวให้กับผู้อื่นได้รับรู้ จากการปกปิด หรือการปฏิเสธเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นผู้เขียนพบว่า เป็นการรักษาหน้าตาของชุมชน เพราะเรื่องดังกล่าวชุมชนถือว่าเป็นเรื่องที่เสื่อมเสียมาก และหากคนอื่นรับรู้จะทำให้ภาพของชุมชนนั้นไม่ดี อันจะทำให้โอกาสต่าง ๆ ที่ชุมชนจะได้รับก็จะสูญเสียไปด้วย เมื่อความเป็นชุมชนดูเสื่อมเสียคนในชุมชนก็ย่อมมีความเสื่อมเสียตามไปด้วย การปกปิดเช่นนี้จึงเป็นการสลายพื้นที่ในการหยิบยกเอาปัญหาดังกล่าวขึ้นมาคิด หาแนวทางป้องกัน เชื่อมโยงกับที่ผู้เขียนได้อธิบายไปแล้วว่า ทำให้เด็กไม่มีการเรียนรู้ในการปฏิเสธของป้องกันเรื่องราวเช่นนี้อาจเกิดซ้ำกับครอบครัวอื่น ๆ ด้วยก็เป็นได้

“แม่ก็ไม่ว่าเหมือนกันนะว่าทำไมมันถึงเกิด ทำไมอ้ายจึงทำกับน้องได้ แต่แม่คิดว่า...คงต้องไปดูปู่ย่า ตายายเขาด้วยนะว่าเคยมีอะไรเช่นนี้หรือป่าว...แม่คิดว่าคงเกิดมาหลายรุ่นแล้วมั้ง...”

จากคำบอกเล่าของแม่บ้านคนหนึ่งซึ่งรับรู้เรื่องราวดังกล่าวจากญาติของผู้กระทำ พบว่ามีวิธีคิดที่ไม่แตกต่างกับคนอื่น ๆ มากนักตรงที่มองว่า เหตุการณ์เช่นนี้เป็นลักษณะของการกระทำของปัจเจก เป็นนิสัยส่วนตัว และสามารถถ่ายทอดได้ทางพันธุกรรม โดยไม่มีแนวคิดที่เชื่อมโยงถึงมูลเหตุของการกระทำที่เป็นปัจจัยอื่น ๆ เช่นมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่เอื้อ หรือสนับสนุนให้เกิดการกระทำเช่นนี้ขึ้น

หากวิเคราะห์ในระดับลึก ผู้เขียนเชื่อว่า การอธิบายโดยใช้แนวคิด หรือกรอบแบบวิทยาศาสตร์ในเรื่องของการถ่ายทอดพฤติกรรมจากพ่อแม่สู่ลูก มีนัยยะของการที่จะปกป้อง หรือ ประคับประคองวัฒนธรรมของเพศวิถีในชุมชนแบบดั้งเดิมเอาไว้ การอธิบายเช่นนี้เท่ากับเป็นการ ไม่ตั้งคำถามกับวัฒนธรรมชุมชนที่เปลี่ยนไป เป็นการดำรงรูปแบบของเพศวิถีที่รับใช้อำนาจของ ความไม่เสมอภาคทางเพศในวัฒนธรรมชุมชน ที่ไม่ตั้งคำถาม หรือท้าทายกับอำนาจของผู้ชายผู้ เป็นพ่อ เป็นพี่ เสมือนการยอมรับความชอบธรรมในเรื่องเพศของผู้ชายในครอบครัวและชุมชน อีกทั้งยังกดทับเรื่องเพศผู้หญิงในครอบครัวและชุมชนให้ดำรงอยู่เช่นเดิม

“แม้ว่านะ คงเป็นบาปกรรมของครอบครัว หรือของเขาแต่ปางก่อนมัง เพราะเรื่องแบบนี้ไม่มีใครเขาทำกันหรอกนะ ให้อ้ายมาชมชื่นน้อง...จริงไหมละลูกว่า...เห็นไหมพอลูกชายโตมาก็ไป ทำกับลูกสาวของอ้ายอีก...ที่เราเรียกว่ากังกางเกียนนะ”

ชุดอธิบายถึงเรื่องบาปแต่ชาติปางก่อนคงไม่ต่างอะไรมากนักกับชุดของการอธิบายแบบ ลักษณะนิสัยส่วนตัว โดยปราศจากการอธิบายผ่านความรอบด้านของชีวิต การอธิบายเช่นนี้อยู่บน ฐานคิดของศีลธรรมที่เชื่อมโยงกับการผูกติดระหว่างเพศวิถีในชุมชนกับการมีศีลธรรม การทำผิด ศีลธรรมจึงเป็นบาป บาปทั้งปัจจุบันและอดีต สำหรับการมองว่าเป็นบาปในอดีตเสมือนการโยน ความผิดกับปัจจัยแวดล้อม และเป็นการปิดความรับผิดชอบ ร่วมแก้ไขให้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม และ เป็นการโดดเดี่ยวผู้ที่ถูกกระทำอย่างเห็นได้ชัด เรื่องดังกล่าวจึงไม่มีใครอยากที่จะพูดถึง รวมทั้งผู้ ถูกกระทำด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายถึงผู้กระทำอีกหลายต่อหลายชุด เช่น ทำเพราะความเมา กระทำ เพราะผู้เป็นพี่ไม่มีแฟน ไม่มีการระบายอารมณ์เพศกับใคร ซึ่งก็ยิ่งสะท้อนความคิดความเชื่อของ คนในชุมชนที่เชื่อในเรื่องเพศวิถีของชายที่จะต้องปลดปล่อย และมีความกดดันมากจนสามารถมี เพศสัมพันธ์กับคนในครอบครัวได้

แต่ในขณะเดียวกันผู้เขียน พบว่า ระบบครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยาย การตั้งบ้านเรือนที่ รายล้อมไปด้วยหมู่ญาติในชุมชนเอง ซึ่งน้อยคนนักที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่โดดเดี่ยวในชุมชน ต่างมี ส่วนช่วยป้องกันเกิดการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะการสอดส่องดูแลซึ่งกันและ กันมีมาก การที่ชายหญิงมักทำงานร่วมกันก็เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เวลาการปฏิสังสรรค์ ระหว่างพ่อลูก พี่ชายน้องสาวมีน้อยลง

ท้ายนี้ผู้เขียนคงไม่สามารถเสนอได้ว่า เมื่อชุมชนใดเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ขึ้นแล้ว ควรมิ การพูด การเปิดเผยให้สาธารณะรับทราบ เพราะจะยิ่งเป็นการทำร้ายผู้ถูกกระทำ แต่การอธิบาย และนำเสนอบนจุดยืนทางมิติสังคมวัฒนธรรมของผู้เขียนก็เพียงเพื่อให้ครอบครัว รวมถึงชุมชนเปิด พื้นที่ในการพูดถึงตระหนักถึงการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว และมีมุมมองในส่วนของวัฒนธรรมทั้ง ในแง่ของการชื่นชม จรรโลง และวิพากษ์ เพื่อปรับเปลี่ยน เพราะวัฒนธรรมใด ๆ ก็ตามมิใช่สวรรค์

แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ประกอบสร้างเพื่อรับใช้อุดมการณ์บางอย่างทั้งทางบวก และลบ อีกทั้งอยากให้
 หยิบยกเหตุการณ์เช่นนี้มาขบคิด และตั้งคำถามว่าเหตุใดบ้างที่เชื้ออำนาจให้เกิดขึ้นได้ และเหตุ
 เหล่านั้นมันสร้างความจริงให้เรารับรู้ และจำยอมได้บ้าง และเราจะรู้เท่าทันมันได้อย่างไร อีกทั้ง
 เหตุปัจจัยใดบ้างที่สามารถป้องกันเหตุการณ์นี้ได้ และเราจะมีวิธีการอย่างไรในการหยิบยกเอาเหตุ
 ปัจจัยที่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดปรากฏการณ์นี้มาใช้ มาถ่ายทอดให้กับคนอื่น โดยเฉพาะเพศที่มี
 อำนาจที่ดีน้อยกว่าในชุมชนและสังคม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล. **ความรุนแรงต่อผู้หญิง : ภัยเงียบ ภัยมืด และภัยสว่าง บนทุกเส้นทางชีวิตของผู้หญิง** ในเรื่องสร้างองค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ โดย พิมพวัลย์ บุญมงคล และคณะ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพลส, 2542
- จุไรรัตน์ จันทรธำรง. **เพศ อำนาจ และความรุนแรง ในสตรีทัศน์ ของกลุ่มเพื่อนหญิง** ปีที่ 8 ฉบับที่ 4-5 ตุลาคม 2535 – มกราคม 2536, 2545. (เอกสารอัดสำเนา)
- นันทพันธ์ ชินล้ำประเสริฐ. **โครงการการพัฒนาระบบฐานข้อมูล และสังเคราะห์งานวิจัยด้านความรุนแรงในสังคมไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก : ทำอย่างไรให้สังคมตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม” .กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)
- พัชระ สารพิมพ์. **รายงานพิเศษ “ข่มขืนเด็ก – สังคมไทยปกติหรือผิดปกติ?”**. สำนักข่าวไทย available from [http :// WWW. mweb.co.th](http://WWW.mweb.co.th), 2546.
- สุชีลา ตันชัยนันท์. **ข่มขืน ปัญหาความรุนแรงทางเพศ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลี, 2535
- เสรี ธีรพงษ์. **บทความเกี่ยวกับเพศศึกษา เรื่อง การล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็ก**. สถาบันวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย available from [http :// WWW. Clinicrak.com](http://WWW.Clinicrak.com), 2546
- มารค ตามไท. **ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับ Post – modernism** . วารสารร่วมพฤษฯ ปีที่ 15 เล่ม 2 ตุลาคม 2539 – มกราคม 2540.
- วัจนา เบี้ยวบังเกิด. **เมื่อลูก (ผู้หญิง) “เล่าเรื่อง” พ่อ (ผู้ชาย)** ใน รวมบทความบุรุษศึกษา (เล่มแรกของประเทศไทย). กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)
- วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล. **การประเมินกระบวนการยุติธรรมในการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก : ทำอย่างไรให้สังคมตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม” .กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)
- ศูนย์ข้อมูล. **หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ**. กรุงเทพมหานคร
- อภิญา เวชชัย. **การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก : ทำอย่างไรให้สังคมตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม”.กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)

ภาษาต่างประเทศ

- Cathy Waldby, Atosha Claney, Jan Emetchi, and Caroline Summerfield. **CHILD SEXUAL ABUSE : A FEMINIST READER** edited by Emily Driver and Audrey Droisen. New York University Press, 1990
- Harvey Wallace. **Family Violence : legal, medical, and social perspectives**. USA, 1995
- Lucy M. Candib. **Incest and Other Harms to Daughters Across Culture : Maternal Complexity and Patriarchal Power**. Women' s Study International Forum, Vol. 22, No.2, pp. 185-201 , 1999
- O.K. Angela Tsun. **Sibling Incest : A Hong Kong Experience**. Child Abuse and Neglect, Vol. 23, No.1, pp. 71-79 , 1991
- Ong, A. **Center, Periphery, and Hierarchy : Gender in Southeast Asia**. In S. Morgen (ed.) **Gender and Anthropology**. America Anthropological Association, Wasington, D.C.
- Patricia Phelan. **Incest and Its Meaning : The Perspectives of Father and Daughters**. Child Abuse and Neglect, Vol. 19, No.1, pp. 7-24 , 1995
- Richer, Kerry and Bencha Yoddumnern – attig. **1992 Framing a Study of Thai Women' s Changing Roles and Statuses**. In B. Yoddumnern – attig et al. (eds.) **Changing Roles and Statuses of Women in Thailand : a documentary assessment**. Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Rudi Dallos and Eugene McLaughlin. **Social Problems and the Family**. UK, 1994
- Stan Taubman. **Incest in Context**. National Association of Social Workers Inc, 1984
- Walter Scheidel. **Brother-Sister and Parent-Child Marriage Outside Royal Families in Ancient Egypt and Iran : A Challenge to the Sociobiological View of Incest Avoidance?**. Ethology and Sociobiology, New York, 1996
- World Health Organization. **World report on violence and health**. Geneva, 2002

ความรุนแรงในชีวิตคู่ : ความเงียบที่ซ่อนอยู่ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรม

Domestic Violence : Silence beneath the Roof

แววรุ่ง นาวาบุญนิยม

Vaewrung Navaboonniyom

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรุนแรงโดยทั่วไปเป็นสิ่งที่เปิดเผยและรับรู้กันว่า หมายถึง ความไม่สงบสันติสุข การเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกันทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้นในสังคม เพราะก่อให้เกิดความไม่มั่นคง ปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม การกำหนดกติการ่วมกันของสังคม เช่น การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ เกิดขึ้นมาเพื่อป้องกันและจัดการกับปัญหาความรุนแรงดังกล่าว

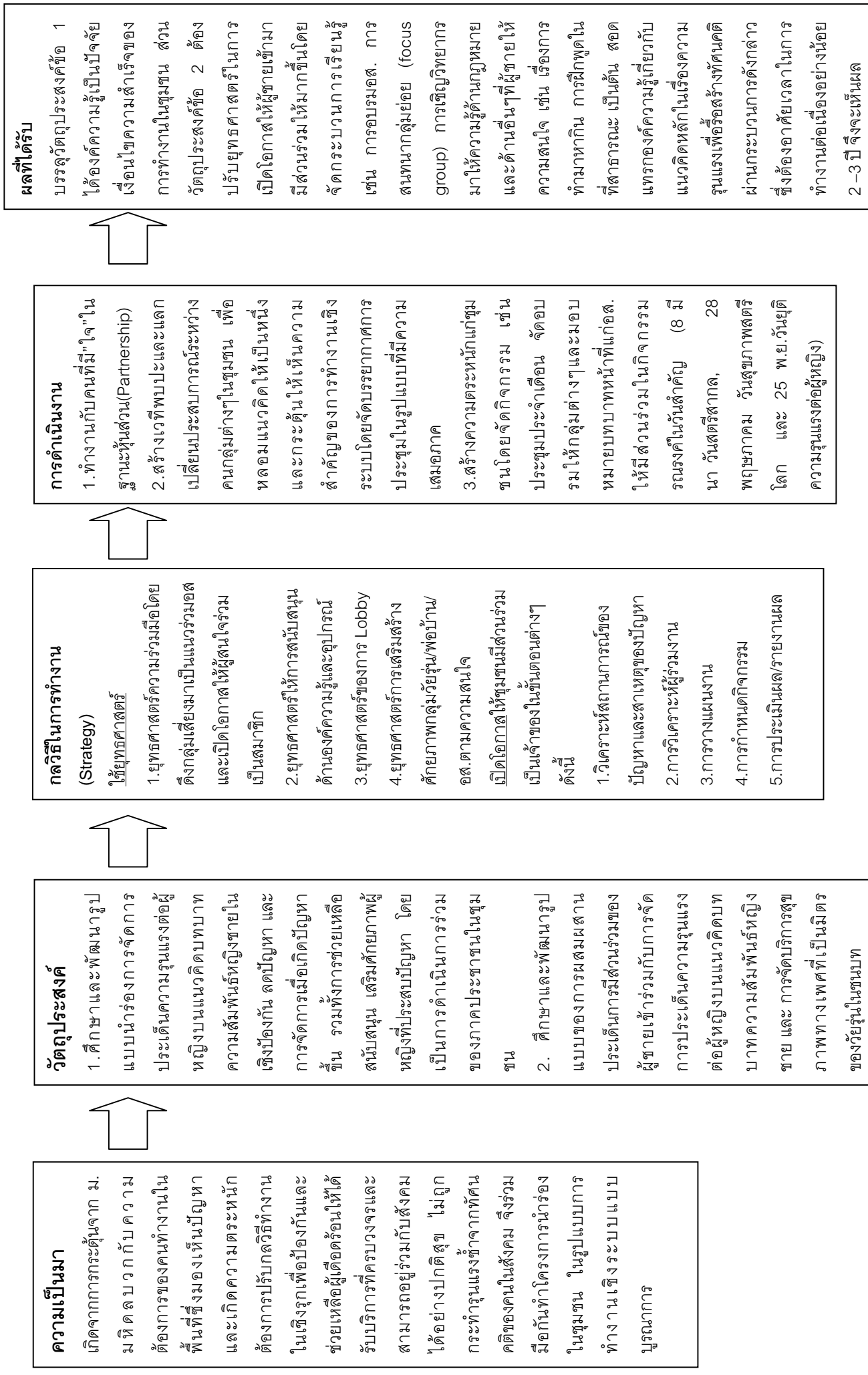
แต่ความรุนแรงในชีวิตคู่ ซึ่งส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นภายในบ้าน แม้ว่าบางส่วนจะถูกรับรู้ในรูปแบบของความรุนแรงทางตรง (Direct violence) ที่ส่วนใหญ่สามีมีกระทำต่อภรรยาและลูก เช่น การทุบตี ทำร้ายร่างกาย การด่าว่าให้เจ็บใจ และการมีเมียน้อย เป็นต้น แต่ความรุนแรงทางเพศ เช่น สามีข่มขืนภรรยา ยังคงถูกปิดบังซ่อนเร้นเป็นความรุนแรงที่ไร้เสียง (Silence) นับเป็นปัญหาภายในครอบครัวที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนที่ถูกหล่อหลอมจากมิติที่หลากหลาย เช่น ความแตกต่างระหว่างบทบาทหญิงชาย การเลี้ยงดู ความคาดหวัง โดยมีทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การแสดงออก เป็นลักษณะนิสัย ปฏิภาณไหวพริบ และการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา กับปรากฏการณ์ความรุนแรงในชีวิตคู่ เพื่อทำความเข้าใจถึงระบบความคิดความเชื่อ (Belief) การให้ความหมาย (Meaning) การให้คุณค่า (Value) ซึ่งยินยอมให้มีการแสดงความเป็นเจ้าของเนื้อตัวร่างกายของอีกฝ่ายเป็นไปอย่างชอบธรรม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่รายล้อมความเป็นครอบครัว ที่สนับสนุนให้มีการใช้กลไกของอำนาจ (Power) ที่ไม่เท่าเทียมกันในมิติเพศภาวะ (Gender) และเพศมิติ (Sexuality) จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจและมองเห็นสิ่งที่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence) ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ความรุนแรงในชีวิตคู่ของผู้หญิงยังคงดำเนินต่อไป ขณะเดียวกันก็ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงได้

โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณะ สุข สวัสดิการและสังคม คณะสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิฟอร์ด จึงได้ดำเนินโครงการวิจัยบทบาทความ

สัมพันธหญิงชาย เพศวิถี และ ความรุนแรง : นโยบาย การรณรงค์เผยแพร่ และปฏิบัติการ (GENDER, SEXUALITY AND VIOLENCE: POLICY, ADVOCACY, AND ACTION) ทำงานภาคสนามเชิงรุกในชุมชนชนบทแห่งหนึ่งร่วมกับโรงพยาบาลชุมชน ในจังหวัดหนึ่งของภาคอีสาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๖ ถึงปัจจุบัน

กระบวนการทำงานพัฒนารูปแบบการทำงานป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิง และเด็กในชุมชน

วัตถุประสงค์การศึกษา

โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบนําร่องการจัดการประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงบนแนวคิดบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายในเชิงป้องกัน ลดปัญหา และการจัดการเมื่อเกิดปัญหาขึ้น รวมทั้งการช่วยเหลือสนับสนุน เสริมศักยภาพผู้หญิงที่ประสบปัญหา โดยเป็นการดำเนินการร่วมของภาคประชาชนในชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐทั้งในระดับอำเภอและจังหวัด ศึกษาและพัฒนา รูปแบบของการผสมผสานประเด็นการมีส่วนร่วมของผู้ชายกับการจัดการประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงบนแนวคิดบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย

กลวิธีที่ใช้ในการดำเนินงาน

การทำงานในชุมชนใช้ยุทธศาสตร์ ๔ ยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงาน

๑.ยุทธศาสตร์ความร่วมมือ โดยการสร้างความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ตามสภาพปัญหาที่พบ เช่น ดึงกลุ่มเสี่ยงมาเป็นแนวร่วมอส.และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจร่วมเป็นสมาชิก เป็นต้น

๒.ยุทธศาสตร์ให้การสนับสนุนด้านองค์ความรู้และอุปกรณ์

๓.ยุทธศาสตร์ของการ Lobby

๔.ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มวัยรุ่น/พ่อบ้าน/อส.ตามความสนใจ

โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่ วิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหาและสาเหตุของปัญหา การวิเคราะห์ผู้ร่วมงาน การวางแผนงาน การกำหนดกิจกรรม การประเมินผล/รายงานผล

กระบวนการทำงานในชุมชน

ในเบื้องต้น ทีมงานได้ทำความเข้าใจกับชาวบ้านในการเข้ามาทำโครงการของทางมหิดลและรพ.ชุมชน โดยสร้างความตระหนักให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของปัญหา เริ่มจากการจัดประชุมกลุ่มย่อยทั้งหมด ๔ กลุ่มเป็นเวลา ๒ วัน (๔-๕ พ.ค.๒๕๔๕) นำเสนอผลการสำรวจปัญหาความรุนแรงในชุมชน ให้ชาวชุมชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อผลการสำรวจดังกล่าวซึ่งชาวบ้านยอมรับว่ามีปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นจริงในชุมชน จึงมาสู่การตั้งคำถามว่า แล้ว จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร ในที่ประชุมมีการคัดเลือกตัวแทนอาสาสมัครของแต่ละคุ้มจำนวนคุ้มละ ๕ คน รวม ๒๐ คน เข้ารับการอบรมในวันที่ ๑๕-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕ โดยทีมวิทยากรจากมหิดลและรพ.ชุมชน ในการอบรมครั้งนี้เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าร่วมรับฟังได้ จึงมีผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมด ๓๐ คน และมีการอบรมเพิ่มเติมอีกครั้งในวันที่ ๑๑-๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๕

กลไกการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ก่อนมีการจัดอบรมอาสาสมัครจะเป็นแบบแก้ปัญหาโดยใช้กลไกของเครือญาติ โดยพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย และ

หากเป็นความรุนแรงทางร่างกายที่ได้รับบาดเจ็บมีบาดแผลเรื่องจะมาถึงผู้ใหญ่บ้าน และตำรวจตามลำดับ เมื่อมีการอบรมอาสาสมัครในการเฝ้าระวังความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน ซึ่งมีการให้ความรู้ในเรื่องของความหมาย รูปแบบ สาเหตุ การจัดการปัญหาความรุนแรง การให้ปรึกษา และแนวทางการทำงานเฝ้าระวังในชุมชน เท่ากับเป็นการเพิ่มทางเลือกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เปิดโอกาสให้อาสาสมัครได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการปัญหา โดยอส.ได้ร่วมกันกำหนดขั้นตอนจัดการปัญหา ไว้เป็น ๓ ระดับ คือ ขั้นแรก อส.จะไปเป็นกลุ่ม แสดงตนว่าเป็นอส. เข้าช่วยระงับเหตุก่อนแล้วค่อยพูดคุยสอบถามหาสาเหตุ บอกให้คู่กรณีเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของอส.ที่จะคุ้มครองสิทธิเด็กและสตรี โดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงที่ว่าไม่มีใครมีสิทธิทำร้ายใคร หากสามีทำร้ายร่างกายภรรยา มีความผิดตามกฎหมาย ถ้าตักเตือนแล้วยังกระทำอีก จะจดชื่อไว้ประกาศเสียงตามสาย ถ้ายังไม่เลิกพฤติกรรมอีกขั้นสุดท้ายจึงจะเรียกตำรวจ เท่าที่ผ่านมาการจัดการปัญหาในชุมชนโดยเฉพาะเรื่องความรุนแรงทางร่างกายระหว่างสามีภรรยามีขึ้นในระดับที่หนึ่งเท่านั้น มีคู่สามีภรรยา ๒ คู่ที่อาสาสมัครได้เข้าไปแทรกแซงโดยการ“ขึ้นบ้าน”

การกำหนดมาตรการ “ขึ้นบ้าน” ของอาสาสมัครเป็นกติกาที่รับรู้กันทั่วไปและเป็นเหมือนการปรามอยู่ในที่ไม่ให้มีการทำร้ายร่างกายกันเกิดขึ้น ซึ่งก่อนหน้านี้มีสามีภรรยาคนอื่นๆ ที่สามีทำร้ายร่างกายภรรยา ตอนหลังสามีได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไป เมื่อมีการเปิดพื้นที่สาธารณะในการพูดคุยถึงเรื่องนี้มากขึ้น ในแง่ที่การกระทำรุนแรงต่อภรรยาหรือคนในครอบครัวเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงนี้รวมถึงความรุนแรงในครอบครัวในลักษณะอื่นๆ เช่น พ่อเลี้ยงทำร้ายลูกเลี้ยง ลูกเขยกระโดดเตะแม่ยาย ก็เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

การทำงานของอาสาสมัครได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้อำนาจของฝ่ายชายที่ต้องการควบคุมผู้หญิงให้ลดลง โดยการยกระดับการเอาใจใส่ให้ขยายวงใหญ่ขึ้น จากการศึกษาที่เป็นเรื่องเฉพาะภายในครอบครัวขึ้นสู่ระดับชุมชน เช่น ในกรณีที่ผู้หญิงท้องแล้วฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ ต้องย้ายไปคลอดและพักอยู่กับญาติในหมู่บ้านอื่น การเข้าไปเยี่ยมเยียนของอาสาสมัครทำให้ทราบว่าฝ่ายหญิงต้องการกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน แต่เกรงกลัวอำนาจทางฝ่ายชาย ทำให้ไม่กล้ามา การเคลื่อนไหวโดยการพูดคุยถึงเรื่องนี้ในวงกว้างทำให้มีการเจรจากับฝ่ายชายให้เข้าใจและรับรู้ถึงสิทธิของฝ่ายหญิงที่ควรจะได้รับ ทำให้ผู้หญิงสามารถกลับเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านได้อย่างปลอดภัย

บทบาทของอาสาสมัครในชุมชน ได้รับการกระตุ้นจากการประชุมประจำเดือนกับนักวิจัยและทีมงานจากโรงพยาบาล การแบ่งซอยชุมชนออกเป็น ๔ คุ่ม มีแง่ดีคือทำให้พื้นที่รับผิดชอบของอส.มีขนาดเล็ก ทำให้การวิเคราะห์ปัญหาในพื้นที่ทำได้ลึกและลงรายละเอียดได้มาก แต่ก็มีผลเสียในตอนแรก คือการจัดการปัญหายังเป็นแบบแบ่งเขตตามคุ่ม ซึ่งทำให้บางคุ่มที่มีอส.เป็นผู้นำชุม

ชน คือ อบต.ภรรยาผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ซึ่งไม่ค่อยมีเวลา ยังมองไม่เห็นและยังไม่ยอมรับว่ามีปัญหาในคุ่มของตนเอง และความสัมพันธ์ของ อส.ในคุ่มนี้ค่อนข้างจะเป็นทางการ ทำให้อส.ในคุ่มนี้ ไม่ได้ทำงานต่อ แต่อีก ๓ คุ่มทำงานไปได้ค่อนข้างราบรื่น

คุ่มแรก มี case เกิดขึ้นก่อนการอบรมทำให้ออส.ได้เรียนรู้วิธีการจัดการปัญหาโดยลงมือปฏิบัติการจริง โดยตอนแรกมีพี่เลี้ยง คือ ผู้ผ่านพ้นจากชมรมหญิงช่วยเหลือหญิงซึ่งได้รับเชิญมาเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม ร่วมกับเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาจากรพ.และนักวิจัย สร้างความมั่นใจในการเข้าไปพูดคุยกับผู้ประสบปัญหา ให้แก่อส.

คุ่มที่สอง ทำงานด้านเฝ้าระวังความรุนแรง โดยการตั้งชมรมส่งเสริมคนลดเหล้า และชมรมส่งเสริมครอบครัวอยู่ดีมีสุข (ลดบ่น ลดด่าสามี) ซึ่งเป็นผลจากการวิเคราะห์ปัญหาภายในคุ่มซึ่งพบว่า การที่สามีดื่มเหล้าเป็นสาเหตุทำให้ภรรยาไม่พอใจ เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง และเป็นสาเหตุที่ทำให้ภรรยาเกิดความวิตกกังวลว่าสามีอาจจะได้รับอุบัติเหตุจากการเมาแล้วขับรถ นับเป็นแนวทางหนึ่งของการทำงาน ซึ่งเริ่มจากการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมที่ตนเองก่อน

คุ่มที่สาม อาศัยความสัมพันธ์แนวราบในการทำงานโดยใช้กลยุทธ์ “ดึงเข้ามาเป็นพวก” แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นในคุ่ม (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางเพศ เช่น เพศสัมพันธ์นอกสมรส (ซึ่งฝ่ายหญิงมีชายอื่น) เพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น เป็นต้น) คุ่มนี้มีการเชิญคนที่ถูกมองว่าเป็นตัวปัญหามาเป็นอาสาสมัครจำนวน ๓ คน (ใช้ความเป็นอส.ที่ได้รับการยกย่องในการปลูกจิตสำนึกให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยสมัครใจ) และมีกิจกรรมสร้างความสามัคคีเพื่อให้คนมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน โดยการกวาดถนน ทำความสะอาดหน้าบ้านในช่วงเย็น เปิดโอกาสให้คนได้มีเวลาใส่ใจ ถามไถ่ทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ทำให้คนในคุ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมและรู้จักบทบาทของอส.และยอมรับอส.ในฐานะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน ทำให้อส.สามารถเข้าไปแทรกในหลายๆเรื่อง เช่น เข้าไประงับเหตุทะเลาะวิวาท แก้ไขความขัดแย้งของคนในชุมชน เป็นปากเสียงในการเรียกร้องค่าแรงจากผู้รับเหมาที่ไม่ยอมจ่ายเงินค่าแรง เป็นต้น จากการที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์คือทำให้ครอบครัวที่มีปัญหาสามารถแก้ปัญหาในครอบครัวได้และมีความสุข ทำให้มีผู้สนใจสมัครเข้ามาเป็นอาสาสมัครในคุ่มนี้เพิ่มขึ้นอีก ๓ คน (จาก อส.รุ่นแรกที่ได้รับการอบรม ๖ คน ตอนนี้มี ๑๒ คน)

นอกจากอส.จะถูกกระตุ้นจากการประชุมประจำเดือนแล้ว ยังได้รับการเสริมศักยภาพจากทางโรงพยาบาลและทีมงานจากมิดด โดยส่งตัวแทนอาสาสมัครจำนวน ๗ คนเข้าร่วมประชุมกับทางโรงพยาบาลศรีนครินทร์(๑๙ ส.ค.๕๕)เพื่อรับรู้ สถานการณ์ความรุนแรงต่อเด็กและสตรีใน

ประเทศไทย ซึ่งมีวิทยากรเป็นนักจิตบำบัด จากมูลนิธิฮอโบลิน คือ อาจารย์อรอนงค์ อินทรจิตร และดร.นรินทร์ กรินชัย การเข้าร่วมประชุมครั้งนี้ทำให้อส.ตระหนักถึงความสำคัญของงานที่ทำอยู่ว่าเป็นงานระดับชาติและสาธารณชนให้ความสนใจ

นอกจากนั้นชุมชนและอส.ยังได้รับการกระตุ้นมากขึ้นเมื่อมีหน่วยงานอื่นมาดูงาน เช่น บ้านพักฉุกเฉิน(เมื่อ๑๗ ต.ค.๕๕) คุณจริยา ลำลืออ่อน(ผู้ประสานงาน) ชื่นชมโครงการเฝ้าระวังในชุมชนนี้มาก บอกว่า ถ้าทุกชุมชนทำได้แบบนี้บ้านพักฉุกเฉินคงจะไม่ต้องแบกรับภาระหนักในการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอีกต่อไป พร้อมทั้งจะแนะนำให้เสนอแนวคิดนี้ให้ชุมชนอื่นนำไปขยายผลผ่านทางรายการโทรทัศน์ชื่อ “ที่นี่ประเทศไทย” ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในช่วงนั้น (แต่เนื่องจากยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น อยากให้ชุมชนและอส.มีความเข้มแข็งมากกว่านี้ก่อน)

ในช่วงเดือนยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง(๒๕-๒๗ พ.ย.๕๕) เป็นครั้งแรกที่ตัวแทนอส. ๒ คน ได้ออกไปนำเสนองานภายนอกชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่รพ.และนักวิจัย ที่โรงแรมรามารการ์เด็น ซึ่งทางรพ.ชุมชนได้รับเชิญให้ไปจัดบูธแสดงผลงานและได้รับรางวัลโครงการชมเชยดีเด่น จากมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ในงานนี้ อส.ได้รณรงค์สร้างความตระหนักให้ผู้เข้าร่วมในงานยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยสวมหมวกกระดาษที่มีข้อความรณรงค์ ติดริบบิ้นขาว และร่วมกันปลูกต้นไม้แห่งความรัก การเปิดตัวครั้งนี้ทำให้อส.มีความเชื่อมั่นกล้าแสดงออกต่อสาธารณะ ได้รู้จักเครือข่ายการทำงาน และนำประสบการณ์มาเล่าสู่ในที่ประชุมและคิดงานต่อว่าจะขยายพื้นที่การทำงานเข้าไปในกลุ่มเด็กและเยาวชน

จากนั้นทางรพ.ได้ขอให้อส.ส่งตัวแทนมานำเสนอการทำงานในชุมชนต่อหน่วยงานภาครัฐที่มาดูงานที่โรงพยาบาล เช่น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (วันที่ ๒๐ ม.ค.๕๖) เป็นต้น

การทำงานกิจกรรมในชุมชนยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้ชาย และกลุ่มวัยรุ่น เช่น การจัดสนทนากลุ่มย่อย การจัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องเพศวิถีและการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ให้แก่วัยรุ่น การอบรมอาสาสมัครรุ่นที่ ๒ เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครสร้างความตระหนักในวงกว้างโดยจัดกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน ในวันสุขภาพสตรีโลก ๒๔ พฤษภาคม ในปีพ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๗ และนำชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์ระดับจังหวัด ซึ่งทางศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล จัดงานร่วมกับแนวร่วมเครือข่ายการทำงานเชิงระบบระดับจังหวัดในวันสตรีสากล ๘ มีนาคม ๒๕๕๖ ชื่องาน “ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เรื่องส่วนตัว” และวันยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ๒๕ พฤศจิกายน ชื่องาน “ร้อยรวมดวงใจเพื่อสังคมไทยปลอดภัยจากความรุนแรง” ในปี พ.ศ.๒๕๕๖ และ ชื่องาน “รวม

พลคนรักสันติ” ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ เพื่อให้ทุกคนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญในการร่วม
ป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ผลการสำรวจทัศนคติต่อความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กหลังการจัดกิจกรรม

ตารางที่ 1 ท่านคิดว่าการกระทำต่อไปนี้เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ใช่หรือไม่	ร้อยละ		
	ใช่	ไม่ใช่	ไม่แน่ใจ
การกระทำทางกาย			
1. การที่สามีทุบตี เตะต่อย ร่วงกายภรรยา	100	-	-
การกระทำทางวาจา			
2. การที่สามีด่าทอ ก้าวร้าว ประจานให้ภรรยาอับอาย	94	3	3
3. การที่สามีขู่จะทำร้าย	75.2	10.9	13.9
การกระทำทางเพศ			
4.การที่สามีนำโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ มาติดภรรยา	90.1	4	5
5.การที่ผู้ชายข่มขืนผู้หญิง	98	1	1
6.การที่สามีบังคับให้ภรรยาหลับนอนด้วยโดยไม่สมัครใจ ไม่ยินยอม	94.1	5	1
7.การที่ผู้ชายลวนลาม จับเนื้อต้องตัวแบบหมาหยอกไก่อ	75.2	11.9	12.9
8. การที่ผู้ชายมองผู้หญิงอย่างโลมเลีย	53.5	22.8	23.8
9.การหลอกผู้หญิงไปค้าประเวณี	95	3	2
10.การที่ผู้ชายพูดแซวผู้หญิงที่ไม่รู้จัก	53.5	26.7	18.8
11. การให้ผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อยมาเป็นแบบโฆษณา ออกทีวี หรือ หนังสือต่างๆ	60.4	21.8	16.8
การกระทำทางใจและอื่นๆ			
12. การที่สามีละเลยไม่สนใจ นิ่งเงียบ ไม่พูดจา	59.4	18.8	21.8
13. การที่สามีนอกใจ/ไปเที่ยวผู้หญิง	89.1	5	5.9
14.การที่สามีไม่ให้เงินแก่ภรรยาเพื่อใช้จ่าย	84.2	5.98	9.9
15. การที่สามีมีเมียชู้	94	4	6
16.การที่สามีกีดกัน กักขังภรรยา ไม่ให้ไปไหน	89.1	6.9	4
17. การที่สามีคอยระแวง หึงหวงจนเกินเหตุ	80.2	7.9	11.9
18. การที่พ่อแม่บังคับให้ลูกสาวแต่งงานกับคนที่ไม่ชอบ	95	3	2
19. การที่สังคม กีดกันผู้หญิงไม่ให้มาเป็นผู้นำ /หัวหน้า	70.3	14.9	14.9
20. การที่พ่อแม่ไม่ให้ลูกสาวเรียนหนังสือ / ให้อยู่ดเรียน ทั้งๆ ที่ส่งเสริม	85.2	7.9	6.9

ได้			
21. การที่ชาวบ้าน เพื่อนบ้าน สังคม ดำ ปรณามว่า ผู้หญิงที่เอาผู้ หญิง (ทอม-ดี้)	78.2	10.9	10.9

การอภิปรายผล

ข้อมูลที่น่าสนใจในส่วนต่อไปนี้เป็น การอภิปรายผล จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามหลังจัดกิจกรรมในวันที่ ๑๕-๑๘ มกราคม ๒๕๔๘ สัมภาษณ์ คู่สามี-ภรรยา ๔๙ คู่ สัมภาษณ์เฉพาะภรรยา ๒ ราย และเฉพาะฝ่ายชาย ๑ ราย รวมทั้งสิ้น ๑๐๑ คน แบ่งเป็น ชาย ๕๐ คน หญิง ๕๑ คน เพื่อมุ่งเน้นในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของระบบความคิดความเชื่อผิดๆ ที่นำไปสู่การผลิตซ้ำความรุนแรงในชีวิตคู่ให้ดำรงคงอยู่กับสังคมไทยต่อไป หากสถานการณ์ยังไม่เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญในการรื้อสร้างเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและเผยแพร่สู่สังคมวงกว้าง

ความรุนแรงทางกาย : สิ่งที่มองเห็นและรับรู้ได้ง่าย

ผลจากการสำรวจความคิดเห็น ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด เห็นว่า *การที่สามีทุบตี เตะ ต่อย ร่วงกายภรรยา* เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ความคิดเห็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงผลสำเร็จของการทำงานสร้างความตระหนักในชุมชน และสอดคล้องกับมาตรการ “ขึ้นบ้าน” ซึ่งเป็นกลไกของชุมชนที่สร้างขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้อาสาสมัครสามารถเข้าไปแทรกแซงในกรณีที่พบเห็นความรุนแรงเกิดขึ้น

ความรุนแรงทางวาจา : รุนแรงหรือไม่ขึ้นอยู่กับความอับอายและความหวาดกลัวที่ได้รับ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๙๔.๑ เห็นว่า *การที่สามีด่าทอ ก้าวร้าว ประจานให้ภรรยาอับอาย* เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เพราะเป็นกระทำต่อหน้าบุคคลอื่น

ในขณะที่ ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๗๕.๒ เห็นว่า *การที่สามีขู่ว่าจะทำร้าย ภรรยา* เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง โดยให้เหตุผลว่า ถ้าทำให้รู้สึกหวาดกลัวก็น่าจะเป็นความรุนแรง ส่วนเหตุผลของผู้ที่ไม่เห็นด้วย บอกว่า เป็นเพียงคำขู่ยังไม่ได้ลงมือทำ

จะเห็นได้ว่าทัศนคติต่อความรุนแรงทางวาจา ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของคนส่วนใหญ่ที่ยอมรับว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงนั้นขึ้นอยู่กับ การบาดเจ็บทางร่างกาย และแนวโน้มที่อาจได้รับการบาดเจ็บเนื่องจากการขู่ว่าจะทำร้าย และการได้รับความอับอายนั้นต้องเกิดต่อหน้าคนอื่น ซึ่งเป็นเรื่องน่าคิดต่อไปว่าหากเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดลับหลังคนอื่น อะไรจะเกิดขึ้นตามมาหลังจากนั้น การแทรกแซงเพื่อช่วยเหลืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลยหากคู่กรณีไม่ออกมาร้องขอความช่วยเหลือ

ความรุนแรงทางเพศ : หลากหลายระดับของความคิดเห็นแต่ยังเน้นรุนแรงต่อร่างกาย

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 98 เห็นว่า **การที่ผู้ชายข่มขืนผู้หญิง** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เช่นเดียวกับ ร้อยละ 95 เห็นว่า **การที่หลอกผู้หญิงไปค้าประเวณี** ร้อยละ 94.1 เห็นว่า **การที่สามีบังคับให้ภรรยาหลับนอนด้วยโดยไม่สมัครใจ หรือไม่ยินยอม** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เพราะเป็นการบังคับ และร้อยละ 90.1 เห็นว่า **การที่สามีนำโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์มาติดภรรยา** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง โดยให้เหตุผลว่า อาจนำอันตรายมาถึงชีวิตได้ เช่น การติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 75.2 เห็นว่า **การที่ผู้ชายลวนลาม จับเนื้อต้องตัวแบบหมาหยอกไก่** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ร้อยละ 11.9 ตอบว่าไม่ใช่ และร้อยละ 12.9 ตอบว่าไม่แน่ใจ โดยให้เหตุผลว่าอาจจะเป็นความยินยอมของทั้งฝ่าย

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 60.4 เห็นว่า **การให้ผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อยมาเป็นแบบโฆษณา ออกทีวี หรือหนังสือต่างๆ** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ร้อยละ 21.8 ตอบว่าไม่ใช่ และ ร้อยละ 16.8 ตอบว่า ไม่แน่ใจ อาจจะทำเพราะได้เงินซึ่งต่างก็ได้รับประโยชน์ตอบแทน

ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความคิดเห็นก้ำกึ่งกันต่อการกระทำที่เป็นการมองและการพูดแซว ร้อยละ 53.5 เห็นว่า **การที่ผู้ชายมองผู้หญิงอย่างโลมเลีย ใช้สายตาอ่านก้น** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เท่ากับ **การที่ผู้ชายพูดแซวผู้หญิงที่ไม่รู้จัก** บางคนให้เหตุผลว่าเป็นเพียงแค่มอง แค่พูดยังไม่ได้ลงมือกระทำ สะท้อนความคิดความเชื่อของระดับการยอมรับความรุนแรง ซึ่งมุ่งเน้นให้ความสำคัญเฉพาะความรุนแรงทางตรงที่มีผลกระทบต่อร่างกายเท่านั้น ยังละเลยมิติทางด้านจิตใจและสังคม

ความรุนแรงต่อจิตใจ : บางอย่างที่ผู้หญิงส่วนใหญ่บอกว่าใช่ แต่ผู้ชายบางคนไม่แน่ใจ

ผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นว่า **การที่สามีนอกใจไปเที่ยวผู้หญิง** (ร้อยละ 89.1) **การที่สามีไม่ให้เงินแก่ภรรยาเพื่อใช้จ่าย** (ร้อยละ 84.2) **การที่สามีมีเมียชู้** (ร้อยละ 94.1) **การที่สามีกีดกัน กักขัง ไม่ให้ไปไหน** (ร้อยละ 89.1) และ **การที่สามีคอยระแวงหึงหวงจนเกินเหตุ** (ร้อยละ 80.2) เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เช่นเดียวกับที่เห็นว่า **การที่พ่อแม่บังคับให้ลูกสาวแต่งงานกับคนที่ไม่ชอบ** (ร้อยละ 95) **การที่พ่อแม่ไม่ให้ลูกสาวเรียนหนังสือให้หยุดเรียน** **ทั้งๆ ที่ส่งเสียได้** (ร้อยละ 85.1) **การที่ชาวบ้าน เพื่อนบ้าน สังคม ด่าประณามว่า**

ผู้หญิงที่มีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิง (ทอม-ดี้) (ร้อยละ 78.2)และ **การที่สังคมกีดกันผู้หญิงไม่ให้มาเป็นผู้นำ/หัวหน้า** (ร้อยละ 73) เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง

ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 59.4 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงเห็นว่า **การที่สามีทะเลาะไม่สนใจ นิ่งเงียบ ไม่พูดจา** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง แต่ผู้ชายเกือบครึ่ง บอกว่าไม่ใช่และไม่แน่ใจ

ผลการสำรวจทัศนคติต่อความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กหลังการจัดกิจกรรม

ตารางที่ 2 คุณเห็นด้วยกับคำพูดเหล่านี้หรือไม่	ร้อยละ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
22.ภรรยาที่ ดูถูก ตำราว่าสามี มากๆ สมควรที่จะถูกทุบตี	49.5	49.5
23.ภรรยาที่ไม่ยอมให้สามีหลับนอนด้วย สามีสามารถบังคับได้เพราะเป็นภรรยาของตัวเอง	24.8	74.3
24.ภรรยาที่ไม่ดูแลบ้านช่องหุงหาอาหาร เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	58.4	41.6
25.ภรรยาที่นอกใจ/ มีชู้ เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	77.2	22.7
26.ภรรยาที่ไม่ให้ร้ายชอบตีสูก เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	39.6	60.4
27.ภรรยาที่ชอบด่าว่า หรือดูถูกพ่อแม่ของสามี เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	65.4	34.6
28.ภรรยาที่ไม่ดูแลลูก เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	61.4	38.6
29.ภรรยาที่ติดการพนัน เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	77.2	22.8
30.ภรรยาที่ชอบเที่ยวเตร่ เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	68.3	21.6
31.ภรรยาที่ใช้จ่ายสุรุษสุร่าย เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	50.5	49.5
32.ผู้หญิงสวยๆ เท่านั้นที่ควรระวังเรื่องการถูกข่มขืน	20.8	78.2
33.มีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่เป็นคนทำรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก	29.7	70.3
34.คนจน หรือคนไม่มีการศึกษา เท่านั้นที่ทุบตีผู้หญิง	19.8	80.2
35.เมื่อผู้หญิงถูกตบตี ผู้หญิงควรหันมาคิดว่าตัวเองบกพร่องเรื่องอะไร	85.1	11.9
36.การข่มขืน ต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนขัดขืนเท่านั้น ถ้าผู้หญิงไม่ขัดขืนแสดงว่าไม่ใช่การข่มขืน	79.2	20.8
37.ผู้หญิงถูกข่มขืน เพราะไปให้ทำ หรือแต่งตัวยั่วชวน	64.4	35.6
38.การข่มขืน เกิดขึ้นนอกบ้าน ที่เปลี่ยว ในยามวิกาลเท่านั้น	47.5	52.5
39.คู่สามีภรรยา แม้จะทุบตีกันทุกวัน ก็ควรอยู่ด้วยกันต่อไป เพราะลูกต้องการทั้งพ่อและแม่	76.2	22.7
40.ผู้หญิงที่ดี แม้จะถูกพ่อบ้านตบตี ก็ควรจะทน	43.6	56.4
41.ผู้หญิงที่ไม่บริสุทธิ์ โสเภณี ถ้าจะถูกข่มขืน ก็ไม่น่าจะมีความสำคัญอะไร	28.7	71.3

42.ผู้หญิงที่บอกว่าถูกแฟนของตัวเองข่มขืน แสดงว่าผู้หญิงคนนั้นต้องการแก้แค้นแฟนของตัวเอง หรือเรียกร้องค่าเสียหาย	33.7	63.4
43.การที่สามีภรรยาทะเลาะกัน เป็นเรื่องส่วนตัวที่คนอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่ง	43.6	56.4
44.ผู้หญิงเท่านั้นที่ควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง	17.8	82.2
45.ผู้นำในชุมชนเท่านั้นที่ควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง	19.8	79.2
46.การช่วยกันดูแลไม่ให้เกิดความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชน เป็นเรื่องที่ทุกคนควรช่วยกันทำ	86.1	13.8
47. ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เรื่องส่วนตัว	79.2	20.8

ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นภรรยา : ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ข้ออ้างที่ชอบธรรม ?

จากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อพฤติกรรมของภรรยาที่สามีใช้เป็นข้ออ้างในการทุบตีเพื่อสั่งสอน พบว่า ความคาดหวังต่อบทบาทของการเป็นภรรยาที่ดี มีผู้เห็นด้วยที่สามีสมควรจะสั่งสอนภรรยาที่ออกนอกกลุ่มนอกทาง อยู่หลายประเด็น แม้แต่ผู้ที่แสดงความไม่เห็นด้วยกับการทุบตีเพื่อสั่งสอน ก็ให้เหตุผลว่าไม่ชอบต่อพฤติกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะประเด็นการทำงานบ้านและการเลี้ยงดูลูก อยากเสนอให้พูดตักเตือนกันดีๆ แทนการตบตี นับว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ซ่อนอยู่ในข้ออ้างที่ดูเหมือนจะชอบธรรม ที่ช่วยผลิตซ้ำการแสดงความเป็นเจ้าของเนื้อตัวร่างกายภรรยาของชายผู้เป็นสามี และการตอกย้ำบทบาทของการเป็นแม่และเมียที่ไม่ควรขาดตกบกพร่อง มิฉะนั้นจะถูกสั่งสอน ซึ่งจะเห็นได้จากการให้น้ำหนักในการแสดงความเห็นด้วยในข้ออ้างดังต่อไปนี้

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 49.5 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ดูถูก ด่าว่าสามีมากๆ นั้นสมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 24.8 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ไม่ยอมให้สามีหลับนอนด้วย สามีสามารถบังคับได้เพราะเป็นภรรยา ร้อยละ 58.4 เห็นด้วยกับเหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ไม่ดูแลบ้านช่องหุงหาอาหาร สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 77.2 เห็นด้วยกับเหตุผลที่ว่า ภรรยาที่นอกใจ/มีชู้ สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 39.6 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ไม่ให้ร้ายชอบดีลูก สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 65.4 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่าภรรยาที่ชอบด่าว่า ดูถูกพ่อแม่สามี สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 61.4 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ไม่ดูแลลูก สมควรที่จะถูกทุบตี หรือร้อยละ 77.2 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ติดการพนัน สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 68.3 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ชอบเที่ยวเตร่ สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 50.5 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ใช้จ่ายเงินสุรุ่ยสุร่าย สมควรที่จะถูกทุบตี

ที่สำคัญแม้แต่ตัวผู้หญิงเองก็ถูกหลอหลอมให้ยอมรับข้ออ้างเหล่านั้น เมื่อถูกตบตีแทนที่จะตั้งคำถามว่าทำไมเธอจึงถูกตี แต่ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 85.1 (ชาย 44 หญิง 42 ราย) กลับ **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าเมื่อผู้หญิงถูกตบตี ผู้หญิงควรหันมาคิดว่าตัวเองบกพร่องเรื่องอะไร** เห็นหรือไม่ว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างนั้นรุนแรงยิ่งนัก เป็นสิ่งที่ไม่มีความผิดแต่มีผลกระทบต่อระบบความคิดความเชื่อที่ถ่ายทอดต่อๆ กันมาหลายรุ่นคน

มายาคติ : เรื่องการข่มขืน

แม้ว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงในรูปแบบของการข่มขืนจะเป็นที่รับรู้และยอมรับกันโดยทั่วไป แต่ท่านเชื่อไหมว่ายังมีบางแง่มุมของมายาคติ หรือความคิดความเชื่อ ที่เป็นรากเหง้าของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งนำไปสู่การเลือกปฏิบัติเมื่อกรณีการข่มขืนขึ้นในชีวิตคู่ เช่น คนบางส่วนจะไม่เชื่อผู้หญิงที่ลุกขึ้นบอกว่า ถูกแฟนตัวเองข่มขืน หรือบางคนไม่เชื่อว่าโสเภณีซึ่งมีอาชีพขายบริการอยู่แล้วจะมาแจ้งความว่าถูกลูกค้าข่มขืนได้ และที่ร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือ หากจะมีเมียบางคนที่ไม่สวย ลุกขึ้นมาบอกว่าถูกสามีตนเองข่มขืนก็จะมีคนบางกลุ่มคัดค้าน เพราะไม่เชื่อว่าจะเป็นความจริง และที่เห็นได้ชัดเจนคือ ความเชื่อว่าการข่มขืนต้องมีการต่อสู้ดิ้นรน เพราะคนส่วนใหญ่ยังเชื่อว่า ถ้าผู้หญิงไม่ขัดขืน แสดงว่าไม่ใช่การข่มขืน (ร้อยละ 79.2)

มายาคติ : เป็นเมียต้องอดทน

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 76.2 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าคู่สามีภรรยาแม้จะทุบตีกันทุกวัน ก็ควรจะอยู่ด้วยกันต่อไป เพราะลูกต้องการทั้งพ่อและ** ร้อยละ 43.6 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าผู้หญิงที่ดีแม้จะถูกพ่อบ้านตบตีก็ควรจะทน** ถึงแม้ว่าจะมีคนบางส่วนเริ่มยอมรับและตั้งคำถามว่า เมื่อเป็นเมียที่ดีแล้วยังถูกตบตีก็ไม่ควรจะทนอยู่ต่อไป แต่ก็ยังมีคนส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยกับความคิดความเชื่อที่ว่า เมื่อตกลงปลงใจเป็นผัวเมียกันแล้ว ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น เป็นเมียก็ต้องอดทน หากทนไม่ไหวแล้วเดินจากไป ก็จะถูกตั้งคำถามว่าทำไมไม่อดทน จะเห็นได้ว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่หลอหลอมผ่านความคิดความเชื่อเช่นนี้ ทำให้การลาออกจากการเป็นเมียนั้นทำได้ยากยิ่งนัก และผู้หญิงจะยิ่งถูกประณามหากพบว่าความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ นั้น เธอมีพฤติกรรมไม่ใช่ผู้หญิงดีในแบบที่สังคมคาดหวัง

มายาคติ : คนบางกลุ่มเท่านั้นที่ใช้ความรุนแรง

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 29.7 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่า มีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่เป็นคนกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก** ร้อยละ 19.8 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าคนจนหรือคนไม่มีการศึกษาเท่านั้นที่ทุบตีผู้หญิง**

ความเข้าใจในเรื่องที่มีแต่ผู้ขายเท่านั้นที่ใช้ความรุนแรง และความเข้าใจที่ว่าแม้แต่คนจนเท่านั้นที่ชอบใช้ความรุนแรงยังมีอยู่ แม้ว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชนจะมีความเข้าใจแล้วว่า คนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเพศใด วัยใด การศึกษาระดับไหน ก็มีโอกาสที่จะเป็นผู้กระทำความรุนแรงได้หากไม่มีความตระหนักในการป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง

ความรุนแรงเป็นเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวมกันแน่

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 43.6 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าคนที่สามิภรรยาทะเลาะกัน เป็นเรื่องส่วนตัวที่คนอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่ง** ในจำนวนนี้ ร้อยละ 17.8 และ ร้อยละ 19.8 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าผู้หญิงและ ผู้นำชุมชนเท่านั้นที่ควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิง ตามลำดับ** ซึ่งในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่ายังมีคนบางกลุ่มในชุมชนที่ยังเข้าไปไม่ถึงกระบวนการหล่อหลอมแนวคิดเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ทางโครงการจัดขึ้น ซึ่งความคิดความเชื่อดังกล่าวย่อมทำให้เกิดเป็นช่องว่างขวางกั้นความช่วยเหลือที่ควรจะได้รับ

ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.1 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าความช่วยเหลือกันดูแลไม่ให้มีความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชนเป็นที่ทุกคนควรช่วยกัน** และ ร้อยละ 79.2 **เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เรื่องส่วนตัว**

บทสรุปที่สำคัญ : ปัจจัยป้องกันความรุนแรง

จากการอภิปรายผลสำรวจหลังการจัดกิจกรรม ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดจากความเชื่อความเชื่อผิดๆ ที่เป็นมายาคติ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่การเกิดความรุนแรงในชีวิตคู่ ขณะเดียวกันเมื่อเรารู้เท่าทันก็สามารถพลิกผันให้เงื่อนไขเหล่านั้น กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ยกตัวอย่าง เช่น ความคาดหวังต่อการเป็นแม่บ้านแม่เรือนของภรรยา ซึ่งนำมาเป็นข้ออ้างในการทุบตีสั่งสอนภรรยาที่ไม่ทำหน้าที่ดังกล่าว เมื่อพลิกผันมาเป็นปัจจัยในการป้องกัน ก็คือ การแบ่งงานกันทำในบ้านนั้น ส่งผลต่อการปรับระดับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาในด้านอื่นๆ ให้เท่าเทียม นำมาซึ่งการยอมรับ การให้เกียรติ และเป็นอิสระต่อกัน

บันทึกจากงานวิจัยภาคสนามซึ่งได้เปิดประเด็นคุยกันกับอาสาสมัครแบบรายบุคคลพบว่า มีส.หลายคนที่ได้เล่าถึงการแบ่งงานกันทำภายในบ้านโดยยืนยันว่ามีผลต่อการดำเนินชีวิตคู่ ดังนี้

- อส.จีบ (นามสมมติ อายุ 56 ปี อาชีพแม่ค้าและเกษตรกร) พูดถึงเรื่องนี้อย่างมีความสุข

"การแบ่งงานกันทำในบ้าน ช่วยป้องกันความรุนแรง การทำงานบ้าน ไม่ต้องมาใช้บริการเราทุกอย่าง ให้ช่วยกัน น้องสาวจะเห็ดเป็นแม่บ้านสมบูรณ์แบบ ต้องทำงานบ้าน ชักรีด ถ้าสมบูรณ์แบบแต่ทุกซั เขาก็บ่เอา พ่อเขาจะซักผ้าเอง เขาเคยช่วยตัวเองตั้งแต่ไปทำงานที่อื่น ตอนลูกยังเล็ก ก็เลยทำได้ **แม้แต่การจะมายุ่งด้วย วันไหนแม่เหนื่อยๆ แม่ก็จะบอกเลยว่าวันนี้ไม่รับแขก** แกก็จะไม่เอา อย่างวันที่แม่ไปอนค้ำบ้านแม่...วันที่บวชพระ.... เพราะมาแล้วไม่ได้กลับบ้าน ถ้าเป็นคนอื่นคงตีกันไปแล้ว แต่ของแม่บ่เป็นหยัง แกก็ถามว่าเป็นไฉนมาบ่เลยกลับไปได้ถามแล้วก็แล้ว บ่ได้ว่าอะหยัง เพราะรู้กันว่าเวลาม่วนก็ม่วน **เวลาเห็ดงานก็เห็ดคักๆ ไปไหนไม่ต้องคอยมาห้วงมารอ เพราะเวลาแม่จะไหนก็จะเขียนใส่กระดาบอกไว้** จะไปนั่นไปนี่ ค้างคีนะ ไม่ต้องห่วง ตอนหลังแกก็เอาอย่าง เขียนบอกไว้คือกัน ไปทุ่งนา ห่อข้าวไปกินแล้ว เราก็ดีจะได้ไม่ต้องเห็ดกับข้าวให้ เป็นอย่างนี้จะอยู่ด้วยกันทุกวันนี้ และ**อีกอย่างเวลามีค่าใช้จ่ายอิหยังแม่เห็ดบัญชีไว้หมดเด้ แจ้งให้เพิ่นทราบ ดิดข้างฝาไว้** แล้วก็สรุปเป็นรายเดือนและรวมทั้งปีด้วย อันนี้แม่ได้ตอนที่ไปอบรมเกษตร ส่วนเรื่องหารายได้ พอลูกใหญ่หมดแล้วนี้ **แม่กับพ่อก็แบ่งกันเก็บ ใครหาได้มากก็ได้เก็บมาก** เขาจะเอาไปใช้อะไร เขาก็เป็นสิทธิของเขา เราก็มีของเรา อย่างนี้สบายใจ **อย่าไปสอนผู้หญิงให้ไปอาศัยกินน้ำผัว** เขาควระพึ่งตัวเอง เวลาแม่เห็ดแม่จะให้มันพอดิไม่เวอร์ แม่อยากแนะนำว่า เป็นผู้หญิงอย่ามกเว้า ที่ว่าต้องปฏิบัติได้ จะสอนคนอื่นต้องสอนเจ้าของก่อน มีวินัย ตั้งกติกาแล้วต้องทำให้ได้"

- อส.ทองพูน (นามสมมติ อายุ 52 ปี อาชีพ แม่ค้า และเป็นภรรยา ฅญบ.)

"ถ้าผู้ชายคิดว่าเป็นผู้นำ ไม่ช่วยทำงานบ้าน ก็เป็นสาเหตุของความรุนแรงได้ ที่บ้านนี้ทำกับข้าวพ่อทำ แต่ซักผ้าจะไม่เห็ด ลูกจะเห็ดให้ คิดว่าครอบครัวเราจะไม่มีปัญหา เพราะเราช่วยกันทำงาน เข้าใจกันตรงนี้"

- อส.สมพร (นามสมมติ อายุ 49 ปี อาชีพ แม่ค้าและเกษตรกร)

"ผู้หญิง ผู้ชายมันเท่าเทียมกัน แพนแม่ช่วยทำงานบ้าน ลูกชายก็เห็ดงานบ้านได้"

- อส.จำเริญ (นามสมมติ อายุ 54 ปี อาชีพ แม่ค้าและเกษตรกร)

"คนที่เขาพ่อบ้านอยู่ ต้องเข้มแข็งต้องไม่ให้เขาข่มเราได้ พ่อเขาไม่เคยเกียหงรอก เรื่องงานบ้าน ซักผ้า ล้างถ้วยล้างจานจะช่วยแม่ เสียอย่างเดียวเรื่องเหล้า เวลาเมาชอบไปเซนต์เขา"

ในอีกมุมหนึ่ง ก็มีเสียงสะท้อนจากผู้หญิงด้วยกันที่พูดถึงครอบครัวของผู้ที่มีการแบ่งงานกันทำและมีบทบาทหญิงชายที่ค่อนข้างเท่าเทียมกัน ในแง่ของการไม่ยอมรับในบทบาทของภรรยาที่แตกต่างกันไปจากความคาดหวัง ดังนี้

- แม่อบต. (อายุ 54 ปี อาชีพ ค้าขาย) พูดถึง อส..... ที่เป็นกล้าพูด กล้าแสดงออก ทำงานคู่กับสามีโดยเป็นพนักงานขายของร้านขายของชำแห่งหนึ่งในตลาดตัวอำเภอ (เธอเป็นน้องสาวบุญธรรมของเจ้าของร้าน) **"อ...มันเป็นคนข่มผัว มันเว้าอียัง ผัวมันบักลำหือ บักล้าว่าดอก แล้วแต่เมีย"**
- นาย..... (อายุ 50 ปี อาชีพค้าขาย เป็นน้องเมีย ผนบ.) พูดถึงพี่สาวตนเองที่เมียผู้ใหญ่บ้านว่า **"แม่กำนัน เฮ็ดอะหยังเกินหน้าผัว ผัวแกบ่ค่อยมีเสียง"**
- อส..... พูดถึงแม่จิบ **"แกเป็นคนอย่างนั้นละ เฮ็ดอะหยังผิดตบแกบ่ได้เลย แกบ่เว้าว่า บ่เบิ่งหน้าเลย เคยไปบ้านแก เห็นอยู่ว่าแกนั่งอยู่หน้ารับข้าว ผัวแกก็เดินเลียบไปเลียบมา ก็ไม่เห็นแกเรียกผัวกินข้าว ผัวแกก็บักลำหือ"**

บทเรียนที่ได้รับ

ประสบการณ์จากการทำงานในชุมชนเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบในการเฝ้าระวังป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก พบว่า สิ่งสำคัญที่ควรให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นอันดับแรก คือ การค้นหาความหมายของสิ่งที่เราจะคุยกัน เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันตั้งแต่แรก หรืออย่างน้อยก็รับรู้เข้าใจว่าสิ่งที่เขาพูดนั้นหมายถึงอะไร ตรงกับการให้ความหมายในใจของเราหรือไม่ เพราะมิฉะนั้นจะเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เนื่องจากแปลความหมายของสิ่งที่สื่อสารกันแบบคิดเองเออเอง ดังนั้น การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งข้อมูลหลายๆ แหล่งในชุมชนเพื่อเปรียบเทียบกัน จึงมีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะขั้นตอนที่ต่อจากนั้น คือการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบแนวราบที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น โดยไม่ตัดสินคุณค่า การวิเคราะห์สถานการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และการคิดค้นกิจกรรมที่สนับสนุนและสร้างเสริมประสบการณ์การทำงานเป็นทีม เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงกลวิธีการทำงานเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเป็นเวลาอย่างน้อย 2- 3 ปี จึงจะเป็นการบ่มเพาะหล่อหลอมและรื้อสร้างทัศนคติที่เป็นบ่อเกิดของความรุนแรงทั้งความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ค่อนข้างได้ผล

ความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ : ปัญหาที่ซ่อนเร้น¹

วิลาสินี พนานครทรัพย์

ความนำ

การศึกษาปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในระยะแรก เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปยังความรุนแรงที่เกิดขึ้นนอกบ้าน เช่น การข่มขืน การฆาตกรรมที่กระทำโดยคนแปลกหน้า สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ในขณะที่ความรุนแรงในครอบครัวได้รับการตระหนักถึงน้อยมาก และความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ได้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ทั้งนี้เพราะสังคมยังมองครอบครัวในฐานะของจุดรวมความรัก ความสงบและราบรื่น เป็นสถานที่ที่ปกป้องคุ้มครองคนในครอบครัว คนที่ไม่มีครอบครัว ไม่มีบ้าน บางครั้งก็ถูกตีตราจากสังคม ถูกบังคับให้กลับไปสู่ครอบครัว (Wexler 1982 ; Brown 1987)

การศึกษาความรุนแรงในครอบครัวเริ่มเกิดขึ้นในช่วงปี 1960 โดยช่วงแรกเน้นไปยังการทำร้ายเด็ก และการศึกษาโดยส่วนใหญ่ก็มุ่งไปยังคุณลักษณะของบุคคลที่ทำร้าย ผลการศึกษามองว่าความรุนแรงในครอบครัวไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นบ่อยมากนัก และหากเกิดขึ้นก็เป็นเพราะปัญหาทางจิต (psychopathology) ของบุคคลที่กระทำรุนแรง จนกระทั่งยุคต้นของทศวรรษ 1970 นักสังคมวิทยาเริ่มหันมาสนใจศึกษาความรุนแรงในครอบครัวในระดับที่กว้างขึ้น และผลการศึกษาที่สร้างความแปลกใจให้กับข้อค้นพบที่ว่า ความรุนแรงระหว่างสมาชิกในครอบครัวเกิดขึ้นมากกว่าความรุนแรงที่ได้รับจากบุคคลภายนอกครอบครัว (Gelles and Strauss 1979)

ในขณะที่บ้านถูกมองว่าเป็นสถานที่ที่ปลอดภัย แต่ความรุนแรงกลับเกิดขึ้นมากกว่าสถานที่อื่น โดยเฉพาะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงภายใต้บริบทของการใช้ชีวิตคู่ กฤติยา และคณะ (2546) ได้รวบรวมข้อมูลจากการสำรวจเอกสารการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงทั่วโลก พบว่า **“การที่ผู้หญิงถูกกระทำจากคู่ของตนเองเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งมากที่สุด และครอบคลุมทุกสังคมทั่วโลก เกิดทั้งในสังคมพัฒนาและให้สิทธิเสรีภาพผู้หญิงอย่างกว้าง**

¹ การศึกษาครั้งนี้เป็นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงภายใต้บริบทของการใช้ชีวิตคู่ระหว่างหญิงชาย ผู้เขียนเลือกใช้คำว่าชีวิตคู่ เพราะหมายรวมถึงความสัมพันธ์ของหญิงชายที่ใช้ชีวิตร่วมกัน โดยที่เขาและเธออาจจะไม่ได้ผ่านพิธีการแต่งงานหรือการผูกพันด้วยทะเบียนสมรส

ขวาง และในสังคมที่ไม่สนใจเรื่องสถานภาพสตรีเลย”² ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ความรุนแรงในชีวิตคู่เป็นเรื่องสากล เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงในทุกสังคม แต่ภาพของความรุนแรงกลับปรากฏออกมาน้อยมากเมื่อเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และบ่อยครั้งที่ปัญหาดังกล่าวถูกปล่อยให้เงียบหายไป ทั้งๆที่ผู้หญิงยังคงมีแนวโน้มที่จะถูกทารุณกรรม ถูกทำร้ายร่างกาย และถูกฆ่า จากคนที่เธอรักในครอบครัวของเธอเองมากกว่าที่จะประสบจากบุคคลอื่นหรือสถานที่อื่นในสังคม

บทความชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยตั้งคำถามหลักว่า ทำไมปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในชีวิตคู่ จึงกลายเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้นจากการรับรู้ของคนในสังคม ผู้เขียนเลือกที่จะวิเคราะห์จากมุมมองของสตรีนิยม (Feminist analytical perspective) โดยแบ่งบทความนี้ออกเป็น 3 ตอน ในตอนแรกจะกล่าวถึงมุมมองของสตรีนิยมที่มีต่อความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ ตอนที่สองเป็นการวิเคราะห์ภาพของความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่กับการกลายเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้น และท้ายสุดเป็นบทสรุปที่เชื่อมโยงให้เห็นภาพของความรุนแรงซึ่งไม่ได้เป็นเพียงความรุนแรงทางตรงเท่านั้น แต่ก้าวเข้าไปยังมิติของความรุนแรงเชิงโครงสร้างอีกด้วย

สตรีนิยมและความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่

การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ภายใต้มุมมองของสตรีนิยมนั้น จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจถึงลักษณะที่ซับซ้อนของเพศภาวะ (gender) แม้ว่ามุมมองของสตรีนิยมจะมีหลายมิติ แต่สิ่งที่สอดคล้องกัน ก็คือ ความรุนแรงถูกกำหนดด้วยเพศภาวะและอำนาจ กล่าวคือ ความรุนแรงเป็นผลมาจากความไม่เสมอภาคในชีวิตคู่ ซึ่งเกิดจากเงื่อนไขโครงสร้างสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ (gender-based violence) การกระทำรุนแรงจึงเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่ผู้ชายใช้กระทำในความสัมพันธ์ระหว่างเขาและผู้หญิง เพื่อคงความมีอำนาจเหนือผู้หญิง

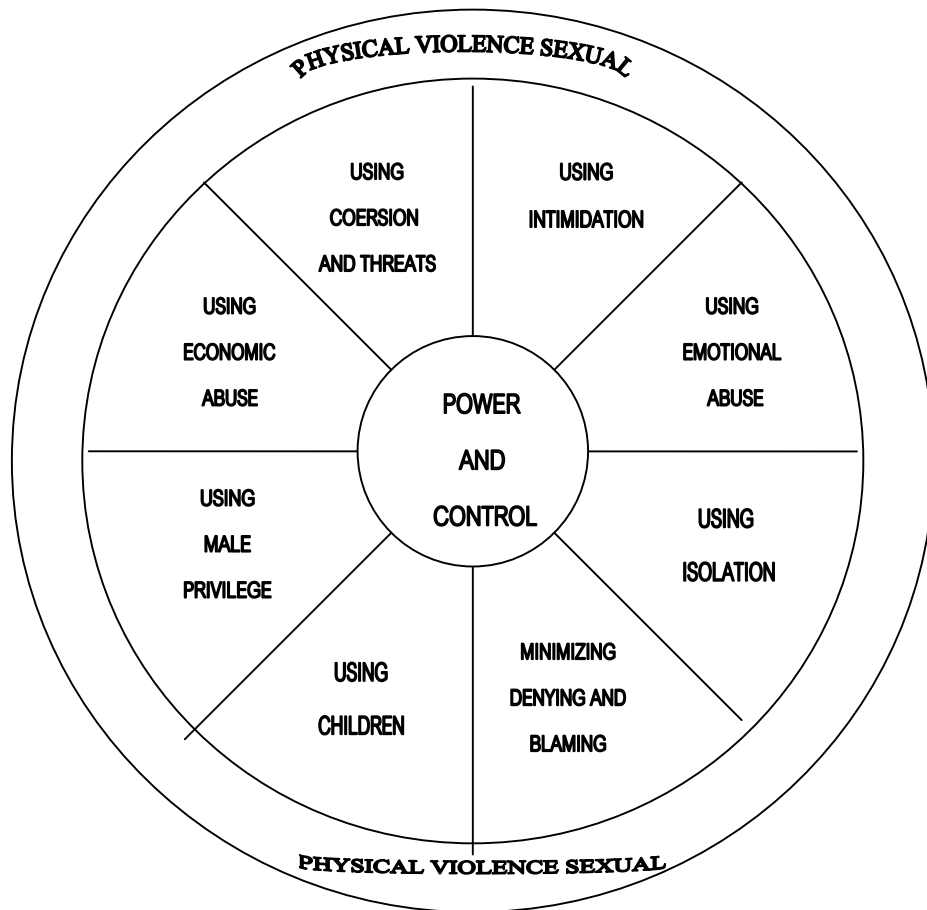
การอธิบายปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงของสตรีนิยม จึงมุ่งไปยังลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย การจัดระบบสังคมที่วางเงื่อนไขให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย อำนาจที่มากกว่าของผู้ชาย จึงกลายเป็นการสร้างเงื่อนไขและความชอบธรรมให้ผู้

² ดูรายละเอียดการสำรวจเอกสารความรุนแรงในชีวิตคู่ได้ใน กฤติยา อาชวนิจกุลและคณะ, *ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง*, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546 ตารางที่ 1.1 การสำรวจขนาดความรุนแรงทางกายต่อผู้หญิงโดยคู่ของตนในประเทศต่างๆ ระหว่างปี 2525-2542 หน้า 7-8

ชายอ้างเมื่อเขาละเมิดสิทธิหรือทำร้ายผู้หญิง รูปแบบความรุนแรงจึงมีมากกว่าการทำร้ายร่างกาย แต่หมายรวมถึงการทารุณจิตใจ การข่มขู่ การแกล้งแค้น การควบคุมและบังคับด้วย

Domestic Abuse Intervention Project ได้สร้างรูปแบบการควบคุมผู้หญิงที่รู้จักกันในนามของ “วงล้อแห่งอำนาจและการควบคุม (the power and control wheel)” (ภาพที่ 1) ขึ้นมาเพื่อใช้ในการเชื่อมโยงความรุนแรงทางกาย และรูปแบบการควบคุมบังคับต่างๆที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงที่เป็นคู่ของตนเองเข้าด้วยกัน

ภาพที่ 1 : The Power and Control Wheel

ที่มา : Domestic Abuse Intervention Project (อ้างใน Yllo 1993)

1. การบังคับและการข่มขู่ (using coercion and threats) : การคุกคามหรือขู่ว่าจะทำร้ายผู้หญิงโดยวิธีการต่างๆ เช่น ขู่ว่าจะทอดทิ้งเธอ จะฆ่าตัวตาย จะเล่าเรื่องของเธอให้คนอื่นฟัง เพื่อเป็นการประจาน

2. การคุกคาม (using intimidation) : การทำให้ผู้หญิงกลัวโดยการใส่สายตา กริยาท่าทาง ขว้างปาข้าวของ ทารุณสัตว์เลื้อย ทำลายข้าวของส่วนตัว เอาอาวุธออกมาถือ

3. การบีบคั้นทางอารมณ์ (using emotional abused) : การทำให้ผู้หญิงรู้สึกเลวร้าย ทำให้เธอคิดว่าเธอเป็นคนไม่ดี เหยียดหยามว่าเป็นคนไม่มีค่า หรือการเรียกชื่อที่ทำให้เธอรู้สึกตกต่ำ ทำกริยาอาการที่ทำให้เธอรู้สึกว่า เป็นคนโง่เขลา กังวลในความผิดพลาด และรู้สึกว่าตนเป็นต้นเหตุแห่งความผิดพลาดนั้น

4. การใช้วิธีการให้อยู่ตามลำพัง (using isolation) : การควบคุมการดำเนินชีวิตทุกอย่าง ทั้งการห้ามไม่ให้ทำในสิ่งที่เธออยากทำ หรือบังคับให้ทำในสิ่งที่เธอไม่อยากทำ ห้ามไม่ให้พูดคุยกับบุคคลที่สามหรือคู่รักไม่พอใจ จำกัดสถานที่ที่จะไปหรือสื่อที่ผู้หญิงอ่าน ไม่ยอมรับฟังเหตุผลและความต้องการของผู้หญิง

5. การทำให้ความรุนแรงเป็นเรื่องเล็กน้อย การปฏิเสธความรับผิดชอบและการกล่าวโทษ (minimizing, denying and blaming) : การพยายามทำให้การทำร้ายเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย ไม่รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ใดๆที่เกิดขึ้น เมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วโทษผู้หญิงว่าเป็นต้นเหตุแห่งความขัดแย้งนั้น เมื่อมีการทุบตีก็โทษว่าเป็นความผิดของผู้หญิง ไม่แสดงความวิตกกังวลต่อเหตุการณ์ต่างๆที่ตนเป็นผู้ก่อ

6. การใช้ลูกๆเป็นเครื่องมือ (using children) : การบีบคั้นลูกๆเพื่อให้ผู้หญิงเกิดความไม่สบายใจ กังวลในเรื่องเกี่ยวกับลูกๆ เช่น ขู่บังคับสร้างความกดดันให้กับลูก ใช้ลูกเป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างสามีและภรรยา ขู่ว่าจะทอดทิ้งไม่เลี้ยงดู จะทำร้าย จะพาลูกหนีไปถ้าผู้หญิงทำให้เขาไม่พอใจ

7. การใช้สิทธิของความเป็นผู้ชาย (using male privilege) : การกำหนดบทบาทของทุกคนในครอบครัว ผูกขาดการตัดสินใจเพียงคนเดียว ปฏิบัติต่อผู้หญิงราวกับทาส เป็นคนรับใช้

8. การบีบบังคับทางเศรษฐกิจ (using economic abuse) : การกีดกันไม่ให้ผู้หญิงมีโอกาสทำงานนอกบ้าน ให้เลิกทำงานพิเศษอื่นๆที่มีรายได้ จัดการเกี่ยวกับการใช้จ่ายด้วยตนเองทั้งในส่วนที่เป็นรายได้ของตนเองและผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าต้องพึ่งพาสามีเรื่องเงิน จ่ายเงินให้ใน

ลักษณะเบี้ยเลี้ยงรายวัน หรือต้องให้ผู้หญิงเฝ้าปากของเงินทุกครั้งที่ต้องการใช้ ปกปิดไม่ให้ผู้หญิงรู้รายได้ที่แท้จริงของครอบครัว

จะเห็นได้ว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ในมุมมองของสตรีนิยมนั้น หมายรวมถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่ผู้ชายกระทำในความสัมพันธ์ระหว่างเขาและผู้หญิง โดยมีเป้าหมายเพื่อควบคุมและกดขี่ รวมทั้งการคงไว้ซึ่งอำนาจของตนในชีวิตคู่ ความรุนแรงจึงถูกวิเคราะห์ในฐานะของวิธีการควบคุมทางสังคมที่ผู้ชายกระทำต่อคู่รักของตนเอง

นอกจากนี้งานของสตรีนิยมเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว มองภาพของครอบครัวว่าเป็นความคาดหวังของสังคมเกี่ยวกับความเป็นชายและความเป็นหญิง ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติต่อความรัก เพศสัมพันธ์ ความต้องการ ความปรารถนา หรืออะไรก็ตาม ล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากเพศภาวะทั้งสิ้น และครอบครัวก็เป็นสถานที่ที่สร้างและรักษาอำนาจของผู้ชายให้ดำรงอยู่ในสังคม เป็นสถาบันที่เชื่อมโยงการกดขี่ระดับสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเข้าด้วยกัน สตรีนิยมไม่เห็นด้วยกับความคิดที่มองว่า ครอบครัวเป็นสถานที่ที่พึงพิงและสงบสำหรับสมาชิกในครอบครัว และสตรีนิยมก็ไม่ได้มองว่า การทำร้ายทุบตีภรรยาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากหรือเป็นผลมาจากการที่ครอบครัวหมดความสำคัญลง แต่สตรีนิยมมองว่า การทำร้ายภรรยาเป็นมิติหนึ่งของชีวิตครอบครัวที่ถูกสร้างขึ้นในสังคม และเป็นผลมาจากพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ ที่ก่อให้เกิดการแยกตัวของครอบครัวเดี่ยวในสังคมทุนนิยม การแบ่งอาณาบริเวณของครอบครัวเป็นปริมาตรส่วนตัว ผู้หญิงถูกกำหนดให้ทำหน้าที่สืบทอด (reproductive roles) อาทิ การให้กำเนิดแรงงานใหม่(ลูก) เลี้ยงดู หาอาหาร เสื้อผ้าเพื่อสนับสนุนผู้ชายให้ออกไปอยู่ในปริมาตรสาธารณะ เพื่อแสวงหาและสะสมความร่ำรวย งานที่ผู้หญิงทำจึงเป็นงานที่ไม่มีคุณค่า เมื่อเทียบกับงานของผู้ชาย บทบาทในครอบครัวของผู้หญิงจึงถูกมองว่าเป็นเพียงบทบาทรอง บทบาทของผู้สนับสนุนการผลิต ไม่ใช่บทบาทของผู้ผลิต

การจำกัดบทบาทผู้หญิงให้อยู่ภายในครอบครัว เนื่องจากผู้หญิงเป็นผู้ตั้งครุฑและให้กำเนิด ผู้หญิงจึงต้องมีหน้าที่หลักในการเลี้ยงดูลูกและดูแลบ้าน บทบาทหลักของผู้หญิงจึงอยู่ในบ้าน ในขณะที่ผู้ชายมีบทบาทหลักอยู่นอกบ้าน เป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว ทำให้เกิดการกีดกันผู้หญิงในการออกสู่ปริมาตรสาธารณะ รวมทั้งยังเป็นการกดขี่ผู้หญิงไว้ในบทบาทของความแม่และเมียอีกด้วย อำนาจตกอยู่ในมือของผู้ชาย ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดผู้หญิงมากที่สุด และในขณะเดียวกันก็กดขี่ผู้หญิงมากที่สุด

นอกจากนั้นความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ยังได้รับแรงเสริมจากปัจจัยอื่นๆ ในสังคม อีกด้วย Heise, et al. (1993) ได้เสนอถึงปัจจัยที่ทำให้ความรุนแรงยังคงอยู่และสืบเนื่องต่อไป ซึ่ง ปัจจัยเหล่านี้ ก็คือ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย และการเมือง (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 : ปัจจัยที่มีผลให้ความรุนแรงต่อผู้หญิงดำรงอยู่

วัฒนธรรม	เศรษฐกิจ	กฎหมาย	การเมือง
-ความเชื่อเรื่องบทบาททางเพศที่เหมาะสมในเชิงวัฒนธรรม -ความคาดหวังต่อความสัมพันธ์ของชายหญิงในครอบครัว -การสืบทอดความเชื่อในบทบาทที่เหนือกว่าของชาย -ค่านิยมทางสังคมว่าชายมีอำนาจเหนือกว่าหญิง -ความเชื่อว่าเป็นสถานที่ส่วนตัวและเป็นสถานที่ส่วนตัวภายใต้บัญชาการของชาย -การยอมรับต่อประเพณีและวิถีปฏิบัติในเรื่องการแต่งงาน -การยอมรับยกย่องว่าการกระทำรุนแรงเป็นวิถีทางของการแก้ปัญหา	-การจำกัดโอกาสในการหาเงินและการขาดความเชื่อถือทางเศรษฐกิจของผู้หญิง -การเลือกปฏิบัติในการสืบทอดมรดก สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน การถือครองที่ดิน และการเลี้ยงดูหญิงหลังสมรส -ข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสในการทำงานทั้งในระบบและนอกระบบของผู้หญิง -ข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสในการศึกษาและการอบรมสำหรับผู้หญิง	-กฎหมายเกี่ยวกับ การหย่าร้าง การเลี้ยงดูบุตร การจ่ายค่าเลี้ยงดูและการสืบทอดมรดก -การจำกัดโอกาสทางการเรียนรู้กฎหมายของผู้หญิง -ค่านิยมการกระทำรุนแรงและการข่มขืนตามกฎหมายทำให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียเปรียบ -เจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมขาดความละเอียดอ่อนต่อความรุนแรงและมักเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง	-การมองความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องธรรมดา -การยอมรับว่าครอบครัวเป็นเรื่องส่วนบุคคล อยู่เหนือการควบคุมจากอำนาจรัฐ กฎหมายและศาสนา -ความเสี่ยงต่อการทำลายความเชื่อต่างๆ ที่ดำรงอยู่ -การจำกัดองค์กรผู้หญิงที่ทำหน้าที่เป็นพลังผลักดันทางการเมือง -การจำกัดโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการจัดตั้งองค์กรประชาชนและองค์กรการเมือง

ที่มา : Heise, et al. (1993 อ้างใน กฤติยา อาชวนิจกุล, 2542)

การวิเคราะห์ปัจจัยทั้ง 4 อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย ซึ่งอิทธิพลของความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศนี้ ครอบคลุมในทุกส่วนของสังคมไม่เฉพาะครอบครัวเท่านั้น ดังนั้นการที่ผู้หญิงจะออกจากความสัมพันธ์ของความรุนแรงนั้นจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เนื่องจากการที่ผู้หญิงกลายเป็นทรัพย์สินและอยู่ภายใต้อำนาจและการบังคับของผู้ชายนั้น ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมืองและความคิด ความเชื่อในสังคม ทำให้ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมนี้ดำรงอยู่ ลดทอนอำนาจของผู้หญิง เป็นข้อจำกัดในการที่ผู้หญิงจะออกจากความสัมพันธ์ที่รุนแรง

จากมุมมองดังกล่าวของสตรีนิยม ผู้เขียนได้นำมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ และค้นหาคำตอบว่า ทำไมภาพของปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงภายใต้บริบทของการใช้ชีวิตจึงกลายเป็นปัญหาที่ถูกบิดเบือนให้กลายเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยเท่านั้น โดยมองจาก 3 เงื่อนไขหลัก คือ อุดมคติของครอบครัว (ideal type) โครงสร้างชายเป็นใหญ่ (patriarchy) และความเป็นปริวิตกส่วนตัวของครอบครัว (private sphere)

ครอบครัวอุดมคติ : ความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันครอบครัว

ทั้งนี้โดยจารีตประเพณีแล้ว ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญมากที่สุด สถาบันหนึ่ง (Wexler 1982) ภาพของครอบครัวที่มักถูกกล่าวถึงหรือถูกนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ อยู่เสมอ มักเป็นเพียงภาพอุดมคติของครอบครัวที่ประกอบไปด้วยพ่อ แม่ ลูกในบ้านที่เต็มไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว พ่อมีหน้าที่ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว แม่อยู่ที่บ้าน ทำกับข้าว ดูแลบ้าน คอยต้อนรับสามีและลูกๆ กลับมาจากนอกบ้าน ภาพเหล่านี้กลายเป็นพลังทางอุดมการณ์ของครอบครัวที่ได้รับการตอกย้ำมาโดยตลอด ครอบครัวถูกมองในฐานะของแหล่งพักพิงใจ ปลอดภัย เต็มไปด้วยความสมานฉันท์ของสมาชิก

ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริง ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มีความขัดแย้งสูง งานของ Gelles and Strauss (1979) ได้แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของครอบครัว 11 ประการ³ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวไม่ได้เป็นสถานที่ที่สงบราบเรียบ แต่ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มีแนวโน้มในการเกิดความ

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Gelles and Strauss (1979) "Determinants of violence in the family: Toward a theoretical perspective." ซึ่งเสนอถึงบริบทของครอบครัว 11 ประการที่นำไปสู่ความขัดแย้ง ซึ่งงานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว อาทิ เหมวรรณ เหมนันต์ (2533) ปัญชลี โชติคุต (2540) ได้มีการทบทวนในประเด็นนี้และนำมาใช้ศึกษาในสังคมไทย

ขัดแย้งมากสถาบันหนึ่ง ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวจะนำไปสู่สถานการณ์ความรุนแรงได้ ดังนั้นในแง่
นี้ความรุนแรงในครอบครัวจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้อยู่เสมอ แต่การที่สังคมมองภาพของครอบครัวเป็น
สถานที่ที่ปลอดภัยสำหรับสมาชิก ภายใต้กรอบอุดมการณ์ของครอบครัว ทำให้ผู้หญิงต้องให้ความสำคัญ
สำคัญกับครอบครัวเป็นอันดับแรกในชีวิต แม้จะเผชิญกับการถูกระงับก็ต้องยอมทนเพื่อแลกกับ
ความมั่นคงของครอบครัว ชีวิตของผู้หญิงถูกพันธนาการไว้กับครอบครัวอย่างเหนียวแน่น ต้อง
แบกรับความเป็นครอบครัวไว้ด้วยบทบาทของความเป็นเมียและความเป็นแม่ ยังยึดติดอยู่กับ
ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงควรยกครอบครัวเป็นหลัก ถ้าผู้หญิงอยู่อย่างโดดเดี่ยว ปราศจากผู้ชายและ
ครอบครัวก็ไม่มีค่าอะไร

ครอบครัวจึงเป็นอาณาบริเวณที่ทำให้ผู้หญิงไม่ต้องตั้งคำถามกับการที่มีบทบาทด้อย
กว่าชาย และยอมรับในความเหนือกว่าของชาย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในบริบทครอบครัว
จึงถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์ปกติของชีวิตครอบครัวที่ผู้หญิงจะต้องทน ทำให้
ความรุนแรงในครอบครัวถูกบิดเบือนให้กลายเป็นปัญหาที่เล็กน้อย

โครงสร้างชายเป็นใหญ่ : รากเหง้าของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม

นอกจากภาพของครอบครัวในอุดมคติที่กลบภาพของความขัดแย้งและความรุนแรงใน
ครอบครัวเอาไว้ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในรูปแบบของความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ ยังได้รับแรง
เสริมจากรากฐานของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม การที่สังคมอยู่ในโครงสร้างชายเป็นใหญ่ ซึ่งเป็น
โครงสร้างสังคมที่ยกย่องให้ชายอยู่เหนือกว่าหญิง ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์นี้ การครอบงำ
ของผู้ชายที่มีเหนือผู้หญิงเกิดขึ้นในทุกระดับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ในทุก ๆ เรื่องรวมไป
ถึงเรื่องเพศและการแต่งงาน (กฤติยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธาราวรรณ 2545) ซึ่งส่งผลเอื้อ
อำนวยให้แก่ผู้ชายในฐานะผู้นำครอบครัว สามารถมีสิทธิในการใช้อำนาจของตนได้อย่างเต็มที่

ถ้าหากเรามองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ก็จะเห็นได้ว่า บุคคลที่ปราศจากสิทธิหรือ
ถูกปฏิเสธสิทธิก็คือ เมีย ลูก และแม่ กฎหมายครอบครัวในอดีตให้สิทธิผู้ชายซึ่งก็คือสามีและบิดาที่
จะกระทำต่อภริยาและบุตรสาวได้ ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษทางเนื้อตัว ร่างกาย การโบยตีที่ถือว่าเป็นการว่ากล่าวสั่งสอน หรือการขายลูกชายเมียไปเป็นทาสใช้แรงงานเพื่อชำระหนี้สิน การขายใน
ลักษณะของการจัดการให้ออกเรือนแต่งงานไปกับผู้ใดก็ได้ (วีระดา สมสวัสดิ์ 2540) สิ่งเหล่านี้
ล้วนเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงอำนาจของผู้ชายในสังคม แม้ในปัจจุบันกฎหมายเหล่านี้จะถูกยกเลิก
ไปแล้ว แต่ความรุนแรงที่สามีกระทำต่อภริยาก็ยังคงมีอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะประเพณีและวัฒนธรรม

ที่สั่งสมมานาน ทำให้กลายเป็นเรื่องปกติที่สามีจะใช้อำนาจทุบตีภรรยาเพื่อการลงโทษหรือเพื่อการปลดปล่อยระบายความเครียด จึงยังคงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ชายอ้างถึงเมื่อเขาละเมิดสิทธิหรือทำร้ายภรรยา

นอกจากผู้ชายที่ตระหนักถึงอำนาจของตนแล้ว ผู้หญิงเองก็ยังซึมซับเอาความไม่เท่าเทียมระหว่างความเป็นชายและความเป็นหญิงเข้ามาไว้ในตนเองอย่างไม่รู้ตัว จากการถูกเลี้ยงดูและขัดเกลาทางสังคม ทำให้ผู้หญิงยอมรับในความเป็นใหญ่ของชาย ยอมตนเป็นรองแก่สามี เมื่อเกิดปัญหาหรือความรุนแรงกับตนเองก็ยอมทน มองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยเป็นสิทธิที่ผู้ชายสามารถจะกระทำได้ ผวนกับความอับอาย ความล้มเหลว และการถูกประทับตราจากสังคม เป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้หญิงที่เป็นผู้ถูกกระทำก็มักจะเก็บไว้เป็นความลับ เพราะความรู้สึกอับอายและเป็นตราบาปกลัวคำครหาว่าไม่มีความอดทน ไม่มีความรับผิดชอบต่อความเป็นเมียและแม่ นอกจากนั้นบางคนยังไม่มีรายได้เป็นของตนเองเป็นเพียงแม่บ้านดูแลบ้าน ดูแลลูกและสามี ไม่สามารถที่จะหาเลี้ยงตัวเองได้ ไร้ที่พึ่งพิง จึงต้องยอมทนรับความรุนแรงเอาไว้โดยไม่กล้าที่จะเปิดเผย

บริบทของส่วนตัว : สิ่งที่เกิดขึ้นการรับรู้ของสังคม

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวต่อผู้หญิงไม่เปิดเผยมากนักก็คือ การที่ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวถูกมองว่าเป็นความสัมพันธ์ในบริบทส่วนตัว สิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์นี้จึงเป็นเรื่องส่วนตัวที่สาธารณะ เช่น รัฐ ชุมชน หรือ เพื่อนบ้าน ไม่มีสิทธิจะเข้าไปจัดการ แม้ว่าในแง่ของวิชาการก็ดี ในแง่ของสิทธิมนุษยชนก็ดี หรือแม้แต่ในแง่ของศีลธรรมก็ดีต่างก็มองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องที่เลวร้าย (ฉลาดชาย รมิตานนท์ 2542) แต่เมื่อภรรยาไปแจ้งความ บ่อยครั้งที่เจ้าพนักงานไม่รับแจ้ง โดยอ้างว่าเป็นเรื่องส่วนตัว เมีย ๆ เหมือนลื่นกับพื้นที่ย่อมกระทบกระทั่งกันบ้างขอให้เลิกเถียงกันไป หรือในกรณีที่มีสามีต้องการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับภรรยาแต่ภรรยาไม่ยินยอมแล้วสามีใช้กำลังบังคับ การกระทำดังกล่าวในสังคมไทยก็ไม่ถือว่าเป็นการข่มขืน เพราะกฎหมายไทยถือว่าสามีข่มขืนภรณานั้นไม่มี การข่มขืนต้องเป็นการกระทำต่อหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตน⁴ สามีมีสิทธิที่จะร่วมหลับนอนหรือมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาได้เสมอ แม้ภรรยาจะไม่เต็มใจก็ตาม กฎหมายไม่ได้ให้สิทธิแก่ภรรยา ในการที่จะเป็นเจ้า

⁴ โปรดดูรายละเอียดใน ประมวลกฎหมายอาญาลักษณะ 9 ความผิดเกี่ยวกับเพศ มาตรา 276 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่หญิงของตน โดยเหตุด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือ โดยทำหญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น....”

ของเนื้อตัวร่างกายของตนเอง ทั้ง ๆ ที่เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ภรรยาไม่มีสิทธิที่จะกำหนดได้ว่าจะมีเพศสัมพันธ์เมื่อไร อย่างไร อำนาจต่อรองเกี่ยวกับเรื่องเพศสัมพันธ์ของภรรยามีน้อยมาก เพราะเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของชายหรือสามีเป็นหลักเท่านั้น

ความรุนแรงต่อผู้หญิงในครอบครัว จึงถูกมองว่าเป็นเรื่องที่สมาชิกในครอบครัวควรแก้ไขกันเอง บุคคลภายนอกไม่ควรเข้าไปยุ่ง แม้แต่กฎหมายก็ไม่ให้ความคุ้มครองผู้หญิงที่ถูกข่มขืนในชีวิตสมรส หรือแม้แต่กรณีที่สามีทำร้ายภรรยา ในแง่กฎหมายถือว่าเป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่ง แต่ในความเป็นจริง เจ้าหน้าที่และคนบางกลุ่มในสังคมยังคงมองว่าสามีมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะทุบตีภรรยาของตนได้ เป็นเรื่องของปัญหาภายในครอบครัว

จากเงื่อนไขหลักทั้งอุดมคติของครอบครัว โครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ตลอดจนการจัดความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัว เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวกลายเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้น และเป็นอุปสรรคในการที่จะผลักดันให้สังคมตระหนักถึงภาพดังกล่าว

บทสรุป : ความรุนแรงที่ฝังลึกในสังคม

กล่าวโดยสรุป การที่จะทำความเข้าใจปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ได้นั้น จำเป็นต้องมองมิติของความรุนแรงอย่างรอบด้าน ในแง่หนึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นความรุนแรงทางตรง หรือความรุนแรงส่วนบุคคล (personal violence) มีผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำมองเห็นได้ชัดเจน ดังนั้นภาพของความรุนแรงน่าจะปรากฏออกมาสู่สังคมได้อย่างชัดเจน ในเมื่อเรารู้ว่าใครถูกกระทำโดยใคร แต่ในความเป็นจริงภาพดังกล่าวกลับถูกทำให้หายไป เนื่องจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นเพียงความรุนแรงทางตรงเท่านั้นแต่ยังเชื่อมโยงไปกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ซึ่งเป็นความรุนแรงที่เกิดจากสภาพความเป็นจริงของสังคมที่เชื่อมโยงโดยตรงกับฐานคติและระบบการให้คุณค่าในสังคมนั้นๆ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจึงมักเกิดขึ้นต่อเนื่องและยาวนาน จนทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเคยชินกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นความรุนแรงในลักษณะของการครอบงำมากกว่าที่จะบังคับ กลไกสำคัญที่ทำให้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างยังคงอยู่ก็คือกระบวนการขจัดเกลางทางสังคมผ่านสถาบันต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้หญิงเองก็ยอมรับการกำหนดบทบาทเพศ ชี้นับความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายเข้าไปในตัวเองอย่างไม่รู้ตัว

การอธิบายของสตรีนิยมจึงมีส่วนช่วยให้เข้าใจถึงปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ ผู้หญิงที่คงอยู่ในความสัมพันธ์กับสามีและปกปิดเรื่องราวความรุนแรงที่ตนเองได้รับไม่ใช่บุคคล

ที่มีปัญหาทางจิตและนิยมความเจ็บปวด (masochistic) แต่เป็นเพราะเหตุผลและข้อจำกัดที่สังคมสร้างขึ้นมา ทั้งภาพของครอบครัวในอุดมคติ ที่ต้องประกอบไปด้วยพ่อแม่ลูกอาศัยอยู่ด้วยกัน ภาพเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังมาตลอด ทั้งที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง ครอบครัวจำนวนมากไม่น้อยที่พ่อแม่ไม่อยู่ด้วยกัน อาจเนื่องมาจากการหย่าร้างหรือการเคลื่อนย้ายแรงงาน ภาพของครอบครัวเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมา โดยเฉพาะปัญหาพฤติกรรมของลูก วิธีการที่จะแก้ปัญหาได้ คือ การรื้อฟื้นครอบครัวในอุดมคติขึ้นมา เพราะความเชื่อที่ว่าครอบครัวในรูปแบบดังกล่าวเป็นครอบครัวที่ดี

นอกจากการสร้างภาพของครอบครัวในอุดมคติแล้ว สังคมชายเป็นใหญ่ยังให้สิทธิผู้ชายในการเรียกร้องบริการและความสะดวกสบายจากภรรยา ผู้ชายสามารถใช้อำนาจของตนเองในการที่จะข่มขู่บังคับผู้หญิงที่เป็นภรรยาของตน สิทธิดังกล่าวสืบทอดมาจากอดีตและถูกผลิตซ้ำผ่านการขัดเกลาทางสังคม ผู้หญิงถูกคาดหวังให้เป็นเมียที่ดี ต้องรู้จักปรนนิบัติและเชื่อฟังสามี ผนวกกับมุมมองที่ว่าเรื่องในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ควรนำออกไปให้บุคคลภายนอกรับรู้ เมื่อเกิดปัญหาหรือความรุนแรงก็ต้องหาทางแก้ปัญหาโดยที่ไม่ควรหย่าร้าง ต้องทนเพื่อรักษาครอบครัว ความรู้สึกเสียสละตัวเองเพื่อคนอื่นจึงกลายเป็นรางวัลและน้ำหล่อเลี้ยงสำหรับผู้หญิงในการทนอยู่ในความสัมพันธ์กับสามี แม้จะมีการกระทำรุนแรงเกิดขึ้นก็ตาม

การอธิบายของสตรีนิยม จึงมีความสำคัญในการมองปัญหาของผู้หญิงที่เกิดภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ชีวิตคู่ การเสนอถึงกลไกการครอบงำที่อาศัยการข่มขู่มากกว่าที่จะถูกบังคับ โดยมองไปยังมิติของการใช้แรงแม้เกี่ยวกับโครงสร้างชายเป็นใหญ่ การวิพากษ์ครอบครัวในอุดมคติ การแบ่งแยกความเป็นส่วนตัวของครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นเลนส์หนึ่งที่ตอบคำถามได้ว่าทำไมปัญหาความรุนแรงที่ผู้หญิงเผชิญภายในครอบครัวจึงกลายเป็นเรื่องที่ซ่อนเร้นจากการรับรู้ของสังคม ทั้งที่ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นบ่อยครั้งในความเป็นจริง

บรรณานุกรม

- กฤติยา อาชวนิจกุล. (2542) “ความรุนแรงต่อผู้หญิง : ภัยเงียบ ภัยมืด และภัยสว่าง บนทุกเส้นทางชีวิตผู้หญิง” ใน พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ (บรรณาธิการ) รื้อสร้างองค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ. กรุงเทพฯ : เจเนเดอร์เพลส.
- กฤติยา อาชวนิจกุลและกนกวรรณ ธาราวรรณ. (2545) “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนมิติทางการเมืองเรื่องเพศและร่างกายของผู้หญิง” ใน ผาสุข พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ) วิถีชีวิต วิถีรู้ : ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่ : ซิลเวอร์มูนบุ๊ก.
- กฤติยา อาชวนิจกุลและคณะ. (2546) ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542) “การศึกษาครอบครัวไทย : ข้อคิดและแนวทางการศึกษา” ใน วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 11(2) ; 1-21.
- วีระดา สมสวัสดิ์. (2540) กฎหมายครอบครัว. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- Brown, Angela. (1987) When Battered Women Kill. New York : The Free Press.
- Dobash, R. Emerson and Dobash P. Russell. (1979) Violence against wives : A case against the patriarchy. New York : The Free Press.
- Gelles, Richard J. and Straus, Murray A.(1979) “Determinants of violence in the family: Toward a theoretical perspective.” in Burr, Wesley R.(editor) Contemporary theories about the family Vol.1. New York : Free Press.
- Wexler, Sandra. (1982) “Battered Women and Public Policy” in Boneparth, Ellen (editor) Women Power and Policy. New York : Pergamon Press.

Yllo, Kersti A. (1993) "Through a Feminist Lens Gender, Power and Violence."

In Richard J. Gelles and Donileen R. Loseke (editors) Current Controversies on Family Violence. London : Sage Publication.

**พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น: ผลผลิตจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างของวัฒนธรรม
ดั้งเดิมกับความทันสมัย กรณีศึกษาในบริบทสังคมอีสาน**

สร้อยบุญ ทราทอง

ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทนำ : ทำไมต้อง “วัยรุ่น”

วัยรุ่น เป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านประสบการณ์ของชีวิตที่สำคัญอีกช่วงหนึ่ง ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีประชากรที่เป็นวัยรุ่นประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด¹ วัยรุ่นเป็นวัยที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนเพศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และพฤติกรรมที่แสดงออกต่างๆ โดยเฉพาะประสบการณ์ในเรื่อง “ความรักและการแสดงออกในเรื่องเพศ (เพศวิถี; sexuality)” เป็นเรื่องที่สามารถสร้างสีสันอันหลากหลายให้กับชีวิตในช่วงนี้อย่างมาก

การศึกษาเรื่องเพศวิถี (sexuality) ของวัยรุ่น เป็นประเด็นที่ท้าทายนักวิจัย และผู้ที่เคลื่อนไหวประเด็นนี้อย่างยิ่ง เพราะเป็นประเด็นที่มีเส้นที่ตรงที่ความไม่นิ่งของวัยรุ่น จึงทำให้ผู้ศึกษาเรื่องนี้จะต้องตื่นตัว(active) มีความไว ความละเอียดอ่อน(sensitive) ในทุกรายละเอียด นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่ต้องให้ลุ้นและตื่นตัวไปกับสิ่งที่จะสะท้อนออกมาจากวัยรุ่น อย่างที่เราคาดไม่ถึง หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อน ซึ่งทำให้เราทุกคนได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน ทั้งหมดนี้ยังไม่รวมความสดใสน่ารัก และความสร้างสรรค์ ซึ่งอัดแน่นอยู่ในตัวของวัยรุ่นทุกคน ที่พร้อมจะระเบิดมันออกมาได้ทุกเมื่อ แต่ในการที่จะแสดงออกมายังมีปัจจัยบางอย่างที่เป็นเหมือนตัวกลางเพื่อกำหนดทิศทางและรูปแบบของพฤติกรรม

ในจำนวนของรูปแบบพฤติกรรมการแสดงออกของวัยรุ่นนั้น รูปแบบหนึ่งที่ปัจจุบันดูเหมือนว่าจะเป็นข่าวและ อยู่ในความสนใจของทุกฝ่าย คือเรื่องเพศวิถี(sexuality) ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมักมองว่า เป็นปัญหา ที่หลายฝ่ายพยายามที่จะแก้ไขโดยใช้กลยุทธ์ในหลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่งที่ใช้กันคือ การอบรมเรื่องเพศศึกษาให้กับตัวแทนหรือแกนนำวัยรุ่นจากกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้โดยหวังว่า วัยรุ่นจะนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับเพื่อนๆ ต่อไป ผ่านการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งสอดแทรกไปกับการใช้ชีวิตประจำวันโดยปกติ เป็นต้น²

¹ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล. พ.ศ. 2543.

² สร้อยบุญ ทราทอง. “ได้อะไรจากการวิจัย ; สุขภาพทางเพศของวัยรุ่นไทยในชนบทอีสาน” คอลัมน์ สังคมสุขภาวะ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 50 ฉบับที่ 49/2547. หน้า 85.

เมื่อวิเคราะห์กิจกรรมที่ได้ดำเนินการเพื่อวัยรุ่นในประเด็นเรื่องเพศวิถีแล้ว กระแสหลักของประเด็นยังเป็นกิจกรรมที่รณรงค์เพื่อการป้องกัน หรือการเบี่ยงเบนความสนใจจากเรื่องเพศเพื่อให้ไปทำกิจกรรมอย่างอื่น เช่น การเล่นกีฬา ดนตรี ศิลปะ และทำกิจกรรมเพื่อสังคม ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุ อีกทั้งเป็นกิจกรรมที่ยังไม่ได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องวิถีชีวิตของวัยรุ่นอย่างรอบด้าน จึงทำให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นขาดมิติของการชวนคิด ชวนคุย และร่วมกันวิเคราะห์ที่มาที่ไปและรากเหง้าของพฤติกรรมที่วัยรุ่นแสดงออก ซึ่งฝังรากลึกมานานหลายศตวรรษ

วัยรุ่น จึงเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต ประชากรกลุ่มนี้จึงควรได้รับการสร้างเสริมประสบการณ์และการประกอบสร้างทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างเต็มศักยภาพ สามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารอย่างรอบด้าน ตามสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม ให้มีทักษะชีวิต ตระหนักถึงคุณค่า มีความภาคภูมิใจ และดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดบริการดูแลสุขภาพทางเพศที่เป็นมิตรของวัยรุ่น และลดความรุนแรงในวัยรุ่นแบบผสมผสาน บนพื้นฐานแนวคิดของบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายสำหรับวัยรุ่นในชนบท

ประเด็นที่ต้องการนำเสนอ

หากเป้าหมายสูงสุดของการเคลื่อนไหวประเด็นเรื่องพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น เป็นไปเพื่อการประกอบสร้างสังคมและการหล่อหลอมสมาชิกในสังคม ให้สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ปราศจากความรุนแรงและปัญหาสังคมแล้ว นั้นย่อมหมายถึงสมาชิกทุกเพศทุกวัยสามารถอยู่ด้วยกันด้วยความรักความเข้าใจกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องย้อนกลับมาดูว่า ปัจจัยอันใดเล่าที่เป็นต้นเหตุที่แท้จริงที่นำมาซึ่งการเกิดช่องว่างระหว่างความสัมพันธ์สมาชิกในสังคมไทย ความต้องการที่จะค้นหา จึงนำมาซึ่งการศึกษาในครั้งนี้

การศึกษานี้ (เฉพาะช่วงที่มีการลงมือทำกิจกรรมเพื่อวัยรุ่นในชนบท) ทำการศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2545 – 2547 ณ พื้นที่จังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้ทีมนักวิจัยที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถเข้าถึงวัยรุ่นที่เป็นเป้าหมายซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม โดยเริ่มตั้งแต่การทำวิจัยพื้นฐาน (Formative Research) วิเคราะห์ข้อมูลจากการทำพื้นฐานแล้วลงมือปฏิบัติ (Intervention) ประเมินผลในระหว่างทำกิจกรรมและหลังทำกิจ

กรรมทุกครั้ง เพื่อสกัดบทเรียนที่ได้รับ นำมาออกแบบกิจกรรมที่ทำต่อๆ มา เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ป
รากฎการณ์และกระเพาะความคิด จนถึงรากเหง้า แล้วปรับทัศนคติไปในคราวเดียว

ข้อมูลที่น่าสนใจในครั้งนี้ ได้นำเสนอข้อค้นพบจากการวิจัยเพียงส่วนหนึ่ง โดยจะได้นำ
เสนอเฉพาะประเด็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน(Interplay) กับพฤติกรรม
ทางเพศของวัยรุ่น ซึ่งการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของข้อค้นพบในชุดโครงการ
การวิจัยบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย เพศวิถี และ ความรุนแรง : นโยบาย การรณรงค์เผยแพร่
และปฏิบัติ³ ดำเนินการโดย ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

บริบททางสังคม

ชุมชนที่ทำการศึกษานี้เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ขนาด 139 หลังคาเรือน อยู่ห่าง
จากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวกมากเพราะมีทางหลวงแผ่นดิน และทาง
หลวงจังหวัดตัดผ่านใกล้ๆ หมู่บ้าน มีรถประจำทางเข้าจังหวัดทุกๆ 30 นาที ภายในหมู่บ้านมี
ระบบสาธารณูปโภคครบถ้วนและใช้การได้ดี ทั้งไฟฟ้า ประปาหมู่บ้าน โทรศัพท์ ทุกบ้านมีเครื่องใช้
ไฟฟ้าสำหรับอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ทุกบ้านมีรถจักรยานยนต์ บางบ้านมีให้กับ
สมาชิกในครอบครัวครบทุกคน เกือบทุกบ้านมีรถยนต์ส่วนตัว ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต
และการบริโภคสินค้าไม่แตกต่างจากสังคมในเมืองใหญ่

การประกอบอาชีพของประชากรที่นี่มีความหลากหลาย กลุ่มแรกผู้ที่ทำการเกษตร(อ้อย)
เพื่อป้อนเป็นวัตถุดิบให้กับโรงงานน้ำตาล ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านไม่กี่กิโลเมตร และปลูกพืชหมุนเวียน
ทั้งปี เพื่อป้อนให้กับตลาดซึ่งมีพ่อค้า/แม่ค้ามารับซื้อถึงบ้านและไม่สามารถต่อรองเรื่องราคาได้ อีก
ทั้งการผลิตยังต้องพึ่งพาน้ำฝนตามธรรมชาติ และไม่มีระบบชลประทาน กลุ่มที่สองคือ กลุ่มที่เป็น
ลูกจ้างระยะยาวที่มีการจ้างงานตลอดทั้งปี กลุ่มนี้ทำงานเป็นกะ ตามโรงงานที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่

³ โครงการวิจัยนี้เป็นชุดโครงการวิจัยที่ดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 โดยได้รับการสนับสนุน
จากมูลนิธิฟอร์ด การดำเนินโครงการในระยะที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลปัญหาและความต้องการได้รับการด้าน
อนามัยการเจริญพันธุ์ของผู้หญิงในชนบท ซึ่งได้มีการนำความรู้ไปจัดทำโครงการต่อๆ มา คือ การพัฒนาเป็น
รูปแบบการให้บริการที่มีความไวต่อบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย การคำนึงถึงสิทธิผู้รับบริการ การคำนึงถึง
บริบทวัฒนธรรมและเพศวิถีของผู้รับบริการ เพื่อนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การรณรงค์เผยแพร่
และการจัดบริการอนามัยการเจริญพันธุ์ ซึ่งได้เน้นในประเด็นปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง สุขภาพทางเพศ
สำหรับผู้หญิงและวัยรุ่นในชนบท โครงการมีจุดเน้นที่แนวคิดการจัดการปัญหาจับประเด็นเกี่ยวกับบทบาทความ
สัมพันธ์หญิงชาย (gender) และการมีส่วนร่วมของผู้ชาย

บ้านมากนัก กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่รับจ้างทั่วไปซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก โดยจะรับจ้างทั้งในชุมชนและไปรับจ้างต่างถิ่น

การประกอบอาชีพของทุกคนมีเป้าหมายหลักคือการหารายได้เข้าบ้าน ให้ได้มากที่สุด เพราะมีค่าใช้จ่ายประจำวันค่อนข้างสูง เช่น บ้านที่มีลูกๆ ที่อยู่ในวัยรุ่นจะใช้เงินคนละ 120 - 150 บาท ต่อวัน ส่วนเด็กๆ ที่เรียนชั้นประถมจะใช้จ่ายวันละ 30 - 50 บาท นอกจากนี่ยังมีค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในครอบครัวอีกหลายอย่างต้องรับผิดชอบ เมื่อรายได้กับรายจ่ายไม่สมดุลกันปรากฏการณ์หนึ่งที่ทุกคนเหมือนกันทั้งชุมชนคือ การเป็นลูกหนี้ของแหล่งเงินกู้ที่รัฐจัดให้ทุกประเภท

ช่องว่างระหว่างวัย

คนรุ่นพ่อแม่ที่มีลูกเป็นวัยรุ่นในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงเป็นคนที่สำเร็จการศึกษาระดับประถม ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองยอมที่จะอดทนและทำงานหนักเพียงเพื่อจะได้นำรายได้มาให้ลูกได้ใช้จ่ายไปในการดำรงชีวิต และได้ออกจากบ้านเพื่อไปเรียนหนังสือ ด้วยหวังว่าลูกจะได้มีอนาคตที่ดี ได้เรียนหนังสือสูงๆ และไม่ต้องทำงานหนักเหมือนตนเอง พ่อแม่มักบอกว่าตัวเองเรียนน้อย ตำด้อยและคุยกับลูกไม่ค่อยรู้เรื่อง และไม่สามารถสอนหนังสือหรือการบ้านของลูกได้เมื่อลูกเริ่มเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่1(เริ่มเป็นวัยรุ่น) โดยมีเหตุผลว่าสิ่งที่เรียนสมัยก่อนกับสิ่งที่ลูกเรียนในสมัยนี้แตกต่างกันมาก พ่อแม่อ่านหนังสือที่ลูกเรียนไม่รู้เรื่อง และไม่เข้าใจสิ่งที่ลูกเรียน รวมทั้งการก้าวทันความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต แต่เข้าใจเพียงว่ามันเป็นสิ่งที่ดีสำหรับลูก หากลูกใช้งานสิ่งเหล่านี้ได้ก็เข้าใจว่าลูกมีความสามารถและเป็นคนเก่ง

สำหรับเรื่องการเลี้ยงดูเด็กวัยรุ่นนั้น ปัจจุบันพ่อแม่ ผู้ปกครองเลี้ยงดูแบบตามใจ อยากได้อะไรก็ให้ ส่วนหนึ่งเพราะว่า ลูก ๆ มักจะอ้างเหตุผลที่พ่อแม่ไม่ทราบ ว่า ลูกจะเอาไปทำอะไร จริงหรือไม่ เพราะส่วนใหญ่เรื่องเหล่านี้ รุ่นพ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ส่วนนี้เองที่ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครองคิดว่าลูกอาจจะโกหก หรือหากลูกโกหกจริง พ่อแม่ ก็จำเป็นต้องทำตามที่ลูกขอ เพราะความรักที่มีต่อลูก และอยากให้ลูกมีสิ่งต่างๆ เหมือนเพื่อน นอกจากนี้พ่อแม่บางคนยังบอกว่า “ในสมัยก่อนเราไม่มี เราสู้สึกว่ามันลำบาก เราไม่อยากจะให้ลูกสู้สึกเหมือนเรา เราจึงยอมทำงานหนักเพื่อลูกๆ จะได้ไม่ลำบากเหมือนเรา คิดว่าลูกเรียนสูงๆแล้วจะสบายกว่า เรา ”

ดังนั้นความหวังในการที่จะอบรมสั่งสอนและความสำเร็จของลูกทั้งหมดจึงฝากความหวังไว้ที่ครูอาจารย์ตามโรงเรียนต่างๆ ซึ่งการทำความเข้าใจหรือการทำความรู้จักกันระหว่างพ่อแม่และครูอาจารย์ยังไม่มี การดำเนินการอย่างจริงจัง ซึ่งหมายความว่าพ่อแม่กับครูอาจารย์ไม่รู้จักรักกันเลย พ่อแม่รู้แต่เพียงว่าตอนเช้าลูกแต่งตัวออกจากบ้าน ขอเงินด้วยเหตุผลต่างๆ แล้วนั่งรถประจำทางไปโรงเรียน ตอนเย็นก็กลับบ้าน ไม่มีพ่อแม่คนไหนที่ตามไปดูว่าที่โรงเรียนเป็นอย่างไร ลูกได้เข้าห้องเรียนหรือไม่ หากพ่อแม่คนใดมีลูกที่มีความรับผิดชอบก็ถือว่าโชคดี

ในเรื่องเพศ พ่อแม่ผู้ปกครองยังคงสอนลูกสาวและลูกชายตามพื้นฐานแนวคิดและประสบการณ์เดิมของตน และออกไปในเชิงของการห้ามคบเพื่อนต่างเพศในวัยเรียนทั้งลูกสาวและลูกชาย พ่อแม่บางคนมองว่าแม้แต่การที่ลูกสาวจะไปช้อนทำयरमर्तेอร์ไฮต์ของหนุ่มๆ ไม่ได้ เพราะว่าในสมัยของตนไม่มีใครทำกัน และการทำแบบนี้มักจะถูกผู้ใหญ่มองและวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางเสียหาย ถูกตำหนิว่าไม่รักษานวลสงวนตัว

ยิ่งไปกว่านั้น พ่อแม่ให้ข้อมูลว่ายอมรับไม่ได้ถ้ารู้ว่าลูกสาวมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน แต่สำหรับลูกชายยังพอยอมรับได้โดยให้เหตุผลว่าเป็นเป็นผู้ชายไม่เสียหายอะไร การถ่ายทอดเรื่องเพศให้กับลูกๆ ในประเด็นอื่นยังคงมีน้อย และข้อค้นพบนี้ได้สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการศึกษาของ ภารดี บุญเพิ่ม⁴ซึ่งพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องเพศศึกษา เรื่องเพศ และมีทัศนคติต่อการสอนเพศศึกษาแก่ลูกวัยรุ่นในระดับปานกลาง และการปฏิบัติการสอนเรื่องศึกษาของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น ยังพบปัญหาและอุปสรรคในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ

วัยรุ่นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม

นอกจากช่องว่างระหว่างวัยคนรุ่นพ่อแม่กับรุ่นลูกที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนสองรุ่นแล้ว ยังมีแรงปะทะจากกระแสโลกาภิวัตน์และการบริโภคนิยมที่กำลังถาโถมเข้าหาทั้งพ่อแม่และวัยรุ่นอย่างเลี่ยงไม่ได้ ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์หรือโลกไร้พรมแดนนั้น ทั้งความรู้ เทคโนโลยี การสื่อสาร และระบบทุนข้ามชาติที่แพร่สะพัดไปทั่วโลก ทั้งโลกไม่มีพรมแดนทางด้านความรู้ ไม่มีพรมแดนที่เป็นอาณาเขตรัฐ วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ที่เหมือนกันทำให้โลกเป็นหนึ่งเดียว⁵ วัยรุ่นปัจจุบันจึงเปรียบเสมือนเรือลำน้อยที่ขาดหางเสือ ซึ่งกำลังลอยอยู่ท่ามกลางการซัดสาดของคลื่นยักษ์สึนามิ และยังคงรับแรงปะทะทุกอย่างที่มาพร้อมกับคลื่นยักษ์(กระแสโลกาภิวัตน์และกระแสการบริโภคนิยม)นั้นอย่างไรที่กำบัง

กระแสการบริโภคนิยมในปัจจุบัน นิธิ เอียวศรีวงศ์⁶ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง"พิชชากับผ้าชะม้า" ไว้ว่า เราไม่ได้บริโภคสินค้าตามความหมายที่ติดมากับสินค้าเท่านั้น ที่สำคัญเท่ากันหรือสำคัญกว่าคือการบริโภคตามความหมายที่ติดมากับสินค้านั้น ความหมายที่ว่านี้ไม่ได้ติดมากับสิน

⁴ ภารดี บุญเพิ่ม. การสอนเพศศึกษาของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2544.หน้าบทคัดย่อ.

⁵ พิชยา ว่องกุล. (บรรณาธิการ). ไทยยุควัฒนธรรมทาส. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. กรุงเทพฯ. 2541. หน้าคำนำ.

⁶ มุกหอม วงษ์เทศ.(บรรณาธิการ). บริโภคโพธิโมเดิร์น. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. กรุงเทพฯ. 2547. หน้า 74-75.

ค้าตามธรรมชาติ แต่เป็นความหมายที่พ่อค้าสร้างขึ้น และยึดใส่ไปในสินค้านั้น ซึ่งมีความซับซ้อน การโฆษณาและการวางตำแหน่งสินค้า การจัดแสดงสินค้าการเสนอขาย ฯลฯ ทำให้เกิดความหมายขึ้นทั้งนั้น แต่ในขณะเดียวกันสินค้าก็อาจจะแทรกตัวลงไปในความหมายอื่นที่สังคมยึดถืออยู่แล้วก็ได้

กรณีดังกล่าว ขอยกตัวอย่างวัยรุ่นกับการใช้โทรศัพท์มือถือ (ซึ่งเป็นเพียงหนึ่งในหลายๆ ตัวอย่างของการบริโภคสินค้าของวัยรุ่น) จากการที่สังคมไทยมักจะมองและตัดสินคุณค่าของคนว่าเป็นคนน่าเชื่อถือ น่าคบ เพราะการตัดสินจากสิ่งที่เห็นภายนอก ในสังคมย่อยของวัยรุ่นเองก็จะยอมรับเพื่อนเข้ากลุ่มเมื่อมีอะไรๆ ที่เหมือนๆ กัน ดังนั้นสำหรับวัยรุ่นแล้ว โทรศัพท์มือถือไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์บางอย่างในการที่เพื่อนจะยอมรับให้เข้ากลุ่มหรือถูกกีดกันออกไปจากกลุ่ม ภาพที่เราเห็นจึงเป็นภาพที่วัยรุ่นเปลี่ยนโทรศัพท์บ่อยๆ ไม่ให้ตก รุ่น แพงแค่ไหนก็ต้องซื้อ และใช้เงินเปลือง ทั้งหมดนี้เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับของเพื่อน

วัยรุ่นจึงกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักทางการตลาดของสินค้าเกือบทุกชนิด ทั้งในฐานะที่เป็นกลุ่มผู้บริโภคและการโฆษณา เพราะเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจซื้อขาย แต่ใครจะคิดบ้างว่าเบื้องหลังของการที่ตัดสินใจซื้อขายๆ มีที่มาที่ไปอย่างไร หรือวิธีการที่ได้มาซึ่งเงินตรานั้นเป็นอย่างไร คงจะไม่ใช่วัยรุ่นทุกคนที่มีพ่อแม่ผู้ปกครองที่ร่ำรวย สามารถซื้อทุกอย่างที่ลูกต้องการได้⁷ และเมื่อวิเคราะห์จากช่องว่างระหว่างคนรุ่นพ่อแม่กับรุ่นลูกแล้ว พ่อแม่สมัยนี้จึงไม่ต่างไปจากตู้บริการเบิกเงินอัตโนมัติ(ATM) หรือบัตรเครดิต ที่สามารถเบิกได้ตลอด 24 ชั่วโมงและไม่จำกัดวงเงิน ยิ่งไปกว่านั้นด้วยอัตลักษณ์ของวัยรุ่นที่รักอิสระ ไม่ชอบอยู่ในกรอบ ไม่ชอบให้ใครมาบังคับหรือห้ามปราม และมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง วัยรุ่นจึงพร้อมที่จะรับและไหลไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างง่ายดาย

เมื่อพ่อแม่ตามไม่ทันกระแสของโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม และเมื่อพ่อแม่ไม่สามารถหาสิ่งที่วัยรุ่นต้องการได้ทั้งหมดวัยรุ่นปัจจุบันก็พร้อมที่จะแสวงหาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างนี้ วัยรุ่นผู้หญิงที่เพิ่งจะเรียนชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น ต้องไปทำงานที่ร้านอาหารหลังเลิกเรียน ทำหน้าที่เสิร์ฟอาหาร และเอาใจลูกค้า เจ้าของร้านบอกให้เธอทำทุกอย่างเพื่อให้ลูกค้ารักและสั่งอาหารมากๆ มาอุดหนุนร้านบ่อยๆ และให้ทิปมากๆ ต้องทำตัวให้แขก(ลูกค้า)รัก แต่ห้ามรักแขก เธอรู้สึกดีใจและภูมิใจ ที่ตัวเองสามารถหาเงินส่งเสียทั้งตัวเองและพี่ชายได้เรียนหนังสือ เพราะที่บ้านมีเพียงแม่คนเดียวที่ต้องภาระเลี้ยงลูกสองคน แม่มีอาชีพรับจ้าง และมีรายได้ที่ไม่แน่นอน ตัวเธอเองต้องการเรียนเพียงเพื่อให้จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เท่านั้น แต่คนที่อยู่รอบๆ ตัวเธอ ทั้งเพื่อนๆ และเพื่อน

⁷ สร้อยบุญ ทราญทอง. “ถาอำนางเงินตรา จะครองเมือง” คอลัมน์ สังคมสุขภาวะ” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 51 ฉบับที่ 7/2547. หน้า 85.

บ้านต่างมองว่า เธอทำตัวเกินเด็ก เป็นเด็กใจแตก คุณครูที่ไม่เข้าใจบางท่านบอกว่า เธอเป็นตัว
อย่างที่ไม่ดี ทำงานแบบนี้สร้างความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน⁸

เพศวิถีของวัยรุ่นยุคโลกาภิวัตน์และการบริโภคนิยม

เพศวิถีของวัยรุ่นในปัจจุบันมีความหลากหลายมาก จากข้อค้นพบในการศึกษาค้างนี้เรา
จัดเป็นกลุ่มใหญ่โดยพื้นฐานของพฤติกรรมที่แสดงออกมาเราสามารถที่จะจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่ยังอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมเดิมอันเป็นกระแสหลักที่คนส่วนใหญ่
ยอมรับ นั่นคือ การทำตัวเป็นเด็กดี อยู่ในกรอบ บางคนไม่สนใจเรื่องความรักในระหว่างเรียนเลย
บางคนอาจจะมีความสนใจเพศตรงข้ามบ้าง แต่การแสดงออกยังไม่หวือหวามาก ยังระมัดระวังและ
ระมัดระวังตัวต่อการจับจ้องของคนในชุมชน กลุ่มนี้มักจะถูกเรียกว่า เป็นกลุ่มเด็กเรียน เด็กเก่ง

กลุ่มที่ 2 เป็นพวกที่แสดงออกในทางตรงกันข้ามกับกลุ่มแรกอย่างสุดขั้ว กลุ่มนี้จะเชื่อมั่น
ในตัวเอง และไม่ใส่ใจต่อการจับจ้องของสังคม มักจะอ้างอธิบายการแสดงออกตนว่า เป็นสิทธิส่วนบุคคล
เป็นสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของตน และกลุ่มนี้เองที่มักจะตกเป็นจำเลยของการพิพากษาของ
ผู้คนในสังคม ผ่านทางการนำเสนอทางสื่อในรูปแบบต่างๆ ว่า เป็นกลุ่มที่มีปัญหา ทั้งๆ ที่พวกเขา
เองไม่ได้มองว่า เป็นปัญหา กลุ่มนี้มักจะถูกเรียกว่า เป็นเด็กเก เด็กเที่ยว

กลุ่มที่ 3 เป็นพวกที่อยู่ระหว่างกลางกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ต้องการเรียนสิ่ง
ต่างๆ เป็นกลุ่มที่อยากจะมีความรักและอยากจะถูกรัก แต่ยังคงระมัดระวังตัวต่อการจับจ้องของ
ผู้คนในสังคม เป็นพวกที่ยังไม่มีความชัดเจนในตัวเอง

ดังนั้นการใช้ชีวิตประจำวันของวัยรุ่นทั้ง 3 กลุ่มนี้จึงมีความแตกต่าง ซึ่งแนวคิดทางวัฒน
ธรรมศึกษา(cultural studies) ได้อธิบายว่า การใช้ชีวิตประจำวันของแต่ละกลุ่มคน ล้วนแล้วแต่มี
แผนที่แห่งความหมาย(map of meaning) ที่ใช้วาดความสัมพันธ์ในกลุ่มและระหว่างกลุ่มขึ้นมา
โดยที่แต่ละกลุ่มก็จะมีแบบแผนและประสบการณ์การใช้ชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นสังคมที่พวก
เขาตีความและเข้าใจจึงมีความหมายแตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรมย่อย ซึ่งวัฒนธรรมย่อย
ของวัยรุ่นยังคงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่อ้างอิงกับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางชนชั้น หรือยังคงผูก
พันกับวัฒนธรรมของคนรุ่นพ่อแม่อยู่นั่นเอง⁹ เมื่อเป็นเช่นนี้ไม่ว่าเพศวิถี และพฤติกรรมทางเพศของ
วัยรุ่นจะออกมาในรูปแบบใดย่อมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของคนรุ่นพ่อแม่ในทุกมิติ

⁸ สร้อยบุญ ทวยทอง. “มันไม่ใช่ปัญหาของวัยรุ่น แต่มันเป็นเรื่องของพวกเราทุกคน” คอลัมน์ สังคมสุขภาวะ
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 51 ฉบับที่ 9/2547. หน้า 85.

⁹ Hall & Jefferson. 1975/1991. อ้างใน ดร. ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล.(บรรณาธิการ). ชีวิตชายขอบ ตัว
ตนกับความหมาย.เอกสารวิชาการลำดับที่ 24. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).มปป.หน้า 246.

อุปสรรคสำคัญของการสื่อสารเรื่องเพศระหว่างรุ่นพ่อแม่กับรุ่นลูก

โดยทั่วไปวัยรุ่นจะเรียนรู้ระเบียบ บรรทัดฐานเรื่องเพศ จากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งองค์กรทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาหญิงและชายในเรื่องเพศ ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และสื่อต่างๆ วัยรุ่นจะมีการตีความและให้ความหมายแก่สิ่งที่ได้รับมา กลายเป็น มโนธรรม ค่านิยม ความคิด ความรู้สึก และทัศนคติที่ตนเองมีต่อเรื่องเพศ อันส่งผลต่อการแสดง พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น¹⁰

เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมหมายความว่า การถ่ายทอดเรื่องเพศจากคนรุ่นพ่อแม่ไปสู่รุ่นลูกเป็นเรื่องที่สำคัญ แต่ในทางเป็นจริงเราพบว่าในครอบครัวซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่น่าจะเอื้อต่อการพูดคุย ก็ยังมีการพูดคุยเรื่องนี้กันน้อยมาก การพูดคุยเรื่องเพศยังเป็นเรื่องต้องห้ามสำหรับวัยรุ่น เพราะพ่อแม่และญาติยังมองว่าเป็นเด็ก ทั้งที่เรื่องนี้วัยรุ่นคุยกับเพื่อนได้อย่างหมดเปลือกเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แต่หากผู้ใหญ่พบเห็นหรือได้ยินก็จะตำหนิคนที่พูดทันที ด้วยเหตุผลที่ว่า “เป็นเด็กเป็นเล็ก ทำไม่มาคุยกันเรื่องนี้ ต่อไปห้ามพูดคุยเรื่องแบบนี้อีก” ผู้ใหญ่บางคนให้เหตุผลว่า “เรื่องเพศไม่ต้องคุยกันก็ได้ ไม่ต้องบอก ต้องสอนก็ได้ ถึงเวลาก็แต่งงานก็ทำเป็นเอง” เหตุผลที่ได้รับมาสะท้อนให้เห็นว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ไม่ถูกสอนหรือพูดกันครอบครัว และถ่ายทอดกันมาแบบนี้รุ่นแล้วรุ่นเล่า

หรือหากแม้ว่ามีการสอนเรื่องเพศในครอบครัว การสอนนั้นยังเป็นไปในเชิงห้ามปราม เช่น “สอนให้ลูกสาวต้องรักษานวลสงวนตัว” “ห้ามไปเที่ยวกับผู้ชายตามลำพัง” “ห้ามนั่งซ้อนท้ายมอเตอร์ไซด์หนุ่มๆ” “เป็นผู้หญิงไม่พูดคุยเรื่องเพศฯ” เป็นต้น คำสอนเหล่านี้เป็นเหมือนม่านที่ปิดกั้นระหว่างพ่อแม่กับลูก เมื่อลูกต้องการที่จะรู้เรื่องเพศจึงพูดคุยกันหรือแลกเปลี่ยนความรู้กันในกลุ่มเพื่อน (จึงไม่แปลกเลย ที่วัยรุ่นจับกลุ่มกันดูรูปโป๊ วิดีโอโป๊ ตามบ้านเพื่อนที่ผู้ปกครองไม่อยู่ หรือมีแหล่งนัดพบกันเฉพาะกลุ่ม) และเพื่อให้ตัวเองรู้สึกปลอดภัยจากการถูกตำหนิ ก็จะหาเหตุผลอื่นมาอ้าง หรือโกหกเพื่อเอาตัวรอด วัยรุ่นไม่เข้าใจพ่อแม่ว่า ที่ห้ามเพราะรักและห่วงใย แต่จะมองว่าเป็นการกำหนดให้อยู่ในกรอบ บางครั้งวัยรุ่นจึงต่อต้าน และไปหาคนที่เขาสามารถพูดคุยด้วยได้

พื้นที่ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดในการพูดคุยเรื่องเพศ พื้นที่ในที่นี้คงไม่ใช่การกำหนดเพียงว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่สาธารณะ แต่จะมีมิติของความเป็นสถาบันหรือวัฒนธรรมองค์กรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น หากมีนักเรียนพูดเรื่องเพศหรือแอบดูหนังสือโป๊ ภาพในอินเทอร์เน็ต วิดีโอ ในพื้นที่ของโรงเรียน นักเรียนกลุ่มนั้นก็จะถูกตำหนิ ถูกลงโทษ และถูกจับจอง

¹⁰ นภาพรณ ะหวานนท์. 2539. อ้างใน การตี บุญเพิ่ม. การสอนเพศศึกษาของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2544. หน้า 2.

จากบรรดาผู้ใหญ่ในโรงเรียนมากกว่าคนอื่น ๆ ดังนั้นแล้วการเคลื่อนไหวหรือการทำกิจกรรมเรื่องเพศในโรงเรียนจึงยังมีข้อจำกัด และยังต้องการความไว และความละเอียดอ่อน ที่ต้องให้ความสำคัญอย่างรอบด้านครบทุกองค์ประกอบภายในองค์กร เป็นสิ่งที่ต้องตระหนักไว้เสมอ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้โดนใจ “วัยรุ่น”

จากความสำเร็จที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น บริบททางสังคม ช่องว่างระหว่างวัย สถานการณ์ของวัยรุ่นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม รวมทั้งอุปสรรคในการสื่อสารเรื่องเพศระหว่างคนสองรุ่น(พ่อแม่กับวัยรุ่น) ประเด็นเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศของวัยรุ่น ซึ่งจะเป็นตัวแปรในการแสดงพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นสะท้อนออกมา ดังนั้นในการจัดกระบวนการจึงต้องให้เหมาะสมกับพัฒนาการของวัยรุ่น

ประการแรก วัยรุ่น เป็นวัยที่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีพลังสร้างสรรค์ อยู่ในตัว เขาพร้อมที่จะแสดงศักยภาพออกมาทุกเมื่อ สิ่งที่ผู้ใหญ่จะทำได้ง่ายคือ การใจเย็น มีท่าทีที่เป็นมิตรเพื่อละช่องว่างระหว่างวัย และเปิดโอกาสให้เขาได้คิด ได้พูดออกมา โดยผู้ใหญ่ต้องรับฟังและไม่ด่วนสรุป

ประการที่สอง เมื่อรับฟังแล้วผู้ใหญ่ต้องช่วยในการค้นหาความดีที่มีอยู่ในตัวเขา ต้องช่วยเขาคัดกรองว่า สิ่งที่เขานำเสนอมานั้นแต่ละประเด็นมีข้อดีข้อเสียอย่างไร ให้ความข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน โดยให้วัยรุ่นเป็นคนที่ยึดและตัดสินใจเลือกด้วยตัวเอง

ประการที่สาม ให้วัยรุ่นมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรม ให้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของงาน และพร้อมที่จะทุ่มเท เสียสละเพื่องานที่ตนรับผิดชอบ ให้เขารู้สึกถึงความภาคภูมิใจ และมีคุณค่าเมื่อได้ทำงานนั้น

ประการที่สี่ ผู้ใหญ่ต้องลดอำนาจที่มีอยู่ในตัวตนให้มาก ต้องทำงานในแนวราบด้วยความรู้สึกที่เท่าเทียมกัน และทำให้เขารู้สึกไว้วางใจ ปลอดภัยกับสิ่งที่ได้ทำ

ประการที่ห้า ผู้ใหญ่ต้องให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และเดินไปด้วยกันกับเขา จนเขาแข็งแรงพอที่จะสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง

กรณีตัวอย่าง “กิจกรรมวัยว้าวเลนไทย”

วันว้าวเลนไทย เป็นวันที่ใครๆ ก็รู้ว่าเป็นวัฒนธรรมฝรั่ง แต่สำหรับ วัยรุ่นแล้วเขาได้เรียนรู้ประสบการณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวันนั้นผ่านทางสื่อและกระแสของคนส่วนใหญ่ นั่นคือการเรียนรู้เรื่องของความรักแบบหนุ่มสาว และปล่อยให้ความคิดไหลไปตามกระแสของสิ่งที่ได้รับมา ซึ่งภาพที่ปรากฏจากกิจกรรมที่ผู้ใหญ่ความหวังดีจัดขึ้น คือ ทรนงค์ให้หนุ่มสาวรักจนลวงสวนตัว อันที่จริงแล้วเป็นเรื่องที่ดีมาก แต่เมื่อใช้กับวัยรุ่นแล้ว เหมือนเป็นการห้าม เข้าทำนองน้ำเชี่ยว

เอาเรือเข้าไปขวาง หรือกระแสน้ำอีกอย่างคือการจัดการแต่งงานแปลกๆ ซึ่งมีให้เห็นทั่วประเทศ และสื่อมวลชนก็ให้ความสนใจในการประโคมข่าวทำนองนี้ออกมามาก

ณ โรงเรียนเล็กๆ แห่งหนึ่งทางภาคอีสาน ได้มีเด็กนักเรียนให้ข้อสังเกตว่า วันแห่งความรัก น่าจะเป็นวันที่เราได้ทำกิจกรรมบ้าง จากนั้นนักเรียนแกนนำก็มาช่วยกันคิดว่า เราจะทำอะไรดีแน่นอนว่า ประเด็นของความสนุกสนาน เช่น มีดนตรี มีนักร้อง มีเล่นเกม เป็นสิ่งแรกที่วัยรุ่น(นักเรียน)นึกได้ ผู้ใหญ่ต้องคอยกระตุ้นว่าถ้าสนุกอย่างเดียวเพื่อนๆ ก็อาจจะไม่ได้ประโยชน์ เขาก็จะคิดต่อว่า ถ้าอย่างนั้นขอให้มีการตอบคำถามที่พวกเราอย่างรู้ ผู้ใหญ่ต้องคอยกระตุ้นว่าแล้วพวกเราอยากรู้อะไรบ้าง เขาก็จะบอกเรื่องต่างๆ ที่ต้องการรู้ และช่วยเสนอว่าอยากให้ผู้ใหญ่แบบใดมาตอบคำถาม หากเป็นคนที่นักเรียนเข้าไม่ถึงผู้ใหญ่จะช่วยในส่วนนี้ เท่านั้นยังไม่พอผู้ใหญ่ต้องกระตุ้นด้วยการตั้งคำถามว่า เราจะแสดงความสามารถหรือนำเสนอผลงานของกลุ่มพวกเราอย่างไร คำตอบที่ได้คือการแสดงละครเพลงง่ายๆ ใช้เพลงเกี่ยวกับความรัก เพื่อจะถึงเพื่อนๆ ให้อยู่ร่วมรายการได้ จากนั้นก็มาช่วยกันจัดลำดับกิจกรรมทั้งหมด พร้อมกับแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน จากนั้นก็เชิญอาจารย์ที่เกี่ยวข้องมาเป็นที่ปรึกษาในแต่ละรายการ

ในที่สุดก็ได้ทั้งชื่องานและแนวคิดในการจัดงานว่า **มิติใหม่ของคำว่า “รัก” : เคารพ ปลอดภัย รับผิดชอบ** เพราะวันวาเลนไทน์ ให้เป็นวันที่ทุกคน แสดงออกถึงความรักที่มีต่อกันอย่างสร้างสรรค์ ปรารถนาดีต่อกัน เพื่อเป็นการสร้างความตระหนักในเรื่องความรักในมิติต่างๆ ที่ต้องมีความ**เคารพ**ในเนื้อตัวร่างกาย ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ตระหนักถึงคุณค่า คำนึงถึง**ความปลอดภัย** และ**รับผิดชอบ** ในความสัมพันธ์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ให้แก่วัยรุ่นอันจะนำมาซึ่งสังคมที่สงบสุข ปลอดภัยจากความรุนแรง พลังหนุ่มสาว คือ พลังสร้างสรรค์สังคม ด้วยรัก อย่างเคารพ ปลอดภัย และรับผิดชอบ

เมื่อถึงวันที่ทำกิจกรรมทุกคนจะทำด้วยความสนุกสนาน ถึงแม้ว่า จะเหนื่อยกันมากแต่ยังคงมีรอยยิ้มและแววตาที่เปี่ยมไปด้วยความสุข เพราะเขาได้แสดงออก ได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ และทุกคนเป็นเจ้าของงาน ในระหว่างที่เตรียมการจนถึงวันงานย่อมมีอุปสรรคต่างๆ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา ผู้ใหญ่ต้องคอยดูแล ให้กำลังใจทั้งการพูด การเลี้ยงอาหาร ขนม เครื่องดื่ม เพื่อให้ทุกคนหายเหนื่อย หากมีความขัดแย้งในกลุ่มคนทำงาน ผู้ใหญ่ต้องทำให้แต่ละฝ่ายใจเย็น ให้อภัย และให้โอกาสซึ่งกันและกัน คำที่ใช้บ่อยคือ “เราต้องเชื่อมั่นว่าทุกคนทำได้ คนทุกคนมีความสามารถ มีศักยภาพ เราต้องให้เขาได้แสดงศักยภาพออกมา” ในที่สุดงานก็สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีท่ามกลางบรรยากาศของความชื่นชมจากผู้ใหญ่ เพราะคิดไม่ถึงความนักเรียนมีความสามารถมากขนาดนี้ แต่สำหรับวัยรุ่นบางส่วนที่ไม่ร่วมกิจกรรม หรือไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรม เราก็ไม่ว่าไม่ตำหนิ เพราะเขาเป็นส่วนน้อย ซึ่งในที่สุดแล้ว เพื่อนๆ ก็จะชักชวนเขามาร่วมกิจกรรมเอง เพราะวัยรุ่นสามารถสื่อสารกันในกลุ่มได้ดีอยู่แล้ว

เสียงสะท้อนจากวัยรุ่น : บทเรียนที่ได้รับ

หลังจากที่กิจกรรมได้ทำไปแล้ว ผู้ใหญ่ต้องติดตามอย่างต่อเนื่อง หาวิธีการที่เขาจะได้บอกเล่าความรู้สึกและประสบการณ์ในครั้งนี้ เพราะทุกคนย่อมภาคภูมิใจในสิ่งตัวเองได้ทำและอยากจะให้คนอื่นได้รับรู้ ซึ่งการนำเสนอออกมาสามารถทำได้หลายวิธี เช่น ให้เล่าเรื่อง ให้เล่าความรู้สึก หรือให้เขียนจดหมาย ซึ่งเมื่อเราได้ทำตรงนั้นแล้ว นักเรียนที่ได้ทำกิจกรรมจะแบ่งเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่เป็นแกนหลักในการทำงานจะเกิดความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง ซึ่งเขาสะท้อนออกมาด้วยคำพูดสั้นๆ ง่ายๆ ว่า “ก่อนทำงานรู้สึกว่ารากมีจริง แต่พอทำงานเสร็จแล้วรู้สึกว่าสวรรค์มีจริง” บางคนบอกว่า “เป็นครั้งแรกที่รู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า” แต่ที่ยิ่งกว่าคำบรรยายใดๆ คือความสดใส ใบหน้าที่ยิ้มแย้มของวัยรุ่น ทำทางที่มั่นใจในตัวเอง ทำให้บุคลิกดูดีขึ้น เป็นสิ่งใหม่ที่เริ่มเกิดขึ้น พร้อมๆ กับหัวใจที่ต้องการจะทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม นี่คือนั่นที่คุ้มค่าและมีคุณค่าแล้วมิใช่หรือ และสำหรับกลุ่มที่เป็นเพียงผู้ร่วมงานก็กระตือรือร้นและแสวงหาโอกาสที่จะได้เข้ามาร่วมเป็นคนทำงาน และพร้อมที่จะกิจกรรมอย่างเต็มความสามารถ

ข้อเสนอแนะ : ทำยังไงจะได้ใจวัยรุ่น

ความคิดความเชื่อ ประสบการณ์เก่าของผู้ใหญ่หรือรุ่นพ่อแม่มักครอบงำ ความคิดของคนรุ่นลูก ทำให้เข้าไม่ได้แสดงความสามารถอย่างที่ควรจะเป็น เราจึงเห็นพฤติกรรมทางเพศและเพศวิถีของวัยรุ่นในสมัยนี้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ดังที่กล่าวแล้ว แต่หากเราให้โอกาส ลดช่องว่างระหว่างวัย เคารพในตัวตนของวัยรุ่น และสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง วัยรุ่นของเราก็จะได้ใช้ศักยภาพของเขาอย่างเต็มที่ และเขาจะเรียนรู้และเติบโตมาด้วยความภาคภูมิใจในตนเอง ตระหนักในคุณค่าของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้เขาย่อมจะทำแต่สิ่งที่ดีๆ สำหรับตัวเอง เพราะเขามีความรักให้กับตัวเองแล้ว

ผู้ใหญ่ควรตระหนักว่าพฤติกรรมเพศ ที่วัยรุ่นแสดงออกในปัจจุบัน เป็นเพียงปฏิกิริยาสะท้อนกลับที่วัยรุ่นต้องการแสดงให้ผู้ใหญ่รับรู้ว่า พวกเขาถูกกำลังถูกผู้ใหญ่ละเมิดสิทธิในความเป็นมนุษย์ ฝ่ายผู้ใหญ่ก็ไม่ต้องกังวลว่ากำลังทำอะไรกับเด็กเพราะเข้าใจว่า ที่ตนเองทำเป็นการทำตามที่ตนเองก็ถูกสั่งสอนและได้รับประสบการณ์มาในอดีต สิ่งเหล่านี้เป็นภัยเงียบที่เกาะติดมากับโครงสร้างทางสังคม และถ่ายทอดผ่าน ความคิด ความเชื่อ และสถาบันต่างๆ และกำลังเป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างคนสองรุ่น และนับวันจะทำให้ช่องว่างระหว่างวัย ห่างออกเรื่อยๆ ทุกฝ่ายจึงควรตระหนักร่วมกันว่านี่คือความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้รับผลรู้สึกเสียคุณค่าในตัวเอง ดังที่องค์กรอนามัยโลกให้ความหมายไว้

การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์ : ศึกษาการรายงานข่าวแบบพิพากษาก่อน

โดย มลินี สมภพเจริญ

ความเป็นมา

การเขียนข่าวพิพากษาบุคคลที่ตกเป็นข่าว กลายเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับอย่างไม่มีข้อโต้แย้ง ทั้งที่เป็น การละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอย่างรุนแรง กล่าวกันว่า ผลจากชื่อเสียงที่เสียไปเพราะปลายปากกาที่บิดเบือนของ หนังสือพิมพ์มีมูลค่ามากกว่าที่จะประเมินและยากที่จะนำไปเรียกร้องขอความเห็นใจจากใครๆ ในสังคม การสูญเสียแขนขาไป ยังดีเสียกว่า เนื่องจากค่าของความเสียหายที่เรียกร้องขอให้ชดเชยปรากฏการณ์ความ สูญเสียที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนกว่าชื่อเสียงที่เสียไป

เมื่อมีการเขียนวิเคราะห์กล่าวหาบุคคลหนึ่งๆ เป็นผู้ร้ายในเหตุการณ์ข่าว ภายหลังกระบวนการยุติ ธรรมทำการสอบสวนพบว่า สาเหตุของเหตุการณ์ไม่รับกับที่หนังสือพิมพ์เขียนวิเคราะห์ ผู้ที่ถูกหนังสือพิมพ์ พาดพิงกล่าวหา มักจะไม่เอาเรื่องเอาราว หรือดำเนินการฟ้องร้อง จะมีอยู่บ้างก็แต่เพียงบุคคลที่ฐานะและชื่อ เสียงมีความสำคัญต่อธุรกิจ และการนับหน้าถือตาในสังคม อาจจะดำเนินการเอาผิดตามกฎหมายกับหนังสือ พิมพ์โดยร้องขอต่อศาลให้แก้ข่าว และแม้เมื่อมีการแก้ไขข่าวในภายหลัง มิงงานวิจัยยืนยันว่าไม่สามารถจะนำ ชื่อเสียงที่ดีกลับคืนมาได้¹

งานวิจัยนี้ จึงนำมาปรากฏการณ์ลีลาการรายงานข่าวที่สื่อมวลชน ใช้เรียกความสนใจจากผู้อ่านตามที่เป็นอยู่จริงมาศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) กรณีสถิติการรวมกาย ซึ่งผู้วิจัย คาดว่าเนื้อหาที่สื่อหนังสือพิมพ์นำเสนอเกี่ยวกับพระรัชมฆาจะส่งผลต่อการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อบุคคลที่ตก เป็นข่าว และรวมถึงผู้อ่านอาจจะมีภาพตายตัว (Stereotype) ที่ไม่ดีต่อพระในพระพุทธศาสนาทั้งหมด และยัง เป็นการสะท้อนถึงภาพตายตัวของนักข่าวที่มีต่อผู้ที่ตกเป็นข่าวด้วย เนื่องจากเป็นผู้ที่ผลิตข่าวสารและเป็นต้น แหล่งที่เสียมใส่ภาพในใจ (Semantic priming effect) ที่มีต่อบุคคลในข่าวแก่ผู้รับสาร ทั้งนี้จุดประสงค์สำคัญ เพื่อสะท้อนการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนว่ามีความยุติธรรม ไม่ประเมินหรือกล่าวโทษว่าใครถูกใครผิด เพื่อลด ความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันสื่อมวลชนได้มีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความสามัคคีใน การแก้ไขปัญหาพร้อมกัน² และดำรงความเป็นกลางในการชี้นำสังคม³ หรือไม่

¹ มลินี สมภพเจริญ (2540) การรับรู้ข่าวแง่ลบและแง่บวกของผู้อ่านต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าว วิทยานิพนธ์ระดับ มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

² พัทธี เสงี่ยมรักษา และ เมตตา วิวัฒนานุกูล.(2541). รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทสื่อมวลชน และพฤติกรรมการใช้ สื่อมวลชนในภาวะวิกฤต, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 164.

³ Ferguson L.Donald and Jim Patten. (1986) *Journalism Today*.(Illinois : National Textbook Company)

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ มุ่งศึกษาลักษณะการรายงานข่าวที่ก่ออคติต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าว ทั้งนี้ เพื่อสะท้อนการทำหน้าที่ความเป็นกลางและความเที่ยงธรรมของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ (reflecting the deviant of journalists' ideological position) ในสังคมไทยว่ามีมากน้อยเพียงไร และเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงความรับผิดชอบต่อสังคมของวิชาชีพหนังสือพิมพ์ต่อไป

ขอบเขตการวิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารชั้นต้น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ข่าวสด, หนังสือพิมพ์มติชน และหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ การหาข้อมูลใช้วิธีติดต่อศูนย์ข้อมูลหนังสือพิมพ์ข่าวสดที่ตัดข่าว กรณีดังกล่าวไว้เรียบร้อยแล้ว จากนั้น นำมาวิเคราะห์เนื้อหา

ระยะเวลาศึกษาตั้งแต่เหตุการณ์เกิดขึ้นกระทั่งจนปัจจุบัน (21 ธ.ค. 2541 – 16 มี.ค. 2542) โดยศึกษาช่วงเวลาของเหตุการณ์ที่ร้อนแรงที่สุด คือ ช่วงเวลาที่สมเด็จพระสังฆราชทรงมีพระลิขิตต่อกรณีวัดพระธรรมกายและพระธัมมชโยเป็นเวลานาน 1 เดือน ตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน – 31 พฤษภาคม 2542 รวม 91 ฉบับ

เหตุผลที่คัดเลือกกรณีธรรมกายมาศึกษาวิจัย เพราะมีลักษณะการรายงานข่าวแบบกระตุ้นเร้าความสนใจ (Sensational stories) ที่กระเทือนกับสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันศาสนา และกระทบต่อความรู้สึกของผู้อ่านอย่างชัดเจน

สมมติฐานการวิจัย

1. มีการตั้งฉายาามแก่บุคคลที่ตกเป็นข่าวด้วยถ้อยคำที่เป็นเชิงลบมากกว่าฉบับอื่นๆ เช่น พระธัมมชโย เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายจะตั้งคำที่เป็นฉายาาม (Labeling) แตกต่างกัน

ข่าวสด	ใช้คำว่า	ไอ้แฉ่ง
เดลินิวส์	"	ไชยบุญ (ชื่อเดิมก่อนบวชเป็นพระ)
ไทยรัฐ	"	ธัมมชโย

2. ให้พื้นที่กับฝ่ายที่ตกเป็นข่าวได้ปกป้องตนเองมีน้อย (วัดจากการอ้างคำพูด (Quote) ของบุคคลที่ตกเป็นข่าวมีปริมาณมากน้อยเพียงใด) รวมทั้งพื้นที่เสนอข้อเท็จจริงของบุคคลที่ตกเป็นข่าวในรูปแบบข่าวมีปริมาณน้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง (ฝ่ายที่เห็นด้วยกับพระลิขิต)

3. ใช้พื้นที่ในการเสนอข่าว และเสนอเป็นรูปแบบเนื้อหาอื่นๆ (เช่น เป็นสื่อบุพิเศษ ฯ) มากกว่าฉบับอื่นๆ

4. ประเด็นที่ตกเป็นข่าว มักส่งผลลบ (Unfavorable Issue) ต่อชื่อเสียงความน่าเชื่อถือของบุคคล หรือ ฝ่าย หรือกลุ่มที่ตกเป็นข่าวมากกว่าส่งผลบวก (favorable Issue)

5. ภาพที่ใช้ประกอบข่าว มีการตกแต่งในเชิงล้อเลียนบุคคลที่ตกเป็นข่าวมากกว่าฉบับอื่นๆ

วิธีการวิเคราะห์

หน่วยในการวิเคราะห์เป็นข้อความ แบ่งเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 คือ ข้อความที่ปรากฏในพาดหัวข่าว (Headline) และคำอธิบายพาดหัวข่าว (Readout) ในหน้าแรก โดยทำการบันทึกสิ่งต่อไปนี้ สมญานามที่ใช้เรียกผู้ตกเป็นข่าว (พระธัมมชโย) ประเด็นที่ตกเป็นข่าว ภาพที่ใช้ประกอบพาดหัวข่าว และคำอธิบายภาพและแหล่งข่าว

ส่วนที่ 2 คือ ข้อความที่ปรากฏในส่วนเนื้อเรื่อง อยู่หน้าในของหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะทำการบันทึกสิ่งต่อไปนี้ ได้แก่ พาดหัวข่าวต่อ (Jump head), พาดหัวข่าวรอง (Subhead) ในเนื้อข่าวจะมีหลายประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น กรณีธรรมกาย จะมีเรื่องการคืนที่ดิน การอาบัติราชิก คำสอนที่บิดเบือน การมีพาดหัวข่าวรองจะช่วยสรุปประเด็นให้กับผู้อ่าน ผู้วิจัยจึงใช้พาดหัวข่าวรอง หรือ Subhead ศึกษาประเด็นในเนื้อข่าว และนับจำนวนย่อหน้าพาดหัวข่าวรอง หรือ Subhead หน้าใน เพื่อศึกษาปริมาณการนำเสนอข่าว จากนั้นนำมาเปรียบเทียบปริมาณและสรุปวิเคราะห์ถึงความเป็นกลางของหนังสือพิมพ์ โดยดูจากการอ้างคำพูดของแหล่งข่าวที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการตั้งสมญานามให้กับผู้ที่ตกเป็นข่าวจากพาดหัวข่าวรองนี้ และหากมีภาพประกอบในเนื้อข่าวยังทำการบันทึกการวิเคราะห์ส่วนของภาพประกอบเนื้อข่าวและคำอธิบายภาพ เช่นเดียวกันกับส่วนที่ 1

ส่วนที่ 3 บทความหรือสรุปพิเศษ เป็นหน่วยที่นำมาวิเคราะห์เพื่อตั้งเป็นข้อสังเกตของการวิจัยว่า หากหนังสือพิมพ์ฉบับใดมุ่งตรงมายังผู้ตกเป็นข่าวมาก จะมีการเปิดเนื้อหาที่มากเป็นพิเศษเพื่อเสนอความคิดเห็นของนักข่าวเอง ซึ่งไม่สามารถนำไปเสนอในข่าวได้อย่างเต็มที่ สิ่งที่ยึดจากการวิเคราะห์ในบทความจะคล้ายคลึงกับการวิเคราะห์สองส่วนข้างต้น ได้แก่ สมญานามที่ใช้เรียกบุคคลที่ตกเป็นข่าว ชื่อเรื่อง ประเด็นที่นำเสนอ ภาพประกอบ คำอธิบาย และแหล่งข่าวที่หนังสือพิมพ์อ้างถึง

ตารางสรุปการวิเคราะห์เนื้อหาทั้ง 3 ส่วน

สิ่งที่นำมาวิเคราะห์	ส่วนที่ 1 พาดหัวข่าว	ส่วนที่ 2 เนื้อข่าว	ส่วนที่ 3 บทความ
พาดหัวข่าว	✓	-	-
ข้อความขยายพาดหัวข่าว (readout)	✓	-	-
สมญานาม	✓	✓	✓
ประเด็นสำคัญ	-	✓	✓
พาดหัวข่าวต่อ (Jump Head)	-	✓	-
พาดหัวข่าวรอง (Subhead)	-	-	-
ชื่อเรื่อง	✓	✓	✓
ภาพประกอบ	✓	✓	✓
คำอธิบายภาพประกอบ	✓	✓	✓
แหล่งข่าว			

และเพื่อให้ข้อมูลมิได้เกิดจากมุมมองการตีความเอกสารของผู้วิจัยแต่ฝ่ายเดียว งานวิจัยนี้ยังได้เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกนักข่าวผู้เปิดประเด็นกรณีธรรมกาย และนักข่าวที่รายงานของธรรมกาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา

การทดสอบสมมติฐาน

การวัดการพิพากษาก่อน

- 1) การตั้งฉายาตามด้วยถ้อยคำที่มีความรุนแรง สะท้อนจากความคิดเห็นมากกว่ามาจากข้อเท็จจริง
- 2) วัดจากทิศทางของประเด็นที่น่าเสนอ ค่อนไปทางลบ (สร้างความรู้สึกไม่ชอบบุคคลที่ตกเป็นข่าว และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลที่ตกเป็นข่าว) หรือทางบวก และดูว่าประเด็นนั้นสร้างความสนใจมากกว่าหรือนำเสนอข้อเท็จจริงมากกว่า ดังนั้น ประเด็น(Theme)ในแต่ละย่อหน้า เป็นหน่วยในการวิเคราะห์เพื่อวิเคราะห์การรายงานข่าวแบบพิพากษาก่อน⁴

การวัดความยุติธรรมและความเป็นกลาง

วัดจากปริมาณการอ้างแหล่งข่าวระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนธรรมกาย และฝ่ายที่ไม่สนับสนุน (เห็นด้วยกับพระลิขิตของสมเด็จพระสังฆราชฯ) หากปริมาณการอ้างแหล่งข่าว (Quote) มีปริมาณเท่ากันแสดงว่าการนำเสนอข่าวมีความยุติธรรม เพราะเสนอเนื้อหาของทั้งสองฝ่าย (Two-sided stories) อย่างสมดุล แต่หากนำเสนอการอ้างแหล่งข่าวโน้มเอียงไปที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสดงถึง ความไม่ยุติธรรมในการนำเสนอ (One-sided stories) มีการเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และมีอคติต่ออีกฝ่ายหนึ่งที่อ้างแหล่งข่าวในจำนวนที่น้อยกว่า⁵

นอกจากนี้ยังทำการวัดจากจำนวนย่อหน้าพาดหัวข่าวรอง โดยพาดหัวข่าวรอง 1 พาดหัวข่าว เท่ากับ 1 ย่อหน้า จากนั้นนับจำนวนย่อหน้า ของแต่ละฝ่ายเปรียบเทียบความมากน้อย เพื่อดูปริมาณการนำเสนอข้อเท็จจริงจากข่าว ซึ่งแสดงถึงการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายเสนอข้อเท็จจริงอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์เนื้อหาการนำเสนอข่าวกรณีพระธรรมกาย โดยนำลักษณะการพิพากษาก่อนที่พบมากที่สุด ในหนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ มติชน และข่าวสด สรุปลักษณะการรายงานข่าวที่พิพากษานักข่าวที่ตกเป็นข่าวก่อนได้ ดังนี้

ส่วนที่ 1 พาดหัวข่าว

1. ใช้ถ้อยคำเรียกบุคคลที่ตกเป็นข่าว หรือใช้สมญานามเรียกบุคคลที่ตกเป็นข่าว ในความหมายเชิงลบอย่างรุนแรง และผิดไปจากสภาพที่เป็นอยู่จริงของผู้ตกเป็นข่าว เช่น มติชนตั้งสมญานามพระธัมมชโยว่า “ไชยบูลย์” ซึ่งเป็นชื่อก่อนบวช ทั้งๆที่ยังไม่สึก หรือ เรียกว่า “ไอ้แวน” ตามความรู้สึกของแหล่งข่าวที่ให้ข่าวเป็นต้น

⁴ Chang Kuo Kuang. (1999). Auto Trade Policy and the Press : Auto Elite as a Source of the Media Agenda. *Journalism and Mass Communication Quarterly*. Vol 76. No.2. pp 312-324.

⁵ Tuchman Gaye.(1972). Objectivity as strategic ritual. *American Journal of Sociology* . Pp 660-679

2. ใช้ภาพบุคคลที่ตกเป็นข่าว ในตำแหน่งประกอบการพาดหัวข่าวหน้าแรก ซึ่งการนำภาพบุคคลที่ตกเป็นข่าวเสนอประกอบการเสนอพาดหัวข่าวหน้าแรก มักพบไม่บ่อย การนำเสนอภาพในตำแหน่งพาดหัวข่าวสำคัญของวันนั้น จะยิ่งทำให้บุคคลที่ตกเป็นข่าวเป็นที่รู้จักมากขึ้น และทำให้ข่าววันนั้นถูกนำไปพูดสนทนาแลกเปลี่ยน กลายเป็นกระแสสังคมมากยิ่งขึ้น

3. ประเด็นที่นำมาพาดหัวข่าวมักเป็นประเด็น 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ความผิดของผู้ตกเป็นข่าวที่มีหลักฐาน และ 2) เร่งให้มีการนำบุคคลที่ตกเป็นข่าวมาลงโทษ

ส่วนที่ 2 เนื้อเรื่อง

1. การรายงานสถานการณ์ข่าวทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ว่าเหมือนกำลังดูละคร(Drama –driven stories) คือต้องมี 2 ฝ่ายที่ขัดแย้งกันโดยมีฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายดี และอีกฝ่ายหนึ่งไม่ดี (Polarization)

2. การเปิดโอกาสให้แหล่งข่าวของแต่ละฝ่ายออกมาแก้ต่างให้ฝ่ายตนไม่เท่าเทียม ฝ่ายที่ตรงข้ามกับฝ่ายที่ตกเป็นข่าวจะได้แสดงความคิดเห็น และได้พื้นที่ในเนื้อหาข่าวเพื่อเสนอข้อเท็จจริงปริมาณที่มากกว่าฝ่ายที่ตกเป็นข่าวในทางเสียชื่อเสียง (One-sided stories) หรือฝ่ายวัดพระธรรมกาย

ตารางที่ 1 สรุปจำนวนพาดหัวข่าวรอง(Subhead)ในเนื้อหาข่าว

ตารางสรุปจำนวนพาดหัวข่าวรองในเนื้อหาข่าว โดยนับพาดหัวข่าวรอง 1 เป็น 1 ย่อหน้าเนื้อหาข่าว จะแสดงเนื้อหาของการนำเสนอข่าวของทั้ง 2 ฝ่าย ดังนี้ (วิเคราะห์ตั้งแต่ วันที่ 30 เมษายน – 31 พฤษภาคม 2542)

วันที่ (พ.ศ. 2542)	หนังสือพิมพ์มติชน		หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ		หนังสือพิมพ์ข่าวสด	
	ฝ่ายไม่สนับสนุน ธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายไม่สนับสนุน ธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายไม่สนับสนุน ธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)
30 เม.ย.	5	1	7	1	2	2
1 พ.ค.	12	2	21	3	32	7
2 พ.ค.	7	4	19	7	21	14
3 พ.ค.	12	3	19	4	7	12
4 พ.ค.	10	1	18	0	21	1
5 พ.ค.	15	0	27	2	24	2
6 พ.ค.	11	0	20	0	19	0
7 พ.ค.	9	1	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)	19	1
8 พ.ค.	11	0	17	0	14	0
9 พ.ค.	5	1	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)	17	4
10 พ.ค.	9	2	14	3	17	10
11 พ.ค.	12	1	21	1	33	2
12 พ.ค.	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)	24	0	44	0
13 พ.ค.	13	2	-	-	30	0

			(ไม่มีข่าว)	(ไม่มีข่าว)		
14 พ.ค.	12	2	16	5	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)
15 พ.ค.	9	2	15	4	23	9
16 พ.ค.	14	1	6	0	15	0
17 พ.ค.	7	4	17	6	18	2
18 พ.ค.	11	0	24	0	21	3
19 พ.ค.	15	1	5	0	28	2
20 พ.ค.	12	0	18	0	32	0
21 พ.ค.	9	5	15	0	35	13
22 พ.ค.	10	2	21	1	30	1
23 พ.ค.	12	3	22	4	19	3
24 พ.ค.	17	9	6	16	17	12
25 พ.ค.	13	1	18	2	23	3
26 พ.ค.	14	3	17	8	26	6
27 พ.ค.	13	1	6	0	33	7
28 พ.ค.	14	0	22	0	36	2
29 พ.ค.	10	4	17	6	21	4
30 พ.ค.	6	5	7	8	10	13
31 พ.ค.	2	2	6	13	6	4
รวม	331	63	465	94	693	139

หมายเหตุ หนังสือพิมพ์มติชน และข่าวสด เว้นการเสนอข่าวกรณีธรรมกาย 1 วัน ดังนั้น จึงวิเคราะห์ฉบับละ 31 วัน ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐเว้นการเสนอข่าว 3 วัน จึงเหลือจำนวนฉบับที่วิเคราะห์เนื้อหา 29 วันจากจำนวนวันที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด 32 วัน คือตั้งแต่ 30 เม.ย.-31 พ.ค.2542

จากตารางที่ 1 สามารถชี้วัดปริมาณการนำเสนอข่าว ที่สะท้อนยุติธรรมและความเป็นธรรมแก่คู่กรณี ทั้ง 2 ฝ่าย ผลการวิเคราะห์เนื้อหา ได้ข้อสรุป ดังนี้ คือ นำเสนอย่อหน้าพาดหัวข่าวของฝ่ายไม่สนับสนุน ธรรมกายมากกว่าฝ่ายสนับสนุนธรรมกายทุกครั้ง และน้อยวันที่จำนวนย่อหน้าพาดหัวข่าวของฝ่ายสนับสนุนธรรมกายจะมากกว่าฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกาย อย่างไรก็ตาม พบว่าส่วนใหญ่เสนอข่าวของฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกายมากกว่าฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย

3. ถ้อยคำสมญานามที่ใช้เรียก มีแนวโน้มเป็นถ้อยคำที่สร้างความเสื่อมเสียชื่อเสียงให้กับบุคคลที่ตกเป็นข่าวมากขึ้นเรื่อยๆ (Negative redefinition) และใช้คำสมญานามในเนื้อหาข่าวที่สอดคล้องกับสมญานามที่ปรากฏในพาดหัวข่าว

4. ประเด็นที่นำเสนอมักเป็นเรื่อง 1) ความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าวมีหลักฐาน เช่น ที่ดินที่ครอบครอง และพระลิขิตของสมเด็จพระสังฆราชฯ ต่อกรณีวัดพระธรรมกาย และ 2) เร่งให้มีการนำบุคคลที่ตกเป็นข่าวมาลงโทษ เช่น การเรียกร้องใช้กฎหมาย⁶ลงโทษ

⁶ กฎนิคหกรรม หมายถึง ชื่อกรรมที่สงฆ์ทำแกภิกษุเพื่อปราบให้เซ็ด

ส่วนที่ 3 บทความพิเศษ (วิเคราะห์เฉพาะหนังสือพิมพ์มติชน และหนังสือพิมพ์ข่าวสด เนื่องจากส่วนของบทความ พบใน 2 ฉบับนี้)

1. ใช้สมญานามกระแทบชื่อเสียงของบุคคลที่ตกเป็นข่าวด้วยถ้อยคำเดียวกับที่ปรากฏในพาดหัวข่าวหน้าแรก และในเนื้อข่าว

2. มักนำเสนอประเด็น ดังนี้

2.1 ให้ความรู้ขยายประเด็นที่เป็นความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าวแก่ผู้อ่าน

2.2 ตีแผ่ความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าว

2.3 ความบกพร่องในการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบในการดำเนินการตัดสินความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าว เช่น การนำเสนอข่าวความไม่โปร่งใส ความล่าช้าในการตัดสินอาผิดเพราะเจ้าหน้าที่ฯ รับสินบนจากฝ่ายบุคคลที่ตกเป็นข่าว

2.4 อ้างคำพูดแหล่งข่าวที่ไม่สนับสนุนบุคคลที่ตกเป็นข่าวในปริมาณที่มากกว่าฝ่ายสนับสนุนบุคคลที่ตกเป็นข่าว

2.5 เรียกร้องประชนติ หรือเสียงส่วนใหญ่จากประชาชนไม่ให้สนับสนุนฝ่ายที่ตกเป็นข่าว

การเกิดภาพในใจต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าวของนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ทั้งอาจจะมาจากอิทธิพลการชี้้นำของแหล่งข่าวหรืออาจจะเกิดจากกระบวนการกล่อมเกลางทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในกองบรรณาธิการข่าวพระการให้ภาพในใจของนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ปรากฏผ่านข้อความสมญานามเชิงลบต่อชื่อเสียงบุคคลที่ตกเป็นข่าว, การมีภาพบุคคลที่ตกเป็นข่าวในหน้าแรกประกอบพาดหัวข่าวที่จัดเป็นข่าวที่สำคัญมากที่สุดของของวันนั้น, การอ้างแหล่งข่าว และการให้พื้นที่เพื่อเสนอข้อเท็จจริงแก่บุคคลที่ตกเป็นข่วน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับฝ่ายตรงข้ามกับบุคคลที่ตกเป็นข่าว และเมื่อเปิดโอกาสให้พื้นที่เสนอข้อเท็จจริงกับฝ่ายบุคคลที่ตกเป็นข่าว ก็มักเป็นการตีแผ่ความผิดที่เกิดขึ้นให้เด่นชัดมากกว่าให้ออกมา แก่ข่าวเพื่อเรียกชื่อเสียงกลับคืนมา พร้อมทั้งระดมให้เกิดประชนติ ความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ให้เป็นลบต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าว ซึ่งนอกจากจะเป็นการสะท้อนถึงความไม่เป็นกลางในการนำเสนอข่าว ยังเป็นการพิพากษามูลบุคคลที่ตกเป็นข่าวก่อน

นักวิชาชีพด้านการข่าว อาจจะได้ตระหนักรู้เท่าทันให้เพียงพอ จนเป็นเหตุให้อุดมการณ์ที่ยึดถือ ได้แก่ ความเป็นกลางในการเสนอข่าวนั้นลดลงและยังเป็นการประทุษร้ายบุคคลที่ตกเป็นข่าวให้เสื่อมเสียในการรับรู้ของสาธารณชน ซึ่งมองไม่เห็นชัดถึงความเสียหายแต่การประทุษร้ายที่เกิดขึ้นกลับเป็นความเสียหายมหาศาล กระเทือนต่อชื่อเสียง ความเคารพ ยกย่อง อันเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่พึงมีไป และยากที่จะแก้ไขภาพที่ติดนั้นกลับคืนมาได้

ดังนั้น ในฐานะของสื่อมวลชนควรที่ต้องระมัดระวังและตรวจสอบ ปรับปรุงการเสนอข่าวโดยยึดผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง รวมทั้งต้องคำนึงว่าสื่อมวลชนนั้นเป็นสถาบันที่มีความน่าเชื่อถือและจงใจให้เกิดประชนติได้ น่าที่จะมีความเข้มแข็งและนำเสนอเรื่องราวที่ดึงเอาอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็นของคนในสังคมไปในทางที่ลดความรุนแรง ไม่มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายให้น้อยลง (ทั้งที่บ้านเมืองไทยไม่ค่อยมีพื้นฐาน

ความขัดแย้งมาจากความแปลกแยกของกลุ่มคนต่างๆ) และคำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคล โดยเฉพาะสิทธิในการปกป้องชื่อเสียงของตนเองของบุคคลที่ตกเป็นข่าว จากการนำเสนอข่าวลักษณะพิพาทมาก่อนดังที่กล่าวมานั้น

ไม่เพียงแต่บุคคลที่ตกเป็นข่าว กลายเป็นเหยื่อของความเกลียดชัง แม้แต่ครอบครัวของผู้ตกเป็นข่าวพลอยตกเป็นเหยื่อเพียงเพราะนามสกุลเหมือน จากการให้รายละเอียดของผู้ตกเป็นข่าว (Identification) ซึ่งคนเหล่านี้มีความเกี่ยวพันเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นพี่ เป็นน้อง ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องอย่างใดกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ได้รับผลกระทบทันทีที่สื่อมวลชนนำเสนอข่าวออกไป รวมทั้งต้องมารับเคราะห์ความเกลียดชังเพราะการนำเสนอข่าวแบบพิพาทมาก่อน เช่น กรณี จับผู้ต้องหาผิดตัวคดีเชอร์รี่ แอน หนึ่งในนั้นเป็นพ่อของลูกสาวที่อยู่ในวัยเรียน ปรากฏว่าเมื่อพ่อของตนถูกจับด้วยข้อหาฆ่านางสาวเชอร์รี่ แอน ลูกสาวมักจะโดนเพื่อนล้อ และไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย และกว่าคดีจะถึงที่สุดว่าจับตัวคนผิดไป ก็กินเวลายาวนานกว่า 20 ปี ซึ่งสถานการณ์ที่กล่าวนับเป็นเรื่องของการรับรู้ผิดๆ และอย่างมีอคติ ซึ่งเป็นผลจากสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษา

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยต่อไปหากสามารถวิเคราะห์ห้านักถ้อยคำที่กระทบชื่อเสียงของบุคคลที่ตกเป็นข่าวได้จะช่วยให้เห็นน้ำหนักการสื่อความของหนังสือพิมพ์ที่จะกระทบไปยังกลุ่มผู้อ่านมากขึ้น เนื่องจากถ้อยคำเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมายไปสู่ผู้อ่านได้ โดยเฉพาะถ้อยคำในหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะใส่ร้ายป้ายสีบุคคลที่ตกเป็นข่าว (Derogatory term) และอาจจะมีการวิจัยต่อไปที่นำผลจากการวิจัยนี้ไปสร้างเป็นตัวแปรในการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาว่าตัวแปรที่ได้จากผลการวิจัยนี้ เป็นสาเหตุให้ผู้อ่านรับรู้เชิงอคติต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าวตามถ้อยคำเชิงลบที่หนังสือพิมพ์ใช้หรือไม่

อย่างไรก็ตาม ผลของการทบทวนวรรณกรรมและค้นหางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการวิจัยนี้ พบว่า ไม่เฉพาะเนื้อหาลักษณะต่างๆที่มีผลต่อการเกิดอคติในการรับรู้ของผู้อ่านเท่านั้น แต่อาจจะขึ้นกับปัจจัยอื่นๆ เช่น ลักษณะของผู้อ่านเป็นเงื่อนไขประการสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่อาจนำมาเป็นตัวแปรในการวิจัยครั้งหน้า โดยผู้อ่านแต่ละกลุ่มนั้นมีกรอบประสบการณ์ร่วมกัน (Field of experience) จะตีความระบบสัญลักษณ์เดียวกันนี้แตกต่างกันได้ ซึ่งต้องจำแนกกลุ่มคนอ่านที่จะศึกษาแยกย่อยต่อไปในภายหลังและอาจต้องใช้ระเบียบวิธีวิจัยใหม่ในการค้นคว้าต่อไป

อาชญากรรม : เด็กกับการเลียนแบบ

พิมพ์ฉัตร รสสุธรรม

บทนำ : ปรากฏการณ์ที่ผ่านมา ...กับเยาวชน

“สื่อ” มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม บวกและลบ สื่อมีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร มีส่วนในการชี้นำสังคม และมีส่วนที่ทำให้เกิดพฤติกรรม การเลียนแบบ โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนที่ยังไม่สามารถแยกแยะ และเลือกเปิดรับสื่อที่ดี หรือปิดกั้นสื่อที่ไม่ดีได้ ในช่วงที่ผ่านมา มีข่าวเด็กและเยาวชนในประเทศไทย ใช้ความรุนแรงในการตอบโต้ กับปัญหาในชีวิตของตนจนเกิดอันตรายกับชีวิตของตนเอง และคนรอบข้าง ซึ่งไม่ใช่เรื่องใหม่ต่อ สังคมไทย เพราะปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว และดูเหมือนว่า ความรุนแรงจะมีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงและความล่มสลาย ทางสังคมในที่สุด...

ดังเช่นปรากฏการณ์ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2543 มานี้ ภาพความรุนแรงในสังคมไทยที่ปรากฏ ผ่านสื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์รายวัน กล่าวเฉพาะเดือนมกราคมเพียงเดือนเดียว ก็มีข่าวเกี่ยว กับความรุนแรงที่น่าสนใจอย่างน้อย 3 เรื่อง โดยเฉพาะข่าวอาชญากรรมที่เด็กและเยาวชนตกเป็น “เหยื่อ” และ “ฆาตกร” อาทิเช่น

- เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2543 ที่ ท่าประตู จ.ระยอง เด็กชายวัฒน์ชัย ไชยราช อยู่ชั้นประถมปีที่ 5 อายุ 12 ปี และเพื่อน ถูกเด็กชายอีกคนหนึ่งอายุ 15 ปี เรียนหนังสืออยู่ชั้น มัธยม 3 ของอีกโรงเรียนหนึ่ง ยิงด้วยปืนลูกซองของกระสุนทะลุหลัง 1 นัด 7 รู เสียชีวิต เหตุเพราะทั้ง สองโรงเรียนมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันมาก่อน พาดหัวข่าวระบุว่า “นร.โหดยิงอริชั้น ป.5 ดับคาที่ สิ้น 2”¹

- เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2543 เด็กชายกังสดาล ชำนิกาล อายุ 14 ปี เรียนอยู่ชั้น มัธยม 2 ถูกนักเรียนอีกฝ่ายหนึ่งยิงด้วยปากกา กระสุนเข้าที่ขมับด้านซ้าย บาดเจ็บสาหัส คนยิงซึ่งเป็นเด็กนักเรียนอายุ 15 ปี กล่าวว่า ขณะเกิดเหตุต่อสู้กัน ผู้บาดเจ็บได้ทำร้ายเพื่อนของตนและชัก ปืนยิงใส่ก่อน ตนจึงยิงตอบ เหตุเกิดที่บางเขน กรุงเทพฯ หนังสือพิมพ์พาดหัวว่า “เด็ก ม.2 ดวลปืน ปากกาถูกอาจ หัวกระสุน .22 ฝังขมับสาหัส”²

- ไม่กี่วันหลังจากนั้น ที่สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา เด็กชายสำเร็จ แก้ววิจิตร อายุ

¹ มติชน, 11 มกราคม 2543.

² มติชน, 27 มกราคม 2543.

9 ขวบ ถูกเด็กชายอีกคนหนึ่ง อายุ 10 ขวบ ยิงด้วยปืนแก๊ปของพ่อ กระสุนเข้าที่หน้าอก เสียชีวิต เหตุเกิดเพราะเด็กทะเลาะกัน หนังสือพิมพ์พาดหัวว่า “สลดเด็ก 10 ขวบ จ่อยิงเพื่อนดับ”³

คงมีข่าวเด็กกับความรุนแรงอีกมาก โดยเฉพาะที่เด็กตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงด้วยน้ำมือของผู้ใหญ่ แต่กรณีตัวอย่างที่ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนั้น เป็นกรณีที่ทั้งเหยื่อและผู้ใช้ความรุนแรงล้วนเป็นเด็กด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ที่น่าตระหนกคือ เฉพาะภายในช่วงเดือนมกราคม ปี พ.ศ.2543 ก็มีข่าวเด็กใช้ความรุนแรงให้เห็นทางหน้าหนังสือพิมพ์อย่างน้อย 3 เรื่อง เด็กที่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตทั้ง 3 ราย อายุ 9, 12 และ 14 ปี ในขณะที่ผู้ยิงอายุ 10 ถึง 15 ปี ทั้งผู้ยิงและผู้ถูกยิงเป็นเด็กชาย ทุกกรณีเป็นการใช้อาวุธปืน หนังสือพิมพ์อธิบาย 2 กรณีแรกว่า ผู้ยิงเป็น “นักเรียนโหด” หรือ “เด็กคवलปืน” มีเพียงกรณีหลังที่สื่อมวลชนแสดงให้เห็นว่ารู้สึก “สลด” ที่เด็ก 10 ขวบกลายเป็นฆาตกร⁴ และเหตุการณ์ข่าวอื่นๆ ที่มีเด็กและเยาวชนทั้ง ชาย – หญิง ตกเป็น “เหยื่อ” และ “ฆาตกร” อีกหลายเหตุการณ์มากมาย อาทิเช่น ประเด็นของเรื่องความรักฉันทู้สาว เป็นต้น

จากงานวิจัยของอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ พบว่าในปัจจุบันแม้ว่าจะมีการคุ้มครองเด็กทางกฎหมายและมีการวางกรอบปฏิบัติของสมาคมนักวิชาชีพแล้วก็ตาม แต่กลับพบว่าสื่อมวลชนไทยได้พยายามหลีกเลี่ยงข้อปฏิบัติเหล่านั้น นอกจากนั้นสื่อไม่ได้เป็นตัวแทนของเด็ก เพราะเด็กไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิต สื่อกลับพยายามแยกตัวออกจากแนวความคิด “ผลิตสื่อเพื่อบริการเด็ก”⁵

สื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์มักมองว่าประเด็นความรุนแรงนั้นขายได้ แม้สื่อจะไม่ใช่ตัวชี้ขาดว่ามีส่วนให้เด็กกระทำความรุนแรง แต่สื่อควรยอมรับว่าพื้นฐานทุกจุดมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียนหรือชุมชนที่อ่อนแอ ดังนั้นสื่อจึงต้องร่วมมือและมีบทบาทในการช่วยปรับปรุงและแก้ปัญหา ที่สำคัญคือ สื่อต้องไม่เพิกเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ควรให้ความสำคัญกับเรื่องที่น่าจะสร้างสรรค์ หรือส่งเสริมมากกว่าที่จะมุ่งขายข่าวแต่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันโฆษณา ละคร ภาพยนตร์ก็ต้องมีการปรับ เพราะสิ่งเหล่านี้สะท้อนหลักคิด และนำเสนอภาพความรุนแรงให้กลายเป็นเรื่องธรรมดา ทำให้จริยธรรมและคุณธรรมถูกละเลย

สิทธิการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของเด็ก

ปีนี้เป็นปีที่ 13 ที่ประเทศไทยได้ลงนามให้สัตยาบรรณ และเข้าเป็นประเทศภาคีที่รับรองอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของสหประชาชาติ อนุสัญญาดังกล่าวได้รับการยอมรับจากหลายประเทศ

³ กรุงเทพธุรกิจ, 30 มกราคม 2543.

⁴ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ทั้งเป็น “เหยื่อ” และ “ฆาตกร” ? : สู่ทฤษฎีทั่วไปว่าด้วยความรุนแรงในสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, พิมพ์ครั้งแรก, 2546), หน้า 78 - 79

⁵ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่อง การเสนอภาพของเด็กในข่าวหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ (กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)

ทั่วโลก ว่ามีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ และครอบคลุมในการส่งเสริมสิทธิเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดให้อยู่รอดปลอดภัย ได้รับการคุ้มครองทุกด้าน และพัฒนาเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยหัวใจสำคัญคือ “สิทธิ” เป็นสิ่งที่ติดตัวมากับเด็กทุกคนในโลก ไม่ใช่สิ่งที่จะถูกหยิบยื่นให้ หรือไม่ได้ให้แต่ผู้ใหญ่ และรัฐต้องปกป้องคุ้มครอง และส่งเสริมให้เด็กได้รับสิทธิที่พึงมี โดยไม่มีการแบ่งแยก หรือเลือกปฏิบัติ

เมื่อหันมามองสภาพความเป็นจริงในสังคม ก็คงจะเห็นว่าเด็กของเราจำนวนมากยังคงเผชิญปัญหานานาประการ อีกด้านหนึ่งดูเหมือนอาจจะไม่ชัดเจนนักในสายตาคนทั่วไป ก็คือสิทธิของเด็กที่จะได้รับการพัฒนาในทุกๆ ด้าน และได้รับการยอมรับฟังความคิด และการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเด็ก และในเรื่องนี้มีเนื้อหาที่จะไปถึงสิทธิที่เด็กจะได้รับสื่อหรือข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คือ ข้อบัญญัติที่ 17 ที่กล่าวไว้ว่า รัฐภาคียอมรับในหน้าที่อันสำคัญของสื่อมวลชน และจะประกันว่าเด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และวัสดุจากแหล่งต่างๆ กัน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลข่าวสาร และวัสดุที่มุ่งส่งเสริมความผาสุกทั้งทางสังคม จิตใจและศีลธรรม ตลอดจนสุขภาพกายและจิตของเด็กและเยาวชน เพื่อการนี้รัฐภาคีจะ

1) ส่งเสริมให้สื่อมวลชนเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และวัสดุที่จะมีประโยชน์ทางสังคมและวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชน

2) ส่งเสริมการพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการป้องกันเด็กและเยาวชนจากข้อมูลข่าวสาร และวัสดุที่เป็นอันตรายต่อความอยู่ดีกินดีของเด็กและเยาวชน⁶

ซึ่งอนุสัญญาฯ เป็นแนวทางกว้างๆ ที่ให้แต่ละประเทศนำไปปรับเป็นกฎหมาย มาตรการ และการดำเนินการต่างๆ 13 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ดำเนินการมากมายเพียงใดในเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายควรให้ความสนใจติดตามและผลักดันให้เป็นจริง

สรุปได้ว่า สิทธิหน้าที่ของการสื่อสารต้องควบคู่กับความรับผิดชอบของสื่อมวลชนเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิของเด็กในหลักการให้สวัสดิการแก่เด็กและเยาวชน เพื่อมุ่งปกป้องคุ้มครองให้เด็กและเยาวชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความผาสุกทั้งทางสังคม จิตใจ ศีลธรรม และสุขภาพกายของเด็กและเยาวชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการที่เหมาะสมของเด็กและเยาวชน

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

⁶ สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540 – 2544 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2539), หน้า 8 - 9

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) มีนโยบายการปฏิรูปสื่อ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคน และสังคม โดยส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่มีความถูกต้องอย่างโปร่งใส เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม นำไปสู่ความเข้าใจและการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล โดย

- 1) ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ทำหน้าที่เสริมสร้างความรู้ และทักษะให้กับประชาชน ในการเลือกรับกลั่นกรองและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อมวลชน
- 2) ให้องค์กรวิชาชีพมีบทบาทในการกำกับดูแล และตรวจสอบสื่อมวลชนทุกประเภทอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้มีจริยธรรมและความโปร่งใสในการผลิต และเผยแพร่สื่อต่างๆ ต่อสังคม รวมทั้งลงโทษผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและเผยแพร่สื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง และเป็นภัยต่อพฤติกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน
- 3) เร่งรัดให้มีการบังคับใช้กฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับหลักประกันสิทธิเสรีภาพ และการคุ้มครองบริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิจากสื่อ และอาชญากรรมทางเทคโนโลยีการสนเทศให้มีผลบังคับใช้ในทางปฏิบัติอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ⁷

หน้าที่และบทบาทของ “สื่อ”

ปัจจุบันนี้มนุษย์ใช้สื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือช่วยให้สามารถเข้าใจสถานการณ์ในสังคมที่ยุ่งเหยิงซับซ้อน ช่วยให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ ดังนั้นสื่อมวลชนในปัจจุบัน จึงมีบทบาทต่อสังคมอย่างมาก บางครั้งความคิดของมนุษย์หรือวิถีทางในสังคมก็ถูกชักนำให้เป็นไปในรูปแบบต่างๆ โดยสื่อมวลชน อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคน ย่อมเป็นที่ยอมรับแก่ประชาชน “สื่อ” ช่วยประชาชนได้รับความรู้และความคิดเป็นอันมาก ในหลายกรณีก็ช่วยสร้างโลกทัศน์ใหม่แก่ผู้ชม สื่อมวลชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ทัศนคติ ทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน รวมทั้งเสริมสร้างการเรียนรู้ ความประพฤติ อุปนิสัยของเด็กและเยาวชน สื่อมวลชนเป็นหน่วยของการกล่อมเกลาสังคม (Agent of Socialization) ซึ่งมีอิทธิพลในวงกว้างต่อกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกของสังคม โดยการสังเกตการกระทำของบุคคลหรือสถาบันอื่นผ่านกระบวนการสื่อสาร⁸ เด็กและเยาวชนสามารถที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่สื่อมวลชนนำเสนอและการเรียนรู้นี้จะขัดเกลาคติเป็นตัวตนของเขา และผลจากการเรียนรู้นั้นจะปรากฏออกมาเป็น “บุคลิภาพ” สื่อมวลชนมีบท

⁷ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคมในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549), (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544), หน้า 25 - 26

⁸ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, การสื่อสารกับสังคม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 333

บาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) ของมนุษย์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กและวัยรุ่น

บทบาทของสื่อมวลชนในการกล่อมเกลาสังคม มีดังนี้

- 1) สื่อมวลชนเป็นแหล่งสารปฐมภูมิ (Primary Source of Information) มีหน้าที่รายงานข่าวสารและสถานการณ์ต่างๆ ไปยังผู้รับสาร ทำให้ผู้รับสารรับรู้ และเรียนรู้ความเป็นไปของบ้านเมือง
- 2) สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติ การรับรู้ และความเชื่อถือ (Shaping Attitude, Perceptions and Beliefs) ได้จากการนำเสนอสารอย่างบ่อยครั้งและต่อเนื่อง และการทำให้ติดในสื่อ (Heavy Viewer) โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์ที่ทำให้เด็กและเยาวชนกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายของการติดสื่อ ทั้งโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ทั้งโดยให้เหตุผลหรือให้โทษ และการทดแทนปรากฏการณ์ที่ขาดไปในตัวผู้รับสาร (The Absence of Alternative Standards)⁹

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันถือว่าเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่ดีให้กับวัยรุ่น ในสภาพปัจจุบันสื่อมวลชนบางส่วนยังนำเสนอข่าวสาร ตลอดจนสาระบันเทิงที่มีลักษณะสร้างสรรค์น้อย และส่งผลต่อการสร้างพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ไม่เหมาะสมของผู้บริโภคสื่อ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มีธรรมชาติไวต่อการรับรู้ และยังขาดการพัฒนาความสามารถในการกลั่นกรองเลือกสรรข้อมูลข่าวสาร สื่อสิ่งพิมพ์ และวิทยุโทรทัศน์ที่มีการเสนอข้อมูลข่าวสาร และสาระบันเทิงที่แสดงออกถึงความก้าวร้าวรุนแรง การแก้ปัญหาด้วยการใช้อารมณ์ อย่างไรก็ตามได้มีความพยายามในการนำเสนอสื่อในรูปแบบของการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามต่อเด็กวัยรุ่นและสังคมทั่วไป แต่ยัมนับว่ามีจำนวนน้อยมาก รวมทั้งภาครัฐมิได้ให้การสนับสนุนต่อการนำสื่อประเภทต่างๆ มาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาเด็กวัยรุ่น วัยรุ่นในปัจจุบันจึงได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะกระตุ้นพฤติกรรม ทัศนคติและค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์¹⁰

ท่ามกลางข่าวสารที่ปรากฏผ่านสื่อ ในแต่ละวันหากไม่มีชาวสะเทือนขวัญ ช่มชืด การฆ่าตัวตาย หรือการยกพวกตีกันของวัยรุ่นบนหน้าหนังสือพิมพ์ของไทย คงเป็นเรื่องผิดปกติ หรือแม้กระทั่งการเล่นเกมนอนไลน์ก็มีความรุนแรง ภาพสะท้อนดังกล่าวคงปฏิเสธไม่ได้ว่า “สื่อ” มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวัน “สื่อ” มีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร ช่วยในการชี้นำสังคม ขณะเดียวกันสื่อก็อาจมีส่วนที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบ ทำให้เกิดความก้าวร้าวและความรุนแรงขึ้นได้ในสังคมไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ยังไม่สามารถแยกแยะและเลือกเปิดรับสื่อที่ดีได้ เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดอย่างซ้ำซากที่เด็กและเยาวชนใช้ตอบโต้กับปัญหาชีวิตเมื่อยามโกรธแค้น

⁹ วุฒา คลายนาท, สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2530), หน้า 117 - 118

¹⁰ คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและดูแลเด็กวัยรุ่น, วัยรุ่นวัยสร้างสรรค์เพื่อสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535), หน้า 49 - 50

หรือผิดหวัง กลายเป็นคำถามที่ยังหาคำตอบไม่ได้ว่าอะไรคือสาเหตุและต้นตอปัญหาที่แท้จริง (ดังเหตุการณ์ข่าวที่นำเสนอในข้างต้น) แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งของปัญหามาจากความเสื่อมทรามของสังคมที่ตกต่ำรุนแรง หรือกล่าวได้ว่าอยู่ในภาวะขั้นวิกฤติ โดย “สื่อ” เป็นแรงกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบ และ “สื่อ” เองก็มีส่วนยั่วยวนให้เด็กและเยาวชนกระทำการโดยขาดความยั้งคิด “สื่อ” จึงถูกสังคมกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุของพฤติกรรมลอกเลียนแบบ และความรุนแรงของเด็กและเยาวชนทำให้สังคมล่มสลาย

เหตุ : การก่อเกิดของความรุนแรงในเด็ก

การก่ออาชญากรรมขั้นร้ายแรง เช่น การฆ่า ช่มชู้ ทำร้ายร่างกาย ฯลฯ ที่มีเด็กเป็นผู้กระทำ โดยในขณะเดียวกัน ภาพความรุนแรงเช่นนี้ก็ยิ่งปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้เกี่ยวข้องให้ความสนใจร่วมกันวิเคราะห์หาทางออกที่เป็นไปได้

“จักรกฤษณ์ ศุภรัตน์ ในฐานะเยาวชนที่เคยเป็นผู้ติดยาเสพติดเพียงเพราะหลงไปกับภาพที่สื่อนำเสนอ โดยไม่มีผู้คอยชี้นำที่ถูกต้อง”¹¹

นพ.ศิริชัย หงษ์สงวนศรี อาจารย์ประจำภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ได้กล่าวว่า “ที่มาของเด็กที่ผิดปกติก็คือ สังคมที่ผิดปกติ เมื่อเด็กป่วย สังคมก็ป่วยด้วย แม้จะเริ่มจากจุดเล็กๆ แต่ก็ทำลายสังคมใหญ่ได้ ส่วนแนวคิดหรือระบบการจัดการกับเด็กที่กระทำผิดในปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง แต่ในทางปฏิบัตินั้นทำไม่ได้ ประกอบกับปริมาณเด็กที่กระทำผิดก็มาก กลุ่มที่จะช่วยได้ก็คือ สื่อมวลชน”¹²

ค่านิยมของคนในสังคม : เห็นคุณค่าความรุนแรง กล่าวคือแนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมที่แสดงออกถึง “ความรุนแรง” ในสังคมไทยนั้น ด้านหนึ่งแม้ว่าสังคมไทยที่ดูเหมือนสงบเรียบร้อย ให้อภัยง่ายและมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่อีกด้านหนึ่งการแสดงออกถึงความนิยมชมชอบความรุนแรงเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น จนกลายเป็นการยอมรับและเห็นคุณค่าความรุนแรง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ การตอกย้ำและการถ่ายทอดคุณค่าผ่านค่านิยมในสังคม สื่อมวลชน และสภาพแวดล้อม คนในสังคมกลายเป็นผู้ที่มีหัวใจติดด้านต่อความรุนแรง เพราะเกิดความคุ้นเคยและชินต่อความรุนแรง จนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องที่ใหญ่โต สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก คนไทยได้รับการถ่ายทอดความรุนแรงผ่านทาง “สื่อมวลชน” คนในสังคมได้รับการกระตุ้นให้เกิดความคิดที่ดีเกี่ยวกับความรุนแรงโดยผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือผ่านทางข้อเขียน รูปภาพ บทละคร การ์ตูน สิ่งเหล่านี้ เรื่องราวที่สะท้อนอารมณ์ที่เป็นเรื่องความรุนแรง

¹¹ ดูเอกสารประกอบ “การเสวนาเรื่อง ครอบครัว...โรงงานผลิตอาชญากรเด็ก ?” ใน วารสาร จักรกระแส ประจำเดือนมีนาคม – เมษายน 2543, มปท., 2543.

¹² เพิ่งอ้าง.

แรงจะสามารถกระชากใจคนได้ดี ทำให้คนเกิดความรู้สึกอยากติดตาม จึงเป็นสิ่งที่สื่อมวลชนนิยมนำเสนอเพื่อผลประโยชน์ทางการตลาด¹³ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิกิริยาของเด็กขณะดูโทรทัศน์ เมื่อเด็กสนใจรายการจะแสดงปฏิกิริยา 3 แบบ ได้แก่ 1) การดูอย่างจดจ่อ 2) การแสดงอารมณ์ร่วม และ 3) การลอกเลียนแบบ สำหรับการแสดงอารมณ์ร่วมหรือคล้ายตามเรื่องราวในโทรทัศน์ เด็กๆ จะมีอารมณ์อ่อนไหวมาก และมักจะแสดงอารมณ์มากกว่าผู้ใหญ่ โดยเฉพาะความรู้สึกหวาดกลัววิตกกังวล การที่เด็กๆ ถูกกระทบกระเทือนอารมณ์ได้ง่ายเช่นนี้ เด็กๆ กลับรู้สึกกังวลและไม่สบายใจไปได้นานทีเดียว¹⁴

อาทิเช่น ภาพยนตร์ – ในปัจจุบันภาพยนตร์แอ็คชั่นที่เน้นการใช้กำลัง ใช้อาวุธเข้าห้ำหั่นกัน ช่างกันอย่างง่าย ๆ และถ้าจะให้มีความน่าสนใจ “โหดสะใจ” ต้องมีเลือดกระจายเต็มหน้าจอ การดำเนินเรื่องต้องสามารถหักมุม หักความรู้สึกคนอย่างเข้าถึง เพราะหากนำเสนอแบบหนังคาวบอยสมัยก่อน มีการยิงกันบนหลังม้า ตายกันบ้าง คนก็จะบอกว่าเจ็ดไป ไม่สะใจ ดังนั้นภาพยนตร์ที่ออกมาจะต้องกระทบจิตใจคนอย่างแรงที่สุด น่ากลัวที่สุด หวาดเสียวที่สุด โหดที่สุด เพื่อให้เกิดความสะใจในจิตใจ ภาพยนตร์เรื่องนั้นจึงนำออกฉายได้รับความนิยมในตลาด¹⁵

ซึ่งสื่อมวลชนแต่ละประเภทมีการนำเสนอเนื้อหาถึงผู้รับแตกต่างกันไป สื่อมีอิทธิพลทั้งในทางบวกและทางลบต่อบุคคลต่างกัน เช่น ภาพยนตร์ประเภทบู๊ อาจจะเหมาะกับผู้ใหญ่ เพราะสามารถผ่อนคลาย หรือระบายความรุนแรงในตัวออกไปได้ แทนที่จะก้าวร้าวกับคนหรือสิ่งของ แต่ภาพยนตร์ประเภทนี้ไม่เหมาะสมกับเด็ก เพราะจะมีการเลียนแบบในทางที่ไม่ดี¹⁶ และในระยะหลังคือเกมวิดีโอ ก็มีส่วนปลูกฝังความรุนแรงในเด็ก เช่น มีรายงานข่าวการศึกษา 2 ชิ้น ในวารสารว่าด้วยบุคลิกภาพและจิตวิทยาสังคมว่า การเล่นเกมวิดีโอเกมที่รุนแรง ในนักศึกษา 200 คน พบว่าความต้องการเอาชนะในเกมรุนแรงนั้น บ่อยครั้งถ่ายโอนมาในชีวิตจริง นอกจากนี้ยังพบว่าแม้ภาพยนตร์สำหรับเด็ก¹⁷

¹³ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “สังคมแห่งความรุนแรง พฤติกรรมสังคมความเลวร้าย” ใน สังคมทุณชน : ยุทธศาสตร์ความล่มสลายของสังคม, (กรุงเทพฯ : ชัดเชดมีเดีย, พิมพ์ครั้งแรก, 2539), หน้า 52 – 53

¹⁴ กมลวรรณ โลหีสวานนท์, ความรุนแรงในข่าวโทรทัศน์กับทัศนคติความรุนแรงของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา, (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534)

¹⁵ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 55

¹⁶ สุชา จันทน์เอม, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541), หน้า 160

¹⁷ อ้างถึงใน จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, “วัฒนธรรมแห่งความรุนแรง : พฤติกรรมเบี่ยงลึกลับที่อยากจะแก้ไข” ใน จากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์ สันติภาพ...ความหวังที่ปลายรุ้ง, (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), พิมพ์ครั้งแรก, 2543), หน้า 27

หนังสือพิมพ์ – การพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ในปัจจุบันจะใช้คำหรือข้อความที่รุนแรง ประการหนึ่งเพื่อขายข่าวและตอบสนองคนอ่าน การใช้ภาพจะเป็นภาพเหตุการณ์ที่โหดร้าย ตอบสนองความต้องการอยากรู้อยากเห็นของคนในสังคม รวมไปถึงการใช้ภาษาเขียนที่ค่อนข้างรุนแรง กระแทกกระทั้นอย่างไม่สมควร¹⁸

ข่าวความรุนแรงโหดร้ายที่นำเสนอหลายครั้ง เปรียบเสมือนเป็นดาบ 2 คม ที่ด้านหนึ่งเพื่อเป็นกระจกส่องให้สังคมเห็นว่าเกิดอะไรขึ้น เพื่อระมัดระวังป้องกัน แต่อีกด้านหนึ่งกลับเป็นการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ และเกิดความเฉาของคนที่สังคมต่อความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับข่าวการฆ่าคนตาย ซึ่งกลายเป็นเรื่องปกติไปแล้วในสังคมไทย

บทละคร การ์ตูน – ค่านิยมที่สอดแทรกมากับบทละครและภาพยนตร์การ์ตูนจำนวนมาก คือ การปลุกฝังความรุนแรงในจิตใจของผู้ชม เพราะเนื้อหาจะเน้นในเรื่องของความเป็นลูกผู้ชาย ของพระเอกที่สามารถเอาชนะธรรมชาติ ด้วยการต่อสู้แบบดุเดือดรุนแรง สอดแทรกความคิดว่า การฆ่าคนธรรมเป็นสิ่งที่ถูก การฆ่าหรือทำร้ายกัน เพื่อปกป้องความชอบธรรมของสังคมเป็นสิ่งที่ดี และยิ่งรุนแรงมากยิ่งขึ้นจะยิ่งสะใจมาก สิ่งนี้เป็นการปลุกฝังแนวความคิด ความเคยชินและความรู้สึก ชอบไปโดยไม่รู้ตัว ทำให้กลายเป็นรากความคิด รากอารมณ์ความรู้สึกและฝังรากลึกมาสู่การดำเนินชีวิตประจำวันโดยไม่รู้ตัว¹⁹ เช่น การ์ตูนสโนว์ไวท์กับคนแคระทั้งเจ็ด ก็มีฉากความรุนแรงปรากฏอยู่ และปรากฏมากขึ้นด้วย กล่าวคือฉากความรุนแรงเพิ่มขึ้นจากที่เคยมีเรื่องละราว 6 นาที ในพ.ศ.2484 มาเป็นเรื่องละ 9 นาที ในพ.ศ.2542²⁰

อีกทั้งยังก่อให้เกิดมีการกระทำความเลวร้ายที่แสดงเพราะมีค่านิยม มีทัศนคติที่ดีต่อตัวผู้แสดง นอกจากนั้นเนื้อหาของเรื่องจะให้คุณค่าแก่พระเอกว่าเป็น “ฮีโร่” ทำให้เกิดการยอมรับในความเก่งกาจสามารถแบบผิดๆ และก่อให้เกิดการเลียนแบบอย่างความเลวร้ายของตัวละครที่ไม่ดี สำหรับคนบางกลุ่มที่ถูกสังคมปฏิเสธว่า เป็นคนไม่ดีในชีวิตจริง

ดังเช่น เหตุการณ์หนุ่ม อายุ 17 ปี ฆ่าข่มขืน ด.ญ.3 ขวบ เป็นธรรมดาที่เด็กหนุ่มมักจะมีฮีโร่ในใจ ฮีโร่ของเขา คือ สรพงษ์ ชาตรี พระเอกตลอดกาล เด็กหนุ่ม ได้ให้ข้อมูลว่า “บทบาทของเขา เข้าถึงอารมณ์ดี รู้สึกเขาเป็นลูกผู้ชายดี ผมอยากเป็นลูกผู้ชายอย่างสรพงษ์” เด็กหนุ่มชอบดูหนังบู๊ เขาให้เหตุผลว่า “สนุกดี ยิ่งเลียดทวมจ้อ ยิ่งชอบ ดูแล้วสะใจ โล่งใจ ทำให้สบายใจ หายเครียด”²¹

นอกจากนี้บทละคร ภาพยนตร์ การ์ตูนก่อให้เกิดการเลียนแบบอย่างในทางลบ ถ้าใส่ค่านิยมที่ผิดด้านความรุนแรงลงไป เช่น ละครที่มีเนื้อหาไปในทางชั่วร้าย ก็จะมีบทละเอียดบตีกัน ใช้

¹⁸ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 55 - 56

¹⁹ เพิ่งอ้าง, หน้า 56 - 57

²⁰ อ้างถึงใน จูไรรัตน์ แสนใจรักษ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 27

²¹ อรสม สุทธิสาคร, อาชญากร เด็ก?, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), พิมพ์ครั้งที่ 3, 2544), หน้า 76

คำผรุสวาท แสดงอารมณ์โกรธแค้นต่อกัน ตัวละครบางตัวที่มีความเศร้าระทมมาก จนกระทั่งตัดสินใจฆ่าตัวตาย หรือตายเพื่อความรัก ซึ่งเป็นการหลีกหนีชีวิตจริง เนื้อหาละครเหล่านี้จะมีอิทธิพลในการเป็นแบบอย่างและเป็นรากฐานค่านิยมของคนในสังคม ที่เมื่อโกรธแค้นมากก็สามารถกระทำได้อย่างรุนแรงโดยไม่รู้สึกอะไร ก่อให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดไปจากมาตรฐานที่ควรจะเป็น

ทฤษฎีการปลูกฝัง : กับการเลียนแบบ

Gerbner George ได้กล่าวถึงทฤษฎีการปลูกฝัง สำหรับใช้อธิบายถึงผลกระทบจากการชมโทรทัศน์ เพื่อการรับรู้ของประชาชน ทศนคติและคุณค่า Gerbner และทีมงานของเขาเริ่มงานวิจัยด้วยข้อโต้แย้งว่า โทรทัศน์ได้กลายเป็นตราสำคัญแห่งวัฒนธรรมของสังคม โทรทัศน์กลายเป็นสมาชิกหลักที่สำคัญของครอบครัว คือโทรทัศน์เป็นสิ่งที่บอกถึงเรื่องราว และเวลาที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ชมที่ชมโทรทัศน์มากนั้น โทรทัศน์จะผูกขาดทางด้านความคิดของผู้ชม และเป็นแหล่งกำเนิดของข้อมูล ความคิด และความรู้สึกตัว ทำให้ผู้ชมมีข้อมูล ข่าวสารที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกว่า “การปลูกฝัง”²²

โดยเฉพาะการที่ละครนำเสนอฉากตบตี หรือการแสดงออกด้วยวาจาและท่าทางที่ปฏิบัติต่อผู้ที่ถูกกดขี่เยี่ยงคนใช้อย่างรุนแรง คงเป็นเรื่องที่น่าห่วงอย่างยิ่งว่า เด็กอาจจะจดจำไปเป็นแบบอย่างในชีวิตจริงต่อไปก็ได้ โดยอาจเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ ที่สำคัญการที่เด็กได้รับรู้ถึงการแสดงความรุนแรงในครอบครัวทั้งทางกาย จิตใจ ทางเพศ หรือทางวาจาผ่านทางวิทยุโทรทัศน์ นับเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ความรุนแรงดังกล่าวทางอ้อม ซึ่งหากมีการสะสมประสบการณ์ดังกล่าวเป็นเวลานาน เด็กก็จะคิดว่าเป็นเหตุการณ์ปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในครอบครัวธรรมดาทั่วไป ซึ่งเด็กก็จะมีแนวโน้มเติบโต กลายเป็นคนที่อาจกระทำการรุนแรงเสียเองในอนาคต แม้ว่าความรุนแรงโดยทั่วไปที่พบจะเป็นความรุนแรงด้วยวาจา เช่น การใช้วาจาที่รุนแรงอย่างเมามัน แต่ความรุนแรงทางวาจาก็อาจจะสามารถบานปลายพัฒนาไปเป็นความรุนแรงทางกาย หรือที่เรียกว่า “Verbal abuse can escalate to physical abuse” ได้ในที่สุด โดยที่เจ้าตัวอาจไม่ได้ตั้งใจหรือจงใจให้เป็นเช่นนั้น การนำเสนอของเรื่องราวต่างๆ ทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ ย่อมต้องมีอิทธิพลต่อเด็กไม่มากนัก้อย ทั้งในแง่ของการปลูกฝังแนวคิด ค่านิยม วิถีคิด คำพูด ตลอดจนท่าทีและบุคลิกภาพที่อาจจะส่งผลต่อความเป็นตัวตนของเด็กได้ในอนาคต²³ นอกจากนี้ยังพบว่าสารใดที่กระทบ

²² Gerbner George, “Cultivation Theory” In Communication Theories : Origins, Methods and Uses in the Mass Media, (Addison : Wesley Longman Inc., 2001), p. 268

²³ รัชนิกร โชติชัยสถิตย์, ไพรม์ไทม์กับการปกป้องคุ้มครองเด็ก นโยบายที่ต้องทบทวน, มติชน, 24 กันยายน 2547, หน้า7.

Frame of Reference แม้รับเพียงครั้งเดียวก็อาจมีอิทธิพลต่อทัศนคติ หากไม่กระทบ เด็กก็จะสะสมความรู้นั้นเรื่อยๆ ไป (Accumulative) ซึ่งจะมีผลต่อทัศนคติในระยะยาว²⁴

Michale Morgan และ Nancy Signorielli ได้อธิบายถึงแนวคิดการปลูกฝังเชิงวิเคราะห์ : กระบวนการทางความคิดและระเบียบแบบแผน (Cultivation Analysis : Conceptualization and Methodology) ว่า โทรทัศน์ช่วยเตือนความทรงจำ และย้ำความคิดว่า ชีวิตก็เหมือนในโทรทัศน์ โทรทัศน์กลายเป็นแหล่งการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมอย่างไม่หยุดนิ่ง ด้วยบทบาททางพฤติกรรมโดยทั่วไปแล้ว สารที่โทรทัศน์ได้ปลูกฝังลงในจิตสำนึกนั้นไม่เหมาะสม โดยเฉพาะกิริยาท่าทางที่ผิดแปลกและความคิดที่หยาบคาย หลอกลวง และการคาดเดาเอาเองถึงความจริงของชีวิต²⁵

ดังที่ สรรพสิทธิ์ คุมภ์ประพันธ์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า “ความคิด” เป็นสิ่งที่คนทั่วไปให้ความสำคัญน้อยกว่าการปฏิบัติ หรืออาจให้ความสำคัญอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ค่อยมีใครใส่ใจ หรือให้เวลาลงรายละเอียดกับความคิดน้อย ทั้งๆ ที่ความคิดคือตัวนำการปฏิบัติ เช่นเดียวกับความรุนแรง ความคิดที่รุนแรง คือ ต้นทางของการปฏิบัติที่รุนแรง หากเราทำความรู้จัก และทำความเข้าใจกับความคิดที่รุนแรงเสียแต่วันนี้แล้ว คงไม่มีใครปล่อยให้ลูกของตนสั่งสมความคิดที่รุนแรง จนบ่มเพาะกลายเป็นคนที่มีพฤติกรรมรุนแรงต่อไปอย่างแน่นอน หากจะดูวงจรของเด็กคนหนึ่งว่า การที่เขามีความคิดรุนแรงและนำไปสู่พฤติกรรมรุนแรงนั้นมีวงจรอย่างไร จะพบว่าเด็กกลุ่มนี้ตอนเริ่มต้นมักจะอยู่ในสภาพอ่อนแอ หรือรู้สึกว่าเขาเองถูกกระทำ เด็กอาจถูกละเลยทอดทิ้ง ถูกทำร้าย ถูกทำให้เครียดและกดดัน หรืออาจรับ สื่อบ้างแล้วเกิดความรู้สึกเครียด”²⁶

จากการศึกษาถึงปัญหาความรู้สึกของนักเรียนขณะดูข่าวอาชญากรรม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่ม 1 ความรู้สึกของนักเรียนขณะดูเหตุการณ์ที่ผู้ร้ายกำลังต่อสู้กับตำรวจ ภาพขณะเกิดการวิสามัญฆาตกรรม ภาพขณะที่ผู้ร้ายกำลังต่อสู้กับตำรวจ ภาพขณะเกิดการวิสามัญฆาตกรรม ภาพขณะที่ผู้ร้ายกำลังใช้อาวุธ เช่น มีด ปืน ฯลฯ จั้วตัวประกัน ภาพสภาพศพที่ถูกฆ่าตายในสถานที่

²⁴ สุภัฏญา ติระวนิช, “อิทธิพลของสื่อต่อเด็กในกรุงเทพมหานคร” ใน รายงานสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การสื่อสารเพื่อเด็กและเยาวชนไทย, (กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528)

²⁵ Michale, Morgan and Nancy, Signorielli, “Cultivation Analysis : Conceptualization and Methodology” In Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research, (London : Sage Publication, Inc., 1990), p. 13 - 23

²⁶ สรรพสิทธิ์ คุมภ์ประพันธ์, “ความคิด ต้นตอของความรุนแรง จากความคิดสู่การกระทำรุนแรง” ใน จุลสารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในครอบครัว ทอฝัน...ปันรัก, ปีที่ 3 ฉบับที่ 14 เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน 2543, หน้า 5

เกิดเหตุ เห็นบาดแผลเหวอะหวะและเลือดนอง และภาพสภาพเหยื่อที่ได้รับบาดเจ็บสาหัสและกำลังถูกนำส่งโรงพยาบาล พบว่า นักเรียนมีความรู้สึกส่วนใหญ่ง่วงงวยมาก กลัว สลดใจ เกิดความหวาดระแวงและอยากจะหลีกเลี่ยง

กลุ่ม 2 ภาพขณะเกิดเหตุการณ์การรุมประชาทัณฑ์ผู้กระทำความผิด และภาพเหตุการณ์ทะเลาะวิวาท ชกต่อยตบตี และภาพการเผชิญหน้าของเหยื่อที่กำลังชี้ตัวผู้ต้องหา พบว่า นักเรียนมีความรู้สึกส่วนใหญ่น่ากลัว สลดใจ และมีความหวาดระแวงเพียงเล็กน้อย

กลุ่ม 3 ภาพการทำแผนประกอบคำรับสารภาพของผู้ต้องหา พบว่า นักเรียนมีความรู้สึกส่วนใหญ่น่ากลัว สลดใจ และมีความหวาดระแวงเพียงเล็กน้อย²⁷

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนจากการนำเสนอข่าวอาชญากรรมในสื่อโทรทัศน์ พบในระดับมากที่สุด 6 ปัญหา ได้แก่

- 1) ข่าวอาชญากรรมที่เสนอถึงขั้นตอนและวิธีการกระทำความผิด โดยเฉพาะในการทำแผนประกอบคำรับสารภาพ ทำให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้วิธีการประกอบอาชญากรรม
- 2) ข่าวอาชญากรรมที่นำเสนอทางโทรทัศน์กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเลียนแบบ ก่อนการกระทำผิดขึ้นได้
- 3) ข่าวอาชญากรรมที่เสนอภาพเหตุการณ์ระทึกขวัญ ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดปัญหาทางอารมณ์ เช่น ความเครียด ความกลัว หรือความหวาดผวา เป็นต้น
- 4) เด็กและเยาวชนที่ติดตามเหตุการณ์จากข่าวอาชญากรรมเป็นประจำ ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความเคยชินว่า เหตุการณ์เหล่านั้นเป็นเรื่องธรรมดา
- 5) เด็กและเยาวชนที่เห็นการนำเสนอข่าวอาชญากรรมจัดว่าสื่อมวลชนละเลยสิทธิเด็กและเยาวชน การพัฒนาเด็ก
- 6) เด็กและเยาวชนที่ดูข่าวอาชญากรรมเป็นประจำ จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรง และมีจิตใจแข็งกระด้าง²⁸

Bo Reimer และ Karl E. Rosengren ได้กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมและการดำเนินชีวิต (Socialization and Life - Styles) เป็นการปลูกฝังหรืออบรม อาจเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะนำไปสู่การเป็นการขัดเกลาทางสังคม มี 2 ประการ คือ

- 1) สะสมความรู้จากการค้นคว้า เป็นการขัดเกลาทางสังคมเท่าที่สามารถทำได้ในทุกๆ ทางที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการปลูกฝัง

²⁷ พิมพันธ์ รสสุธรรม, แนวทางการปกป้องคุ้มครองนักเรียนจากข่าวอาชญากรรมที่นำเสนอในสื่อโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 157 - 158

²⁸ เพ็งอ้าง, หน้า 158

2) เริ่มด้วยการเข้าใจส่วนประกอบต่างๆ อันลึกซึ้งของการขัดเกลาทางสังคม (ก่อนการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่กระบวนการปลูกฝังที่สำคัญ) โดยการแยกแยะกระบวนการปลูกฝัง²⁹

สื่อมวลชนเปรียบเสมือน *องค์การการปลูกฝัง (The Mass Media As Cultivation Agents)* ปลูกฝังคุณค่า รูปแบบของชีวิตและสื่อ (Values, Life – Styles and the Media) หากเด็กและเยาวชนเกิดความรู้สึกเครียด หลังจากรับ “สื่อ” ผลกระทบต่อมาคือเด็กจะปราศจากความหวังใดๆ และกลายเป็นคนแยกตัว เมื่อกดดันมากเข้า จะทำให้เด็กอยู่ในภาวะเพื่อฝัน นึกคิดไปต่างๆ นานาในทางที่ไม่ดี เช่น อาจคิดที่จะทำร้ายคนอื่น เพื่อจะชดเชยความรู้สึกอ่อนแอและสิ้นหวังของตนเอง และเมื่อเพื่อฝันซ้ำๆ ซากๆ เด็กก็จะเริ่มคิดวางแผนปฏิบัติการรุนแรง และลงมือปฏิบัติในที่สุด³⁰

หลังจากที่ได้กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รุนแรงออกไปแล้ว เด็กบางคนอาจรู้สึกกลัวผลที่ตามมา โดยเขาอาจหนีจากปัญหา เช่น กรณีที่เด็กยิงเพื่อน แล้วยิงตัวเองตายตาม หรือเด็กอาจตั้งปณิธานว่าจะไม่ทำอีก เพราะรู้สึกกลัวผลที่จะเกิดตามมา หรือเด็กบางคนอาจหลอกตัวเองว่า สิ่งที่ตนเองทำไปนั้นไม่เป็นไร ซึ่งถ้าเป็นกรณีเช่นนี้ เด็กคนนั้นจะก้าวเข้าสู่สภาวะที่ก้าวร้าวต่อไปอย่างไม่รู้วันสิ้นสุด

พฤติกรรมความรุนแรง จึงเกิดมาจากต้นตอความคิดในแง่ลบที่เกิดขึ้นในตัวตนๆ หนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นความเกลียดชัง ความเคียดแค้น ความพยาบาทอาฆาต หรือความต้องการทำร้ายผู้อื่นบวกกับประสบการณ์ที่ตนเห็นความรุนแรงอย่างซ้ำซาก เช่น เห็นการยิงกันในจอโทรทัศน์บ่อยๆ เล่นเกมฆ่าฟันกันหลายๆ ครั้ง หรือประสบการณ์ที่เจอกับตัวแม่เพียงครั้งเดียว เช่น ถูกเพื่อนทำร้าย ถูกพ่อเตะ ฯลฯ ร่วมกับการขาดทักษะในการจัดการกับปัญหา คือ ไม่สามารถคิดหาวิธีจัดการกับปัญหาอย่างเหมาะสมได้ เมื่อคนๆ หนึ่งมีปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมา จะส่งผลให้คนนั้นกลายเป็นคนมีพฤติกรรมที่รุนแรงได้

สื่อมวลชนศึกษา (Media Education) : สังคมต้องรู้เท่าทันสื่อ

Keval J.Kumar ได้กล่าวว่า สื่อมวลชนศึกษา คือ การศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้และทักษะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสื่อมวลชนสมัยใหม่ ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ จนเกิดกระบวนการวิพากษ์

²⁹ Bo Reimer and Karl Rosengren, E. “Cultivated Viewers and Readers : A Life – Styles Perspective” In *Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research*, (London : Sage Publication, Inc., 1990), p. 182 - 189

³⁰ สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 5

วิจารณ์สื่อ เพราะสื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคคลในสังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านความคิด และพฤติกรรม³¹

Art Silverblatt ได้กล่าวไว้ในการประชุม National Leadership Conference Media Literacy ได้ให้คำจำกัดความพื้นฐานของสื่อมวลชนศึกษาว่า คือความสามารถของประชาชนที่จะ เข้าถึง แยกแยะและสร้างสรรค์ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องประสงค์อันสำคัญ³²

The National Telemedia Council (NTC) ได้ให้คำจำกัดความ สื่อมวลชนศึกษา ว่า เป็น ความสามารถในการเลือก การเข้าใจที่เข้าถึงภายในข่าวสาร ข้อมูล ลักษณะรูปแบบ การกระทบ กระเทือน อุตสาหกรรมการผลิต ผลต่อปัญหา การประเมินค่า การสร้างสรรค์และการตอบสนอง อย่างรอบคอบต่อสื่อที่บริโภค เป็นภาพที่เกิดมาจากจิตใจ เป็นผลจากการตัดสินใจ จะต้องใช้ใจในการพิจารณาตัดสินถึงผลสะท้อนทุกเพศ ทุกวัย ดังต่อไปนี้

- 1) เกิดการรับรู้อันสำคัญในการสร้างตัวเลือก และการจัดการกับเวลาที่ใช้ไปกับสื่อ
- 2) ความชำนาญในการเรียนรู้อันสำคัญต่อการมอง และศึกษาสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ เพื่อทำการแยกแยะ และตั้งคำถามว่า สิ่งใดที่อยู่ในประเด็นของเรื่อง วิธีการผูกเรื่อง และอะไรที่สามารถจะเกิดขึ้นได้³³

โครงการส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก (กสค.) ได้ให้ความหมายว่า “สื่อมวลชนศึกษา” (Media Education) คือ การเรียนรู้เพื่อที่จะสามารถเลือกรับ เข้าใจ (ในรูปแบบ เนื้อหา อุตสาหกรรม การผลิต ผลกระทบ) รู้จักตั้งคำถาม ประเมินและมีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างมีเหตุมีผลต่อสื่อที่บริโภค สื่อมวลชนศึกษาเป็นการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อให้เกิดการรู้เท่าทัน มีวิจารณ์ญาณ และมีปฏิกิริยาสะท้อนทั้งทางบวกและลบต่อการรับสื่อ ทักษะดังกล่าวมีความจำเป็นสำหรับคนในสังคม ที่เทคโนโลยีการสื่อสารเจริญรวดเร็ว³⁴

รศ. ดร.วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ กรรมการบริหารหลักสูตรนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้กล่าวว่า ปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรุนแรง สื่อลามก ยาเสพติด การมีเสรีภาพทางเพศอย่างไร้ขอบเขต การหลงใหลวัตถุนิยม การคั่งเกมอินเทอร์เน็ต ความเสื่อมของศาสนาและจริยธรรม หลายคนบอกว่าล้วนมีสาเหตุเชื่อมโยงกับสื่อ โดยเฉพาะปัญหาของเด็ก

³¹ Kumar, keval, J. Media Education Communication and Public Policy, (Bombay : Publishing House, 1995), p. 8

³² Art Silverblatt, Media Literacy : Keys to interpreting media messages, (London : Westport, 1995), p. 2

³³ Art Silverblatt and Eliceiri Enright, Ellen, M. Dictionry of Media Literacy, (Westport, Ct : Greenwood Press, 1997), p. 48

³⁴ โครงการส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก, สื่อมวลชนศึกษา, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

และวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “อัปยา – ทำดี – ฟรีเช็กส์” สื่อ ก็ถูกตราหน้าว่า คือ ผู้ร้าย คือผู้ที่ควร
ถูกควบคุม เปิดหนังสือพิมพ์หน้า 1 ก็เห็นข่าวข่มขืน หรืออาชญากรรมเต็มเกลื่อน พลิกดู
นิตยสารต่างประเทศก็เต็มไปด้วยเทคนิคทางเพศรส สื่ออินเทอร์เน็ตก็มากด้วยเว็บไซต์ภาพเปลือย
โทรศัพท์มือถือถือก็โหลดรูปลามกได้ 24 ชั่วโมง³⁵ นพ. ประเวศ วะสี บอกว่า สื่อมวลชนต้องปรับ
กระบวนการทัศน์ใหม่ คือ ปรับจาก สื่อความเห็นมาเป็น สื่อความรู้ จึงจะสามารถสร้างความรู้ให้กับ
ประชาชน³⁶ แต่ คุณบัณฑิต ล่ำซำ ก็บอกว่า ไม่มีใครบังคับสื่อได้แม้แต่กฎหมาย โลกของสื่อ หนีไม่
พ้นความจริงของ “โลกธุรกิจอยู่ในความครอบงำของอำนาจทุน”³⁷

ทางออกของปัญหา จึงควรใช้แนวคิดเชิงพุทธ ที่เราต้องพึ่งพาตนเองโดยการ “เรียนรู้สื่อ
และเท่าทันสื่อ” เพราะความจริงแล้ว “สื่อ” จะมีอิทธิพลต่อปัญหาดังกล่าวข้างต้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับ
ความเข้มแข็ง และรู้เท่าทันสื่อของตัวเอง ถ้าเรา อ่านสื่อออก วิเคราะห์ได้ว่า สื่อที่เห็นนั้น อะไร
คือความจริง อะไรไม่จริง อะไรคือสิ่งที่สื่อสร้างขึ้นแบบเหนือความจริง เพื่อจูงใจคน เราก็มี
ภูมิคุ้มกันพอ สิ่งเหล่านี้ต้อง สอนกันตั้งแต่เด็ก เหมือนฉีดวัคซีนป้องกันพิษสื่อ แต่ยังมีผู้คนอีกมาก
มายที่ด้อยการศึกษา ยังขาดความรู้และข้อมูลที่ต้องเพียงพอจะเลือกสรรหรือวินิจฉัยได้เองว่า
อะไรถูก อะไรควร อะไรควรเชื่อไม่ควรเชื่อ โดยเฉพาะ “วัยรุ่น”

“วันเวลาได้พิสูจน์ตัวของมันเองแล้วว่า สภาพพื้นฐานทางสังคมไทยนั้นยังอ่อนแอและ
เปราะบางอยู่มาก ประชาชนมากมาย โดยเฉพาะที่อยู่ต่างจังหวัด ได้ใช้ชีวิตหลงระเหิดไปตามการ
ชักนำของสื่อทางโทรทัศน์ ภาพยนตร์และสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ด้วยความรู้เท่าไม่ทันกาล และเมื่อเกิด
สภาพเศรษฐกิจถดถอยขึ้น ทำให้กลายเป็นหนี้สินรุงรัง และเช่นกัน สื่ออีกเช่นกันที่ชี้นำและเลือก
ทางออกคือ การฆ่าตัวตาย ให้ผู้คนมากมายเหล่านั้น”³⁸

“บุญคุณต้องทดแทน แค้นนี้ต้องชำระ” บรรดาคอหนังยุทธจักร ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ไม่มี
ใครที่ไม่เคยได้ยินประโยคนี้ ทั้งบางคนยังถือเป็นคติประจำใจอีกด้วย บุญคุณต้องทดแทน...ไม่มี
ใครปฏิเสธ และเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้เด็กๆ ได้ยึดถือปฏิบัติ แต่ต้องโดยมิใช่ไม่คำนึงถึงชั่วดี แค้นนี้
ต้องชำระ มิใช่มีแต่ในหนังจีนเท่านั้น ในหนังไทยก็มี หนังฝรั่งก็มี ยิ่งหนังคาวบอย ใช้ปืนดวลกัน
เป็นตระกูลๆ พวกนี้จะไม่แก่ตาย เพราะล้างแค้นกันตายหมด การ์ตูนที่เด็กๆ ดู ตั้งแต่สมัยก่อนก็มี
มาตั้งนานแล้ว เช่น เรื่องมดแดง มดเอ็กซ์ เด็กดูเข้าก็เอาเป็นแบบอย่างไป เหตุผลที่เด็กมักจะรับเอา

³⁵ วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, สังคมต้องรู้เท่าทันสื่อ ใน สารสนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ปีที่ 3 ฉบับพิเศษ
ครบรอบ 5 ปี สิงหาคม 2546

³⁶ อ้างถึงใน, เพ็งอ้าง.

³⁷ อ้างถึงใน, เพ็งอ้าง.

³⁸ อรอนงค์ อินทรจิตร และนรินทร์ กรินชัย, ผู้หญิงและเด็ก : เหลือความรุนแรงในครอบครัว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.,

เรื่องความรุนแรงเป็นแบบอย่างกันง่าย ๆ เพราะเด็กทุกคนมีธรรมชาติของความก้าวร้าวอยู่ในตัว เด็กมีแนวโน้มที่จะใช้ความก้าวร้าวอยู่แล้ว ธรรมชาติของมนุษย์นั้นการทำลายง่ายกว่า สะใจกว่า การสร้าง เพราะการทำลายจะทำให้มนุษย์รู้สึกปลอดภัย ใครที่เราเห็นว่าจะเป็นปัญหากับเรา ถ้าเราทำลาย เอาให้ตาย เมื่อเขาเจ็บ เมื่อเขาตาย เราจะรู้สึกปลอดภัย เพราะหมดศัตรู

“เวลาเด็กดูหนังประเภทแก้แค้น รุนแรง เด็กจะเอาตัวเอง “อิน” เข้าไป ด้านหนึ่งเป็นการระบายความก้าวร้าวในตัว แต่ถ้าดูบ่อย ๆ จะซาซึน เห็นการแก้แค้น การทำลายเป็นเรื่องธรรมดา แล้วรับพฤติกรรมนั้นไว้ กลายเป็นคนใจไม่ใส่ระกำในที่สุด เมื่อโกรธ เมื่อถูกแกล้ง ก็ใช้วิธีการโต้กลับ เอาคืน หรือลากเพื่อนมาช่วยทุบทำลาย เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง”³⁹

บทสรุป

สถานการณ์และปัญหาของเด็กและเยาวชนไทย มิได้ลดน้อยลงแม้แต่น้อย มีแต่จะเพิ่มขึ้น สลับซับซ้อนกว่าเดิม และดูจะยุ่งยากจนแก้ไขเยียวยาแทบมิได้ ในปัญหาของเด็กและเยาวชนไทย มีมากมาย นับแต่การเป็นผู้บริโภคนิยม การสูบบุหรี่ ดื่มสุรา ยาเสพติด เพศเสรี การเล่นพนัน หวบบอล การเล่นเกมที่รุนแรง อ่านหนังสือญี่ปุ่นไปเปลือย ดูวีซีดี ซีดีไปราคาถูก อินเทอร์เน็ตที่เข้าเว็บหาเรื่องเช็กชู้ได้ง่าย การทะเลาะวิวาท การทำผิดกฎหมาย การฆ่าตัวตาย การคลังโคลัวัฒนธรรมตะวันตกและญี่ปุ่น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบแวดล้อมทางสังคม ที่เต็มไปด้วยสิ่งยั่วยุและกระตุ้นการมรณ

การนำเสนอสารที่ไม่เหมาะสมผ่านทางสื่อต่างๆ อย่างชัดเจนแทบทุกวัน ก็อาจทำให้เยาวชนเห็นความรุนแรงเป็นของธรรมดา เกิดความซาซึน ทำให้เกิดความประมาทหรือเกิดความกล้าในทางที่ผิด นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงของเยาวชนไทย ส่งผลให้มีทัศนคติที่เห็นด้วยกับการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงมากขึ้น สื่อมวลชนควรคำนึงถึงในเรื่องการเรียนรู้ การเลียนแบบ การเกิดความซาซึนในจิตใจและการปลุกฝังในเรื่องของความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นกับผู้รับสารในระยะยาว โดยเฉพาะเด็กรับสารที่ไม่เป็นประโยชน์อาจส่งผลให้เด็กเป็นคนที่รู้จักใช้เหตุผลไม่รู้วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้องและไม่รู้จักจริงในเรื่องต่างๆ เยาวชนมีการรับรู้สะสมมาอย่างต่อเนื่อง มีผลกระทบต่อความทรงจำ ลักษณะท่าที และพฤติกรรม โดยเฉพาะสารที่นำเสนอถึงความรุนแรงจนเยาวชนสามารถรับรู้ได้ และเห็นว่าเป็นเรื่องปกติทั่วไปที่ต้องเห็นหรือพบเจอทุกวัน และความรุนแรงอาจเป็นชนวนที่กระตุ้นให้เกิดอาชญากรรมได้ ทั้งนี้เป็นเพราะวัยรุ่นมองว่าความรุนแรงในสื่อมวลชนนั้นเมื่อได้เห็นบ่อยๆ แล้วนั้นจะทำให้เกิดความรู้สึกว่า เป็นเรื่องธรรมดา อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อพฤติกรรมได้นั่นคือ อาจก่อให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบในสิ่งที่ไม่ดีได้ ดังนั้นโอกาส

³⁹ กิติกร มีทรัพย์, สอนลูกรับสื่อ ใน จุลสารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในครอบครัว ทอฝัน...ปันรัก, อ้างแล้ว, หน้า 8

ที่จะก่อให้เกิดอาชญากรรมก็ง่ายขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่มีวุฒิภาวะน้อย อีกทั้งความรุนแรงในสื่อ จะก่อให้เกิดผลกระทบกับเด็กประเภนี้มากกว่า

บรรณานุกรม

หนังสือ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “สังคมแห่งความรุนแรง พฤติกรรมสังคมความเลวร้าย.” ใน สังคม
ทุณชน : ยุทธศาสตร์ความล้มสลายของสังคม. กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเดีย, พิมพ์ครั้งแรก,
2539.

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและดูแลเด็กวัยรุ่น. วัยรุ่นวัยสร้างสรรค์เพื่อสังคมไทย.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535.

จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์. “วัฒนธรรมแห่งความรุนแรง : พฤติกรรมเบื้องต้นที่อยากจะแก้ไข.” ใน จาก
ความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์ สันติภาพ...ความหวังที่ปลายรุ้ง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), พิมพ์ครั้งแรก, 2543.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ทั้งเป็น “เหยื่อ” และ “ฆาตกร”? : สู่ทฤษฎีทั่วไปว่าด้วยความรุนแรงในสังคม
ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, พิมพ์ครั้งแรก, 2546.

วัชรวิภา คลายนาท. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2530.

สุชา จันทน์เอม. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541.

สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร. การสื่อสารกับสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2533.

อรสม สุทธิสาคร. อาชญากรรมเด็ก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), พิมพ์ครั้งที่ 3,
2544.

อรอนงค์ อินทราจิต และนรินทร์ กรินชัย. ผู้หญิงและเด็ก : เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว. ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.

เอกสารอื่นๆ

โครงการส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก. “สื่อมวลชนศึกษา.” ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สุกัญญา ตีระวนิช. “อิทธิพลของสื่อต่อเด็กในกรุงเทพมหานคร.” ใน รายงานสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การสื่อสารเพื่อเด็กและเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549).” กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544.

สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. “แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540 -2544.” กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2539.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, เมตตา วิวัฒนานุกูล และโสวรรณ คงสวัสดิ์. “รายงานการวิจัยเรื่อง การเสนอภาพของเด็กในข่าวหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์.” กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

วิทยานิพนธ์

กมลวรรณ โล่ห์สืวานนท์. “ความรุนแรงในข่าวโทรทัศน์กับทัศนคติความรุนแรงของนักเรียนระดับมัธยมปลาย.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

พิมพ์ฉัตร รสสุธรรม. “แนวทางการปกป้องคุ้มครองนักเรียนจากข่าวอาชญากรรมที่น่าเสนอในสื่อโทรทัศน์.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

วารสาร

จับกระแส, ประจำเดือน มีนาคม – เมษายน 2543.

สาสน์นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ปีที่ 3 ฉบับพิเศษ ครอบคลุม 5 ปี สิงหาคม 2546.

หนังสือพิมพ์

มติชน, 11 มกราคม 2543.

มติชน, 27 มกราคม 2543.

มติชน, 24 กันยายน 2547.

กรุงเทพธุรกิจ, 30 มกราคม 2543.

Books

Art, Silverblatt. Media Literacy : Keys to interpreting media messages, pp.2. London : Westport, 1995.

Art, Silverblatt and Eliceiri Enright, Ellen, M. Dictionary of Media Literacy, pp.48. Westport, Ct : Greenwood, 1997.

Bo Reimer and Karl, Rosengren, E. "Cultivated Viewers and Readers : A Life – Styles Perspective." In Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research pp.182 – 189. London : Sage Publication, Inc., 1990.

Gerbner George. "Cultivation Theory." In Communication Theories : Origins, Methods and Uses in the Mass Media, pp. 268. Addison : Wesley Longman, Inc., 2001.

Kumar, Keval, J. Media Education Communication and Public Policy, pp.8. Bombay : Publishing House, 1995.

Michale, Morgan and Nancy, Signorielli. "Cultivation Analysis : Conceptualization and Methodology." In Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research, pp.13 – 23. London : Sage Publication, Inc., 1990.

**สื่อมวลชนกับบทเรียนความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา:
กรณีเหตุการณ์ความรุนแรงในประเทศกัมพูชา พ.ศ.2546^{*}**

ชนกพร พัวพัฒน์กุล

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. บทนำ

สื่อมวลชนมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการสร้างภาพลักษณ์ (image) และแบบฉบับ (stereotype) ของคน กลุ่มคน สถาบัน หรือวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดขึ้นต่อความรับรู้ของผู้อ่าน หรือช่วยตอกย้ำภาพลักษณ์ของสิ่งนั้นที่สังคมได้รับรู้และเข้าใจมาก่อนแล้วให้ฝังแน่นยิ่งขึ้น การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนจึงทำให้เราเกิดภาพลักษณ์ต่อคน กลุ่มคน สถาบัน วัตถุและสิ่งต่างๆ ในโลก อันจะส่งผลต่อพฤติกรรม การกระทำ และการแสดงออกของเรามีต่อคน กลุ่มคน สถาบัน วัตถุและสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ดังเช่นที่ Merrill (1983) กล่าวไว้ว่า

“ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ประชากรทั่วโลกจำนวนมากมีภาพลักษณ์หรือแบบฉบับของชนชาติอื่นอยู่ในใจอยู่แล้ว และเป็นที่แน่ชัดว่า ภาพลักษณ์เหล่านี้จะนำไปสู่ความเข้าใจผิดๆ ในบางเวลา บางสถานที่และบางสถานการณ์ได้”

ในการเสนอข่าวเกี่ยวกับต่างชาติในหนังสือพิมพ์ก็เช่นกัน นอกจากจะเป็นตัวสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐบาลนั้นๆ แล้ว หนังสือพิมพ์ยังสร้างคุณลักษณะแบบใดแบบหนึ่งของคนชาติดังกล่าวในใจผู้อ่านอีกด้วย

ตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันแนวคิดข้างต้นได้อย่างชัดเจนคือกรณีความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาเมื่อ พ.ศ.2546 ที่การรายงานข่าวได้ทำให้เกิดความไม่พอใจ ความขัดแย้งระหว่างคนเขมรกับคนไทย จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในที่สุด

กัมพูชามีอาณาเขตติดต่อกับไทยทั้งทางบกและทางน้ำ ยาวกว่า 1,200 กิโลเมตร และมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน เขียน ธีระวิทย์ และ สุณัย ผาสุก (2543: 1) กล่าวว่า “คนที่อาศัยอยู่ตามชายแดนของทั้งสองประเทศอาจจะรู้จักและเข้าใจกันดี ทั้งในแง่ดีและแง่ร้ายของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่รัฐบาลที่กรุงเทพมหานครและที่กรุงเทพฯ รวมทั้งสื่อมวลชนของทั้ง 2 ฝ่าย ยังมีความรู้ความเข้าใจกันน้อยมาก” ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งรุนแรงดังกล่าวนี้อขึ้น จึงถึงเวลาที่ทั้งสองฝ่ายควรให้ความสนใจติดตามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในแง่มุมต่างๆ ให้ลึกซึ้ง เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีกในอนาคต ใน

^{*} บทความนี้ปรับปรุงจากภาคนิพนธ์วิชาปริชเฉทวิเคราะห์ ภาคปลาย ปีการศึกษา ๒๕๔๖ และเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนของไทย นอกจากจะต้องเข้าใจกัมพูชาแล้ว ยังต้องเข้าใจตนเองให้มากขึ้นด้วยว่าไทยมองกัมพูชาอย่างไร

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ภาษาในรายงานข่าวและข้อเขียนต่างๆ ในหนังสือพิมพ์รายวันไทย กรณีเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในประเทศกัมพูชา พ.ศ.2546 โดยเลือกศึกษาจากหนังสือพิมพ์ที่สวนดุสิตโพล (2546) ได้ทำการสำรวจแล้วว่าเป็น “หนังสือพิมพ์ภาษาไทย ที่ประชาชนรับรู้ข่าวเขมรเผาสถานทูตไทย เป็นสื่อแรก” 5 อันดับ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คมชัดลึก ข่าวสด และมติชน ตั้งแต่ มกราคม - กุมภาพันธ์ 2546 เพื่อตอบคำถามต่อไปนี้ (1) สื่อมวลชนไทยนำเสนอภาพของกัมพูชาและและเหตุการณ์ความรุนแรงและที่เกิดขึ้นอย่างไร (2) การรายงานข่าวประเทศเพื่อนบ้านในหนังสือพิมพ์รายวันของไทย มีส่วนในการสร้างความขัดแย้งและส่งเสริมการใช้ความรุนแรงระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านหรือไม่ และ (3) สื่อมวลชนไทยควรมีบทบาทในการคลี่คลาย แก้ไข และป้องกันปัญหาความขัดแย้งรุนแรงที่เกิดขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างไร

2. กรอบแนวคิดและข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์ปริจเฉทเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) หรือ CDA ซึ่งหมายถึง การวิเคราะห์ตัวบท (text) ภายใต้บริบททางสังคม (social context) เป็นกรอบในการศึกษา

แฟร์คลอ (Fairclough 1995) เสนอแนวคิดการวิเคราะห์ปริจเฉทเชิงวิพากษ์ โดยอธิบายว่า เป็นการศึกษาโครงสร้างของภาษาในปริจเฉทเพื่อทำความเข้าใจสังคม เพื่อให้มองเห็นวิธีการในการใช้อำนาจ การครอบงำ และความไม่เท่าเทียมกัน ที่ถูกผลิตและผลิตซ้ำภายใต้อุดมการณ์บางอย่าง อาจกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ปริจเฉทตามแนวของ การวิเคราะห์ปริจเฉทเชิงวิพากษ์ก็เพื่อให้เข้าใจอุดมการณ์ (ideologies) หรือความคิดความเชื่ออย่างเป็นระบบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมในการใช้ภาษานั้นเอง

CDA สนใจหน้าที่ของภาษาในด้านที่สามารถชักชวนและหล่อหลอมความคิด จึงเป็นกรอบทฤษฎีที่เหมาะสมที่จะใช้ศึกษาปริจเฉทสาธารณะ (public discourse) ซึ่งรวมถึงปริจเฉทสื่อมวลชน เช่นหนังสือพิมพ์ (Blommaert, 1997 และ van Dijk, 1995 อ้างใน กฤษดาวรรณ 2543) กล่าวว่า การศึกษาในแนวนี้นี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่าปริจเฉทสาธารณะเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์หรือระบบพื้นฐานของการที่สมาชิกของกลุ่มสังคมมีความคิดความเชื่อร่วมกัน เช่น ทศนคติ (attitude) ความรู้ (knowledge) ค่านิยม (value) มุมมอง (perspective) และความคิดที่ฝังแน่นและมักเป็นไปในทางลบ (stereotype) และปริจเฉทไม่เพียงสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นแต่ยังสร้างขึ้นตามเป้าหมายของผู้ผลิตปริจเฉทนั้นๆ อีกด้วย

2.1 ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

ข้อมูลที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ ข่าวและข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานคร ประเทศกัมพูชา ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 5 ฉบับ คือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คมชัดลึก ข่าวสด และมติชน ตั้งแต่เดือนมกราคม 2546 – กุมภาพันธ์ 2546 โดยเน้นศึกษาในช่วงวันอังคารที่ 28 มกราคม 2546 – วันจันทร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2546 เพราะเป็นช่วงเวลาที่มียาวเหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏเป็นพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ทั้ง 5 ฉบับ

หนังสือพิมพ์ทั้ง 5 ฉบับ มียอดจำหน่ายตั้งแต่ 200,000-800,000 ฉบับขึ้นไปต่อวัน โดยหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมียอดจำหน่ายสูงสุด รองลงมาคือเดลินิวส์ ข่าวสด มติชนและคม ชัด ลึก ตามลำดับ จึงถือได้ว่าเป็นสื่อขนาดใหญ่หรือสื่อกระแสหลัก (conglomerate/mainstream media) ที่สามารถสื่อความคิด ความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลารวดเร็ว และสามารถสร้างสิ่งที่เรียกว่า “กระแส” โดยอาศัยภาษาเป็นตัวนำพา ทำให้ผู้คนต่างกลุ่มคุยเรื่องเดียวกันและมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งคล้ายกันได้ จึงนับเป็นสื่อที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อความรู้ ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม การกระทำและการแสดงออกของคนในสังคม

3. ปริมาณการนำเสนอ รูปแบบและประเด็นข่าว

ปริมาณการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจลที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันไทยทั้ง 5 ฉบับ คือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ข่าวสด และคมชัดลึก นั้นมีปริมาณที่ไม่แตกต่างกันมากนัก และมีแนวโน้มของการเพิ่ม-ลดไปในทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจน สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1	28 ม.ค.-29ม.ค. ก่อนเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานคร
ช่วงที่ 2	30 ม.ค.-31ม.ค. หลังเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานคร
ช่วงที่ 3	1 ก.พ.-21ก.พ. รัฐบาลไทยกับการดำเนินมาตรการต่างๆต่อกัมพูชา

ปริมาณการเสนอเนื้อหาดังกล่าว สอดคล้องกับความเคลื่อนไหว นโยบาย และมาตรการต่างๆ ของฝ่ายรัฐบาลไทย ทั้งก่อนและภายหลังเกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้น กล่าวคือ ในช่วงแรกที่ฝ่ายไทยโดยเฉพาะบุคคลสำคัญของไทย เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มองว่าข่าวที่เกิดขึ้นเป็นเพียงเรื่องของบุคคล ไม่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปริมาณการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวยังมีไม่มากนักและเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่เมื่อเกิดเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานครขึ้น ปริมาณการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวในหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ต่างเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จนเมื่อรัฐบาลไทยเริ่มมีท่าทีที่ชัดเจนต่อเหตุการณ์ดังกล่าวมากขึ้น และได้ดำเนินมาตรการต่างๆกับกัมพูชา ตลอดจนพยายามควบคุมคนไทยให้อยู่ในความสงบ ไม่ให้ก่อเหตุเพื่อ “ตอบโต้” เขมร ปริมาณการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเริ่มลดลง แล้วจึงค่อยเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเพื่อเสนอข่าวความยาก

ลำบากของชาวกัมพูชา อันเป็นผลมาจากนโยบายที่แข็งกร้าวของฝ่ายไทย และเพื่อเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา

รูปแบบของเนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานครนั้น มีทั้งที่เป็นข่าว ภาพข่าวและคำบรรยาย รายงานพิเศษ บทสัมภาษณ์ บทบรรณาธิการ บทความ คอลัมน์ การ์ตูน ข้อเขียนปกิณกะต่างๆ ไปจนถึงโฆษณา โดยปรากฏในรูปแบบของข่าวมากที่สุด รองลงมาได้แก่ รายงานพิเศษเพื่อให้ข้อมูลประกอบหรือเพื่อสรุปและอธิบายข่าว และภาพข่าวประกอบคำบรรยาย

ถึงแม้ว่าการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจลเผาสถานทูตไทยในกัมพูชา จะปรากฏในรูปแบบของข่าว ภาพข่าว และรายงานพิเศษ ซึ่งถือกันว่าเป็น “ข้อเท็จจริง” มากกว่าบทบรรณาธิการ บทความ และข้อเขียนเพื่อแสดงความคิดเห็นอื่นๆ ซึ่งถือกันว่าเป็น “ข้อคิดเห็น” แต่ในความเป็นจริงแล้ว การนำเสนอ “ข้อเท็จจริง” ในรูปแบบของข่าว คำบรรยายภาพข่าว และรายงานพิเศษต่างๆ ก็มีใ้ข่าวจะปราศจากข้อคิดเห็นเสมอไป เพราะจากการศึกษาพบว่าเนื้อหาในข่าว คำบรรยายภาพข่าว และรายงานพิเศษต่างๆ โดยเฉพาะส่วนที่ปรากฏเป็นข่าวหน้าหนึ่งนั้น มีการสอดแทรกทัศนคติ มุมมองและความคิดเห็นของผู้เขียนที่มีต่อบุคคล การกระทำ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อยู่ไม่น้อย อาจโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ โดยอาจเสนออย่างตรงไปตรงมาหรือใช้กลวิธีต่างๆ เช่น กลวิธีทางภาษา แบบและขนาดอักษร ภาพข่าว และการจัดหน้า เป็นต้น เช่นในการรายงานข่าวว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงเสด็จประพาสเมืองหงสาวดี” ในช่วงก่อนเกิดจลาจล สื่อมวลชนไทยก็ได้สอดแทรกทัศนคติผ่านการใช้ภาษาในลักษณะต่างๆ เช่น

- เป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผล และเกิดขึ้นกะทันหัน โดยไม่มีเค้ามาก่อน

ตัวอย่าง เขมรมาแปลก ขุนนายกฯ “สุนเซน”สั่งแบน”กบ”สุนันท์ คงยิ่ง
นางเอกหมายเลขหนึ่งของเมืองไทย ถอดละครดัง”ลูกไม้กลัดต้น” ออกจากทีวีเขมรดื้อๆ
(ข่าวสด 28 ม.ค. 46)

สำหรับกรณีพิพาทพิสัยลักษณะข่าวลือทำนองว่า คนดังวงการบันเทิงของไทย
พุดจาตุหิ้นความรู้สึประเทศเพื่อนบ้านลักษณะนี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วเมื่อปี 2543
(ข่าวสด 28 ม.ค. 46)

- เป็นการกระทำที่เกินกว่าเหตุ

ตัวอย่าง โดยนายกรัฐมนตรี สุน เซน ถึงกับสั่งห้ามฉายละครทุกเรื่อง
ที่ กบ-สุนันท์เป็นนางเอกอีกด้วย
(คมชัดลึก 28 ม.ค.46)

- เป็นการกระทำที่ขาดวุฒิภาวะและไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นผู้
ใหญ่และเป็นผู้นำประเทศ

ตัวอย่าง ไม่น่าเชื่อ ผู้หลักผู้ใหญ่อย่างนายกสุน เซนของกัมพูชา

จะเส้นด้ายสั่งห้ามทีวีแพร่ละครของหนูกับ สุวนันท์ คงยิ่ง

โดยคำเด็กกรุณากุณหลานเสียผู้เสียคน

.....

หนูหนักๆไว้ บางเรื่องต้องฟังไว้ 2 หน

(เดลินิวส์ 29 ม.ค.46)

ประเด็นต่างๆ ที่สอดแทรกอยู่ในการเสนอข่าวนี้ อาจมีคุณค่าในแง่ของ “ข้อเท็จจริง” ไม่เท่าประเด็นหลักที่สื่อเลือกนำเสนอ แต่ก็ถือเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญในการเสนอภาพ (represent) ของบุคคล การกระทำ เหตุการณ์ ฯลฯ และมีผลต่อภาพลักษณ์ (image) และแบบฉบับ (stereotype) ของบุคคล การกระทำ เหตุการณ์ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในความรับรู้ของผู้อ่าน

4. ภาพของเขมรในสื่อมวลชนไทย

จากการรายงานข่าวในลักษณะข้างต้น ทำให้ภาพของ “เขมร” ในเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานคร ปรากฏในสื่อมวลชนไทยในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.1 เขมรสร้าง “ข่าวลือ”

สื่อมวลชนไทยได้พยายามเน้นย้ำอยู่ตลอดเวลาว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดจากการ “สร้างข่าวลือ” ของสื่อมวลชนเขมร กลวิธีที่พบได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับข่าวที่ไม่เป็นความจริง และคำที่มักปรากฏร่วมกัน ทั้งคำนาม เช่น ข่าวลือ ข่าวโคมลอย ต้นตอ คำกริยา เช่น ลือ มั่วฉ่ำ กล่าวหา กระพือ ขยายผล ปลอ่ยข่าว และคำขยาย เช่น แซด ครึกโครม อื้อฉาว แพร่ สะพัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบการใช้ถ้อยคำสำนวน เช่น จับแพะชนแกะ และใช้ความเปรียบ เช่น จุดไฟ แพร่สะพัดเป็นไฟลามทุ่ง เป็นต้น

4.2 เขมร “ไร้เหตุผล” และ “ทำเกินกว่าเหตุ”

การเสนอ “ภาพ” ปฏิกริยาของชาวเขมรในลักษณะที่รุนแรง แต่เสนอข่าวและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกัมพูชา พร้อมทั้งประเมินเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพียง “เหตุการณ์เข้าใจผิด” นั้น มีการใช้น้ำเสียงเป็นเชิงตำหนิชาวเขมรและผู้นำเขมรว่า “ไร้เหตุผล” และ “ทำเกินกว่าเหตุ” ดังจะเห็นได้จากการใช้คำ ถึงขนาด แค่คำคำเดียว ตลอดจนใช้สำนวน น้ำผึ้งหยดเดียว เมื่อกล่าวถึงปฏิกริยาที่รุนแรงของชาวเขมร

“ภาพ” ปฏิกริยาที่รุนแรงและ “เกินกว่าเหตุ” ของชาวเขมรนั้นถูกเสนอด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้คำศัพท์ โดยเฉพาะคำกริยาเช่น แอนตี้ ประณาม ต่ำกราบ คว้าบาตร เจ็บแค้น เมื่อกล่าวถึงความไม่พอใจของคนเขมร และใช้ความเปรียบเปรียบเทียบความไม่พอใจของคนเขมรกับ ไฟ และ คลื่น ตลอดจนใช้คำที่มีความหมายไม่ดีหรือไม่สุภาพเมื่ออ้างถึงคำที่คนเขมรกล่าวถึงคนไทย เช่น ไร้ค่า กราบดิน และใช้คำสรรพนามเรียกสุวนันท์ว่า “นัง” เป็นต้น

4.3 เขมร “ป่าเถื่อน”

ภาพดังกล่าวถูกนำเสนอและเน้นย้ำด้วยกลวิธีต่างๆ โดยเฉพาะการเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงการทำร้ายและความรุนแรงของชาวเขมร ทั้งคำกริยาเดี่ยวๆ เช่น ฮือ ตี เผา ปล้น บุก ล้อมกรอบ กระจา คุดล้มคั้ง คำกริยาหลายคำซ้อนกัน เช่น ขว้างปา ทูบทำลาย เผาทำลาย คั่นหาและทำลาย บ้าคลั่งบุกเผาทำลาย ตระเวนไล่ทุบตี ตอปล้นทุบไล่ ทูบทำลายและปล้นชิง ลากตัวไปรุมข่มขืน คำกริยาที่แสดงอาการของคนไทยว่าต้อง โกลาหล หนีตาย เอาชีวิตรอด หนีหนี รักษาชีวิต หมดตัว คำขยายที่แสดงกริยาอาการของคนเขมร เช่น ป่าเถื่อน บ้าคลั่ง คำขยายที่แสดงผลจากการกระทำ เช่น พินาศ วอดวาย ย่อยยับ และคำเชื่อมที่แสดงการกระทำที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ไม่ใช่แค่เผา ยังปล้น-ทุบคนไทย, ในเหตุการณ์จลาจลนอกจากจะมีการเผาธงชาติไทยแล้ว ยังมีการทำลายพระบรมฉายาลักษณ์ เป็นต้น

มีการใช้ความเปรียบ ลูกกลม เปรียบความรุนแรงและการขยายวงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับไฟ นอกจากนี้ยังใช้คำนามที่เกี่ยวข้องและเป็นของของคนไทย เช่น คนไทย ธงชาติ สถานทูต พระบรมฉายาลักษณ์ โรงแรม ร้านค้า เพื่อแสดงว่าไทยเป็นผู้เสียหายจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเน้นว่าเสียหายอย่างรุนแรงและไม่คาดคิดด้วยการใช้เครื่องหมายวรรคตอน ! ประกอบในพาดหัวข่าว โดยเฉพาะคำ “คนไทย ธงชาติ สถานทูต พระบรมฉายาลักษณ์” นั้น เป็นคำที่แสดงเกี่ยวข้องกับ “สถาบันสำคัญ” ของไทยคือชาติและพระมหากษัตริย์ ทำให้ภาพการกระทำของเขมรที่เกิดขึ้นกับคนไทยในกรุงพนมเปญ กลายเป็น “การกระทำ” ต่อคนไทยทั้งชาติทันที

“ภาพ” ที่ถูกนำเสนอพร้อมกับความป่าเถื่อนของเขมรคือ ภาพของเป็นผู้ก่อเหตุ เป็น “ผู้กระทำ” และไทยเป็น “ผู้ถูกกระทำ” ดังจะเห็นจากการสร้างนามวลี เช่น เขยื้อ เขยื้อไฟคลอก เขยื้อนรกพนมเปญ เขยื้อกาม เมื่อกล่าวถึงคนไทยที่อยู่ในเหตุการณ์ และใช้คำกริยาที่มีความหมายในทางลบ เช่น แฉ สวได้ เผย แย้ม รุมแฉ เล่า แทนการให้สัมภาษณ์ มีการสร้างนามวลีแทนฝ่ายกัมพูชา เช่น เขมรทมิฬ เขมรป่าเถื่อน เขมรบ้าคลั่ง ผู้ชนที่บ้าคลั่ง ความหฤโหด(ของ)มือบชชาวเขมร โจรเขมร การตั้งสมณนามให้เหตุการณ์จลาจลครั้งนี้ ว่าเป็น ไศกนาฏกรรม พนมเปญทมิฬ การอ้างถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่าเป็น เหตุอัปยศ เรื่องน่าเศร้าสลด เหตุการณ์เลวร้ายที่สุดในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เหตุการณ์หฤโหด และการใช้ความเปรียบ เหมือนตกอยู่ในนรก เหมือนสงครามที่ผู้ชนบ้าคลั่ง นรกพนมเปญ ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีการใช้ลักษณะทางโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่ให้ฝ่ายกัมพูชาเป็นประธานของประโยค เพื่อเน้นว่ากัมพูชาเป็น “ผู้กระทำ” และเน้นการกระทำที่รุนแรงของคนเขมร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เขมรฮือก่อจลาจล

ตีคนไทย

เผาสถานทูตพินาศ

(ไทยรัฐ 30 ม.ค. 46)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการเลือกใช้ประโยคที่ให้ชาวกัมพูชาเป็นผู้กระทำกริยา ในประโยคแรกเพื่อเน้น (focus) ที่ “ผู้กระทำ” และละประธานเพื่อเน้นกริยา “ตี” และ “เผา” ในอีก 2 ประโยคต่อมาเพื่อเน้น “การกระทำ” ที่ชาวกัมพูชาทำร้ายคนไทย มีการใช้โครงสร้างประโยคกรรม “ถูก” เพื่อแสดงให้เห็นความเป็น “ผู้ถูกกระทำ” ของฝ่ายไทยหลายครั้ง เช่น ญวนลวนลามพร้อมเลขาณูการสถานทูต, ถูกกลุ่มมือบราว 7 คน รุมกระชากเสื้อผ้าจนขาดวิน} ดาราสาวชื่อดังขวัญใจ “กบ-สุวนันท์ คงยิ่ง” ถูกสมเด็จฮุน เซน นายกรัฐมนตรี กัมพูชาออกมาเกี่ยวกราด เป็นต้น

■ เขมร “เล่นไม่ซื่อ”

ในระยะแรกของการเสนอข่าว จะเห็นว่าไทยมองภาพความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรว่าแน่นแฟ้นและราบรื่น ไม่น่าจะเกิดปัญหา มีการใช้คำว่า พี่น้อง ญาติ รักใคร่ เข้าใจ และแน่นแฟ้น เมื่อพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นในประเทศกัมพูชา จึงเป็นเหตุการณ์ที่เหนือความคาดหมายของฝ่ายไทย ตรงจุดนี้จึงเริ่มเกิดภาพเขมร “เล่นไม่ซื่อ” ขึ้น และเริ่มพยายามชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ครั้งนี้มีเบื้องหลังจาก “อำนาจ” บางอย่างในเขมรดังจะเห็นได้จาก การใช้คำศัพท์ ทั้งคำนาม เช่น การกลั่นแกล้ง เรื่องลึกลับ เบื้องหลัง คำกริยา เช่น แอบแฝง สร้างสถานการณ์ ผสมโรง แฉ เผย แยม ฯลฯ และการใช้ความเปรียบ เช่น ซักไย เป็นต้น

■ เขมร “หยามศักดิ์ศรี”

สื่อมวลชนไทยได้ประณามเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญที่เกิดขึ้นว่าเป็นการกระทำที่ “ไม่ไว้หน้า” คนไทย” และเป็นการ “หยามศักดิ์ศรี” กันอย่างไม่น่าให้อภัย จึงนำไปสู่ความคิดที่ว่ากัมพูชาสมควรต้องชดใช้และต้องได้รับการลงโทษทันทีอย่างสาสม

■ เขมรต้อง “ง้อ” ไทย

หลังจากเกิดเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญขึ้น สื่อมวลชนไทยได้นำเสนอข่าวโดยการเอ่ยถึงบุคคลหรือหน่วยงานสำคัญของประเทศ เช่น นายกรัฐมนตรี บัวแก้ว บิ๊กจิ๋ว กองทัพอากาศ เพื่อแสดงให้เห็นว่าฝ่ายไทยได้ให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมาก ดังตัวอย่าง

ปิดแดน-ตัดขาด

‘บิ๊กจิ๋ว’ แฉ

มีอำนาจรัฐหนุน

บัวแก้วประณามไม่ยอมช่วย คนไทยฮือปิดสถานทูตเขมร ด้วยพระบารมีมีอุปถัมภ์สงบ

นายกรัฐมนตรีห่วงคนไทยในกรุงพนมเปญที่ตกเป็นเหยื่อจลาจลครั้งป่าเถื่อนของชาวกัมพูชา

สั่งกองทัพอากาศนำเครื่องบิน ซี-130 บินด่วนไปรับคนไทยที่กรุงพนมเปญ

รวมทั้งเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ

(ไทยรัฐ 31 ม.ค. 46)

จากลักษณะทางวาทกรรมสัมพันธที่เลือกใช้จะเห็นว่ามีการใช้ประโยคที่ประเทศไทยเป็นผู้กระทำกริยา โดยละประธานคือ “ไทย” ไว้ เน้นเพียงการกระทำที่เกิดขึ้นคือ “ปิดแดน” และ “ตัดขาด” เพื่อแสดงให้เห็นมาตรการเด็ดขาดที่ไทยใช้ตอบโต้เหตุการณ์จลาจลในประเทศกัมพูชา มีการใช้ประโยคที่เน้นผู้กระทำคือ “นายกรัฐมนตรี” ของไทย ควบคู่กับคำนามและคำกริยา เช่น กองทัพอากาศ เครื่องบินซี-130 ห่วง สั่ง บินด่วน เพื่อเป็นการเสนอภาพว่านายกรัฐมนตรีให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้น และแสดงให้เห็นความรู้สึกและการตัดสินใจแก้ปัญหาของนายกรัฐมนตรีในกรณีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเด็ดขาด

วิธีการที่ไทยใช้แสดงมาตรการ “แข็งกร้าว” ต่อกัมพูชานั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไทยวางตัวอยู่เหนือเขมร ดังจะเห็นได้จากการใช้คำศัพท์ ว่าไทย ได้ เตือน ย้ำ เรียก ประท้วง กักตัว ตะเพิด ฯลฯ เขมร โดยไม่ต้องสนใจท่าทีของฝ่ายเขมรแต่อย่างใด ขณะที่เขมรนั้นได้แต่ ขอร้อง รับปาก ยินดี ฯลฯ ตามที่ฝ่ายไทยขอ โดยไม่มีเงื่อนไข นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการที่สื่อมวลชนได้เสนอข่าวเกี่ยวกับมาตรการที่ ต่างๆ ของฝ่ายไทย ทั้งการสั่งระงับความช่วยเหลือต่างๆ แก่เขมร และการผลักดันแรงงานผิดกฎหมายชาวเขมรออกนอกประเทศ พร้อมกับประณามว่ามาตรการดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อชาวเขมรอย่างมาก และฝ่ายเขมรก็พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ไทยผ่อนปรนหรือยกเลิกมาตรการนั้นๆ ก็ยิ่งเน้นย้ำ “ภาพ” ของเขมรว่าต้อง “จ้อ” ต้องพึ่งพาไทยให้ชัดเจน และต้องพยายามทำให้ไทยพึงพอใจ มากยิ่งขึ้น

5. สื่อมวลชนไทยกับความรุนแรง

จากการศึกษาพบว่า ข่าวและข้อเขียนต่างๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชา และเหตุจลาจลเผาศพคนไทยในกัมพูชาที่ปรากฏในสื่อหนังสือพิมพ์รายวันไทย ได้มีส่วน “สร้าง” และ “เสริม” ความรุนแรงให้เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.1 ตอกย้ำความรุนแรงในอดีต

ไทยกับกัมพูชามีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมายาวนาน พระราชพงศาวดารไทยและหนังสือประวัติศาสตร์และแบบเรียน นิยมกล่าวถึงความสัมพันธ์ไทย-เขมรเกี่ยวกับสงครามในยุคต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงเขมรตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส โดยเสนอภาพของไทยในฐานะ “ผู้ดูแล” และ “ผู้ปกครอง” ที่มีอำนาจเหนือเขมร นอกจากนี้กล่าวถึงความวุ่นวายและการแย่งชิงอำนาจกันภายในประเทศกัมพูชา และความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชากรณีเขาพระวิหารอีกด้วย

“ชุดความรู้เกี่ยวกับเขมร” ดังกล่าวได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นทั้งในรายงานข่าวและข้อเขียนต่างๆ อาทิเช่น

“พิภคแผนทีทหารซีซัด ‘เขมรล่าเขาพระวิหาร’

ซ้ำ ‘สร้างวัดตดถนน’ โอบใต้หน้าผามออีแดง

ไทยมีหวังสูญดินแดนให้เขมรซ้ำรอยประวัติศาสตร์...”

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสถานทูตไทยและคนไทยในกรุงพนมเปญ

ทำให้เลือดไทยเดือดปุดๆ ขึ้นมาจริงๆ ครับ

เป็นอีกครั้งครับที่เขมรทำกับคนไทยอย่างเจ็บแสบ ไล่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้งสมเด็จพระนเรศวร ตอนนั้นเขมรก็เป็นข้าของเรา พอพระนเรศวรไปออกศึก พระยาละแวกก็มาแวกัด ตีหัวเมืองทางอีสานของไทย ร้อนถึงยอดกษัตริย์นักรบของเราต้องยกทัพไปปราบ ตัดหัวเอาเลือดมาล้างพระบาท

ไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาจุฬาราชมนตรีโรดม สีหนุ ก็ฟ้องศาลโลกชิงเขาพระวิหารไปจากไทย แต่พอเขมรสิ้นชาติไล่ฆ่าฟันกันเอง ก็สีหนุคนนี่แหละที่ชมซานหนิตายมาขอตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในเมืองไทย

คราวนี้เอาอีกแล้ว แต่แรงกว่าเก่า เพราะสถานทูตถือเป็นเอกสิทธิ์ของประเทศนั้นๆ ที่ไม่มีใครเข้าไปแตะต้องได้ เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติมาตลอด แต่คนเขมรก็ยังทำกับเราได้ลงคอ

มันน่าคบหาเป็นเพื่อนบ้านกันต่อไปมั๊ยล่ะครับ...”

(คมชัดลึก 1ก.พ.46)

“...ลืมนึกคุณข้าวแดงแกงร้อนเมื่อครั้งสิ้นชาติ รู้ปล่อยให้เขมรแดงไล่ฆ่าเสียให้หมด

จะได้ไม่มีชีวิตอยู่มา เณรคุณคนไทย !?!”

(ไทยรัฐ 3ก.พ.46)

ยิ่งหยิบยกเอาเรื่องราวความขัดแย้งในอดีตมาตอกย้ำมาเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ความไม่พอใจที่เกิดขึ้นในใจผู้อ่านคนไทยรุนแรงและลึกซึ้งมากขึ้นเท่านั้น และในทางกลับกัน การกล่าวถึงเขมรในฐานะ “ผู้แพ้” “ผู้ได้ปกครอง” และ “ผู้ด้อยกว่า” เช่นนั้น ก็ย่อมทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ผู้อ่านที่อาจ (บังเอิญ) เป็นคนเขมรได้เช่นเดียวกัน

5.2 กริดข่าวแปลปัจจุบัน

ในการนำเสนอข่าวและข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ความวุ่นวายและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญนั้น สื่อมวลชนไทยมุ่งนำเสนอภาพของ “ความรุนแรง” ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ อาทิ

เผาสถานทูตไทย

เขมรจลาจล ทหารรูปในหลวง ธุริจไทยวอด ส่งทูตเขมรกลับ

(คมชัดลึก 30 ม.ค.46)

เขมรฮือก่อก่จลาจล ตีคนไทย เผาสถานทูตพินาศ

โรงแรม-ร้านค้าวอดวายหมด! รัฐบาลลดสัมพันธ์ทางการทูต

แค่คำคำเดียว เขมรก่อหวอดบุกเผาธงชาติ-สถานทูตไทยในพนมเปญ ลูกหลานกลายเป็นจลาจล

ทุบทำลายข้าวของคนไทยไม่ไว้หน้า

(ไทยรัฐ 30ม.ค.46)

ผจก.สาวแฉ นาที'เขมรทมิฬ' จ้องข่มขืน!

กระซกเสื่อผ้าขาดวิน พร้อม'เลขาสถานทูต' หยื้อไฟคลอกสาวไส้ ตร.เขมรไถก่อนช่วย
เหยื่อนรกพนมเปญรวมแฉความหฤโหดมีอบชาวเขมร ผจก.โรงแรมรอยัลพนมเปญเล่าวินาทีวิกฤติ
(ไทยรัฐ 1ก.พ.46)

จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนพยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้อ่านรู้ว่า “เกิดอะไรขึ้นในพนมเปญ” คือให้น้ำหนักกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการที่จะทำให้คนไทยเข้าใจที่มาที่ไปของเรื่องที่เกิดขึ้นได้มากเท่าที่ควร กระแสของความรู้สึก ‘เกลียดชัง เคียดแค้น’ คนกัมพูชาจึงเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย และยิ่งตอกย้ำมากขึ้นไปอีกด้วยถ้อยคำระบายนรกในลักษณะต่างๆ อาทิ “ระยำหมาไม่รับประทานจริงๆนะ ไอ้เวร” หรือ “เลวบัดซบจริงๆ พวกเขมรวิสามาร” (ไทยรัฐ 1ก.พ.46) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพยายามเรียกร้องให้รัฐบาล “ตอบโต้อย่างสาสม” และรายงานข่าวเกี่ยวกับมาตรการต่างๆ ของรัฐบาลไทย โดยมุ่งให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก “สะใจ” อาทิ

"ทักษิณ"สุดทนสั่งกองทัพอ-ระดมคอมมานโด-ซี130 เตรียมลุยกัมพูชา
ระบุเป็นเรื่องเลวร้ายที่สุด อภัยรัฐบาล"สุน เชน"ไม่คุ้มครองฝ่ายไทย
(ไทยรัฐ 30 ม.ค.46)

เนรเทศทูตเขมร ตัดสัมพันธ์ เผาโรงเกลือได้!

(เดลินิวส์ 31ม.ค.46)

'สมรังสี'ดอดมาไทย ถูกกักตัว ตะเพิดออกไปทันที

(ไทยรัฐ 2 ก.พ.46)

ส่งทีมบุกเขมร สรุปยอดเสียหาย

(ข่าวสด 3 ก.พ.46)

ทักษิณเมินเขมร ปฏิเสธพาเข้าเฝ้าฯ

(คมชัดลึก 3 ก.พ.46)

การเสนอภาพของ “การตอบโต้” อย่าง “แข็งกร้าว” นี้ อาจ “สะใจ” ความรู้สึกคนไทย แต่ในทางกลับกัน ก็อาจ “กระเทือนใจ” คนเขมร จนอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือความรุนแรงอีกระลอกได้ เพราะเนรเทศ บุก ตะเพิด เผา ฯลฯ นี้ ก็ถือเป็นการใช้ “ความรุนแรง” ในเชิงความคิดกับกัมพูชาได้เช่นเดียวกัน

5.3 บันทึกความสัมพันธ์ในอนาคต

สื่อมวลชนได้สร้างความสร้างความหวาดระแวงให้เกิดขึ้นระหว่างคนไทยกับคนเขมร ด้วยการให้ภาพของคนเขมรว่าไว้วางใจไม่ได้ เป็น “ผู้ร้าย” เป็น “โจร” อาทิ

คุมเข้มชายแดน เขมรอดอยาก ผวา ‘ปล้นสะดม’

(เดลินิวส์ 3ก.พ.46)

ความหวาดระแวงนี้ยังขยายวงมาถึงคนเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการเสนอข่าวการผลักดันคนเขมรที่ทำงานในประเทศไทยออกจากประเทศ

การยกตนเองอยู่ในฐานะ “ผู้ให้” ถึงขนาดช่วยให้กัมพูชาเจริญทัดเทียมประเทศเพื่อนบ้าน และตั้งคำถามว่าเหตุใดกัมพูชาจึงไม่ “สำนึกบุญคุณ” ก็เป็นการเพาะเชื้อของความไม่พอใจที่คนไทยมีต่อกัน กัมพูชาให้ต่อเนื่องออกไปอีก และยิ่งทำให้ความรู้สึก “เหนือกว่า” ที่ไทยมีต่อเขมรฝังรากลึกลงมากยิ่งขึ้น

“...ไม่คบกับเขมรเราไม่เดือดร้อน หรือร้อนก็ไม่มาก แต่ถ้าเขมรไม่คบกับเรา

เดือดร้อนแน่ !??”

(ข่าวสด 3 ก.พ.46)

นอกจากนี้การเน้นย้ำประเด็นเรื่องของ “ความแค้น” และ “ศักดิ์ศรี” ในการรายงานข่าวและเสนอข้อเขียนต่างๆ ข้างแล้วข้างเล่า ยิ่งทำให้การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

6. สาเหตุของความรุนแรง

ความรุนแรงในลักษณะต่างๆ ที่พบในรายงานข่าวและข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาและเหตุจลาจลเผาศาสนาทูตไทยในกัมพูชา ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันของไทยนั้น อาจเกิดจากปัจจัยต่างๆ เช่น คุณค่าของความเป็นข่าว ต้องการนำเสนอข่าวที่สาธารณชนสนใจ จึงเลือกนำเสนอภาพของความรุนแรง โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับผลกระทบที่อาจตามมาเท่าที่ควร

ขณะเดียวกันความรู้สึกรักชาติ และสำนึกในเรื่องชาตินิยมก็อาจทำให้เกิดอคติและความไม่เป็นกลางขึ้นได้เช่นเดียวกัน

สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการขาดความรู้ความเข้าใจและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น อาจจะขาดความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จึงรายงานข่าวการ “ลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูต” ว่าเป็นการ “ตัดสัมพันธ์” หรือ “ตัดสัมพันธ์ทางการทูต” ซึ่งมีระดับความรุนแรงผิดกัน หรือขาดความรู้ทางภาษาทำให้เกิดความผิดพลาดในการแปล เช่น การแปลคำว่า “เนียงก๊อบ” ในภาษาเขมรเป็น “นั่งกบ” ในภาษาไทย เพราะคำว่า “เนียง” ในภาษาเขมรนั้น เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 ใช้แทนผู้หญิงสาวในความหมายทั่วไป แต่เมื่อแปลเป็นภาษาไทยโดยใช้คำว่า “นั่ง” ซึ่งออกเสียงคล้ายกัน ก็กลายเป็นการเรียกด้วยน้ำเสียงที่ไม่สุภาพไป

“สมเด็จพระสันตะปาปา ยอห์น ปอล ที่ 2 เสด็จเยือน เวียดนามอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในเวียดนามที่ไม่มีแม่แต่พระบรมฉายาลักษณ์ของกษัตริย์หรือพระราชินี ไม่มีแม่แต่รูปพ่อแม่ของตัวเอง แต่กลับแขวนรูปของนางคนนี้ (หมายถึงกบ-สุนันท์)”

(ไทยรัฐ 28ม.ค.46)

7. บทบาทของสื่อมวลชน

บทเรียนที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับสื่อมวลชนก็คือ สื่อมวลชนควรตระหนักว่า “สื่อ” ในมือของตนนั้นมี “อำนาจ” สามารถก่อเหตุร้ายหรือระงับเหตุร้ายก็ได้ สื่อมวลชนจึงมีหน้าที่ที่ต้องตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และแหล่งที่มาของข่าวและข้อมูลต่างๆ ก่อนที่จะนำเสนอต่อสาธารณะ โดยคำนึงถึงผลที่จะตามมาอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดจนนำไปสู่ความรุนแรงได้

อีกประการหนึ่งก็คือ ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงเกิดขึ้น สื่อมวลชนต้องพยายามนำเสนอข่าวอย่างมีสติ มีจรรยาบรรณคือ ต้องเสนอข่าวอย่างเป็นกลาง ‘ปราศจากอคติ’ จะต้องไม่มีอารมณ์ในข่าวไม่เอนเอียงหรือกระพือข่าวในเชิงที่ทำให้เกิดกระแสสนับสนุน หรือต่อต้านกระแสความขัดแย้งของมวลชน และต้องมีความระมัดระวัง ในการแสดงความเห็นในระดับสาธารณะในทุกขั้นตอนเพื่อไม่ให้เหตุการณ์ที่น่าเศร้าสลดใจเช่นนี้เกิดขึ้นได้อีก

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ สื่อมวลชนควรมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีและความเข้าใจระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา โดยเริ่มจากการทบทวนตนเองอีกครั้งว่าเรามองกัมพูชาอย่างไร ขณะเดียวกันก็ควรติดตามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในแง่มุมต่างๆ ให้ลึกซึ้ง ทั้งในมุมมองของไทยและในมุมมองของกัมพูชา เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาต่อไป

8. สรุปและอภิปรายผล

หนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์กับผู้อ่านใน 2 ลักษณะ คือ เป็นผู้ประกอบสร้างความจริง ค่านิยม อุดมการณ์ให้แก่ผู้อ่านและสังคม และเป็นผู้ผลิตซ้ำ หรือให้น้ำหนักแก่ค่านิยม อุดมการณ์ของสังคมที่เชื่อถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นบรรทัดฐาน เป็นการรักษาระเบียบของสังคม

ในการรายงานข่าวต่างประเทศ ลักษณะความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวข้างต้นจึงอาจก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงสังคมและวัฒนธรรมของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ ทั้งในมิติเชิงบวกและในมิติเชิงลบ เช่น ก่อให้เกิดความปรองดอง ชาตินิยม ขณะเดียวกันก็อาจก่อให้เกิดการหลงผิดในชาตินิยมและเหยียดหยามเชื้อชาติอื่นได้

กรณีของความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานครที่เกิดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2546 จึงน่าจะเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้สื่อมวลชนตระหนักถึง “อำนาจ” และ “หน้าที่” ของตนให้มากขึ้น และเสนอข่าวเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านด้วยความระมัดระวัง เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นอีกในอนาคต

รายการอ้างอิง

- กฤษฎาภรณ์ หงส์ดารมภ์. ปริเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับอุดมการณ์ : รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- เกษม ศิริสัมพันธ์. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) หนังสือพิมพ์รายวันในกรุงเทพฯ 14 ฉบับ. กรุงเทพฯ : แผนกวารสารศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507.
- เขียน วีระวิทย์ และ สุนัย ผาสุข. กัมพูชา : ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- เพียรศิริ วงศ์วิธานนท์. รายงานผลการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปริเฉทภาษาไทย. กรุงเทพฯ, 2534.
- มนชนก พัฒนพงศ์. การนำเสนอข่าวและภาพข่าว "หน้าหนึ่ง" ของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยก่อนและหลังยกเลิกปร.42. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- มาลี บุญศิริพันธ์. หลักการทำหนังสือพิมพ์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 4 ปรับปรุง. กรุงเทพฯ : ประกายพรึก, 2537.
- ยุทธียง ลิมเลิศจาตี. กัมพูเจีย ประวัติศาสตร์การเมืองแห่งความบอบช้ำ. กรุงเทพฯ : นาบอนอิงค์, 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2530.
- อมรรัตน์ เรืองสกุล. การวิเคราะห์การเล่าเรื่องในข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวัน. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- Fairclough, Norman. Critical discourse analysis: the critical study of language. London; New York: Longman, 1995.
- Fowler, Roger. Language in the news: discourse and ideology in the press. London and New York: Routledge, 1991.
- Merrill, John C. "The Problem of National Image." Global Journalism: A survey of the Mass Media. New York 1983.
- Reah, Denuta. The language of newspapers. 2nd ed. London: Routledge, 2002.
- Wodak, Ruth and Meyer, Michael. Methods of critical discourse analysis. London: SAGE, 2001.

ภาคสาธารณสุขไทยกับการตอบสนองต่อผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ ของความรุนแรงในช่วงทศวรรษ

(Thai Health Sector Responses in this decade to women victims of violence)

ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์

ความนำ

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนับเป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งที่ถูกซ่อนไว้ เนื่องจากการขาดข้อมูลที่แสดงถึงความรุนแรงของปัญหา ตลอดจนถึงวัฒนธรรมที่ยอมรับว่าความรุนแรงในชีวิตคู่เป็นเรื่องปกติ อย่างไรก็ตาม ในช่วง 1 ทศวรรษที่ผ่านมา ภายใต้การผลักดันและการดำเนินงานของกลุ่มผู้หญิงในหน่วยงานต่างๆ จึงเริ่มมีตัวเลขที่แสดงให้เห็นปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงมากขึ้น มูลนิธิเพื่อนหญิงได้รวบรวมข่าวหน้าหนึ่งเฉพาะข่าวที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้หญิง ที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ชั้นนำ 5 ฉบับ อันได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ข่าวสด และกรุงเทพธุรกิจ ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2542¹ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับการถูกข่มขืนหรือพยายามข่มขืน ผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออยู่ในช่วงอายุ ตั้งแต่ 2-106 ปี ส่วนผู้ที่กระทำอยู่ในช่วงอายุ ตั้งแต่ 11-85 ปี เมื่อรวบรวมข่าวในช่วงปี พ.ศ. 2543-2544 อีกครั้ง พบว่า มีกรณีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้หญิงทั้งหมด 228 ราย ในจำนวนนี้ ร้อยละ 39 จบลงด้วยการเสียชีวิตของภรรยา ร้อยละ 14 เป็นการฆ่าสามีโดยภรรยา นอกจากนั้นยังพบการฆ่าภรรยาอีกร้อยละ 5 และการฆ่าเด็กโดยแม่และพ่ออีกร้อยละ 6 และ 7 ตามลำดับ²

การสำรวจซึ่งสะท้อนภาพของความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างแท้จริงเป็นการศึกษาของ กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ (2546) การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ร้อยละ 41 ของผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร และร้อยละ 47 ของผู้หญิงในจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคกลางเคยถูกระทำรุนแรงทางร่างกายหรือทางเพศจากคู่สมรส เกินกว่าครึ่งของผู้หญิงกลุ่มนี้ถูกระทำรุนแรงมากกว่า 1 ครั้ง 1 ใน 3 ของผู้หญิงซึ่งถูกทำร้ายร่างกายไม่ได้ไปใช้บริการทางการแพทย์หรือบริการอื่นๆ และไม่รู้จำหน่วยซึ่งให้ความช่วยเหลือด้านนี้ เกือบครึ่งของผู้หญิงซึ่งได้รับบาดเจ็บและต้องไปพบแพทย์ไม่ได้บอกความจริงถึงสาเหตุที่เธอได้รับบาดเจ็บ³ นอกจากนั้นการศึกษานี้ยังพบว่า ผู้หญิงซึ่งถูกระทำรุนแรงมีแนวโน้มที่จะใช้ยาแก้ปวดและยากล่อมประสาท หรือมีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตายมากกว่าผู้หญิงซึ่งไม่เคยถูกระทำ เมื่อพยายามสะท้อนภาพของกลุ่มผู้หญิงที่แสวงหาบริการ สุธีรา ทอมปัสัน และเมทินี พงษ์เวช (2543) ได้ทบทวนสถิติของผู้ที่โทรศัพท์ไปศูนย์ฮอตไลน์ในช่วงระยะเวลา 6 เดือน ของ พ.ศ. 2543 พบว่า เป็นความรุนแรงในครอบครัว 891 ราย และการข่มขืน 131 ราย⁴ รายงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติก็แสดงให้เห็นว่า มีผู้หญิงไปแจ้งความว่าถูกทำร้ายร่างกายหรือทำร้ายทางเพศเฉลี่ย 1 รายต่อชั่วโมง

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เกิดในประเทศไทย มิได้แตกต่างจากปัญหาที่เกิดขึ้น การสำรวจขององค์การอนามัยโลกพบว่า ร้อยละ 10-50 ของผู้หญิงต้องประสบกับความรุนแรงจากชายผู้ ร่วมชีวิตอย่างน้อย 1 ครั้งในช่วงชีวิตของเธอ ร้อยละ 20-25 เคยถูกข่มขืนหรือถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์จากผู้ ชายที่ใช้ชีวิตร่วมกัน ความรุนแรงในครอบครัวยังเป็นสาเหตุสำคัญ 1 ใน 10 อันดับที่ทำให้เกิดการตายของผู้ หญิงในช่วงวัยเจริญพันธุ์⁵

จากข้อมูลทีกล่าวนมาแสดงให้เห็นถึงผลกระทบต่อสุขภาพของผู้หญิงทั้งด้านร่างกาย จิตใจและ ทางเพศจากความรุนแรงภายในครอบครัว คำถามคือ เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงหรือการบาดเจ็บ ผู้หญิง เหล่านี้ทำอย่างไร แสวงหาความช่วยเหลือหรือไม่ กับใคร และเมื่อเธอไปขอรับความช่วยเหลือ ผลลัพธ์ที่ได้ เป็นอย่างไร McAfee (1995)⁶ และองค์การอนามัยโลก (1997)⁷ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า บุคลากรสาธารณสุขเป็นบุคคล กลุ่มแรกที่ผู้หญิงเหล่านี้ไปขอความช่วยเหลือ แต่ผลลัพธ์ที่มักเกิดขึ้นคือ โรงพยาบาลไม่มีบริการที่จัด เฉพาะให้กับผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง หรือบุคลากรไม่มีความไวหรือขาดความสนใจต่อปัญหาความรุนแรงที่ เกิดกับผู้หญิง นอกจากนี้บุคลากรยังขาดความรู้ ทักษะและเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรง เหล่านี้ ทำให้การบริการหรือการให้ความช่วยเหลือทำได้ไม่เพียงพอ หรือรู้สึกลำบากใจที่จะให้ความช่วย เหลือ⁸

เมื่อก้าวถึงความช่วยเหลือต่อผู้ที่ถูกกระทำรุนแรง ข้อโต้แย้งที่พบได้เสมอคือ ทำไมต้องมุ่งไปที่ ความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นการเหมาะสมกว่าหรือไม่ที่ภาคสาธารณสุขจะให้การดูแลกับผู้ที่ถูกเป็นเหยื่อทั้ง ชายและหญิง สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจคือ รูปแบบและผลกระทบของความรุนแรงต่อผู้หญิงต่างจากความ รุนแรงที่เกิดกับผู้ชาย เนื่องจากความรุนแรงต่อผู้หญิงมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่า เทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง รูปแบบความสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ยอมรับบทบาททางเศรษฐกิจ และสังคมที่ด้อยกว่าของผู้หญิง และถือว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องปกติ และผู้ชายไม่ควรถูกลงโทษ ในการใช้ความรุนแรง^{9, 10} นอกจากนี้ วัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันอยู่ในสังคมส่วนใหญ่ มักจะถือว่าผู้ชายมีสิทธิ์ ที่จะควบคุมให้ภรรยาของตนอยู่ในกรอบที่ควรจะเป็น คนที่อยู่ในสังคมจึงมักจะมีทัศนคติว่าผู้หญิงที่ถูก กระทำรุนแรงคงทำอะไรบางอย่างที่สมควรจะถูกกระทำรุนแรง ทัศนคติเหล่านี้จึงเป็นทัศนคติซึ่งตำหนิผู้ที่ตก เป็นเหยื่อ (Blaming the victims) บุคลากรสาธารณสุขก็มักจะมีเชื้อ ทัศนคติ หรือบรรทัดฐาน เช่น เดียวกับคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ทัศนคติเหล่านี้อาจทำให้บุคลากรเป็นผู้กระทำให้เกิดการเป็น เหยื่อซ้ำ (Revictimization) หรือไม่สามารภให้บริการที่ดีแก่ผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง การปรับเปลี่ยน รูปแบบการให้บริการสาธารณสุข จึงเป็นการทำให้บุคลากรเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิง รวมถึง ทัศนคติและความเชื่อที่มีต่อผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง การทำให้บุคลากรสาธารณสุขเข้าใจว่า ความรุนแรง

แรงต่อผู้หญิงเป็นเรื่องของการละเมิดสิทธิมนุษยชน จะเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทของภาคสาธารณสุขที่มีต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง โดยอาศัยคำกล่าวที่ว่า “ผู้หญิงมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่โดยปลอดภัยจากความรุนแรง”

การปรับเปลี่ยนที่สำคัญของภาคสาธารณสุขในการให้บริการต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงคือ การให้บริการแบบเบ็ดเสร็จในจุดเดียว (One-stop crisis center) รูปแบบการบริการในลักษณะนี้ ผู้หญิงที่มารับบริการจะได้รับบริการที่จำเป็นทั้งหมดจากจุดนั้น โดยไม่ต้องถูกส่งไปนั่งรอบริการจากหน่วยงานแต่ละหน่วยในโรงพยาบาล นอกจากนั้นจุดบริการนี้ยังจะประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนอกโรงพยาบาล เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับการตอบสนองที่ตรงตามความต้องการ สิ่งสำคัญที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากคือ ท่าทีของบุคลากร การเก็บรักษาความลับ และการคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้ตกเป็นเหยื่อ ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จแห่งแรกขึ้นในประเทศไทยที่โรงพยาบาลขอนแก่น เพื่อทดลองเป็นโรงพยาบาลต้นแบบของการให้บริการในลักษณะนี้ ในช่วง 1-2 ปี หลังจากนั้น กระทรวงสาธารณสุขก็ได้ผลักดันให้โรงพยาบาลระดับจังหวัดประมาณ 20 แห่งทั่วประเทศ จัดบริการนี้ขึ้น ปี พ.ศ.2545 กระทรวงสาธารณสุขทำการประเมินเบื้องต้นถึงการจัดบริการนี้ในโรงพยาบาลทั้ง 20 แห่งดังกล่าว ผลการประเมินพบว่า มีโรงพยาบาลเพียงประมาณ 5 แห่งที่มีบริการแบบเบ็ดเสร็จอย่างสมบูรณ์พร้อม อีก 7 แห่งได้เริ่มจัดบริการแต่ยังต้องการความช่วยเหลือในด้านการฝึกอบรมบุคลากรและการสร้างเครือข่าย ส่วน 8 โรงพยาบาลที่เหลือเพิ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งศูนย์บริการ นอกจากจะผลักดันให้โรงพยาบาลต่างๆ จัดระบบบริการแก่ผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงแล้ว กระทรวงสาธารณสุขยังจัดทำคู่มือสำหรับบุคลากรในการให้บริการแก่ผู้หญิงกลุ่มนี้ อีกทั้งสร้างระบบเฝ้าระวังเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยใช้ข้อมูลจากรายงานอุบัติเหตุและการบาดเจ็บที่รวบรวมโดยหน่วยระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ. 2547 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศเป็นนโยบายให้โรงพยาบาลทั่วไปและโรงพยาบาลศูนย์ประมาณ 104 แห่งทั่วประเทศ ดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ¹¹ สำหรับผู้ที่ถูกกระทำรุนแรง แม้การกำหนดให้โรงพยาบาลทุกแห่งในระดับจังหวัดจัดบริการนี้จะเป็นสิ่งดี แต่ควรที่จะมีการประเมินอย่างเป็นระบบของการจัดบริการดังกล่าวเสียก่อน เพื่อให้การจัดตั้งศูนย์สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของการจัดบริการแบบเบ็ดเสร็จให้กับผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงที่ดำเนินการอยู่ในประเทศไทย นอกจากนั้นยังสรุปและนำเสนอถึงบทเรียนที่ได้จากการดำเนินการ ปัญหาที่พบและแนวทางในการดำเนินนโยบายต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากหลายแหล่งมาใช้ในการวิเคราะห์ รวมถึงการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งปฏิบัติงานในศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center) และผู้ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายการให้บริการสาธารณสุข

ในส่วนของข้อมูลทุติยภูมิเป็นข้อมูลซึ่งได้จากการทบทวนรายงานการวิจัย รายงานการเฝ้าระวังการบาดเจ็บระดับชาติของสำนักกระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข และรายงานการศึกษาการดำเนินงานที่นำเสนอกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ รายงานการวิจัยซึ่งใช้เป็นเอกสารหลัก เป็นรายงานการวิจัยเรื่อง การจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จในจุดเดียวแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในโรงพยาบาลขอนแก่น ดำเนินการโดย โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น มูลนิธิเพื่อนหญิง และคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ในระยะแรก (พ.ศ. 2542 – 2544) เป็นการประเมินประสิทธิภาพของระบบบริการที่ดำเนินอยู่ จากนั้นจึงดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการฯ เพื่อเป็นต้นแบบของการจัดบริการในลักษณะดังกล่าวแก่โรงพยาบาลอื่นๆ นอกจากจะปรับปรุงระบบบริการให้มีประสิทธิภาพแล้ว ยังมีการจัดทำคู่มือและแนวทางปฏิบัติแก่บุคลากรในการให้บริการแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ รวมถึงการฝึกอบรมให้กับบุคลากรเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และปรับทัศนคติของบุคลากรที่มีต่อผู้หญิงกลุ่มนี้ ในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2544 – 2546) เป็นการสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการขยายบริการจากภาคสาธารณสุขไปยังฝ่ายกฎหมาย ฝ่ายบริการด้านสวัสดิการสังคมอื่นๆ รวมถึงชุมชน และการป่าวร้อง (Advocacy) ไปยังโรงพยาบาลอื่นๆ ให้เกิดการจัดบริการในลักษณะเดียวกัน ในระยะที่ 3 (พ.ศ. 2546 – 2548) เป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้บริการดังกล่าวขึ้นไปสู่ระดับนโยบาย รวมถึงการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากภาคสาธารณสุขไปยังภาคอื่นๆ

สำหรับรายงานการบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายในสตรี เป็นรายงานซึ่งสำนักกระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข รวบรวมจากรายงานการเฝ้าระวังการบาดเจ็บระดับชาติ โดยให้โรงพยาบาลจำนวน 28 แห่ง เก็บและรายงานข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลและรายงานสถานการณ์ระดับชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีรายงานข้อมูลของโรงพยาบาลนำร่องจำนวนประมาณ 20 แห่ง ซึ่งได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง โดยการสนับสนุนของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ รายงานจาก 2 หน่วยงานหลักนี้ แสดงถึงจำนวน คุณลักษณะของผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำรุนแรง ทั้งทางร่างกายและทางเพศ รวมถึงรายละเอียดของเหตุการณ์และการบาดเจ็บ ความช่วยเหลือและบริการที่ได้รับจากโรงพยาบาล ส่วนสุดท้ายเป็นการทบทวนผลการศึกษาวิจัยอื่นๆ และรายงานที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้

หญิงที่ดำเนินการในประเทศไทยเพื่อสรุปข้อค้นพบและประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อนโยบาย ท้ายที่สุดเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อรวบรวมบทเรียนและข้อเสนอแนะของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จแก่ผู้หญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง และผู้กำหนดนโยบายในกระทรวงสาธารณสุข

ผลการศึกษา

ประเทศไทยได้มีการจัดบริการแบบเบ็ดเสร็จแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงมาประมาณ 6 ปี ขณะนี้ได้มีการจัดบริการในลักษณะนี้ในโรงพยาบาลกว่า 20 แห่งทั่วประเทศ และกำลังถูกผลักดันให้มีการเปิดบริการใน 104 แห่ง ในโรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป ผลการศึกษา จะได้แบ่งเป็นสถานการณ์การให้บริการของศูนย์ฯ การปรับเปลี่ยนระบบข้อมูล การฝึกอบรมแก่บุคลากร การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การดึงดูดชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และความเป็นไปได้ของนโยบายจากกระทรวงสาธารณสุข

สถานการณ์การให้บริการของศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center)

ข้อมูลจากสำนักกระบาดวิทยา ซึ่งรวบรวมมาจากโรงพยาบาล 24 แห่ง ในช่วงวันที่ 1 มกราคม – 31 ธันวาคม 2545 (ตาราง 1) แสดงให้เห็นว่า ในจำนวนผู้บาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายซึ่งเป็นผู้หญิง มีสัดส่วนร้อยละ 14.2 ของผู้บาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายทั้งหมด ในจำนวนนี้มีผู้เสียชีวิต 75 คน ซึ่งคิดเป็นอัตราตายร้อยละ 5.2 เมื่อพิจารณาช่วงอายุของผู้หญิงที่บาดเจ็บ ร้อยละ 72 อยู่ในช่วงวัยเจริญพันธุ์ ขณะที่ร้อยละ 7 และร้อยละ 21 อยู่ในกลุ่มอายุต่ำกว่า 15 ปี และสูงกว่า 45 ปี ตามลำดับ แม้ว่าข้อมูลทั้งหมดนี้จะรวบรวมมาจากโรงพยาบาลซึ่งไม่ได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้วย แต่ตัวเลขที่เห็นก็แสดงถึงขนาดและสัดส่วนของผู้หญิงซึ่งถูกระทำรุนแรง เมื่อพิจารณาเฉพาะข้อมูลจากโรงพยาบาลที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ ก็พบการกระจายของข้อมูลในลักษณะเดียวกัน โดยศูนย์เหล่านี้แบ่งกลุ่มผู้รับบริการออกเป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี และสูงกว่า 18 ปี ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้รับบริการที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ส่วนใหญ่มารับบริการด้วยปัญหาการถูกละเมิดทางเพศ ขณะที่ผู้รับบริการซึ่งอายุสูงกว่า 18 ปี มักมารับบริการด้วยการถูกระทำรุนแรงทางร่างกาย แนวโน้มของการถูกระทำรุนแรงทางจิตใจและอารมณ์ก็พบได้สูงกว่าในกลุ่มที่อายุต่ำกว่า 18 (ตาราง 2) เมื่อพิจารณาประเภทของความช่วยเหลือที่ผู้หญิงกลุ่มนี้ได้รับ ร้อยละ 38 จะเป็นการช่วยเหลือคำปรึกษาพยาบาล 1 ใน 4 เป็นการช่วยเหลือโดยการให้ยาป้องกันการตั้งครรภ์ ร้อยละ 13 เป็นยาปฏิชีวนะ และเป็นการให้ยาป้องกันการติดเชื้อ HIV และค่าเดินทางในสัดส่วนเท่า

กัน คือร้อยละ 7 ส่วนการช่วยเหลือค่าวัสดุเพื่อการอุปโภคบริโภคและเงินสงเคราะห์ อยู่ที่ร้อยละ 5 และ 4 ตามลำดับ จากรายงานของกระทรวงสาธารณสุข¹² ซึ่งรวบรวมข้อมูลจาก 70 โรงพยาบาล ระหว่างเดือน ตุลาคม 2546 – กันยายน 2547 พบว่า ผู้ต้องรับการสงเคราะห์ด้านค่ารักษาพยาบาลมีสัดส่วนสูงขึ้น และเมื่อพิจารณาประเภทของความรุนแรง พบว่า ร้อยละ 47.09 เป็นความรุนแรงทางเพศ ร้อยละ 43.5 เป็นความรุนแรงทางกาย และร้อยละ 11.76 เป็นความรุนแรงทางจิตใจ เมื่อพิจารณาปัจจัยอื่นๆ พบว่า ผู้กระทำมักเป็นสามี เพื่อน และสมาชิกในครอบครัว ช่วงเวลาที่มีการทำร้ายกันมักเป็นช่วงเย็นถึงดึก ถ้าเป็นการข่มขืนมักจะเกิดในบริเวณบ้าน

นอกจากสถานการณ์ด้านการให้บริการซึ่งพบว่า ในแต่ละปีมีเด็กและผู้หญิงที่ถูกทำร้ายมาใช้บริการกับศูนย์นี้ของโรงพยาบาลเกือบ 2,000 ราย โรงพยาบาลที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จยังต้องคำนึงถึงโครงสร้างของศูนย์ ว่าควรจะมีการดำเนินงานอย่างไร ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ พันธกิจของศูนย์คืออะไร สถานที่ให้บริการควรเป็นอย่างไร การบริหารและการกำหนดการไหลเวียนของบริการภายในศูนย์ และโรงพยาบาลควรเป็นอย่างไร การประสานงานและสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกโรงพยาบาลควรดำเนินการอย่างไร จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรหรือไม่ เรื่องอะไรบ้าง ในช่วงเวลา 6 ปี นับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งศูนย์ขึ้นในโรงพยาบาล แม้แต่ชื่อที่ใช้ แต่ละโรงพยาบาลก็ยังใช้ต่างกันไป เช่น ศูนย์คุ้มครองเด็กและสตรี ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ล่าสุดกระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดชื่อให้สอดคล้องกันทั่วประเทศว่า “ศูนย์พึ่งได้” การที่จะให้ประชาชนและผู้หญิงที่ต้องมาใช้บริการนี้ เข้าใจการบริการของศูนย์ จึงอาจต้องใช้เวลาประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับประชาชนอีกระยะหนึ่ง

นอกจากจะพิจารณาสถานการณ์การให้บริการของศูนย์แล้ว สิ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือ บทบาทหน้าที่ของศูนย์ ในขณะที่ได้มีการริเริ่มเพื่อจัดตั้งศูนย์ขึ้นในประเทศไทยนั้น ได้มีการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์ในลักษณะนี้ที่ประเทศมาเลเซีย รวมถึงการทบทวนคู่มือและข้อพึงปฏิบัติของบุคลากรที่ทำงานในศูนย์เหล่านี้ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และประเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลเหล่านี้ได้ถูกนำมาประมวลและสรุปว่า การจัดตั้งศูนย์ขึ้นในไทย ควรเป็นศูนย์ที่ให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง จึงควรเป็นจุดบริการที่อยู่ในห้องฉุกเฉิน เนื่องจากเป็นห้องที่มีบริการตลอด 24 ชั่วโมงอยู่แล้ว หน้าที่หลักของศูนย์ควรแบ่งเป็น: การคัดกรองและจำแนกผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของการถูกกระทำรุนแรง การชักประวัติและตรวจร่างกาย การรักษาความลับของผู้รับบริการ การเก็บข้อมูลและหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ การแจ้งให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทราบเพื่อให้เกิดการบริการ ณ จุดเดียว และไม่ต้องมีการชักประวัติหรือตรวจซ้ำโดยไม่จำเป็น การลงบันทึกข้อมูลและเก็บรักษาความลับของผู้ป่วย การให้บริการด้านการแพทย์และคำ

ปรึกษา การประเมินความปลอดภัยของผู้ป่วย การให้ความรู้ทางกฎหมายและสิทธิเบื้องต้น การให้หรือจัดหาที่พักชั่วคราว การส่งต่อไปยังเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง การตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะหน้า การนัดกลับมาติดตามผล การให้การฟื้นฟู รวมถึงการบริการสายด่วน และการให้ความรู้เรื่องความรุนแรงต่อสตรีแก่ชุมชน ซึ่งบริการหลายอย่างอาจเป็นบริการที่นอกเหนือจากปกติที่โรงพยาบาลให้บริการอยู่ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการทำหน้าที่ของศูนย์ซึ่งไทยแตกต่างจากประเทศอื่นคือ ในประเทศส่วนใหญ่โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านของประเทศไทย ได้แก่ มาเลเซีย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ บุคลากรขององค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร (NGO) มักเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ในศูนย์ ขณะที่ไทยใช้การอบรมบุคลากรในโรงพยาบาลเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ จากช่วงเวลานั้นๆ ที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์มา ชี้ให้เห็นว่า การใช้บุคลากรของโรงพยาบาลเองเป็นผู้รับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืน (Sustainability) ของบริการ นอกจากนี้ไทยยังเล็งผลกระทบการคัดกรองเฉพาะผู้หญิงที่มีข้อบ่งชี้ว่าจะถูกระทำรุนแรง มากกว่าจะใช้การถามคัดกรองผู้หญิงทุกคนที่มาใช้บริการที่โรงพยาบาล

การปรับเปลี่ยนระบบข้อมูล

การเก็บรวบรวมและรายงานข้อมูลของโรงพยาบาลในประเทศไทย ไม่ได้แบ่งแยกผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงออกมาเป็นกลุ่มเฉพาะ แต่รวมไว้ในกลุ่มการบาดเจ็บ ทำให้การบ่งชี้ขนาดและความรุนแรงของปัญหาอาจต่ำกว่าที่เป็นจริง อย่างไรก็ตาม โรงพยาบาลส่วนใหญ่จะมีรายงานการเฝ้าระวังการบาดเจ็บและอุบัติเหตุ ซึ่งมีรายละเอียดหลายประการที่สามารถนำมาใช้กับกรณีของผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงได้ กระทรวงสาธารณสุขจึงพยายามนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อแสดงถึงปัญหาของความรุนแรงที่เกิดกับผู้หญิง นอกจากนั้นโรงพยาบาลที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ ได้มีการพัฒนาแบบฟอร์มสำหรับบันทึกข้อมูลของผู้มารับบริการที่ศูนย์ โดยอาศัยตัวอย่างแบบฟอร์มที่มีการใช้ในประเทศพัฒนาแล้ว แบบฟอร์มนี้จะบันทึกรายละเอียดของผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง รายละเอียดของผู้กระทำ การกระทำบริการและความช่วยเหลือต่างๆ ที่ผู้รับบริการได้รับ รวมถึงหลักฐานต่างๆ ทางนิติวิทยาศาสตร์ที่อาจต้องใช้ในการดำเนินคดี แบบฟอร์มนี้มักถูกเก็บไว้ที่ศูนย์แทนการเก็บรวมในแฟ้มผู้ป่วย เพื่อเป็นการรักษาความลับของผู้ป่วย ปัญหาที่พบคือ บุคลากรอาจยังไม่คุ้นเคยกับแบบฟอร์ม ทำให้ลงบันทึกข้อมูลไม่ครบถ้วน และก่อให้เกิดปัญหาในกรณีที่ต้องใช้เป็นเอกสารหรือหลักฐานทางกฎหมาย นอกจากนั้น การที่แต่ละโรงพยาบาลต่างพัฒนาแบบฟอร์มของตน อาจทำให้การเปรียบเทียบในอนาคตเป็นปัญหา ใน พ.ศ. 2547 กรมสนับสนุน

บริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุขได้พยายามออกแบบโปรแกรมฐานข้อมูลและจัดทำคู่มือลงรหัส เพื่อให้โรงพยาบาลทุกแห่งที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์นี้ ได้ใช้แบบฟอร์มที่มีรูปแบบเดียวกัน

การฝึกอบรมแก่บุคลากร

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จคือ การฝึกอบรมบุคลากรเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในการให้บริการแก่ผู้หญิงกลุ่มนี้ รวมถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากร เนื่องจากบุคลากรมักจะมีทัศนคติหรือความเชื่อเหมือนกับคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ตนอยู่ คือทัศนคติที่ถือว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องปกติ และทัศนคติของการตำหนิผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ โดยเชื่อว่าผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงคงทำอะไรบางอย่างที่สมควรจะถูกกระทำรุนแรง ดังนั้น นอกจากการฝึกอบรมด้านบริการทางการแพทย์ เช่น การคัดกรอง ยาที่ใช้ วิธีการให้คำปรึกษา ฯลฯ แก่บุคลากรแล้ว ยังต้องให้การฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บทบาททางเพศ สิทธิของผู้หญิง สุขภาพของผู้หญิง ความเป็นจริงและมายาคติเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นต้น แต่การฝึกอบรมที่กล่าวมานี้จำเป็นต้องใช้งบประมาณและผู้เชี่ยวชาญ ทำให้โรงพยาบาลส่วนใหญ่มักจะให้การฝึกอบรมเฉพาะด้านบริการทางการแพทย์ ความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากร สามารถยืนยันได้จากผลการวิจัย¹³ เมื่อจะมีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จในโรงพยาบาลขอนแก่น การศึกษาครั้งนั้นเลือกโรงพยาบาลขอนแก่นเป็นโรงพยาบาลทดลองและโรงพยาบาลอุดรธานีเป็นโรงพยาบาลควบคุม ก่อนที่จะมีการฝึกอบรมเรื่อง เพศภาวะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในโรงพยาบาลทดลอง 1 เดือน ได้มีการเก็บข้อมูลทัศนคติ ความเชื่อและความรู้เรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิง ในโรงพยาบาลทั้ง 2 แห่ง หลังการฝึกอบรม 6 เดือน ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเดิมอีกครั้ง ผลการศึกษาพบว่า คะแนนความรู้ในโรงพยาบาลทดลองเมื่อเทียบกับโรงพยาบาลควบคุมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แต่คะแนนทัศนคติเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วไม่มีความแตกต่างที่มีนัยสำคัญ (ตาราง 4) ข้อค้นพบนี้บ่งชี้ให้เห็นว่า การเพิ่มความรู้อาจทำได้ไม่ยาก แต่การปรับเปลี่ยนทัศนคติเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลา ข้อค้นพบนี้ยังสามารถยืนยันได้จากการศึกษาวิจัยระยะที่ 2 เมื่อวัดผลในลักษณะเดียวกันกับกลุ่มตำรวจและนักเรียน ก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการวัดพบว่า คะแนนความรู้ในคน 2 กลุ่มนี้ เพิ่มขึ้นหลังการฝึกอบรม แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงคะแนนทัศนคติ การจะดำเนินการศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จนี้ต่อไปจึงควรคำนึงถึงความจำเป็นในการฝึกอบรมเรื่องเพศภาวะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือ

การจัดให้ผู้ป่วยได้รับบริการจุดเดียว โดยบุคลากรแต่ละฝ่ายเป็นผู้มาให้บริการที่ศูนย์ ต้องอาศัยการสร้างเครือข่ายที่ดีระหว่างแผนกต่างๆ ภายในโรงพยาบาลเพื่อให้บุคลากรในโรงพยาบาลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจการทำงานหน้าที่ของศูนย์ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อพึงปฏิบัติต่างๆ นอกจากนี้จะต้องมีการสร้างเครือข่ายภายในโรงพยาบาลแล้ว ยังต้องมีการสร้างเครือข่ายไปยังหน่วยงานนอกโรงพยาบาลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีตำรวจ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ องค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกโรงพยาบาลเหล่านี้ อาจทำให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานรู้สึกยุ่งยาก เนื่องจากไม่ใช่งานที่ตนคุ้นเคยมาก่อน ผลการประเมินเบื้องต้นถึงการปฏิบัติงานของศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จโดยกระทรวงสาธารณสุข พบว่า โรงพยาบาลที่ประสบปัญหาในการจัดตั้งศูนย์ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือ การขาดเครือข่ายความร่วมมือ หรือการไม่อาจสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่ดีได้ การอบรมที่ไม่เพียงพอให้แก่บุคลากรภายในโรงพยาบาลก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคลากรไม่ตระหนักถึงการทำงานที่ของศูนย์ และทำให้เกิดความไม่ร่วมมือเมื่อถูกตามให้มาปฏิบัติหน้าที่ที่ศูนย์

การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

การจัดระบบบริการของโรงพยาบาล ให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง เป็นการป้องกันระดับทุติยภูมิ¹⁴ เพื่อให้สามารถบ่งชี้การเกิดความรุนแรงได้ทันเวลาและสามารถหยุดยั้งความรุนแรงโดยเร็วที่สุด การป้องกันระดับปฐมภูมิซึ่งเป็นการดำเนินการเพื่อหยุดยั้งความรุนแรงก่อนที่จะเกิดยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยลดความรุนแรงได้มากที่สุด แต่การป้องกันดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ชุมชนจึงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการกระจายข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความรุนแรงดังกล่าว รวมถึงการเฝ้าระวัง การให้ความช่วยเหลือหรือยุติความรุนแรงเบื้องต้นในขอบเขตที่สามารถจะทำได้ รวมถึงการสนับสนุนในด้านต่างๆ เมื่อมีผู้หญิงตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในชุมชน ชุมชนในความหมายนี้จึงอาจรวมตั้งแต่คนที่อาศัยในพื้นที่เดียวกันจนถึงองค์กรท้องถิ่นต่างๆ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมสามารถทำได้ในลักษณะเดียวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้บริการสุขภาพอื่นๆ จาก ภาพ 1 จะเห็นว่าในระดับหมู่บ้าน ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบอาสาสมัคร ซึ่งอาจเป็นการทำงานร่วมกันกับผู้นำชุมชน กลุ่มผู้หญิง กลุ่มวัยรุ่น ในลักษณะให้ข้อมูลและเฝ้าระวัง รวมถึงการให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น และส่งต่อไปยังหน่วยบริการสาธารณสุขถ้าจำเป็น ในระดับตำบล สถานีอนามัยอาจเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ

ในการทำงานร่วมกับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มประชาสังคม กลุ่มผู้หญิง สมาชิก อบต. หรือองค์กรอื่นๆ เพื่อให้บริการเบื้องต้นก่อนที่จะส่งต่อไปยังหน่วยงานอื่นถ้าจำเป็น ในระดับอำเภอ จะมีโรงพยาบาลชุมชนเป็นแกนสำคัญในการให้การดูแลด้านร่างกายหรือจิตใจ ซึ่งโรงพยาบาลสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับตำรวจ ผู้นำชุมชน หรือองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่ ในกรณีที่มีการบาดเจ็บรุนแรง ก็สามารถส่งต่อไปยังโรงพยาบาลระดับจังหวัด ซึ่งในระดับนี้ โรงพยาบาลจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการให้การดูแลแก่ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงทุกประเภท การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับจังหวัดนี้ก็สามารถทำได้กว้างขวางกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรชุมชนต่างๆ

ความเป็นไปได้ของนโยบายจากกระทรวงสาธารณสุข

ในปี พ.ศ. 2547 กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายขยายการจัดบริการแก่ผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำรุนแรงโดยการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จไปยังโรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป จำนวน 104 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งขณะที่ประกาศ กระทรวงยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนว่าจะมีแผนการดำเนินงานการจัดสรรงบประมาณอย่างไร จนกระทั่ง 23 ธันวาคม 2547 จึงมีการแถลงรายละเอียดเพิ่มเติม ว่าจะของบประมาณประมาณ 140 ล้านบาท มาใช้ในการดำเนินการ โดยจะเตรียมสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายของยาป้องกันการจัดตั้งและการติดเชื้อเอชไอวี ถ้าพิจารณาจากประสบการณ์ในการขยายบริการของกระทรวงสาธารณสุขจาก 1 โรงพยาบาลเป็น 20 โรงพยาบาล จะเห็นได้ว่าการจะจัดบริการไม่ใช่เรื่องง่ายตายที่เมื่อประกาศให้มีการจัดตั้งและติดป้ายว่ามีบริการแล้ว ก็สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในทันที การจัดตั้งจำเป็นต้องมีการเตรียมการฝึกอบรมบุคลากร การได้รับความสนับสนุนจากผู้บริหาร การปรับระบบการไหลเวียนของบริการและระบบการบันทึกข้อมูล รวมทั้งการมีส่วนร่วมของบุคลากร ประสบการณ์ 5-6 ปี ในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่าโรงพยาบาลที่สามารถจัดตั้งและดำเนินการศูนย์บริการได้ดี เป็นโรงพยาบาลที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ มีบุคลากรที่สนใจกับการริเริ่มดังกล่าว กระทรวงจึงควรมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน มีการประเมินและพัฒนาการบริการอย่างต่อเนื่อง ประสบการณ์จากการดำเนินงานในประเทศที่พัฒนาแล้ว ชี้ให้เห็นว่าต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ ประเมินความพึงพอใจของผู้ป่วยและผลกระทบที่มีต่อการทำงาน (Job impact) ของบุคลากร

อภิปรายและเสนอแนะ

การตอบสนองของภาคสาธารณสุขต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง โดยการปรับระบบบริการให้เป็นบริการแบบเบ็ดเสร็จเพื่อให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อได้บริการที่มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของผู้รับบริการ การจัดระบบบริการดังกล่าวต้องมีการเตรียมความพร้อมให้กับบุคลากรในด้านความรู้ ทักษะ การปรับระบบการไหลเวียนบริการ การสร้างฐานข้อมูลและเครือข่ายบริการ ซึ่งผลการปรับระบบบริการของโรงพยาบาลน่านแสดงให้เห็นว่า ภายใน 1 อาทิตย์ อย่างน้อยจะมีผู้หญิงหรือเด็ก 1 คน มาใช้บริการจากศูนย์ดังกล่าว แม้รูปแบบการจัดระบบบริการนี้ของไทยอาจจะต่างจากประเทศในภูมิภาคเดียวกัน เช่น ฟิลิปปินส์ อินเดีย และเวียดนามอยู่บ้าง ในด้านการพยายามใช้บุคลากรของโรงพยาบาลเป็นผู้ดำเนินการ แทนการใช้บุคลากรขององค์กรเอกชนซึ่งไม่แสวงหากำไรมาเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งการพยายามฝึกอบรมบุคลากรของตนเองขึ้นมาทำหน้าที่ มีส่วนช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดการผสมผสานเข้าไปในบริการปกติของโรงพยาบาลได้ง่าย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบุคลากรสาธารณสุขเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีการลาออกหรือหมุนเวียนอย่างรวดเร็วจำนวนมาก การฝึกอบรมบุคลากรจึงต้องมีการดำเนินการซ้ำๆ และต่อเนื่อง ซึ่งผู้ปฏิบัติงานในศูนย์บริการแบบครบวงจรได้ยกประเด็นขึ้นมาว่า อาจจะถึงเวลาที่ต้องมีการปรับหลักสูตรของแพทย์และพยาบาล เพื่อให้มีการรวมเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงเข้าไปในหลักสูตร ซึ่งในขณะนี้ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีเฉพาะประเทศฟิลิปปินส์เท่านั้น ที่มีการเรียนการสอนเรื่องนี้ในหลักสูตรของนักเรียนแพทย์และพยาบาล

ในส่วนของนโยบายและการดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งพยายามผลักดันให้เกิดศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จเช่นนี้ในโรงพยาบาลระดับจังหวัดทั่วประเทศ นอกจากการจัดระบบบริการและข้อมูลแล้ว กระทรวงสาธารณสุขควรมีแผนการซึ่งครอบคลุมการเตรียมความพร้อมด้านการฝึกอบรมบุคลากร โดยเฉพาะการอบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องเพศภาวะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงดังที่เป็นอยู่ นอกจากนั้นการตอบสนองเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงโดยจัดระบบบริการในโรงพยาบาล ยังเป็นแค่ส่วนหนึ่งของการตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าว การป้องกันระดับปฐมภูมิและการดำเนินโครงการกับผู้กระทำก็เป็นสิ่งที่ถูกผลักดันจากภาคอื่นๆ ไปพร้อมกัน ภาคสาธารณสุขจึงควรเตรียมพร้อมกับการผสมผสานกิจกรรมดังกล่าวในอนาคต

ตาราง 1 สัดส่วนผู้หญิงที่ได้รับบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้าย ในโรงพยาบาลรัฐ 24 แห่ง พ.ศ. 2545

สัดส่วน	ร้อยละ
- สัดส่วนของผู้หญิงที่ได้รับบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายร่างกายและทางเพศต่อผู้ได้รับบาดเจ็บรุนแรงทั้งหมด	14.2
- สัดส่วนของผู้หญิงที่ได้รับบาดเจ็บรุนแรงกระจายตามช่วงอายุ	
ต่ำกว่า 15 ปี	7.2
15 – 44 ปี	71.7
45 – 60 ปี ขึ้นไป	21.1
- อัตราตาย	5.2

แหล่งข้อมูล : จัดกลุ่มข้อมูลใหม่จากรายงานการบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายในสตรี พ.ศ. 2545
สำนักกระบวนวิชา กระทรวงสาธารณสุข

หมายเหตุ : โรงพยาบาล 24 แห่ง ประกอบด้วย: นครราชสีมา นครศรีธรรมราช ลำปาง ราชบุรี
สวรงค์ประชารักษ์ ยะลา ชลบุรี หาดใหญ่ พระปกเกล้า เชียงราย ประจวบคีรีขันธ์ ระยอง
ขอนแก่น ตรัง นพรัตนราชธานี เลิดสิน อุตรธานี พุทธชินราช นครปฐม อุตรดิตถ์
สุราษฎร์ธานี สรรพสิทธิประสงค์ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ พระนั่งเกล้า พระนครศรีอยุธยา

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของผู้หญิงที่รับบริการจากศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center) ในโรงพยาบาลรัฐ 15 แห่ง จำแนกตามประเภทของความรุนแรง เดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546

ประเภทของความรุนแรง	อายุ (ร้อยละ)	
	ต่ำกว่า 18 ปี	18 ปีขึ้นไป
- ความรุนแรงทางร่างกาย	215 (35.71)	848 (67.41)
- ความรุนแรงทางจิตใจและอารมณ์	92 (15.28)	113 (08.98)
- ความรุนแรงทางเพศ	295 (49.00)	297 (23.61)

แหล่งข้อมูล : คำนวนจากรายงานสถิติการให้บริการของศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ประจำเดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546 ของโรงพยาบาลน่านร่อง กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

หมายเหตุ : โรงพยาบาล 15 แห่ง ประกอบด้วย: อุดรดิตถ์ นครราชสีมา สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ขอนแก่น เลย ลำปาง ร้อยเอ็ด ชลบุรี ราชบุรี ชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ สวรรคประชารักษ์ สรรพสิทธิประสงค์ พุทธชินราช ปทุมธานี ยะลา

ตาราง 3 ประเภทของความช่วยเหลือที่โรงพยาบาลรัฐ 15 แห่ง ให้แก่ผู้หญิงที่มาใช้บริการในศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center) เดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546

ประเภทของความช่วยเหลือ	จำนวน (ร้อยละ)
- ค่ารักษาพยาบาล	376 (38.33)
- ยาป้องกันการตั้งครรภ์	251 (25.59)
- ยาปฏิชีวนะ	123 (12.54)
- ยาป้องกันการติดเชื้อ HIV	67 (06.83)
- ค่าเดินทาง	70 (07.14)
- ค่าวัสดุเพื่อการอุปโภคบริโภค	50 (05.10)
- เงินสงเคราะห์	44 (04.41)
รวม	981

แหล่งข้อมูล : คำนวณจากรายงานสถิติการให้บริการของศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ประจำเดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546 ของโรงพยาบาลนาร่อง กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

หมายเหตุ : โรงพยาบาล 15 แห่ง ประกอบด้วย: อุดรดิตถ์ นครราชสีมา สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ขอนแก่น เลย ลำปาง ร้อยเอ็ด ชลบุรี ราชบุรี ชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ สวรรคประชารักษ์ สรรพสิทธิประสงค์ พุทธชินราช ปทุมธานี ยะลา

ตาราง 4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ ทักษะ และความเชื่อระหว่างโรงพยาบาลขอนแก่น และอุดรธานี หลังการฝึกอบรม

คะแนน	โรงพยาบาลขอนแก่น	โรงพยาบาลอุดรธานี	ค่า T
	ค่าเฉลี่ย (S.D.)	ค่าเฉลี่ย (S.D.)	
ความรู้ [*]	10.99 (1.94)	10.51 (1.73)	1.878
ทักษะ	34.59 (7.84)	33.90 (3.34)	-0.874
ความเชื่อ	47.13 (3.10)	26.44 (7.60)	-7.193

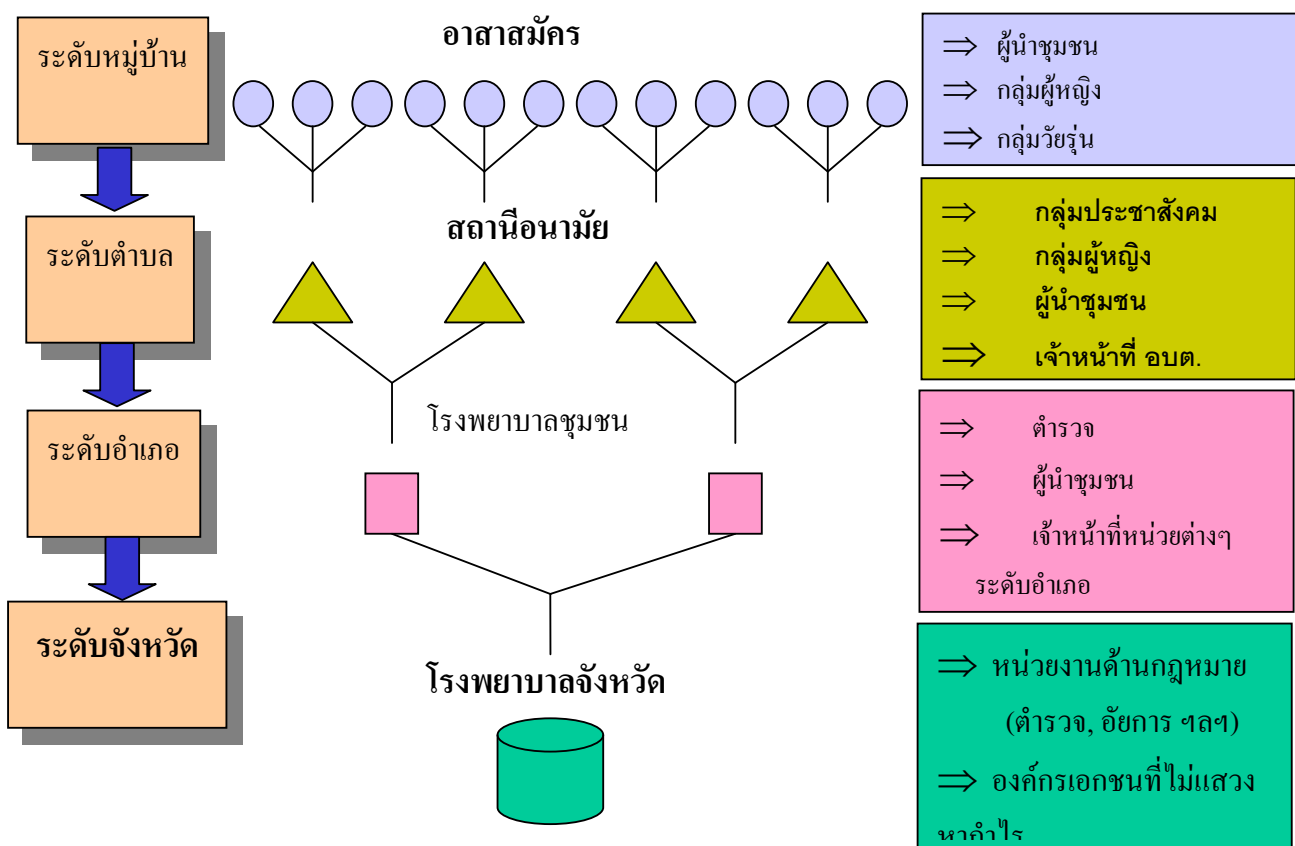
P = .05

บรรณานุกรม

1. มุลนิธิเพื่อนหญิง 2543 “ความรุนแรงต่อผู้หญิง: ประสบการณ์และข้อเสนอจากภาคเอกชน” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสังคมกับสุขภาพ ครั้งที่ 2 เรื่อง “จากพรมแดนความรู้สู่การแก้ปัญหา: กรณีความรุนแรงในสังคมไทย” สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 10 พฤศจิกายน 2543
2. “-----” 2545 “สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวต่อความคาดหวังแห่งความรับผิดชอบของผู้ชายและสังคม” เอกสารประกอบการเสวนา สถาบันกฎหมายอาญา ถ.รัชดาภิเษก กรุงเทพมหานคร 9 เมษายน 2545
3. กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ 2546 “ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง รายงานการวิจัยโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และมูลนิธิผู้หญิง
4. สุธีรา ทอมป์สัน และเมทินี พงษ์เวช 2543 “การพัฒนาระบบข้อมูลและตัวบ่งชี้ด้านความรุนแรงในประเทศไทย” กรุงเทพฯ สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ
5. World Health Organization. Fact sheet: Violence against women, June 2000
6. McAfee cited in Abdullah R, et al. Battered Women in Malaysia: Prevalence, Problems and Public Attitudes, A summary report of women's Aid organization, Malaysia's National Research on Domestic Violence, 1995.
7. World Health Organization. “Violence against women: a priority health issue, FRH/WHO/97.8, Geneva, 1997.
8. Heise LL, et al. “A violence against women: the hidden health burden, Washington DC, the World Bank, 1994.
9. Heise L, Ellsberg M., Gottemoeller M., 1999 “Ending Violence against women” Population Report vol. XXVII, No.4, Series 2
10. Blanc AK. 2001 “The effect of power in sexual relationships on Sexual & Reproductive Health : An examination of the evidence” Studies in Family Planning 32 (3) : 189-213
11. กระทรวงสาธารณสุข 2547 โครงการจัดตั้งศูนย์บริการช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤติจากความรุนแรงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (ศูนย์พึ่งได้) เอกสารอัดสำเนา

12. หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ “ศูนย์พึ่งได้” รับภาระหนัก ผู้หญิง-เด็กถูกทำร้ายสูง ชาวหน้าหนึ่ง วันพฤหัสบดีที่ 23 ธันวาคม 2547
13. ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์ และคณะ 2544 “การจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (OSCC) แก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง” รายงานการวิจัย เสนอต่อมูลนิธิฟอร์ด
14. Egger R, Froeschl E, Lercher L, Logar L. Oesterreichische and internationalen strategien zur Praevention von Gewalt, Vienna, 1998
15. Balayon, T. “NGOs: Working as partners with public hospitals to respond to VAW” Paper presented at the Asia-Pacific Conference in Reproductive and Sexual Health, 6-9 October 2003, Bangkok, Thailand
16. Deosthali P. “How can hospitals in low-resource settings respond to VAW: can communities involve?” Paper presented at the Asia-Pacific Conference in Reproductive and Sexual Health, 6-9 October 2003, Bangkok, Thailand
17. Mai LTP. “From zero to a one-stop crisis center: Experience from Vietnam” Paper presented at the Asia-Pacific Conference in Reproductive and Sexual Health, 6-9 October 2003, Bangkok, Thailand

ภาพ 1 การสร้างเครือข่ายเพื่อให้บริการแบบเบ็ดเสร็จแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง

ความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อสตรีของบุคลากรสาธารณสุขและตำรวจ

นิภรณ์ สันหจรียา

ผู้เขียนเคยพูดถึงแนวคิดของบทความนี้กับภักยาณมิตรผู้หนึ่งที่อยู่จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง เธอได้เล่าให้ฟังถึงแก๊งค์มอเตอร์ไซด์วัยรุ่นที่มักก่อวินาศกรรมเสียงดังไปทั่ว สร้างความเกลียดชังให้กับใครต่อใคร วันหนึ่งวัยรุ่นกลุ่มนี้ทำมอเตอร์ไซด์ล้ม เมื่อไปถึงโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ก็รับรักษาอยู่หอพัก แต่บรรจจะแคะกรวดทรายที่ฝังในเข่าออกทีละเม็ดๆ.... อย่างช้าๆ....โดยไม่ฉีดยาชาให้เด็กคนนั้น แต่กลับมีเสียงพูดในทำนองว่าก่อวินาศกรรม

อีกวันหนึ่งที่ผู้เขียนได้คุยกับผู้พิพากษาท่านหนึ่ง ท่านได้เล่าให้ฟังว่า จากประสบการณ์ในการทำงานมาเกือบตลอดชีวิต ท่านคิดว่า เป็นเรื่องแปลกที่ผู้พิพากษาหญิงส่วนใหญ่จะลงโทษจำเลยหญิงหนักกว่าที่ผู้พิพากษายชายตัดสินโทษในความผิดเดียวกัน เพราะผู้พิพากษายชาย “เชื่อว่า” ผู้หญิงจะมีความเกรงกลัวความผิดมากกว่าผู้ชาย ถ้าถูกลงโทษไปแล้วครั้งหนึ่ง ผู้หญิงจะทำผิดซ้ำสองน้อยกว่า จึงน่าจะให้ผู้หญิงได้มีโอกาสแก้ตัว และถ้าผู้ชายเป็นฝ่ายทำผิด ผู้พิพากษายชายส่วนใหญ่จะตัดสินลงโทษผู้ชายที่ทำผิดนั้นหนักกว่าหากเปรียบเทียบกับจำเลยที่เป็นหญิง เพราะเชื่อว่าผู้ชายกล้าคิด กล้าทำผิด

และในการคุยกับทนายท่านหนึ่ง ท่านเล่าว่า เมื่อเกือบสองปีมานี้ ได้ไปทำคดีให้กับช่างเสริมสวยคนหนึ่งในข้อหาพยายามฆ่า เธอให้ข้อมูลว่าวันหนึ่งผู้ชายที่มาติดพันเธอพยายามจะข่มขืนเธอ เธอตื่นจนจนคว้าได้เหล็กปลายแหลมที่มักใช้แทงไขควงจ้วงแทงผู้ชายคนนั้นแล้วไปแจ้งความที่โรงพัก แต่การณ์กลับกลายเป็นว่า เธอตกเป็นจำเลยในข้อหาพยายามฆ่า เมื่อเธอไปให้การที่ศาลก็มักจะมีแต่การสืบพยานประเด็นพยายามฆ่า ทนายความเชื่อว่า ความที่เธอเป็นช่างเสริมสวยซึ่งมักจะแต่งตัวสดใส สะดุดตา ทำให้แทบจะไม่มีการซักถามในเรื่องที่เธอเกือบถูกข่มขืน

จากกรณีทั้งสาม ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่า สิ่งที่กำลังก่อการกระทำของบุคลากรให้เป็นไปในทิศทางใด คือ ความคิด ความเชื่อของแต่ละคนนั่นเอง

Barthes (อ้างในกุลพัฒน์ จันทรไกรลาศ, 2546) กล่าวถึงการให้ความหมายในการสื่อสารว่า นอกจากมีความหมายตรงตามสิ่งที่ต้องการสื่อแล้ว ยังมีสิ่งที่เรียกว่า มายาคติ ซึ่งเป็นการตีความหมายโดยนัยแฝง (connotation) โดยมีปัจจัยทางวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับความรู้สึก อารมณ์ของผู้ใช้ และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ทำให้มีการให้ความหมายที่บิดเบือนสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นสิ่งปกติ

ทำให้คนส่วนใหญ่ยอมรับโดยไม่มีคำถาม เป็นความคิดความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น และส่งผลให้เกิดการกระทำที่ตอบสนองความเชื่อนั้นๆ

เรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงก็เช่นกัน เป็นประเด็นที่มีมายาคติแฝงอยู่อย่างมากมายทุกมุมโลก อาทิ คนส่วนใหญ่เชื่อว่า ภรรยาที่ประพฤติตัวไม่สมเป็นแม่บ้านแม่เรือนเท่านั้นที่ถูกทุบตี แม่บ้านมักถูกทุบตีเพราะจู้จี้ขี้บ่น สังคมให้คุณค่าความเป็นส่วนตัวของสามีภรรยาเสียจนกระทั่งไม่เข้าไปให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ถูกชายผู้ไม่พอใจการขบถของเธอใช้คัตเตอร์ทำร้ายจนเลือดอาบทั่วตัวและตาเกือบบอด เพียงเพราะคำกล่าวอ้างว่า เป็นเรื่องของผัวเมีย (รายการเจาะใจ, 17 มิถุนายน 2547) คนส่วนใหญ่เชื่อว่า ถ้าผู้หญิงระวังตัวดีพอ อาทิ ไม่แต่งตัวล่อแหลมจะไม่ถูกข่มขืน

ความเชื่อเหล่านี้หล่อหลอมจากโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งพบได้ทุกมุมโลก ทุกวิชาชีพ รวมทั้งบุคลากรที่ทำงานเกี่ยวกับการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ความเชื่อที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบแตกต่างกันไป และเป็นอุปสรรคในการให้บริการ (Gracia-Moreno, 1999) เช่น บางประเทศที่ให้คุณค่าอย่างมากกับความบริสุทธิ์ของผู้หญิง จะพิสูจน์การข่มขืนจากการตรวจเยื่อพรหมจรรย์ (Human Rights Watch Backgrounder, 2000) แม้จะมีข้อพิสูจน์ทางการแพทย์ที่ชัดเจนว่า เยื่อพรหมจรรย์ไม่ได้ฉีกขาดจากการข่มขืนกรณีเดียวเท่านั้น

การทำความเข้าใจเรื่องความคิดของบุคลากรที่ทำงานเกี่ยวกับการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ผู้เขียนจึงเชื่อว่า เป็นประเด็นสำคัญส่วนหนึ่งที่จะยังประโยชน์ต่อการพัฒนางานให้ไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ขอบเขตของบทความ

บทความนี้ศึกษาความคิดความเชื่อของบุคลากรสาธารณสุขและเจ้าหน้าที่ตำรวจระดับปฏิบัติงานต่อผู้ประสบปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง จากการที่ได้ร่วมกันดำเนินโครงการพัฒนารูปแบบการจัดบริการเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในพื้นที่ภาคอีสานแห่งหนึ่ง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากการสนทนา การร่วมประชุม การสัมภาษณ์บุคลากร โดยมีได้สะท้อนความคิดเห็นจากผู้รับบริการหรือสังเกตการให้บริการในเวลาปฏิบัติงานจริง

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง

1.1 การให้ความหมายของบุคลากร : เน้นเพียงการกระทำรุนแรงทางตรง

การให้ความหมายของคำว่า การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง น่าจะพูดให้ความหมายกันได้ง่ายๆ ตรงไปตรงมา แต่เป็นเรื่องแปลกที่แม้ประเด็นนี้จะมีการพูดกันในระดับสากลอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่

พ.ศ.2528 หรือองค์การสหประชาชาติจะได้นิยามความรุนแรงต่อผู้หญิงไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อสตรีโดยสรุปรวมว่า คือ การกระทำใดๆ ที่เป็นความรุนแรงที่มีเหตุมาจากความแตกต่างทางเพศ ทำให้เกิดการทำร้ายร่างกาย จิตใจ ทางเพศ หรือความทุกข์ทรมาน การขู่เข็ญคุกคาม กีดกันทั้งในที่สาธารณะ หรือ ในชีวิตส่วนตัว รวมทั้งการปฏิบัติหรือการเพิกเฉยของรัฐ (อ้างในพิมพ์วิสัย บุญมงคลและคณะ,2546) แต่ Gracia-Moreno(1999) รายงานว่า ก็ยังไม่มีนิยามใดที่ได้รับการยอมรับกันอย่างแท้จริง อีกทั้งแม้จะมีทฤษฎีมากมายที่ถูกนำมาอธิบายถึงสาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงแต่ก็ยังไม่สามารถอธิบายให้ชัดเจนได้

สำหรับผู้เขียนเองเห็นด้วยกับการอธิบายเรื่องการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงด้วยทฤษฎีระดับมหภาคเนื่องด้วยเป็นการอธิบายจากภาพรวมโครงสร้างทางสังคม ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง โดยเฉพาะแนวคิดสตรีนิยมที่สามารถทำให้เห็นภาพโดยกว้างว่า กระทำรุนแรงต่อผู้หญิง คือ การกระทำใดๆ ที่ทำให้เกิดความเสียหายทางกาย จิตใจ เพศ ศักดิ์ศรี ความเป็นอยู่ เสียโอกาส หมดคุณค่าของการเป็นมนุษย์ ก็เพราะคนๆ นั้นเป็นผู้หญิง กระทำรุนแรงต่อผู้หญิง (violence against women) จึงมักถูกเรียกในความหมายเดียวกับ gender-based violence เพราะการเป็นผู้หญิง ได้ถูกสังคมให้คุณค่า ความหมาย บทบาทหน้าที่ ความคาดหวังที่แตกต่างจากชายในลักษณะที่ด้อยกว่าหลายประเด็น โดยที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ค่อยได้ตั้งข้อสังเกต เช่น สังคมเรียกร้องความอดทนในชีวิตครอบครัวจากแม่มากกว่าพ่อทั้งยังสร้างวาทกรรมในทางยกย่องว่า “ลูกที่ขาดพ่อดีกว่าขาดแม่” สังคมเรียกการมีคู่ของผู้ชายว่า “มีเมียหน่อย” ขณะที่เรียกพฤติกรรมเดียวกันของผู้หญิงว่า “มีคู่” ซึ่งเสมือนเป็นการยอมรับพฤติกรรมของชาย

การมองเรื่องกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงในแง่มุมมองบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายโดยมองถึงโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมนี้ ยังทำให้อธิบายสาเหตุ ผลกระทบ ปัญหาและความต้องการอันซับซ้อนของผู้ประสบปัญหา ทำให้เห็นได้ว่า กระทำรุนแรงต่อผู้หญิงไม่ได้มีเพียงการกระทำรุนแรงทางตรง (คือ การทำร้ายทางกาย จิตใจ ทางเพศ ที่เห็นได้ว่า ใครเป็นคนทำ) เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมีความรุนแรงทางโครงสร้างของสังคม ทางวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถมีวิถีชีวิตที่ควรจะเป็น หรือเท่าเทียมกับผู้ชายได้ โดยที่สังคมเองก็ไม่ได้ตระหนักว่าสิ่งนั้นคือปัญหา เช่น เราไม่เคยรู้สึกว่ คณะรัฐมนตรี หรือ กรรมการหมู่บ้านเกือบทั้งหมดเป็นผู้ชายเป็นเรื่องแปลก หรือเป็นปัญหา ทั้งๆ ที่ไม่ได้มีคนอีกครั้งหนึ่งของสังคม(คือผู้หญิง) จะได้ออกมาพูดหรือบอกความต้องการของตนเอง

หากบุคลากรมีความความเข้าใจเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงด้วยฐานคิดดังกล่าวนี้แล้ว จะทำให้มีความเข้าใจ หรือรับมือกับการที่ผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาของตนได้ง่ายๆ หรือมีการตัดสินใจที่เปลี่ยนไปมาได้อย่างรวดเร็ว หรือแม้แต่ไม่ตัดสินใจอย่างที่ผู้ให้บริการคิดว่า

น่าจะเป็น ซึ่งจะทำให้บุคลากรสามารถให้บริการในเรื่องนี้ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหา รวมทั้งไม่ตำหนิตัวเองเมื่อคิดว่า ไม่สามารถช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาได้

ในการศึกษานี้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักต่างมีความเห็นพ้องกันว่า ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็นปัญหาสังคม ที่ควรมีการแก้ไขที่ “ต้นเหตุแห่งปัญหา” แต่ผู้เขียนพบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ยังให้ความหมาย ให้ความสำคัญกับการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงที่เป็นการกระทำรุนแรงทางตรง คือ การทำร้ายทางกาย ใจ เพศ และมักมองเห็นสภาพปัญหาเพียงผิวเผินที่ปรากฏการณ์ให้เห็นตรงหน้า นอกจากนี้ การให้ความหมายของบุคลากรยังเป็นการให้ความหมายตามวิชาชีพและความรู้สึกที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง กล่าวคือ

ความคิดของบุคลากรสาธารณสุข บุคลากรสาธารณสุขส่วนใหญ่มักมุ่งไปที่การเจ็บป่วยบาดเจ็บทางกาย และมุ่งผลที่การเยียวยาให้หายจากการเจ็บป่วยในครั้งนั้นๆ Gracia-Morenno (1999) รายงานว่า วิธีการมองดังกล่าว ทำให้ขาดการมอง การเข้าใจถึงการกระทำรุนแรงในรูปแบบอื่นๆ บุคลากรสาธารณสุขในโครงการนี้ในช่วงแรกๆ ของการทำงานก็มีลักษณะเช่นนี้ แต่ประสบการณ์ทำงานทำให้สามารถมองเห็น คัดกรอง การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงได้ไวขึ้น

“ต้องยอมรับว่าแรกๆ เรา lost ไปมากเหมือนกัน แต่ตอนนี้เราดีขึ้น” เป็นคำกล่าวของทีมทำงาน และมีประจักษ์พยานของการ “ดีขึ้น” คือ มีความสามารถในการคัดกรองที่ไวขึ้น เช่น เจ้าหน้าที่ที่สามารถคัดกรองผู้หญิงที่มาพบแพทย์ด้วยอาการ “หายใจไม่อิ่ม เวียนหัวบ่อย” ว่าแท้จริงเป็นผลมาจากการถูกกระทำรุนแรงทางจิตใจมานานหลายสิบปี การให้ความช่วยเหลือเธอจึงมีใช้มีเพียงยารักษาอาการเท่านั้น

อย่างไรก็ตามด้วยวิธีการมองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้การให้บริการต่อผู้ถูกกระทำรุนแรงจะเน้นที่การรักษาทางกาย และการให้คำปรึกษาต่อปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น เมื่อผนวกกับการที่ผู้มารับบริการมักมารับบริการเฉพาะเมื่อประสบปัญหา การทำงานจึงยังไม่สามารถพัฒนาถึงระดับที่ทำให้ผู้ถูกกระทำรุนแรงมีความเข้าใจตนเอง เข้าใจปัญหา และการเคารพตนเอง

ความคิดของตำรวจ ตำรวจที่ทำงานในโครงการนี้เป็นผู้ชายทุกคน ซึ่งแต่ละคนพูดถึงความหมายของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงที่ไม่ต่างไปจากบุคลากรสาธารณสุขว่าเป็นเรื่องที่ “ง่ายๆ ตรงๆ” และส่วนใหญ่จะมองเห็นการทำร้ายร่างกาย การด่าทอ ช่มชู้ แต่ตำรวจก็มีความคิดเห็นว่าการกระทำรุนแรงทางจิตใจก็เป็นส่วนหนึ่งของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงด้วย มิใช่ไม่รู้สึกรู้สมกับความทุกข์ใจของผู้หญิงเมื่อสามีมีชู้ดังที่สังคมมักจะปรามาสว่าผู้ชายต้องเข้าข้างกัน (Srisorrachatr, 2001) แต่เช่นเดียวกับบุคลากรสาธารณสุขที่ไม่ได้ตระหนักในแง่มุมของปัจจัยวัฒนธรรมที่เป็นกรอบสำคัญของปัญหาและการตัดสินใจของผู้หญิง ตำรวจจึงไม่เข้าใจว่า การที่ผู้หญิงคน

หนึ่งจะตัดสินใจกับความกับสามีมิใช่เป็นเรื่องง่าย หรือไม่เข้าใจที่มาถอนจากความง่าย ๆ ตำรวจมองว่า ผู้หญิงใจอ่อนเอง จึงรู้สึกเบื่อนาย และรู้สึกว่าคุณค่าความเรื่องความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องหยาบคาย

การทำงานเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงยังพบว่า บุคลากรแต่ละวิชาชีพจะเน้นการทำตามบทบาทหน้าที่ในเนื้องานตามวิชาชีพมากกว่าการช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาของผู้รับบริการ ทั้งนี้เนื่องด้วยกระบวนการเรียนการสอน และกรอบการทำงาน รวมทั้งการขาดกรอบการมองปัญหาดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว บุคลากรสาธารณสุขมักจะจับประเด็นปัญหาทางด้านสุขภาพกายขาด และให้คำแนะนำทางด้านการแพทย์การพยาบาลเป็นหลัก เช่น เมื่อวัยรุ่นหญิงที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนมาขอความช่วยเหลือ เจ้าหน้าที่จะให้คำแนะนำเรื่องการมาฝากครรภ์เป็นหลัก โดยที่แทบจะไม่ได้พูดถึงการเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิต หรือปัญหาสุขภาพจิตที่ประสบอยู่ในขณะนั้น

ส่วนตำรวจมองเนื้องานของตนว่า เป็นการดำเนินการทางกฎหมายเพื่อหาคนถูกคนผิดเท่านั้น “ของตำรวจนี่คือมีการจัดการตามกฎหมายต่อผู้กระทำผิด ส่วนตัวผู้ถูกกระทำรุนแรงตรงนั้นทางตำรวจหรือทางกฎหมายจะไม่เข้าไปยุ่ง ส่วนตำรวจจะดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด”

1.2 สาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง : เหล้า ชู้สาว เศรษฐกิจ การเลี้ยงดู

การที่บุคลากรมองความรุนแรงต่อผู้หญิงเพียงปรากฏการณ์เท่าที่เห็นตรงหน้า ทำให้ส่วนใหญ่ระบุสาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงว่า มีสาเหตุหลักจาก เหล้า ปัญหาชู้สาว เศรษฐกิจ และการหล่อหลอมในครอบครัว

การที่บุคลากรระบุสาเหตุการกระทำรุนแรงว่าเกิดจากแอลกอฮอล์หรือการเมานั้น ในอีกมุมหนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการโยนความรับผิดชอบให้กับแอลกอฮอล์ ทำให้ละเลยการทำความเข้าใจต้นเหตุของปัญหาและไม่สามารถอธิบายได้ถึงผู้กระทำรุนแรงที่ไม่ได้ดื่มแอลกอฮอล์

ส่วนประเด็นการหล่อหลอมในครอบครัวนั้น เป็นประเด็นที่บุคลากรส่วนใหญ่มักไม่ได้ให้รายละเอียดคือการหล่อหลอมอย่างไร ประเด็นไหน ในการศึกษาแล้วยังไม่พบว่า มีบุคลากรคนใดที่จำแนกถึงบทบาทเพศที่ไม่เสมอภาคกันระหว่างหญิงชายว่าเป็นสาเหตุหลักของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ดังนั้น จึงมักมีคำพูดที่หลุดในวงสนทนา หรือการประชุมว่า

“ทำแบบนี้ ก็สมควรอยู่หรอกที่ผิวจะตีเอา”

1.3 การให้ความสำคัญต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

การศึกษากลุ่มตำรวจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่พบเสมอคือ ไม่ค่อยใส่ใจ ละเลยไม่รับฟังข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ไม่แตกต่างกับอีกหลายๆ ประเทศ ในบางแห่งตำรวจนอกจากจะไม่รับแจ้งความแล้วยังนำเรื่องไปบอกให้สามีทราบทำให้ภรรยาถูกทำร้ายรุนแรงมากขึ้น

(Human Rights Watch Backgrounder, 2000) เพราะทัศนคติที่ว่า เป็นเรื่องภายในครอบครัว บางคนยังมีความเห็นว่า สามีมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะตบตีสั่งสอนภรรยาโดยเฉพาะภรรยาที่ไม่ทำตามธรรมเนียมของสังคม (มูลนิธิเพื่อนหญิง, 2532; อ้างใน Abdullah, et al., 1994) นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ตำรวจแล้ว ผลการศึกษาหลายชิ้นระบุว่า ตำรวจไม่ได้มองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นอาชญากรรมที่แท้จริง (สมนิต คำมงคล, 2548; Abdullah, et al., 1994)

ผลการศึกษานี้ก็ได้อธิบายในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ กรณีที่มีใช้การทำร้ายกันจนบาดเจ็บสาหัสหรือถึงแก่ความตายหรือไม่ใช่ด้วยวิธีการที่ผิดปกติที่จะเป็นความสนใจของสังคมแล้ว ตำรวจจะมองว่า คดีเหล่านี้เป็นคดีเล็กๆ น้อยๆ ประเภตลักทรัพย์วิ่งราว มิใช่อาชกรรมร้ายแรงอย่างฆาตกรรมที่มีคนร้ายชัดเจน ตำรวจจึงไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก โดยมองว่าเป็นเพียง “คดีทำร้ายร่างกายอย่างหนึ่ง” ตำรวจมิได้ถึงกับละเลยการรับแจ้งความเพราะเห็นว่า เป็นเรื่องในครอบครัวดังในอดีตที่ผ่านมา แต่จะมีการปฏิบัติในลักษณะ “ถ้ามาแจ้งก็รับแจ้ง” ทั้งนี้โดยเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การปฏิรูประบบราชการ ตำรวจที่ให้ข้อมูลจึงได้บอกว่า

“บทบาทของตำรวจผมบอกให้ครบกับเมื่อ 20 ปี 30 ปีที่แล้ว เปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง คนทุกวันนี้กลัวตำรวจที่ไหน...ไม่มีเลย เล่นงานตำรวจเสียด้วยซ้ำ”

ดังนั้น กรณีใดที่ประเมินแล้วว่า “ไม่ร้ายแรงอะไร” ตำรวจก็จะดำเนินการในลักษณะ “บางทีก็ไกลเกลี่ยให้ก็มี จะรู้ลึกก็จบๆ เพราะว่าการไปศาลมีปัญหามาก เป็นคดีขึ้นมา” แต่การรับแจ้งและบันทึกสำนวนของตำรวจในกรณีนี้ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานในทางคดีได้ในภายหลัง เพราะตำรวจมิได้ทำบันทึกสำนวนจริงๆ แต่จะเขียนในสมุดอื่นๆ เมื่อคู่กรณีกลับไปแล้วก็ฉีกทิ้งไป

ตำรวจให้เหตุผลที่ดำเนินการโดยการไกลเกลี่ยว่า มาจากหลายสาเหตุ ทั้งจากปริมาณงานมากมายที่ต้องให้ความสนใจตามกระแสสังคมหรือตามที่ถูกบังคับบัญชาสั่งการ ยังมีสาเหตุมาจากการที่มักเป็นคู่กรณีเดิมๆ ที่มักคาดการณ์ได้ว่า เรื่องจะจบอย่างไรและไม่ไว้วางใจว่าผู้ประสบปัญหาจะให้ข้อมูลที่แท้จริง

แต่สาเหตุที่สำคัญที่มีผลต่อการดำเนินการของตำรวจคือ การเปลี่ยนใจของคู่กรณี ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินคดี การมีสำนวนค้างคั่งและกระทบต่อการพิจารณาความดีความชอบของตำรวจอีกต่อหนึ่ง ระเบียบปฏิบัติเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นคดีอาญา ยอมความไม่ได้นั้น ไม่เอื้อทั้งต่อตำรวจและผู้ประสบปัญหา เมื่อตำรวจทำคดีแล้วก็ต้องดำเนินการตามกระบวนการให้ถึงที่สุด ขณะที่ผู้ประสบปัญหามักต้องการถอนแจ้งความ ถอนฟ้องในภายหลัง ทำให้ตำรวจมองคดีความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย

“เอาจริงๆ เลยเหรอก็น่าเบื่อ เบื่อว่าเจออีกแล้วอะไรอย่างนี้ เจอเคสนี้ก็อีกแล้ว”

“เรื่องนี้ผมเองก็ไม่อยากยุ่งเหมือนกัน เพราะว่าเวลาผามาด้วยอารมณ์โกรธ อารมณ์โมโหมา จับเข้าห้องขังวันหนึ่ง ตื่นเข้ามา มาตั้งแต่ตี 5 เลย เมื่อก่อนข้าวกินข้าวมาให้กินเลยในห้องขัง ขอเข้าไปอยู่ด้วยร้องไห้ พาลูกพาเต้ามาขอมาอยู่กับผัว ตำรวจก็ไม่ให้เข้า เขาก็ว่าตำรวจไม่ฟังเขา ตำรวจโดนทั้งขึ้นทั้งล่องเลย เขาบอกว่าไม่เอาเรื่องแล้วปล่อยเขาเถอะ จะปล่อยได้ไง จับไปแล้ว เขาคิดว่าเมื่อเขาไม่เอาเรื่อง ทำไมตำรวจต้องมาเอาเรื่อง แต่เขาก็รู้แค่นี้”

อย่างไรก็ตามตำรวจไม่ได้ระบุว่าระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ บทที่ 13 สามัญญะวิอาทกัน ข้อ 583 คำสั่งแนวทางการปฏิบัติเรื่องครอบครัว เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ตำรวจดำเนินการโดยการไกล่เกลี่ย ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาหลายชั้นที่ระบุว่า เป็นการเปิดช่องให้ตำรวจดำเนินการโดยการไกล่เกลี่ยกรณีความรุนแรงในครอบครัว (อึ้งในทิตา ณ นคร, มปป)

สำหรับบุคลากรสาธารณสุข มีความเห็นต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวว่า “ไม่อยากทำ” เพราะมักเป็นกรณีที่น่าหดหู่ มีความซับซ้อน มีเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นปัญหาทำให้ไม่สามารถหาทางออกได้ชัด หรือเป็นทางออกที่เกินขอบเขตหน้าที่ของตน เช่น ผู้หญิงหลายคนประสบปัญหาไม่มีที่พึ่งพิง ไม่มีรายได้ ซึ่งจะต้องมีการทำงานร่วมกับวิชาชีพอื่นๆ เช่น สังคมสงเคราะห์ หรือทนายความ แต่โดยลักษณะวิชาชีพที่บุคลากรมีความคาดหวังสูงต่อผลสำเร็จในการแก้ปัญหาของผู้รับบริการ เมื่อไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวัง จึงมักจะทำให้เจ้าหน้าที่รู้สึกเครียด และกดดัน

1.4 กรณีข่มขืน : ส่วนใหญ่ ไม่ใช่ข่มขืนจริง

สังคมส่วนใหญ่จะมองผู้ที่ถูกข่มขืนในเชิงตำหนิว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดเหตุขึ้น จากการยั่วยวนหรือไม่ระวังตัว สำหรับบุคลากรในการศึกษานี้พบทัศนคติเช่นนี้อยู่บ้าง แต่ไม่พบว่ามีผลต่อการตัดสินใจว่าจะดำเนินการให้บริการหรือไม่ แต่ทัศนคติที่เป็นปัญหามากกว่านั้นคือ ความไม่เชื่อมั่นว่ามีการข่มขืนเกิดขึ้นจริง

ทัศนคติดังกล่าวพบร่วมกันทั้งในบุคลากรสาธารณสุขและตำรวจ หากผู้หญิงไม่ได้มาในลักษณะถูกทำร้ายจนบาดเจ็บให้เห็นชัดๆ หรือมิได้รับมาขอความช่วยเหลือในทันทีที่เกิดเหตุ จะถูกตั้งข้อสงสัยได้ไว้มาก่อนว่าเป็นการสมยอมและต้องการเรียกร้องค่าเสียหาย

“จริงๆ มันไม่ใช่(การข่มขืน) มันไม่ใช่เหยื่อที่เราอยากจะช่วยเต็มๆ คือเหยื่อไม่น่าสงสารว่าจั้นเถอะ เหยื่อมีประสบการณ์ แบบเดี๋ยวนี้นี่มีเยอะ”

จะเห็นได้ว่า บุคลากรให้ความหมายของการข่มขืน คือ

“จะต้องมีการทำร้าย ต้องมีบาดแผล คือไม่ยอม ทำร้ายร่างกายอะไรอย่างนี้”

นอกจากนี้แล้วการข่มขืนนั้นควรเป็นกรณีของผู้ที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กันมาก่อน หากเป็นผู้ที่เคยมีเพศสัมพันธ์กันมาก่อน มักจะถูกตั้งข้อสงสัยได้ไว้มาก่อนว่า แรงจูงใจด้วยจุดประสงค์อื่น

ที่มาของทัศนคตินี้ กล่าวได้ว่า เนื่องจากประสบการณ์การทำงาน ที่มักพบในลักษณะแจ้งความข่มขืนเพื่อเรียกค่าเสียหายซึ่งเป็นความคิดความเชื่อที่มีการตอกย้ำให้หนักแน่นขึ้นตามระยะเวลาของการ

ทำงานจนเจ้าหน้าที่ตำรวจแทบจะไม่เชื่อว่ามีกรณีข่มขืนจริงเกิดขึ้น

“ตอนที่ไปตำรวจใหม่ๆ รู้สึกอินกับเรื่องนี้ เชื้อ เชื้อในสิ่งที่พูดหมด”

“ผมทำงานมา 17 ปี เป็นพนักงานสอบสวนมาตลอด ไม่เคยเหลวไหลเลย ไม่เคยไม่เป็นพนักงานสอบสวนแม้แต่อาทิตย์เดียวเลยนะ ผมเคยเจอคดีข่มขืนจริงๆ สองราย รายแรกข่มขืนแล้วฆ่าอีกรายบาดเจ็บอะไรอย่างนี้”

ในส่วนของผู้ที่ไม่มาแจ้งความในทันทีนั้น บุคลากรแทบจะไม่ยอมรับว่ามีเหตุผลอื่นที่ทำให้มีการแจ้งความล่าช้า ไม่ว่าจะเป็นเพราะความอาย หรือว่าตัดสินใจไม่ถูกต้องควรทำอะไร ตำรวจให้ความเห็นว่าเป็นสิ่งที่ “น้อยมากที่จะเจอ ยิ่งในชุมชนของชนบท เหมือนกันหมด”

“ไม่อายกันหรอก เดี่ยวคนในชุมชนก็รู้ เพราะผู้ชายจะเล่าให้คนในหมู่บ้านฟังว่าได้ผู้หญิงคนนั้นแล้ว จึงไม่มีเหตุที่ผู้หญิงจะต้องอายที่จะมาแจ้งความ”

ความเชื่อดังกล่าวทำให้ตำรวจมักจะใกล้ชิดให้ยอมความกันมากกว่าดำเนินคดี ด้วยเหตุผลคล้ายกับกรณีการทำร้ายกันในครอบครัว คือ คู่กรณีมักยอมความกันในภายหลังซึ่งจะกระทบต่อการมีผลงานหรือจำนวนค่างของเจ้าหน้าที่ หรือกรณีผู้ถูกข่มขืนที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีที่เป็นคดีที่ยอมความกันไม่ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วคู่กรณีมักจะเจรจายอมความกันเอง แต่ตามกฎหมายแล้วผู้กระทำผิดต้องถูกดำเนินคดี จึงมักทำให้ผู้ชายเปลี่ยนใจไม่ขอใช้ค่าเสียหายหรือแต่งงาน ทำให้ตำรวจมักถูกต่อว่า “(เขา) หาวว่าตำรวจเราไปยุไปแหย่เค้า หรือว่าไปมีส่วนได้เสีย” เหล่านี้เป็นสาเหตุใหญ่ส่วนหนึ่งที่ทำให้ตำรวจมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคดีข่มขืน

ในส่วนของบุคลากรสาธารณสุข เนื่องด้วยบทบาทหน้าที่ต่อผู้ที่มาขอความช่วยเหลือในกรณีนี้ มักเป็นเพียงการตรวจร่างกายเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการแจ้งความ จึงไม่พบว่ามีประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาในการให้บริการ อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่จะมีความรู้สึกไม่ต่างกับตำรวจคือ รู้สึกว่าตน “ถูกใช้เป็นเครื่องมือ” นอกจากนี้การให้บริการที่เน้นภาระหน้าที่รวมทั้งทัศนคติและภาระงานที่มีจำนวนมาก อาจทำให้บุคลากรละเลยการให้คำปรึกษาเพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการอื่นๆ ของผู้ประสบปัญหา

2. ความเชื่อต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง

2.1 มุมมองต่อผู้ถูกกระทำรุนแรง : นำสงสาร

ความรู้สึกของบุคลากรสาธารณสุขที่มีต่อภรรยาที่ถูกทำร้ายรุนแรง ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้สึกสงสาร เพราะกรณีส่วนใหญ่ที่มาถึงโรงพยาบาลจะเป็นอาการบาดเจ็บในระดับสาหัส หรือเป็นการทำร้ายที่หลายคนนึกไม่ถึง เช่น ผู้หญิงคนหนึ่งถูกสามีเตะขณะกำลังกราบขอขงมิให้ทำร้ายตนเพราะสามีระบุว่าเธอจะไปมีความสัมพันธ์กับชายอื่น ภรรยาสูงอายุคนหนึ่งถูกสามีใช้จอบฟันขณะหันหลังให้ หรือบางคนไม่ยอมบอกว่าถูกทำร้าย แม้ว่าอาการบาดเจ็บจะไม่สัมพันธ์กับสาเหตุที่แจ้งไว้ จึงทำให้เจ้าหน้าที่เกิดความรู้สึกดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากองค์ประกอบเรื่องสถานะของบุคลากรที่เหนือกว่าผู้รับบริการ กล่าวคือ ผู้รับบริการส่วนใหญ่เป็นหญิงชาวบ้าน อาชีพทำไร่ทำนา หรือเป็นแม่บ้าน เกือบทั้งหมดมีการศึกษาระดับประถม ขณะที่บุคลากรเองมีสถานะทางสังคม การศึกษาหรือด้วยบทบาทหน้าที่ที่เหนือกว่า ดังนั้น ในทางกลับกัน ภาพที่บุคลากรมีต่อตนเองคือ ตนเป็นผู้ให้ เป็นผู้ชี้แนะ

ความรู้สึกที่มีต่อผู้ประสบปัญหาจึงเป็นความสงสารแต่ไม่ใช่มีความรู้สึกร่วม (sympathy but not empathy) ทำให้บุคลากรไม่เข้าใจความกลัว ความสับสน วุ่นวายใจ ผู้ที่ไม่เคยประสบปัญหาจะไม่เข้าถึงความรู้สึกที่ผู้หญิงจะประเมินว่าตนเองไม่มีคุณค่า ซึ่งเป็นความรู้สึกที่จุดให้ผู้หญิงยุติการต่อสู้ดิ้นรน ในบางการศึกษาจึงพบว่า ผู้ให้บริการบางคนถึงกับคิดว่า ผู้หญิงชาชน หรือเป็นโรคหรือชอบที่จะถูกทำร้ายเสียด้วยซ้ำไป (Bowker, 1976 อ้างใน โชติมา กาญจนกุล, 2540) จึงทำให้ไม่ได้มองผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้กลายเป็นผู้หลุดพ้นได้ รวมทั้งทำให้ไม่สามารถมองปัญหาได้อย่างรอบด้าน

ผลการศึกษาชี้ พบว่าไม่แตกต่างกับการศึกษาอื่นมากนัก แนวทางการปฏิบัติแม้จะเน้นว่าต้องจัดบริการที่รอบด้านทั้งกายใจ ต้องให้คำปรึกษา แต่การให้คำปรึกษาก็มักเป็นเพียงการให้คำแนะนำ หรือเป็นเพียงการให้ข้อมูลที่ได้มีการร่วมกันประเมินปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่ประสบปัญหา และไม่อยู่ในกระบวนการที่จะพัฒนาไปสู่การตัดสินใจรู้และเลือก เพื่อให้ผู้ถูกกระทำรุนแรงสามารถดำเนินชีวิตตนเองต่อไปได้ นั่นคือ ในการให้บริการได้ก้าวล่วงการตัดสินใจแทนผู้รับบริการ อาจจะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ผู้รับบริการไม่สามารถทำตามที่บุคลากรให้คำแนะนำได้ในทันที หรือไม่ตัดสินใจตามที่บุคลากรแนะนำ ซึ่งจะกลับมากระทบต่อบุคลากรอีกต่อหนึ่งว่า ไม่ประสบความสำเร็จในการให้ความช่วยเหลือ

ความรู้สึกของบุคลากรที่เกิดขึ้นนี้ อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เกิดจากการทำงานที่ไม่ยึดแน่นกับแนวคิดเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงจึงทำให้เกิดการตัดสินใจคุณค่าของผู้รับบริการ ตัดสินใจแทน เป็นการทำงานในลักษณะชี้นำที่มีใช่เป็นการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเพียงชั่วคราวที่มีปัญหาเท่านั้น ดังที่บุคลากรมักพูดถึงผู้ประสบปัญหาว่า “ไม่รู้ว่าจะต้องให้ความช่วยเหลืออย่างไร”

2.2 มุมมองต่อผู้กระทำรุนแรง : ก้าวร้าว โรคจิต

บุคลากรในการศึกษานี้ส่วนใหญ่มองว่า ผู้กระทำเป็นผู้คนที่มีความผิดปกติทางจิตที่รุนแรง ซึ่งไม่โหดและบางคนก็เชื่อว่าเป็นโรคจิตเสียด้วยซ้ำจึงได้กระทำกับภรรยาอย่างรุนแรงมาก ซึ่งที่จริงแล้วความคิดนี้พบได้ในทุกกลุ่มคน ทุกพื้นที่ ทุกสังคม สำหรับบุคลากรในโครงการนี้ยังถูกตอกย้ำความเชื่อนี้จากการที่พบผู้กระทำรุนแรงที่มีประวัติการป่วยหรือกำลังอยู่ในระหว่างการบำบัดทางจิต ซึ่งแม้ว่าจะปรากฏเพียง 4 ราย จากร้อยกว่าราย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของโชติมา อภิวัฒน์ชัชวาลย์ (2546) ที่พบในการศึกษาว่า สามมีที่ทำการร้ายภรรยาไม่มีรายใดที่มีความผิดปกติทางจิต โชติมา กาญจนกุล (2540) ยังพบอีกว่า ผู้ที่กระทำรุนแรงบางคนมีท่าทีเป็นผู้ใหญ่ใจเย็น สุขภาพ แต่เมื่อต้องการยุติปัญหาก็จะใช้ความรุนแรง ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าเป็นวิธีการที่ได้ผลในการยุติข้อขัดแย้ง ซึ่งเมื่อดูภูมิหลังแล้วส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เรียนรู้เรื่องการใช้ความรุนแรงยุติข้อขัดแย้งตั้งแต่เด็ก จึงได้พัฒนามาเป็นการยอมรับวิธีการนี้ในวัยผู้ใหญ่

การที่บุคลากรมีแนวคิดเกี่ยวกับผู้กระทำรุนแรงว่าเป็นปัญหาบุคลิกภาพหรือโรคจิตมากกว่าเกิดจากการหล่อหลอมให้เรียนรู้การใช้ความรุนแรงในการยุติปัญหา ทำให้มีการแก้ไขปัญหในระดับบุคคล เฉพาะประเด็น ทำให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นถูกมองว่าเป็นปัญหาของคนที่มีปัญหา เป็นปัญหาของคนอื่นไม่เกี่ยวกับตนเอง สังคมจึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย การทำงานจึงมักจบที่กระบวนการบำบัดทางจิต กล่าวคือ เมื่อส่งต่อให้จิตแพทย์หรือหน่วยงานที่สูงขึ้นก็เป็นการจำหน่าย case แทนที่จะมีการทำความเข้าใจว่าความก้าวร้าวที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากการเลี้ยงดู คำถามคือเลี้ยงดูอย่างไร ประเด็นนี้ไม่มีการคิดต่อ ไม่มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่จะส่งผลกระทบต่ออารมณ์และแก้ปัญหาอย่างรอบด้าน รวมทั้งการที่สังคมยอมรับการยุติข้อขัดแย้งด้วยความรุนแรง การทำงานจึงเป็นเพียงที่ปลายเหตุเท่านั้น

2.3 มุมมองระหว่างบุคลากร : ปัญหาความไว้วางใจ

การทำงานระหว่างสหสาขาวิชาชีพในการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ยังมีลักษณะที่“เหมือนต่อสู้อย่างตลอดเวลา” (กนกวรรณ ธรรมวรรณ, 2543) ปรากฏการณ์นี้กล่าวได้ว่า พบได้ทุกแห่งไม่ใช่เฉพาะในพื้นที่ที่ศึกษานี้เท่านั้น ซึ่งหากวิเคราะห์ต่อไปก็จะพบว่า แต่ละฝ่ายมองกันและกันอย่างไม่ไว้วางใจ และไม่เข้าใจข้อจำกัดของกันและกัน

ตำรวจมักถูกตั้งข้อสังเกตว่า “ไม่ให้ความร่วมมือ” “ไม่ใส่ใจ” “ไม่รู้ว่า เขาทำอะไรบ้าง” เนื่องจากเมื่อประสานงานกันแล้วไม่ได้รับผลดังที่คาดหวัง หรือไม่รวดเร็วตามต้องการ ซึ่งในบางกรณีก็ไม่ได้รับการประสานติดตามผล โดยที่ไม่ได้รับคำอธิบาย จึงทำให้เกิดช่องว่างของความไว้วางใจดังกล่าว ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากภาพพจน์ของตำรวจเอง ดังที่ตำรวจเองก็ยอมรับว่าเป็นภาพพจน์ที่ไม่น่าชื่นชมนัก

“ที่นี้ภาพเก่าก็คือตำรวจทำอะไรก็มีสินบน” แนวทางแก้ไขการประสานงานจึงออกมาในลักษณะที่ “ต้องรอให้ ข้างบนสั่งก่อน เดียวเขาก็ทำเอง ตอนนี้อยู่เฉยๆ ก่อนแล้วกัน” ซึ่งหากมองอีกแง่มุมหนึ่ง แนวทางนี้เสมือนจะสะท้อนว่า ตนเองทำงานเต็มที่แล้ว แต่ตำรวจไม่ได้ทำเต็มที่เหมือนกับตน

ขณะที่บุคลากรสาธารณสุขจะถูกมองจากตำรวจว่า “ไม่รู้ว่าจะใครที่อยู่ข้างๆ นี่จะทำร้ายผมหรือเปล่า แต่ผมว่าทำนะ” ซึ่งตำรวจเองให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของตนด้วยความอึดอัดใจว่า “คุณไม่ต้องมาเล่นงานเราหรอก เรามีหน้าที่ รับรู้อยู่แล้ว สิ่งไหนที่ต้องทำก็ต้องทำ”

หากวิเคราะห์บนฐานคิดว่า แต่ละฝ่ายทำงานเต็มที่แล้ว จะพบที่มาของความไม่ไว้วางใจกัน ซึ่งเกิดจากความคาดหวังต่างกัน การไม่รู้จักรักกันและกันอย่างเพียงพอ ไม่รู้ข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย ไม่มีการสื่อสารทำความเข้าใจ จึงทำให้เกิดอคติต่อกัน ซึ่งนำไปสู่การไม่เคารพให้เกียรติกันอย่างแท้จริง กล่าวคือ

แนวคิดและแนวทางการทำงานของตำรวจจะเน้นเรื่องกฎระเบียบบนหน้าที่ ตำรวจจะบอกว่า “ตำรวจทำหน้าที่ตามที่กฎหมายระบุเท่านั้นเอง เอาตัวผู้ที่ทำให้ผิดมาทำโทษ” ในขณะที่บุคลากรสาธารณสุขเชื่อว่า มีบทบาทที่ต้องให้การช่วยเหลือ “กาย และใจ เสริมพลังอำนาจเขา” ในการทำงาน ตำรวจจะทำงานด้วยแนวคิด “ไม่เชื่อไว้ก่อน มองจากด้านลบก่อน” ดังนั้น จึงมองเห็นการทำงานของบุคลากรสาธารณสุขว่า “(ผู้ถูกกระทำรุนแรง) พูดอะไรออกมาก็เชื่อเขาหมด” จึงทำให้มีความขัดแย้งกับแนวทางการทำงานที่ต้องอิงหลักฐาน เมื่อผนวกกับการที่มีข้อจำกัดจากกฎระเบียบ เช่น การจับผู้คนกระทำผิดที่ต้องมีหมายจับ ซึ่งบางกรณีตำรวจกลับต้องรอหลักฐานทางการแพทย์เพื่อนำไปออกหมายจับอีกต่อหนึ่ง เช่น กรณีข่มขืน เมื่อเกิดความล่าช้า ทำให้เกิดการกล่าวโทษซึ่งกันและกัน

ความไม่ไว้วางใจกัน เมื่อไม่มีการสื่อสารกัน ทำให้ความร่วมมือในการทำงานมีพัฒนาการที่เลวลง จนทำให้มีการประสานงานกันน้อยกว่าที่ควรจะเป็น หรือ ยุติการขอความร่วมมือในบางกรณีไป

สรุป

เรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงยังมีความคิดความเชื่อหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ซึ่งที่ให้ผู้ประสบปัญหาไม่ได้รับบริการอย่างที่ควรจะเป็น ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติต่อประเด็นปัญหาโดยตรงหรือต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย การวางรากฐานการทำงานจึงควรสร้างทัศนคติควบคู่ไปกับด้านเทคนิควิชาการของแต่ละสาขาวิชาชีพ โดยเป็นทัศนคติที่เข้าใจความเป็นไปของปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างสังคม วัฒนธรรม การแก้ไขปัญหาควรเป็นไปในการเสริมสร้างศักยภาพ มิใช่การช่วยเหลือเพียงชั่วคราวชั่วคราว นอกจากนี้อุปสรรคที่สำคัญอีกประการคือ ทัศนคติระหว่างวิชาชีพที่ควรทำงานโดย

เข้าใจแนวคิด แนวทางการทำงาน รวมทั้งข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย เพื่อให้มีการร่วมกันทำงานโดย
เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน

บรรณานุกรม

- Abdullah, et al. (1995). **Battered women in Malaysia : Prevalence, problems and public attitudes.** A summary report of Women Aid Organization. Malaysia's National research on Domestic Violence.
- Claudia Garcia-Moreno. (1999). **Violence Against Women, Gender and Health Equity.** Working Paper Series Number 99. 15 September 1999. Population and Development Studies, Harvard School of Public Health.
- Srisorrachatr, Suwat. (2001). **Domestic Violence: Socio-cultural Perspective and Social Intervention in a Thai Community.** A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy (Medical and Health Social Sciences). Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.
- Human Rights Watch Backgrounder. (2000). **What will it take? Stopping violence against women: A challenge to governments.** Beijing + 5 homepage.
- เพ็ญจันทร์ ประดับมุข.2543.ความรุนแรง: ภัยเงียบที่ทำลายระบบวิจัยสุขภาพ.เอกสารประกอบการประชุมระดมสมองเรื่อง ระบบการวิจัยสุขภาพแห่งชาติที่พึงประสงค์ ข้อเสนอในการจุดกลไกและโครงสร้างของประเทศไทย . 2-3 ตุลาคม 2543.กรุงเทพมหานคร.
- กนกวรรณ ธรรมวรรณ.(2543).บทบาทของรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงในสังคมไทย.เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสังคมกับสุขภาพครั้งที่ 2 เรื่อง จากพรมแดนความรู้สู่การแก้ไขปัญหา: กรณีความรุนแรงในสังคมไทย. จัดโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข วันที่ 10 พฤศจิกายน 2543.
- กุลพัฒน์ จันทร์ไกรลาส.(2546). **ทฤษฎีสัญญะวิทย์กับการอธิบายวาทกรรมการพัฒนาชนบทไทย.** เอกสารอัดสำเนา.
- โชติมา กาญจนกุล.(2540).**ความรุนแรงในครอบครัว: การศึกษาการทำร้ายร่างกายภรรยา.** ปรินิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- โชติมา อภิวัฒน์ชัชวาลย์.(2546). **ทัศนะของภรรยาต่อสาเหตุการประทุษร้าย : กรณีศึกษาผู้รับบริการหญิงโรงพยาบาลพังโคน จังหวัดสกลนคร.** สารนิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์.2545.ความรุนแรงกับสุขภาพ แนวคิดทางสังคมศาสตร์.เอกสารอัดสำเนา.

ทิตา ณ นคร. (มปป).**ความรุนแรงต่อผู้หญิง...ปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาโครงสร้าง**.เอกสารอัดสำเนา.

โบนิต้า ลอเรนซ์ .(2542).คำให้การของผู้รอดจากเหตุการณ์: เลี้ยงที่ถูกกละเลยในวาทกรรมแนวสตรีนิยมว่าด้วย**ความรุนแรงต่อผู้หญิง**. ใน **เท้าหลังอย่างก้าว**. สนิท สิริวัชร (บรรณาธิการ). **โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา**.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิมพ์วัลย์ บุญมงคลและคณะ.2546.ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหา**ความรุนแรงต่อผู้หญิง**และเด็ก.รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

รายการเจาะใจ.17 มิถุนายน 2547.

สมนิต คำมงคล.(2548). ความไม่เสมอภาคทางเพศด้านกฎหมาย กรณี**ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีสตรีศึกษาครั้งที่ 6 **ผู้หญิง ความร้ายกาจ เลือและสันติ**. โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ผู้ขายเลิกเหล้า หัวใจไร้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

จะเด็จ เชาวน์วิไล
มูลนิธิเพื่อนหญิง

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

ความหมายของ “ความรุนแรงในครอบครัว” คำว่า “ความรุนแรงในครอบครัว” มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

องค์การสหประชาชาติได้ระบุว่า “ความรุนแรงในครอบครัว” (domestic violence) เป็นการอธิบายถึงการกระทำและการละเว้น หรือการละเลยที่จะกระทำในพฤติกรรมต่างๆ ในความหมายแคบ ครอบคลุมเหตุการณ์ทำร้ายร่างกายและความรุนแรงทางด้านเพศ เช่น การทุบตี ชก ต่อย นอกจากนี้อาจใช้ในความหมายที่ครอบคลุมถึง ความรุนแรงทางด้านจิตใจ เช่น การใช้คำพูด ก่อวินาศกรรม สร้างความรำคาญ การกักขัง การจำกัดสิทธิต่างๆ เช่น การพบปะผู้อื่น การจำกัดบริเวณ การใช้เงิน ซึ่งรูปแบบอาจมีความแตกต่างกันไปตามสังคมและวัฒนธรรม (United Nations, 1993)

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักราชบัณฑิตยสถาน (2541 : 110) ระบุว่า ความรุนแรงในครอบครัว เป็นการทำร้ายกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวให้บาดเจ็บทางร่างกาย และซึมซับ ให้อีกฝ่ายกระทำในสิ่งที่เขาไม่ปรารถนา ระดับความรุนแรงมีความแตกต่างกัน ตั้งแต่การทะเลาะได้เถียงกัน การทำร้ายร่างกายด้วยอวัยวะหรืออาวุธ ไปจนถึงการทำลายชีวิตหรือทำลายการพัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคล เช่น การกระทำ หรือละเลยหน้าที่ซึ่งเป็นข้อบกพร่องในบทบาทหน้าที่ของสามีภรรยา หรือบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม เมื่อปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นในครอบครัว ย่อมมีผลกระทบต่อสมาชิกทุกคน และผลกระทบดังกล่าวก็จะมีผลลัพธ์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพและบทบาทของสมาชิกในครอบครัวนั้น

นอกจากนี้ยังมีความหมายในลักษณะที่คล้ายคลึงกันอีก เช่น ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง การกระทำตามความตั้งใจหรือกระทำโดยรู้ตัวที่มีความตั้งใจที่จะทำให้ผู้อื่นรู้สึกเจ็บปวด และได้รับบาดเจ็บทางด้านร่างกาย ตั้งแต่การเจ็บปวดเล็กน้อยไปจนถึงการทำอันตรายถึงชีวิต (Gelles and Straus, 1979 : 554 อ้างถึงในเหมวรรณ เหมะนัด, 2539 : 9)

กล่าวได้ว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสากลที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมสมัยดั้งเดิม หรือสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ สามารถเกิดขึ้นในทุกระดับการศึกษา อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่เป็นภรรยา และยังมีผลกระทบต่อบุตรหรือเด็ก เนื่องจากเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่า

ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของประเทศไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติหลักพื้นฐานสำคัญรองรับไว้ในมาตรา 53 ว่า “เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง

โดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม” นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีในคราวประชุมเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2542 ประกาศให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปีเป็น “เดือนของการรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี” และในคราวประชุมเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 ได้เห็นชอบ “นโยบายและแผนขจัดความรุนแรงต่อเด็กและสตรี” (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักราชเลขาธิการ 2543 : 2)

ลักษณะของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

โดยทั่วไปลักษณะและขอบข่ายของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่หน่วยงานและองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับปัญหานี้ได้ระบุไว้มีดังนี้ (อ้างถึงใน บุญเสริม หุตะแพทย์, 2542 : 12)

1. การทำร้ายร่างกาย (physiological assault) เป็นการทำร้ายกันโดยใช้กำลัง เช่น ตบตี เตะต่อย รวมทั้งการใช้อาวุธจนได้รับบาดเจ็บ และการฆาตกรรม
2. การทำร้ายจิตใจ (psychological / emotional / verbal abuse) เป็นการทำร้ายโดยใช้คำพูด หรือภาษาพูดที่หยาบคาย ดูถูกเหยียดหยาม ทำให้ผู้ถูกกระทำขาดความเชื่อมั่นและนับถือในตนเอง การกระทำดังกล่าวมีผลทางด้านจิตใจ และมีผลเสียต่อการอบรมดูแลเด็กในครอบครัว
3. การใช้ความรุนแรงในด้านสังคม (social abuse) หมายถึง การปล่อยปละละเลย ไม่ให้ความสำคัญหรือความสนใจ การขัดขวางความก้าวหน้า การจำกัดสิทธิทางสังคมที่พึงมี เช่น การปฏิเสธสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงการจำกัดบริเวณด้วย
4. การใช้ความรุนแรงด้านเศรษฐกิจ (economical abuse) เป็นการควบคุมและยึดครองทรัพย์สินต่างๆ ของครอบครัว รวมทั้งการจำกัดค่าใช้จ่าย
5. การกระทำทารุณทางเพศ (sexual assault) การกระทำทารุณทางเพศถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น การข่มขืน หรือการกระทำอนาจารที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสีย

สำหรับความรุนแรงที่พบบ่อยในสังคมไทยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยจำแนกตามผู้กระทำ และผู้ที่เป็นเหยื่อของความรุนแรง มีดังนี้ 1) การข่มเหงทารุณภรรยา (wife abuse) เป็นความรุนแรงในครอบครัวที่สามีกระทำต่อภรรยา 2) การข่มเหงทารุณกรรมบุตร (child abuse) เป็นความรุนแรงที่บิดา มารดากระทำต่อบุตร หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวกระทำต่อเด็กในครอบครัว 3) การข่มเหงทารุณกันระหว่างพี่น้อง (sibling abuse) 4) การข่มเหงทารุณผู้สูงอายุ (elder abuse) (ลัดดาวัลย์ สุขุม, 2542 : 33)1)

นอกจากความรุนแรงที่เกิดจากสาเหตุของสุราแล้วยังมีความรุนแรงที่แบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ ระดับโครงสร้างโดยรวม บริบทของสังคม บริบทของครอบครัว และปัจจัยส่วนบุคคล ดังนี้

1. **ระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม** สภาพสังคมโดยรวมที่เป็นระบบปิตาธิปไตย หรือระบบความคิดแบบที่เน้นอำนาจของผู้ชาย หรือค่านิยมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังมีค่านิยมในเรื่องบทบาททางเพศที่ผิดๆ โดยมีวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคมและทัศนคติของผู้คนในสังคมรองรับอยู่ ความเชื่อที่ผิดๆ (Myths) ในเรื่องสถานภาพและบทบาทของหญิงและชาย ดังเช่นที่ ศิริเพชร ศิริวัฒนา (2538 :13) ระบุไว้ดังนี้

- 1.1. ความเชื่อที่ว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแกร่ง มีอำนาจ มีพลังกำลัง และมีเหตุผลเหนือเพศหญิง ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอ นุ่มนวล ไร้เหตุผล ผู้ชายจึงเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงจึงเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น
- 1.2. ความเชื่อที่ว่าความก้าวร้าวรุนแรงของผู้ชายเป็นเรื่องปกติ ถือว่ามีความเป็นชายชาติตรี แต่ถ้าผู้หญิงไม่สมควรกระทำ เพราะจะถูกมองว่าไม่มีความเป็นกุลสตรี
- 1.3. ความเชื่อที่ว่าศรีภรรยาที่ดีต้องสงบเสงี่ยมเจียมตน ไม่ต่อล้อต่อเถียงสามี ต้องอดทนเคารพ เชื่อฟังสามีพร้อมทั้งปรนนิบัติสามีในทุกๆ เรื่อง
- 1.4. ความเชื่อที่ว่าสามีคือเจ้าของชีวิตภรรยา มีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้ แม้แต่การทำโทษด้วยการทุบตี โดยภรรยาไม่มีสิทธิต่อต้านและบุคคลอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่ง
- 1.5. สามีภรรยาตีกันเป็นเรื่องของลึนกับพันกระทบกัน ยิ่งตียิ่งลูกดก บุคคลอื่นไม่ควรสนใจ
- 1.6. ความเชื่อที่ว่าผู้ชายมีเมียแล้ว จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่นอีกก็ได้ เป็นเรื่องปกติ แต่ถ้าผู้หญิงที่มีสามีแล้ว มีความสัมพันธ์กับชายอื่น ถือว่าคบชู้ผู้ชาย เป็นหญิงไม่ดี ไม่ควรมีใครสมาคมด้วย

2. **ระดับบริบทของสังคม** ในระดับนี้มีปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความรุนแรง เช่น มีผลมาจากอัตราการว่างงานสูง อัตราอาชญากรรมสูง จำนวนแหล่งอบายมุข การแพร่ระบาดของยาเสพติด สื่อลามกและสื่อรุนแรงอื่นๆ รวมถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ต่ำต้อย และการอยู่โดดเดี่ยวของผู้หญิง ส่งผลให้มีโอกาสที่จะเกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงสูงกว่าในชุมชนที่ปราศจากปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้ยังพบว่ามี ความเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม ดังนี้

- 2.1. สังคมที่ขาดการตื่นตัวในเรื่องสิทธิมนุษยชน และไม่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกัน จะมองว่าบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่ามีสิทธิเหนือกว่าบุคคลอื่นเป็นเรื่องปกติ สตรีและเด็กที่มีสถานภาพต่ำกว่าชาย จึงไม่ได้รับสิทธิต่างๆ เท่ากับชาย เป็นเหตุให้ถูกกระทำรุนแรงหรือเอารัดเอาเปรียบมากกว่า

2.2. สังคมที่มีพฤติกรรมรุนแรงเป็นตัวอย่างให้เห็นมาก สังคมจะมองเรื่องความรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาและยอมรับความรุนแรงมากขึ้น หากพฤติกรรมบางอย่างที่สะท้อนความรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ จะยิ่งเป็นแรงจูงใจให้กระทำรุนแรง

2.3. สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเกิดความรุนแรง สภาพแวดล้อมที่สร้างความกดดันและความเครียด คนในสังคมนั้นจะก้าวร้าวและกระทำรุนแรงได้มาก

3. **ระดับบริบทครอบครัว** การใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีผลมาจากความเป็นใหญ่ของชายในครอบครัว โดยเฉพาะการครอบครองทรัพย์สิน และอำนาจในการจัดการเรื่องในครอบครัวทุกด้าน การไม่พูดจาสื่อสารกันของสามีภรรยาและคนในบ้าน และความขัดแย้งในชีวิตแต่งงาน ครอบครัวที่มีลักษณะเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการถูกกระทำรุนแรง ซึ่งปัจจัยร่วมในระดับความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวที่พบบ่อยในเรื่องพฤติกรรมความรุนแรงของครอบครัวที่มีต่อผู้หญิง ได้แก่

3.1. สภาวะที่คู่สมรสอยู่กันตามลำพังแยกจากคนอื่นและมีการควบคุมโดยสังคมน้อย หรือไม่มีใครยุ่งเกี่ยวกับครอบครัวเลย ลักษณะแบบนี้จะเกิดความรุนแรงในครอบครัวได้มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่ก่อตั้งโดยปราศจากความพร้อม

3.2. ความแตกต่างเชิงอำนาจ คนที่มีอำนาจเหนือกว่าจะใช้อำนาจบังคับผู้ที่อ่อนแอกว่า ยิ่งอำนาจแตกต่างกันมาก ความรุนแรงก็ยิ่งเกิดขึ้นมาก ถ้าลดความแตกต่างเชิงอำนาจนี้ได้ ความรุนแรงจะลดลง ชายที่ไม่มีอำนาจควบคุมในที่ทำงานหรือในสังคมเลย แต่มีอำนาจควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัว จะแสดงอำนาจในครอบครัวต่อภรรยาและบุตร ซึ่งอาจแสดงในรูปการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้

3.3. การไม่ปรับตัวเข้าหากันระหว่างสามี ภรรยา เมื่อมีปัญหา ก็จะเก็บกดเอาไว้ จนถึงจุดหนึ่งก็จะมีปากเสียงกันและนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ได้

4. **ปัจจัยในระดับตัวบุคคล** ปัจจัยส่วนบุคคลอาจมีผลจากการมีประสบการณ์ความรุนแรงในวัยเด็ก การมีอาวุธครอบครอง การดื่มแอลกอฮอล์ หรือการมีสารเสพติด การมีปัญหาความเครียดจากหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยในระดับตัวบุคคลที่ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรง ได้แก่

4.1. การเรียนรู้ของบุคคล การซึมซับความรุนแรงจากสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก ซึ่งหากครอบครัวมีการใช้ความรุนแรงอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะซึมซับพฤติกรรมและแสดงความก้าวร้าว ยอมรับการใช้ความรุนแรง และเห็นการใช้ความรุนแรงเป็นเรื่องธรรมดา จนเกิดแนวคิดที่เชื่อว่าเมื่อมีปัญหาต้องแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง

4.2. การไม่ยอมรับความผิดแตกต่างของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความขัดแย้งได้มาก และเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงตามมา สามีภรรยาที่ขัดแย้งกัน เพราะไม่ยอมรับความ

แตกต่าง ของกันและกัน จึงจะนำไปสู่การโต้เถียง ทะเลาะกันเป็นประจำและลุกลามเป็น การทุบตีทำร้าย

4.3.การใช้สารเสพติด การเสพยารวมทั้งการดื่มสุรา ทำให้ความมีสติรู้ตัวน้อยลง การตัดสินใจ ผิดพลาด การควบคุมตนเองลดลง จึงทำการที่ไม่เคยกระทำมาก่อนได้มากกว่า คนที่มีการควบคุมตนเองได้ดี

อย่างไรก็ตาม จากรายงานการสัมภาษณ์เรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาวงการพนันรุนแรง ในครอบครัว ที่จัดโดยคณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภาระบุว่า สาเหตุของพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวมีปัจจัยร่วมกันหลายประการ ทั้งที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยระดับครอบครัว ปละปัจจัยทางสังคม โดยมีความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อพฤติกรรมรุนแรงในครอบครัวมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยมเรื่องความแตกต่างของสถานภาพและบทบาทหญิงชาย เจตคติต่อสตรี การยอมรับเรื่องความรุนแรง และการตระหนักในเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยรายงานนี้ระบุว่า การที่สังคมมีค่านิยมให้ผู้ชายมีสถานภาพและอำนาจเหนือผู้หญิง สังคมที่มีการใช้อำนาจและความรุนแรงให้พบเห็นอยู่เสมอ และสังคมที่มองเรื่องความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว จะเป็นลักษณะสังคมที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นมาก รวมทั้งสังคมที่มีอบายมุขและสิ่งเสพติดต่างๆอยู่ทั่วไป ผู้คนจะหลงใหลอบายมุขและสิ่งเสพติดจนขาดความรับผิดชอบ ขาดการควบคุมตนเอง เป็นเหตุให้เกิดความรุนแรง และยังพบว่า **การเมาสุราของพ่อเป็นสาเหตุร่วมในการทุบตี ทำร้ายภรรยาหรือลูกเกือบทุกกรณีที่มีการแจ้งความหรือรายงาน** (สถาบันกฎหมายอาญา 2542 : ก)

ความเป็นมาของโครงการลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ในปี 2545 มูลนิธิเพื่อนหญิง ได้ของบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการทำวิจัยหัวข้อ “ผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วมการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว” ร่วมกับเครือข่ายผู้หญิง 4 ภาค ผลงานวิจัยได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์เมื่อเดือนมีนาคม 2546 โดย รศ.บุญเสริม หุตะแพทย์ พบว่าร้อยละ 70 – 80 % ของกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ผลักดันให้เกิดการใช้ความรุนแรงได้ง่าย มีการทุบตีทำร้ายภรรยา การข่มขืนกระทำชำเราบุคคลในครอบครัวและผู้อื่น ยกพวกตีกัน พุดจาหยาบค้าย ก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย รวมทั้งเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของเยาวชนที่เติบโตมาจากครอบครัวที่เห็นการดื่มเหล้าเป็นเรื่องปกติเคยชิน

นอกจากนั้นยังพบว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมาจากค่านิยมสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ทำให้**ความเชื่อที่ว่าชายเป็นผู้นำครอบครัว สามิเป็นเจ้าชีวิตของภรรยามีสิทธิที่จะดุด่าทำร้ายทุบตีหรือบังคับให้หลับนอนด้วย ภรรยาจึงตกอยู่ในภาวะจำยอมและจำนน เรื่อง**

ภายในครอบครัวจึงถูกจัดวางให้เป็นเรื่องส่วนตัว กลไกของรัฐหรือแม้แต่ญาติพี่น้องในบางกรณีก็ไม่กล้าที่จะไปช่วยเหลือผู้หญิง ผู้หญิงเองก็ตกอยู่ในฐานะลำบากไม่กล้าบอกเล่าให้ใครฟัง แม้การกระทำความรุนแรงนั้นจะมีผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้หญิงก็ตาม ประกอบกับค่านิยมและความเชื่อที่ผิดว่าผู้ชายตัวจริงต้องกินเหล้าเพื่อแสดงออกถึงความกล้าหาญตามแบบฉบับของชายชาติวีร โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในวงเพื่อนฝูง เมื่อเหล้าเข้าปากไปเกินกว่า 30 – 50 มิลลิกรัม ทำให้ผู้ดื่มอยู่ในอาการขาดสติ ขาดการยับยั้งชั่งใจ กล้าทำสิ่งที่ปกติไม่เคยทำ

ผลการวิจัยยังพบอีกว่า ผู้ชายกลุ่มตัวอย่างจะใช้เงินในการดื่มเหล้าครั้งละ 3 – 8 แก้ว คิดเป็นเงิน 100 – 300 บาท / ครั้ง เมื่อคิดเป็นตัวเลขรวมของประชากรกว่า 30 ล้านคน ดื่มแอลกอฮอล์ 13 ล้านคน (ข้อมูลจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) คิดเป็นเงินค่าใช้จ่ายในการดื่มเหล้าต่ำสุดประมาณ 46,800 ล้านบาท / ปี จึงไม่น่าแปลกใจที่งบประมาณในการโฆษณาของบริษัทเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงถึงปีละประมาณ 2,500 ล้านบาท เพื่อสร้างแรงจูงใจบรรยากาศและการกระตุ้นความอยากดื่มให้กับผู้บริโภคมากขึ้น ปัญหาการทำร้ายผู้หญิงและเด็กก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

จากการทำงานช่วยเหลือผู้หญิงของมูลนิธิเพื่อนหญิง ในแต่ละสัปดาห์จะมีผู้หญิงมาร้องทุกข์ขอความช่วยเหลือสัปดาห์ละ 20 กรณี 9 – 13 กรณี จะพบว่า สามีกินเหล้าและใช้กำลังทุบตีทำร้ายภรรยา และจากการเก็บสถิติข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ 5 ฉบับ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด กรุงเทพธุรกิจ และมติชน ในปี 2546 เดือนมกราคม – พฤษภาคม พบว่ามีการทำร้ายกันในครอบครัวถึง 56 กรณี พบว่า 19 กรณี เนื่องมาจากการดื่มสุรา และ 7 กรณี ที่ดื่มสุราและข่มขืนลูกสาวตนเอง และยังมีอีกจำนวนมากที่ไม่ตกเป็นข่าว เพราะผู้หญิงไม่กล้าแจ้งความร้องทุกข์

ข้อมูลจากองค์การอนามัยโลก (WHO) ระบุว่าปี 2543 คนไทยดื่มสุราเป็นอันดับ 5 ของโลก ปัจจุบันพบว่าอายุของผู้เริ่มดื่มสุราของไทยมีแนวโน้มอายุน้อยลง และสถิติการดื่มของคนไทยที่ผ่านมามีสูงขึ้นทุกปี ดูได้จากภาษีรัฐที่เก็บได้จากอุตสาหกรรมสุรา เพิ่มจาก 7.8 พันล้านบาท ในปี 2536 เป็น 3.1 หมื่นล้านบาท ในปี 2545

นอกจากนี้ ข้อมูลจากคดีอาญาศาลจังหวัดพบว่า การดื่มมีความเกี่ยวข้องกับคดีในฐานความผิดต่างๆ ประกอบด้วย ทำให้เสียทรัพย์ร้อยละ 59.1 ความผิดเกี่ยวกับเพศร้อยละ 34.8 ความผิดต่อร่างกายร้อยละ 20.8 ความผิดฐานบุกรุกร้อยละ 16.1 และความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ร้อยละ 10.5

และจากการสำรวจของโรงพยาบาลชุมชน พบว่า การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ก่อให้เกิดความรุนแรงและอาชญากรรมประมาณร้อยละ 7 ของคดีอาญาทั้งหมด โดยเป็นรูปแบบความผิดเกี่ยวกับเพศจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 35 และความผิดต่อร่างกายจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 20

ทั้งนี้ เชื่อว่ากรณีอาชญากรรมและการก่อความรุนแรงจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ยังมีสูงกว่านี้อีกมาก เนื่องจากผู้เสียหายไม่กล้าแจ้งความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีความรุนแรงในครอบครัว และการถูกละเมิดทางเพศ

ต่อมาในปี 2546 มูลนิธิเพื่อนหญิง ได้จัดทำโครงการลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ขึ้นใน 4 ภาค คือ จ.อำนาจเจริญ ภาคอีสาน จ.เชียงใหม่ ภาคเหนือ จ.ชุมพร ภาคใต้ และ จ.สมุทรปราการ ภาคกลาง โดยการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อนำผลการวิจัยผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วม การเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ไปขยายผลในการปฏิบัติงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการดื่มสุรา กระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กได้ง่าย ทำให้ชุมชนเข้าใจตระหนักถึงปัญหาและมีส่วนร่วมในการแก้ไข นำไปสู่ความเข้มแข็ง โดยชุมชนสามารถวิเคราะห์ คิดค้นระดมทรัพยากรในชุมชนที่เอื้อต่อการลด ละ เลิกเหล้า และการปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ที่เห็นว่า สามีก็น่ามีสิทธิทำร้ายทุบตีภรรยา เพื่อยุติปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก นำไปสู่ความสงบสุขของชุมชนโดยชุมชน โดยรายงานการศึกษาชิ้นนี้ได้เลือกเอาชุมชนโนนหนามแท่ง จ.อำนาจเจริญ เป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง ลงไปทำงานในชุมชน เพื่อมานำเสนอเป็นบทเรียนในการมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันต่อไป

ความเป็นมาของชุมชน

ราวปีพ.ศ. 2495 มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเรือนตามหัวไร่ปลายนาประมาณ 3-4 ครัวเรือน ซึ่งเป็นบริเวณชุมชนบ้านคำกลางในปัจจุบัน เพื่อมาจับจองที่ดินทำกิน ประมาณ พ.ศ. 2505 เมื่อชุมชนมีประชากรเพิ่มขึ้น ชุมชนจึงได้จัดประชุมเพื่อจัดวางผังหมู่บ้านขึ้น มติที่ประชุมสรุปว่าให้มีการจัดแบ่งพื้นที่ส่วนต่างๆ ได้แก่ ถนน ที่สาธารณะ สำนักสงฆ์ และพื้นที่สำหรับเป็นอยู่อาศัย โดยจัดแบ่งให้แต่ละครอบครัวจำนวนเท่า ๆ กัน

ประมาณปี พ.ศ. 2512 ทางอำเภอได้ตั้งเป็นหมู่บ้านชื่อ “หมู่บ้านคำกลาง” และมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นครั้งแรก มีนายอำเภอมาเป็นประธานในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งนี้ด้วย มีตัวแทนในชุมชนสมัครลงเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านจำนวน 3 คน ผลการเลือกตั้งปรากฏว่านายคำหมา รุจิตร ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก เนื่องจากเป็นแกนนำที่มานุกเบิกตั้งถิ่นฐานเป็นครอบครัวในระยะแรกๆ ด้วย

หลังจากนั้น จำนวนประชากรที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งบ้านเรือนมีจำนวนมากขึ้น จึงมีการแบ่งหมู่บ้านคำกลาง ออกเป็น 2 ชุมชน คือ “ชุมชนโนนหนามแท่ง” และ “ชุมชนหัวไร่” จ.อุบลราชธานี

เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2536 จังหวัดอำนาจเจริญได้ถูกแยกออกจากจังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดที่ 75 ของประเทศไทย หมู่บ้านคำกลางตำบลโนนหนามแท่ง จึงอยู่ในเขตอำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน ประกอบด้วย 1,517 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 7,760 คน แยกเป็นชาย 3,908 คนหญิง 3,852 คน

สภาพปัญหาโดยทั่วไปของชุมชน

1. มิติทางสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนยังมีการช่วยเหลือ รักใคร่ สามัคคี เชื้ออาหาร ในสถานะเครือญาติ เพื่อนบ้าน และยึดมั่น ปฏิบัติตามกรอบประเพณีอันดีงามของชุมชน การดำรงชีวิตของคนจังหวัดอำนาจเจริญ มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพผู้อาวุโสอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีการรวมกลุ่มทำอาชีพต่างๆอันแสดงถึงความรักความสามัคคี การดำรงชีวิตของชาวอำนาจเจริญยังยึดถือวัฒนธรรมในอดีตจนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัด ได้แก่ ประเพณีฮีตสิบสอง การทอผ้าลายขิด การปั้นหม้อ การทอผ้าไหม การจักรสาน เป็นต้น

ประเพณีความเชื่อต่างๆของคนในจังหวัดอำนาจเจริญจะมีความคล้ายคลึงกัน จากการพูดคุยกับผู้นำทางจิตวิญญาณ คือ ผู้ใหญ่คำหมา ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดความเชื่อและประเพณีต่างๆในชุมชนทั้งความเชื่อตั้งแต่การเกิด การเจ็บ การตายของคนในชุมชน เช่น วัฒนธรรมการเกิด เด็กแรกเกิดต้องทำพิธีเป่าหน้าผาก เพื่อป้องกันผีต่างๆที่มารบกวนและไม่ให้เด็กเกิดการเจ็บป่วย วัฒนธรรมการรักษาผู้เจ็บป่วย มีพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ให้คนเจ็บหายป่วยใช้หรือการใส่สมุนไพรรักษาบ้านมารักษา วัฒนธรรมการตาย มีการทำพิธีเพื่อให้คนตายไปสู่สุคติ หรือการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสอง

ชุมชนตำบลโนนหนามแท่ง มีประเพณีที่ต้องปฏิบัติอยู่ 7 ประเพณีซึ่งเว้นหรือไม่ปฏิบัติไม่ได้ดังนี้

1. ชุมชนต้องจัดงานประเพณีปีใหม่ทุกปี
2. เทศกาลสงกรานต์ชุมชนต้องมีพิธีทางศาสนา การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ
3. ตั้งแต่เดือน 12 ขึ้น 14-15 ค่ำ ชุมชนต้องทำบุญปราสาทผึ้งห้ามขาดโดยเด็ดขาด
4. เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ ทำบุญข้าวเจี๋ยและการก่อทรายข้าวเปลือก ชาวบ้านต้องฟังธรรมเทศนาตลอดวัน
5. ช่วงเข้าพรรษาชุมชนต้องจัดทำต้นเทียนและแห่เทียนพรรษา
6. เดือน 9 ทำพิธีบุญข้าวประดับดิน
7. เดือน 10 ทำพิธีทำบุญข้าวฉลากภัต

ประเพณีที่ผู้ใหญ่อำมาบอกเล่าทั้ง 7 ข้อ เป็นประเพณีที่ชุมชนยังปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาจนปัจจุบัน แม้ว่าบางประเพณีคนรุ่นใหม่อาจประยุกต์ให้สอดคล้องกับความเหมาะสมกับตนเองมากขึ้นก็ตาม แต่หัวใจหลักของประเพณี วัฒนธรรมในชุมชนต้องให้คน ในชุมชนเกิดความรักใคร่สามัคคีกันในชุมชน

ส่วนวัฒนธรรมการเล่นพื้นเมือง เช่น หมอลำ การร้องสรภัญญะ(สรภัญญะ หมายถึง ทำนองสำหรับคำสวดที่เป็นฉันท์ ทำนองขับร้องทำนองหนึ่ง –พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542) ประเพณีความเชื่อที่ผู้ใหญ่อำมา รับการสืบทอดมาเพื่อต้องการให้ชุมชนมีความสุข เกิดความรักใคร่สามัคคี และเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ วัฒนธรรมเป็นของตนเอง ประเพณีความเชื่อดังกล่าวทำให้กิจกรรมต่างๆในชุมชนได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

ในชุมชนบ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง ยังมีความคิดความเชื่อในเรื่องประเพณีข้างต้นว่าต้องมีเหล่าเป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมเสมอ เช่น วันสงกรานต์ต้องมีการเลี้ยงฉลองกันในครอบครัว มีการฆ่าสัตว์เพื่อเลี้ยงฉลอง เหล่าจึงเป็นส่วนหนึ่งของการฉลอง หรือแม้แต่การทำพิธีไหว้เจ้าที่ ไหว้ผี ที่คนในชุมชนนับถือต้องมีเหล่าซึ่งถือเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ผู้ใหญ่อำมา เล่าว่า “ทำพิธีอะไรก็ตาม ไหว้ผี ไหว้เจ้าที่ ต้องมีเหล่าด้วยเพราะถือเป็นความเชื่อที่ต้องทำตาม”

ดังนั้น ความเชื่อ ประเพณีของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเหล่า จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่แยกกันไม่ออก ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะทำให้คนเลิกความเชื่อ ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมายาว นาน

นอกจากนั้น นายสว่าง แกนนำในชุมชนเล่าถึงตำนานเรื่องเหล่าว่า มีนายพรานชื่อนายสุระ ออกไปล่าสัตว์ในป่าลึก นายพรานได้พบต้นไม้ขนาดใหญ่ต้นหนึ่ง ในบริเวณโพรงต้นไม้ นายพรานพบสัตว์ต่างๆกำลังกินน้ำที่ซึ่งอยู่บริเวณโพรงต้นไม้ เมื่อสังเกตพบว่าสัตว์เหล่านั้นบางตัวนอนนิ่ง บางตัวร้องไม่หยุด นายพรานจึงเกิดความสงสัยจึงทดลองกินน้ำที่สัตว์ต่างๆกินตนเองมีเมา นายพรานจึงนำเอาสิ่งต่างๆที่อยู่ในน้ำมาหมักรวมกัน เช่น สมอ มะขามป้อม พริกไทย ข้าวสารี จนกลายเป็นน้ำเมา ตั้งชื่อว่า “สุระ” จากนั้นมีการเรียกชื่อเพี้ยนเป็นชื่อ “ สุรา” จนถึงในปัจจุบัน

จากนั้นนายพรานจึงนำเหล่าไปให้กษัตริย์ เจ้าเมือง**สาระ**ติดลองดื่มจนทำให้ติดสุรา พระอินทร์เห็นว่าจะเกิดปัญหาจึงแปลงกายลงมาบอกว่าสุรา มี 6 เลือดผสมอยู่ คือ

1. เลือดหมา คนกินจะมีลักษณะเห่า หอน
2. เลือดคน คนกินจะมีลักษณะพูดไม่ยอมหยุด
3. เลือดหมู คนกินจะมีลักษณะเกือกกลิ้ง เลื้อยผ้าสกปรก ไม่อาบน้ำ
4. เลือดงู คนกินจะมีลักษณะเลื้อยเหมือนงู
5. เลือดเสือ คนกินจะมีลักษณะดุร้าย รุนแรง

6. เลือดคั่ง คนกินจะมีลักษณะไม่อยู่นิ่ง
 กษัตริย์เห็นว่าสุราไม่ดีจึงเลิกดื่ม ตำนานดังกล่าวเป็นการเตือนให้คนที่ชอบดื่มสุราได้เห็น
 ถึงลักษณะของคนที่ไม่ดีอย่างไรบ้างโดยการเปรียบเทียบกับอาการจากสัตว์ชนิดต่างๆ

แม้จะมีความเชื่อที่สืบทอดมานานในชุมชน แต่ผลกระทบของการดื่มสุรามีผลต่อคนในบ้านค้ำกลาง ต.โนนหนามแท่งได้ปรากฏให้เห็นชัดเจน ทั้งการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน เกิดการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น และเกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก นำมาสู่ปัญหาในชุมชนที่มากขึ้น

2. มิติทางเศรษฐกิจ

คนในชุมชนบ้านคึกกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก รองลงมาคือ **โพรงน้ำ** ค้าขาย เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนยังประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ คือ ต้นทุนสูง ผลผลิตต่ำ เข้าถึงแหล่งทุนประกอบอาชีพยาก ประชาชนส่วนหนึ่งยังประสบปัญหาไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัย จึงทำให้ไม่สามารถนำเอกสารสิทธิไปแปลงเป็นทุนตามนโยบายของรัฐบาลได้

จากรายงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จังหวัดอำนาจเจริญมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม 9,009 ล้านบาท รายได้เฉลี่ยประชากรประมาณ 24,741 บาท/คนปี

แม้ว่าชุมชนจะประสบปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูง การทำการเกษตรต้องอาศัยธรรมชาติ คนในชุมชนจึงคิดแก้ปัญหาโดยการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์จากแหล่งเงินทุนของตนเอง กลุ่มแรก ใช้ชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์บ้านคำกลาง” ที่หมู่ 7 ตำบลโนนหนามแท่ง เมื่อปี พ.ศ. 2536 มีสมาชิกก่อตั้ง 19 คน โดยการสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งจากภาคเอกชนจากนั้นจึงมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านต่างๆเป็นจำนวน 13 หมู่บ้าน รวม 15 กลุ่ม แต่การดำเนินงานมีปัญหาและอุปสรรค เพราะชาวบ้านไม่เข้าใจในระบบการออมทรัพย์ เช่น สมาชิกบางคนไม่ใส่ใจกรรมการเกรงว่า กรรมการจะนำเงินที่ตนเองฝากไปใช้ส่วนตัว สมาชิกไม่เข้าใจในการทำงานเป็นกลุ่ม สมาชิกขาดวินัยไม่ส่งเงินกู้ตามกำหนดระยะเวลา เป็นต้น ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ก้านันรตนา สารคุณ ก้านันตำบลโนนหนามแท่ง ได้นำประสบการณ์จากการศึกษา
งาน แลกเปลี่ยนกับกลุ่มออมทรัพย์จากหลายๆแห่งมาวิเคราะห์ ปัญหาและความเข้าใจใน
ปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีความคิดว่า ควรจัดเวทีให้กรรมการและสมาชิกออมทรัพย์ร่วมแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ แนวทางการดำเนินกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกัน โดยได้จัดทำ “โครงการสัมมนาถักทอเครือข่าย
กลุ่มออมทรัพย์ระดับตำบล” จำนวน 15 กลุ่มขึ้น เพื่อต้องการให้กรรมการและสมาชิกเข้าใจ รู้
ระบบการทำกลุ่มออมทรัพย์ และบทบาทหน้าที่ของตนเองที่ชัดเจนมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม เกิดการมีส่วนร่วม มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกองทุนและเกิดความสามัคคีภายในกลุ่ม ผลจากการสัมมนาทำให้กรรมการและสมาชิกเข้าใจการออมทรัพย์มากขึ้น นำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขด้านเศรษฐกิจของครอบครัวได้

ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลมีนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ โดยการให้งบประมาณกับชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้บ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง เป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุน เป็นผลให้มีการรวมกลุ่มทำอาชีพเกิดขึ้น เช่น กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่ม**ไพรหญ้า** กลุ่มโรงสี ฯลฯ โดยกลุ่มอาชีพดังกล่าวขอกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์มาส่วนหนึ่ง เพื่อสำหรับดำเนินกิจกรรมในกลุ่ม และเพื่อสร้างทางเลือกทางด้านเศรษฐกิจและการพึ่งตนเองในอนาคต

3. มิติความสัมพันธ์หญิงชาย

วัฒนธรรมแบบชายเป็นใหญ่ ในภาคอีสานที่ตอกย้ำและสั่งสอนให้ผู้ชายอยู่เหนือผู้หญิงมีมาช้านาน คุณรัตน สาระคุณ กำนันตำบลโนนหนามแท่งกล่าวถึง คำสอนผู้หญิงที่เข้าพิธีแต่งงานว่า “ผัวนี้ มึงอย่าได้ว่า เวลากินข้าวผัวต้องกินก่อน ตีงตั้งก่อน นอนที่หลัง หรือเวลานอนผู้ชายต้องนอนหมอนสูงกว่า ผู้หญิงต้องนอนหมอนต่ำผู้ชาย(หมอนอยู่คนละระดับ) เมื่อเป็นเมียเขาแล้วต้องเป็นเบญจกัลยาณี ผัวว่าอย่างไรต้องว่าอย่างนั้น หรือทุกวันพระ ผู้หญิงต้องจัดขัน 5 มาขอขมาผู้ชาย (ดอกไม้ รูป เทียน) เพราะ 7 วันที่อยู่ด้วยกันผู้หญิงอาจทำความผิดต่อสามี หรือแม้ว่าผู้หญิงไม่ได้ทำความผิด ก็ต้องขอขมาไว้ก่อน”

วัฒนธรรมที่สั่งสอนกันมานาน เช่น การขอขมาสามี อาจไม่มีเหลือให้เห็นในปัจจุบันแล้ว แต่ความเชื่อว่าผู้ชายเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือผู้หญิงคงมีอยู่ เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงทำให้ผู้หญิงไม่กล้าเล่าปัญหาที่เกิดขึ้นให้ใครฟัง และทำให้ผู้หญิงกลายเป็นเบี้ยล่างของสามี เช่น ต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบทุกเรื่องในครอบครัว รวมถึงผู้หญิงเป็นฝ่ายหารายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งบางครอบครัวผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว

ชุมชนตำบลโนนหนามแท่งมีลักษณะความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่ที่ชัดเจน ค่านิยมแบบชายเป็นใหญ่ถูกสั่งสอน และตอกย้ำให้คนในชุมชนต้องปฏิบัติตาม เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง ชุมชนจะโทษว่าเป็นความผิดของฝ่ายหญิง เช่น กรณีสามีทุบตีภรรยา คนในชุมชนจะมองว่าเพราะผู้หญิงไม่เก่งงานบ้านงานเรือน สมควรถูกสามีทุบตี หรือผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ชุมชนมองว่าเป็นความผิดของผู้หญิงที่แต่งตัวยั่วผู้ชาย ปล่อยให้ประสัณ หรือใส่เสื้อสายเดี่ยว ฯลฯ เมื่อผู้หญิงและเด็กถูกกระทำรุนแรง ชุมชนมองเป็นเรื่องส่วนตัว น่าอับอาย ผู้เสียหายไม่ควรออกมาพูด ส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเกิดมากขึ้นและทวีความรุนแรงมากขึ้น

ปัญหาความรุนแรง การทำร้ายร่างกาย และทุบตีกันในครอบครัว ในชุมชนตำบลโนนหนามแท่งจากการเล่าของคุณรัตน สาระคุณ กำนันตำบลโนนหนามแท่ง ที่ระบุว่า ผู้ชายจะทุบตีทำร้ายร่างกายภรรยา ก่อนเสมอ และเกิดขึ้นเป็นประจำบางรายรุนแรงมากถึงขั้นฆ่าข่มขืนเกิดขึ้น

ในชุมชน ซึ่งเมื่อมีปัญหาฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายที่เริ่มต้นก่อนเสมอ ซึ่งเมื่อผู้ชายเผลอลืมมาบ้านจะมีการใช้คำพูดที่ไม่ดี ทำให้ภรรยาทนไม่ไหว เกิดปัญหาการทำร้ายทุบตีกันเกิดขึ้น

สภาพปัญหาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล้าและความรุนแรงในครอบครัว

ชุมชนตำบลโนนหนามแท่ง มีปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เกิดขึ้นเป็นประจำและความรุนแรงมากขึ้น จากปัญหาช่วงแรก ผู้หญิงไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวเกิดปัญหา การทะเลาะวิวาทกันภายในครอบครัว จากการที่สามีดื่มเหล้าเมา หรือมีกรณีผู้ชายกินเหล้าเมาไม่สามารถระงับอารมณ์ตนเองได้ บุกร่มขึ้น ข่มขืนเด็กหญิงที่อาศัยอยู่บ้านเพียงลำพัง ปัญหาความรุนแรงเหล่านี้เกิดขึ้นต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้หญิงและเด็กส่วนหนึ่งกล้าออกมาขอคำปรึกษากับแกนนำในชุมชนโดยคุณรัตนาสาระคุณ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นกำนันตำบลโนนหนามแท่ง เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจึงคอยให้คำปรึกษาเบื้องต้น ช่วยเหลือ ผู้หญิงและที่มาขอความช่วยเหลือ ดังนั้นการทำงานช่วงแรกของกำนันจึงเป็นการช่วยเหลือเฉพาะหน้าเท่านั้น

กำนันรัตนาสาระคุณ เล่าว่า ช่วงที่ได้ตำแหน่งกำนันหญิงแรกๆ ต้องทำงานร่วมกับกำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ชาย การเข้าทำงานกับกลุ่มผู้ชาย ทำให้ต้องแสดงออกถึงความเป็นผู้นำแบบผู้ชาย เนื่องจากต้องการการยอมรับจากกลุ่ม ทำให้ต้องเริ่มดื่มเหล้ามาก และดื่มมากขึ้น และต้องให้เก่งเท่ากับผู้ชาย เคยมีคนดูถูกว่า” ผู้หญิงจะเป็นกำนันได้อย่างไร จะเหมือนผู้ชายหรือเปล่า” คำดูถูกจึงเป็นแรงผลักดันที่ทำให้กำนันกล้าทำทุกอย่างแบบผู้ชาย เช่น ตอนเย็นต้องซื้อเหล้าเลี้ยงชาวบ้าน ตั้งวงดื่มเหล้า บางวันดื่มหนักจนทำงานไม่ได้ ทำให้ชาวบ้านมองไม่ดี ส่วนสามีต้องช่วยงานกำนันด้วยจึงต้องดื่มเหล้าเก่ง เมื่อไปงานต่างๆ ทำให้สามีติดเหล้าจนประสบอุบัติเหตุทำให้ร่างกายไม่ปกติจนทุกวันนี้

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนในครอบครัว ทำให้กำนันรัตนาสาระคุณ เริ่มตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากเหล้า ประกอบกับได้ประสบกรณีปัญหาจากผู้หญิงที่มาขอคำปรึกษา จึงทำให้กำนันต้องการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดจากสาเหตุการกินเหล้าของคนในชุมชนด้วย

จุดเริ่มต้นและจุดเปลี่ยนที่นำเข้าสู่การร่วมโครงการลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

จากสภาพปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้กำนันรัตนาสาระคุณต้องทำงานช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กเพื่อแก้ไขปัญหาลดเฉพาะหน้า เช่น เมื่อมีผู้ประสบปัญหา